דן פינס

החלוץ בכור המהפכה

קורות הסתדרות „החלוץ" ברוסיה

הוצאת „דבר" תל־אביב, ה' תרצ"ח

כל הזכויות שמורות
Copyright Reserved

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2024

דפוס „דבר"
Printed in Palestine

פתיחה

שיקולים רבים, הנוגעים לכלל ולפרט, השהו את הוצאת הספר הזה. הרעיון על כתיבת מגילת הימים והמעשים של התנועה החלוצית ברוסיה גולד בשנת 1926, כשהרגשנו שמעשי־ידינו טובעים וחובתנו להציל לפחות מעט מזעיר שאפשר להציל. אל המלאכה עצמה נגשתי במוסקנה בסוף שנת 1928 והמשכתיה, בהפסקות, עד עלותי לארץ־ישראל באביב 1930. על אף כל התחבולות והמעקפים אבד חומר רב בדרך. כן הלכו לאיבוד עשרות תעודות חשובות שהעברתי ממוסקנה אל המרכז העולמי של „החלוץ" בוארשה. כתבי־יד, פרוטוקולים, עלונים ותצלומים שהועברו בדרכים שונות לארץ־ישראל נשרפו רובם ככולם ברמת־רחל במאורעות תרפ"ט. שרידים־רמזים מעטים מהחומר העשיר ההוא אפשר למצוא עתה בתיקי ארכיון־העבודה בתל־אביב. לפני שנים אחדות פניתי מעל דפי „דבר" אל יוצאי „החלוץ" הרוסי בבקשה לשלוח אלי זכרונות ותצלומים על עבודתם ב„החלוץ". ספר קורותיו של „החלוץ" ברוסיה הסוֹוֶאטית המוגש בזה לקורא צורף מחלק רשימותי והתעודות שהבאתי מרוסיה ומדברי החברים שנענו לבקשתי. בעיבוד תכניתו של הספר נעזרתי על־ידי זלמן וולקומירסקי (תל־יוסף), חברי לעבודה במשך שנים אחדות במרכז „החלוץ" ברוסיה.

מזל קשה וחבלי־לידה ממושכים היו גם להדפסת החומר. סידור הספר והדפסתו לא נעשו ברציפות, בזמן אחד ובתנאים שוים. אף התצלומים דהו והגלופות שהוכנו לפני שנים אחדות טושטשו. ממילא ישנם בספר ליקויים טכניים וגם אי־אחידות בכתיב של מספר מלים ושמות. על כל פנים החברים שהיו שושבינים להדפסת הספר, עובדי דפוס „דבר", עשו במיטב כוחותיהם ויכלתם כדי לכפר חטאים שלא הם חטאו.

חלק ראשון זה של „החלוץ בכור המהפכה" כולל את פרשת לבטיו של „החלוץ" בס. ס. ס. ר. עד אביב 1924, עד התגבשותן של שתי הסתדרויות נפרדות — „החלוץ המעמדי" ו„החלוץ הלאומי־עמלני" — אחרי הפרוד שנפל בספטמבר 1923. לא הצלחתי לכנס את תמציתה של מגילת „החלוץ" הרוסי עד 1930 בספר אחד, מטעמים פוליטיים וטכניים. לא הסחתי דעתי מגורלם של החברים שלא זכו

עד עתה לעלות לארץ ונשארו בתחומי רוסיה מי בכלא ומי מועד ומועמד לכלא. משום כך פירשתי בשמות מקומות ואנשים רק במקרים ובפרטים שאינם עשויים להזיק.

ודאי ישנם בספר לא רק ליקויים טכניים בלבד. יש חסר ויתיר, פרשות פתוחות וסתומות. נזהרתי בכל הזהירות מאי־דיוקים. רציתי להדיר עצמי מפולמוס, מהחייאת מחלוקת, מלימוד־זכות או חובה. השתדלתי להבהיר את המגמה היסודית של „החלוץ" ברוסיה: מיזוג געש המהפכה הרוסית האנושית עם סער המהפכה העברית הלאומית, מיזוג שבא לידי ביטוי במסכת פעולתו המעשית — העלאת ארוכה לחורבן־הנפש ולפצעי־הגוף של היהדות ברוסיה אגב הקמת גשר לעבור גאולים מרוסיה לארץ־ישראל לבנין חברת־העובדים העברית הגואלת.

לא מעט סיגים היו במתכת פעולתו של „החלוץ" ברוסיה. ולא מעט היו דברים ומעשים אשר בגללם ידו בנו יחידים ואגפי־צבור אבנים וצרורות, אם כי אחרי־כן הפכו הדברים והמעשים הללו לקנין־הרבים. אולם לא הסיגים ולא „יוצאי־הדופן", העלולים להניע את הכותב לויכוח או ללימוד סניגוריה, היו נגד עיני בשעת התקנת הספר לדפוס ולמקרא. השתדלתי לצקת יצוקי־גבס מפעמי החלוצים בין רוכסי הגאולה וחתחתי המהפכה. השתדלתי לתת חומר בדוק ושקול שיפיץ אור על פינה אחת בתולדות היהדות הרוסית והתאבקותה על נפשה וקיומה, בתולדות היהדות אשר לה נתכנו עלילות והעתידה — אחלי! — להפתיענו בלשד יצירה תרבותית ובעצמת יזמה כלכלית שיפרצו מתוכה בעידן מן העדנים לתוך אפיקי תחיתנו הלאומית. באיזו מידה הצלחתי להבליט זאת בהרצאת־העובדות השקטה — ידון הקורא.

אם הספר הראשון הזה של „החלוץ בכור המהפכה" יתקבל על־ידי צבור הקוראים באהדה וברצון, יגיע תורו גם של הספר השני. וכל אלה שסייעו, אם במעט ואם בהרבה, להופעת ספרי זה — ועל הכל, הנהלת „דבר" — ישאו נא ברכת־תודתי הנאמנה.

ד. פ.

נ א ל ת ק ן: בעמוד 60 שורה 16 מלמעלה נפלה טעות מצערת: במקום המלים „א ב ר ה ם ז ו ס מ ן" נכנסה שורה „ורחנה־דנפרובסק. ועוד".

ספר ראשון

1924 — 1917

תקופת המלחמה והמהפכות

השרשרת החלוצית. — חורבן ונחמה. — נבטים של התנועה החלוצית החדשה באמריקה וברוסיה

לא בשעת קפאון נולד „החלוץ". תנועת־עלומים זו רבת־חיות וחויות היא ילידת תקופת קרבות, הפיכות ונפתולים, תקופת מלחמות ומהפכות בעזוז־רוחן. וכל שכן התנועה החלוצית ברוסיה, שעברה דרך כל שבעים ושבעה מדורי היסורים והלבטים. הורתה בימי הזעם והדראון של שנות השמונים במאה הקודמת (בילי"ו) ובימי הסער במהפכה הראשונה (1905, העליה השניה), לידתה בימי גאותה של מלחמת העולם, גידולה במערבל המהפכה ומלחמת־האזרחים ועצוב דמותה בשנות קרטועיה ופרפוריה של רוסיה החדשה, בת המהפכה.

„החלוץ" — בן זמנו. כולו תנועה והויה, תסיסה ופכוי. מהפך בחיי הכלל על־ידי מהפך בחייו של הפרט, חתירה בלתי־פוסקת לחדוש ושכלול על־ידי התחדשות והשתכללות — זהו היסוד האנושי־הכללי שב„החלוץ". בעור הגלות על כל כעוריה, הבראת העם העברי על־ידי חיסון חלוציו, עליה והכשרה של העם והארץ על־ידי עליתו והכשרתו של הפרט העושה ומגשם — זהו היסוד הלאומי־הישראלי שב„החלוץ".

לאור משואות־הבלהות של המלחמה הגדולה, קעקוע בירות גושם ורוח, שריפת גופות ונשמות; לקול אנחות־הנכאים בחפירות־ההריגה ובקנים ההרוסים; למראה המשואות של מקדשים ומעשי־יצירה; למשמע קדושת גבורתם של השומרים העברים בא"י וסבלם של הפועלים מזי־הקדחת תוך שממת סלעים קודרים, ילל תנים, להט חמסינים ואדישות מתנכרת של דלי־אמנה, צרי־השגה וטפילי־חברה שונים — פרצה ונזדקרה החלוציות.

מלחמת העולם שנתחוללה בשנת 1914 ערערה את היהדות הרוסית עד היסוד. „תחום המושב" של היהודים הפך למשך שנים אחדות לתחום קטל. השלטון הצארי הגדיל להרשיע בנגישותיו ובהאשמותיו. היהודים הוכרו כ„אויב פנימי". נאשמו בריגול לטובת גרמניה. נתבעו לשלם קנסות קיבוציים, הושלכו לבורות כלא כבני תערובות. מאות אלפים יהודים נעקרו ממקומות מושבם ומאחיזתם הכלכלית־

ההברתית והיו המון תועה ללא מטרה, ללא עבודה ומחסה. ערי אוקראינה ורוסיה המרכזית נתמלאו פליטים („בז׳נצים") ומגורשים („ויסלנצי") ממחוזי הספר (פולין, ליטא, בסאראביה). הצורך להגיש עזרה מהירה ליהודים שנעשו טרף לשני החרום עורר את הצבוריות היהודית לפעולה. בכל עיר ועיירה נוסדו ועדי־עזרה, נסתדרו לשכות־עבודה, נפתחו בתי־אוכל, מוסדות־חנוך. חברות „אופא", „אוזא", „אורט", „יאקופו" נהלו עבודה חשובה. הנוער והאינטליגנציה טפלו בכל גופם ונפשם בפעולת העזרה, ההצלה. המפלגות היהודיות לקחו חלק רב בפעולה זו. ההסתדרויות והאגודות הציוניות השתתפו בהושטת עזרה לרעבים ולכושלים מתוך הכרה ערה, כי אין זאת אלא הצלה פורתא, חיי שעה קלה, אולם לא פתרון שאלת היהודים, לא פעולת בנין ותקיעת יתדות. חוסר הבסיס לעם היהודי הובלט אז לרבים בעליל. היה ברור, כי העזרה המהירה היא מעין לחישה על המכה. ותחת עריסות־הדשן, בתוך צרורות הסחבות, הבהבה ולחשה התקוה הלאומית־הארצישראלית, הבליחה והתיזה ניצוצות.

תקופת־חוט־השני של ההיסטוריה הישראלית החדשה — ההעפלה של יחידים וקבוצות שונות לעלות לארץ, להפרותה ולעבוד בה. עקב המלחמה העולמית נעצרו רבים מן המעפילים הללו ולא יכלו לקיים את משאלתם. אליהם הצטרפו משבי הארץ שלא נתנו לה גט־כריתות — וכך נוצרו גרעיני התסיסה, הזרזים של התנועה הציונית המעשית־המגשימה, „החלוץ". אלה לא שבעו נחת בסביבה הציונית הכללית המגביהה בדיבורים ומנמיכה במעשים. הם קלטו כל רשרוש וכל רחשוש שהגיע משם, מארץ־ישראל. הם כאבו את כאבה הרב של הארץ וששו על כל פירור־תוחלת וזיק־ישועה. הם למדו לדעת את הארץ על השממה והנכר שבה, על המושבות העוינות את הפועל העברי ועל הדור הצעיר השאנן־המפונק החי בזוהר העבר המכפר בעיניו על זוהמת־ההווה. נפשם סלדה למשמע ה„חלוקה" והבצע שבמעשי רבים מ„בוני הארץ" למיניהם, כן לא התעלמו מעובדות התליה על בלימה של כמה מן הפועלים העברים בארץ אכולי־מרירות וספקנות וקדחת. כמעט בכל אגודה ציונית היו „גרעינים" של צעירים שהיו עושים במה לעצמם ומדיינים בפינות־סתר על דברים קטנים ומרים, אשר עליהם לא אבו לשמוע ולדבר הציונים „הגדולים"... אלה היו הגרעינים הראשונים של תנועת המהפכה ברחוב היהודי והציוני כאחד, של התנועה החלוצית.

* *

את ראשיתה של התנועה החלוצית החדשה הדוגלת בעיקרי הכשרה, עליה, עזרה הדדית, עברית, עבודה משותפת — יש לייחס לשנות 1915 ו־1916. בשני

חלקי־עולם בזמן אחד הופיעו הנבטים הראשונים: ברוסיה ובארצות־הברית של אמריקה.

שנים מספר לפני מהפכת 1917 התקיימו במקומות שונים ברוסיה ובפולין אגודות וקבוצות בודדות של צעירים, שהתכוננו להקדים ולצאת לארץ־ישראל על מנת לעבוד שם. אגודות אלו, שהיו קשורות ברובן עם „צעירי ציון", קנו להן שמית שונים ביניהם גם „החלוץ". אלא שהתנאים המיוחדים שבהם היתה רוסיה נתונה אז (משטר צבאי בממשל הצאר, קריעת חלקים ידועים מרוסיה, נתוק הקשרים עם חו"ל, אלם מאונס — איסור העתונות העברית והיהודית, וכו') לא אפשרו לאחד את האגודות הבודדות ולארגנן בהסתדרות אחת.

המהפכה בפברואר 1917, שנפצה את חרצובות השעבוד הרומאנובי ופתחה שערים ליצירה ממלכתית חפשית של עמים שונים ברוסיה, הסירה את הכבלים גם מעל הפעולה הציונית. צצו והתפתחו אגודות, חברות ומוסדות ציוניים מכל המינים. המונים גדולים הוכנסו לתוך מסגרת הארגון הציוני. במאי 1917 מנתה ההסתדרות הציונית ברוסיה 150 אלף חבר, „צעירי־ציון" — 40 אלף, „פועלי־ציון" — קרוב ל־5 אלפים וכו'. הפצת השפה העברית עשתה חיל. כמה עסקנים ציונים חזרו אחרי המהפכה מגלות סיביר, באו אורחים ציונים מחו"ל ומא"י, התנועה קלטה כמה כוחות פעילים מבין חוגי האינטליגנציה שעמדו עד המהפכה מנגד.

ב־21 במרס 1917 נתפרסמה פקודת הממשלה הזמנית על בטול כל ההגבלות הדתיות והלאומיות. המהפכה נתנה זכויות אזרחיות ליהודים, אולם לא פתרה את סבך שאלותיהם הלאומיות המיוחדות. המצב הכלכלי של המוני היהודים לא מצא את תקונו במהפכה. היהדות הרוסית הכריזה בפומבי על זכות עצמאותה הלאומית.

„שחרור העמים המשועבדים" — זאת היתה סיסמתה של המלחמה; שבירת המעוז של האימפריה הרוסית — הבטיחה מהפכת פברואר. כל העמים הגישו אז תביעות לעצמאות לאומית, לממלכתיות. הארץ, הטריטוריה, הממלכתיות — שמשה ציר שעליו סבבה כל הפוליטיקה. המאויים הלאומיים שהתלקחו בשנות המלחמה העולמית ברחבי העולם, באירופה ובקידמת אסיה מצאו להם קרקע חרוש ע"י המהפכה ברוסיה. במארס 1917 נעשתה גלויה וברורה המגמה לפתרון הטריטוריאלי־המדיני של השאלה הלאומית. נוסדה ה„ראדה" האוקראינית המרכזית שדרשה אבטונומיה לאוקראינה. בפטרוגראד סודרו הפגנות המוניות

למען מתן עצמאות לאסטוניה וללאטויה. תנועה לאומית עצמאית פשטה גם בקוקז. רחשי־רוח אלה לבו את הכיסופים הלאומיים הארצישראליים.

דרך גדרות־הדקרים של הגבולות ושדות ההריגה הסתננו והגיעו לרוסיה ידיעות על אַקטיביזם יהודי (גם בשטח המו"מ הפוליטי וגם בייסוד גדודים), על התעוררות לקראת ארץ־ישראל בקהילות ישראל שונות; על קונגרס משותף של העמים הקטנים בלוזאַן; על החלטת הפועלים היהודים באמריקה (ספטמבר 1915) ובאנגליה (יולי 1916) לפנות אל האינטרנציונל בדרישה שבשעת כריתת השלום העולמי יפעל גם למען הבטחת זכויות אזרחיות, מדיניות ולאומיות ליהודים בכל הארצות ובארץ־ישראל; על משלחת פוע"צ שנתקבלה ביולי 1917 ע"י הועדה לקריאת ועידה סוציאליסטית עולמית בשטוקהולם; על מאניפסט השלום מטעם הועדה ההולאנדית־הסקאנדינאבית (אוקטובר 1917) ובו הסיסמות והדרישות שנוסחו ע"י פוע"צ; על נצחונות הרעיון הציוני בפמליות המדיניות העולמית וארגוני הפועלים. הבשורה על הצהרת בלפור והצטרפותן של עוד מדינות אליה ועל הכרה בזכות היהודים לבנות את מרכזם הלאומי בא"י שנוסחה בועידת שליחי האגודות המקצועיות באנגליה — הוסיפו מרץ ואומץ. הבסיס המשפטי — ההכרה בזכות ההיסטורית, ב„זכות אבות" — הושג. הגיעה שעתה של רכישת הזכות הממשית בעבודה ובבנין, של זכות בנים־בונים.

גברה התקוה לאפשרות של עליה חפשית וחוקית לא"י (לא בדרך הברחת־הגבול, „באקשישים" ו„כרטיסים צהובים"). כל שכבה וחוג בציונות התכוננו לפעולה בא"י. אז נוסדו ברוסיה חברות כלכליות שונות לפיתוח הארץ ולהשקעות הון, אגודות עליה של בעלי־מלאכה, ועוד. אז נבט „החלוץ".

התכונה לעליה לארץ היתה גדולה ומאוחצת, ביחוד לאחר שהמהפכה בשלביה ובתהליכיה הבליטה הבלטה רבתי את חוסר־הבסיס והתלישות של המוני העם היהודי. כל גל של המהפכה, אם לנצחונה אם לכשלונה, הכה על ראשם. רוסיה הענקית פולגה. האַשליות הקוסמופוליטיות נתנדפו. פרצו פרעות, פשט הרעב, גדל המגור. אנדרלמוסיה של בריחה השתלטה בחוגים רחבים. כל אלה הגבירו את השאיפות הארצישראליות. האכזבה במהפכה „בלי דמים", הפקעת ערכה של האמרה הפוליטית הערטילאית, תחת לחץ לקחי המציאות המרה, ההכרה בצורך המעשה המוחשי והמפעל הממשי — הרחיקו רבים משדה הפוליטיקה ורכזו אותם בשדמת עבודה מעשית למען א"י, למען חיי עולם וחיי שעה של המוני העם. הרעיון הארצישראלי חדר במוחות ובלבבות שהיו תחילה בלתי מוכשרים לקבלו.

מאידך, סייעה המהפכה להכניס תוכן חדש אל תוך השאיפות העממיות־הארצישרא־ליות. המהפכה פיצלה וסעפה את הצבוריות הציונית־הלאומית. אגפים וזרמים סוציאליסטיים ועמלניים שונים נולדו בה, בני גונים חברתיים מרובים. הצד השוה וגרעין הברכה שהיה בכולם — התאזרות המעולים שבהם למצנה של „קום ועשה" למען עבודה ובנין בא"י. ואין כל פלא ואין זה מקרה כלל, שהרעיון החלוצי התפשט אז, במחצית השניה של 1917 ותחלת 1918, במהירות מפליאה. קם דור חלוצי, דור ממשיכים נאמנים של מפעל ביל"ו והעליה השניה. נוצק דפוס ל„הרגשה לאומית מזעזעת ולהתפרצות נעורים טהורה, התמסרות אנושית אצילה והכרת חובה מוסרית"*).

*) ממכתבו של יעקב שרתוק אל פינסקר (א. דרויאנוב, „כתבים לתולדות חבת־ציון וישוב ארץ־ישראל", כרך א' עמוד 434).

מלחמת האזרחים ברוסיה

ההתעוררות הלאומית. — תסיסה לעבודה ארצישראלית מעשית. — יהדות רוסיה ותלאותיה. — פרעות. — רעב. — מרץ־הפעולה של הנוער. — הגנה, עבודה ועליה.

את מהפכת פברואר 1917 קידמו בברכה ובהתלהבות רוב מניה ורוב בניה של רוסיה הגדולה. המונים מכל שדרות העמים הרבים אשר ברחבי רוסיה, שהיתה עקובה מדם המלחמה וממורטת במוריגי שעת החרום ונגישות השלטון הצארי, ראו בה את „אחרית הימים" וגם קראו לה „המהפכה בלי דמים".

ברם, במזל רע נולדה המהפכה הרוסית. עבר „ירח הדבש" — והתחילו מדנים וחתירות, מהומות ותסיסות. אבן־שתיה לחילוקי־הדעות ופילוגי־המחנות שימשה החזית, חזית המלחמה, שהוסיפה לבלוע קרבנות־אדם וכספים ולתבוע הב־הב. מיליוני החיילים והמגוייסים ראו את דגל המהפכה כדגל גאולה מהחפירות ומאוירת הטבח. מיליוני האכרים המדולדלים והשפולים פיללו למשטר החדש כלמשטר שירחיב את פסי־הקרקע הצרים שלהם וישבר את חרצובות שעבודם הכספי־הכלכלי לפריצים ולעתודי־הקרקעות. בקרב העמים השונים, הגדולים והקטנים, ליבתה מהפכת פברואר את ניצוצות חזונם לעצמאות ולחרות. נתפקקו חוליותיה של הקיסרות הרוסית.

המפלגות השונות, של הפועלים, האכרים, האינטליגנציה, מעמדות־הביניים וגם של שכבות־ה„צמרת" המתקדמות, שמיגרו בכוחות מאוחדים את שלטון־הרשע הרומאנובי — לא יכלו לשתף ולאחד פעולה בהקמת ההריסות ובהעלאת ארוכה לרוסיה הדווית, לעמיה ולהמוניה.

ואז הופיעה על הבמה הפוליטית המפלגה הבולשביסטית בסיסמות פשוטות ומובנות להמון, ברצון תקיף להשתלט על ההמונים הנבוכים ומסוערים (יהיו האמצעים מה שיהיו ויהיו הקרבנות כמה שיהיו), במנהיגות בעלת כשרון ארגוני. סיסמות הבולשביקים היו: שלום לרוסיה כולה, קרקע לאכרים, חרות ללאומים שבה, עד כדי פרישה גמורה מהגוף הרוסי הגדול. כיצד לקנות את שלושת הקניניים היקרים הללו? והבולשביקים ענו: רק שלטון פועלים (בלי הבורגנות הפוסחת על שתי הסעיפים —

קידמה ונסיגה, עריצות ודמוקרטיה) שיחולל מהפכה סוציאלית ברחבי רוסיה ויצית אש מהפכה גם ביתר הארצות, יוכל לתת שלום, קרקע וחרות לעמי הארץ. האַכזבה שנתאַכזבו ההמונים במהפכת פברואר הדמוקרטית שהמשיכה במלחמה, שהביטה בעין רעה על תנועות העצמאות הלאומית באוקראינה, בלאטויה, בליטא וכו', ושהתחבטה חדשים רבים בשאלת התיקונים האגרריים — היא שעמדה לבולשביקים למשוך רבים אל תחת דגל „הדיקטטורה של הפרולטריון". וכך נתחוללה מהפכת אוקטובר (לפי הלוח האירופי: 7 בנוֹאַמבר).

מעצמות ההסכמה (אנגליה, צרפת, איטליה, יפאן ואמריקה) ראו סכנה כפולה בעלית הבולשביקים לשלטון: סכנת התלקחות אש־מהפכה גם בתחומיהן וסכנה של חידוש התקפה מוגברת של צבאות גרמניה בחזית המערבית לאחר שהצבא הרוסי בן־המיליונים — אשר ריתק אל החזית המזרחית שליש מכל כוחותיהן הצבאיים של גרמניה ואוסטריה — נטש את המערכה. על כן השתדלו מעצמות ההסכמה ובנות־בריתן להפריע בכל האמצעים אשר ברשותן להשתלטות הסוֹוַאטים ולהתבצרותם. ואחרי מהפכת אוקטובר היתה המלחמה לרוסיה מפנים ומאחור: נגד רוסיה הסוֹוַאטית עמד מאז אויב משותף שהושיט עזרה במשך כמה שנים למתקוממים ולחותרים תחת השלטון הסוֹוַאטי מבפנים.

המלחמה על השלטון וההגנה על קיומו הפכה למטרה העיקרית (ואולי גם היחידה) של הבולשביקים, למטרה המקדשת את כל האמצעים. שנות 1918־1922 הן שנות **מלחמת־האזרחים** הפרועה והאכזרית ברוסיה לכל אָרכּה ולכל רחבה, שנים שבהן עמדו הבולשביקים והנוהים אחריהם ולחמו ברובה ביד עם אויבים מבחוץ ומבפנים. אוהדים רבים רכשו להם אז הבולשביקים בתוך מעבה־העם הרוסי, בין הפועלים והאכרים הרוסים העניים. אלה ראו בלנין ובחבריו את לוחמי מלחמתה של האומה הרוסית, מגנים על אדמתה ושלמותה נגד הזרים הכובשים, באשר גם המפלגות הרוסיות, האוקראיניות והקוקזיות שלחמו בבולשביקים הסתייעו בכוחות זרים, ולמעשה, היו הכוחות הזרים האלה המושלים בכפה ברוסיה ובחלקיה השונים*).

---

*) הכל ידעו אז, למשל, כי הגרמנים באו במרס 1918 לאוקראינה לפי הזמנת ה„ראדה" האוקראינית המרכזית וב־28 באפריל אותה שנה, בשעה שה„ראדה" ישבה על המדוכה של הוקה דמוקרטית לרפובליקה האוקראינית העממית שלא היתה לרצון לשליטי גרמניה — פוזרה ה„ראדה" בכוח הצבא הגרמני, ובכבר בוגדאן חמלניצקי בקיוב הוכרז על שלטונו של ההטמאן סקורופאדסקי.

* *

שנות המלחמה האזרחית היו שנות היסורים והעינויים הקשים ביותר של יהדות רוסיה ואוקראינה. הארץ הפכה לשדה קטל, למחנה מזויין גדול. חיי האדם ונפשו וכבודו נאמדו בבורסת־הדמים הזאת בשער נמוך מאד. חבלים, ערים, נפשות עברו עשרות פעמים מיד ליד. הריגול והמגור הרעילו את האויר. לא היה כל דין וכל דיין. כל חיי הכלכלה נתערערו, הדרכים נשתבשו, הרעב והמחסור עשו שמות באדם. והיהודים היו הקרבנות הראשונים והמרובים ביותר. יהודי העיירות והערים באוקראינה, ברוסיה הלבנה, בפלך הומל וכו' סבלו ונרמסו ביותר כיושבי־גבולות, ראשונים לפורעניות; כסוחרים וחנונים ובעלי־מלאכה, שיש בידיהם מזונות ומיצרכים שונים; כמהפכנים ובולשביקים (בעיני אנשי הגנרל דניקין, פטליורה, בולאק־באלאחוביץ, מאמונטוב, ועוד) וכבורגנים ועשירים (בעיני הליסטים מגדודי מאכנו, שקורה ואחרים).

ב־1918 היו פרעות בגלוחוב (נרצחה כל האינטליגנציה היהודית), בויטבסק, נובגורוד־סאוארסק, בערי אסיה התיכונה, בבסאראביה ועוד ואחר־כך בשנות 1919—1920 פשטה השחיטה וההריגה ברחבי אוקראינה ורוסיה הלבנה. ביחוד טבעה אוקראינה בדם יהודי בשעה שצבאות פטליורה נסוגו דרומה (מיוני 1920). בכל דרך נסיגתם השאירו חורבן והרס.

אלף חמש מאות ועשרים פרעות פרעו ביהודים צבאות דניקין, פטליורה, הפולנים, בולאק־באלאחוביץ ומאכנו בשנות 1918—1921. נהרגו ועונו עד מות 200 אלף יהודים. הוצגו ככלי ריק 700 אלף נפש. נשארו למעלה מ־300 אלף יתומים, מספר פליטי הפרעות הגיע למיליון נפש. בארבעה פלכים (וולין, פודוליה, קיוב, צ'רניגוב) נרשמו 30 אלף נשים שאונסו. (במספרים אלה לא נכללו קרבנות־הספיח של הפרעות: אלה שמתו כעבור זמן מפצעי הפרעות, ממחלות־מין או ממגפות — טיפוס וכדומה — שפגעו קשה בנגועי־הפרעות ובפליטים).

השמירה על הנפש עמדה באותן השנים במרכז הדאגה והפעולה של העסקנים היהודים. בולמוס הפרעות היה חזק מאד גם בין הגייסות האדומים, אשר רבים מהם לא ידעו את לנין ואת תורתו והלכו „להכות בבורגנים וביהודים" (אמרת־כנף בימים המרים־האפלים ההם). השלטון הסוואטי אחז באמצעים חמורים על מנת לדכא את הפרעות בעודן בראשיתן. ביולי 1918 פרסם ה„סובנארקום", בחתימת לנין, פקודה האומרת: „מועצת הקומיסרים העממיים מכריזה, כי התנועה האנטישמית והפרעות ביהודים אסון הן למהפכת הפועלים והאכרים וקוראה לעם

העובד של רוסיה הסוציאליסטית להלחם ברעה זו בכל כוחותיו" — — — „את הפורעים ואת התעמלנים לפרעות אנו מצוים להעמיד מחוץ לחוק". השלטונות המקומיים (במוסקבה, פטרוגראד, ויטבסק, חארקוב ועוד) והמפקדים הצבאיים בחזיות שונות הוציאו כרוזים ופקודות המצוים „לאחוז למען המהפכה בכל האמצעים ולשים קץ לפרעות". הקומיסאריון לעניני היהודים ארגן מחלקה מיוחדת למלחמה בפרעות ובאנטישמיות.

עמדתו התקיפה של השלטון הסוֹאֶטי־הבולשביסטי נגד צוררי־ישראל ושסאי־הפרעות שימשה גורם־השפעה להטות את המפלגות הסוציאליסטיות היהודיות („בונד", ס.־ס., י.־ס. ועוד) וכמה מן הנוער היהודי לתוך האפיק הסוֹאֶטי, ביחוד לאחר שהשלטונות הסוביטיים הסבירו בכמה מקומות פנים ל„הגנה העצמית" היהודית ונולד אפילו רעיון על ארגון „לגיון יהודי אדום" מיוחד שיישלח לחזית להילחם בקונטררוולוציה הפורעת.

*

שאלת **העבודה והפרנסה** נעשתה חמורה ובוערת מאד לכל המוני בית ישראל ברוסיה ובאוקראינה. המלחמה העולמית נתנה דחיפה להכנסת אלפי יהודים לחרושת ותעשיה ברוסיה ובפולין ובארצות אחרות (אלפי יהודים ברוסיה בגיל חובת־הצבא הלכו, למשל, לעבוד כמסגרים וכחרשי־מתכת בבתי־חרושת צבאיים שונים כדי להשתחרר מן החזית). אולם במידה חזקה יותר סירסה המלחמה, ואחריה המהפכה ומלחמת האזרחים, את הצורה הרגילה והתקינה של התיווך הכלכלי, של המסחר. הפקעת־שערים ללא מתג ורסן, ספסרות פרועה, פשתה ופשטה. הכל ספסרו, בכל סחרו וספסרו. היהודי הראה כשרונותיו המסחריים כמתווך בין הכפר בעל־הלחם והחמאה ובין העיר בעלת המלח והנפט והאריג.

כבר בראשית צעדיו השתדל השלטון הסוֹאֶטי לארגן את סיפוק הצרכים ע"י מנגנון־אספקה ממשלתי והוא אסר מלחמה קשה על ה„שקקים" (הסוחרים הבלתי־ליגליים שהיו מובילים את סחורתם בשקים. ברוסית — „מאשוצ'ניקי"), ביחוד אחרי 31 במאי 1918 שבו נתפרסמה פקודת ה„סובנארקום" על ארגון „גדודי־הספקה מזויינים". אמצעי־מלחמה אלה פגעו פגיעה קשה בשכבות עבות של האוכלוסים היהודים, אם כי לא הצליחו בשנים הראשונות לבער את ה„שקקות" והסחר הבלתי־חוקי. מספרים רשמיים מודים, כי מספר ה„שקקים" הגיע בשנת 1919 בכמה פלכים ל־40 אחוז ממספר כל התושבים וכי 60 אחוז מן הלחם היה הצרכן מקבל „מתחת לכנף הבגד".

יחסי־הכלכלה האלה בין העיר לכפר, בשעה שביקוש התנובה והתוצרת גדל על ההיצע פי כמה, גרמו להגדלת השנאה כלפי היהודים ולהריסת עמדותיהם הכלכליות. כבדה גם יד השלטונות. מתחילה קיננה בלב רבים תקוה, כי חלק ניכר מבין הסוחרים היהודים שלא ייקלטו בתעשיה ימצאו בקואופרציה בקעה רחבה להתגדר בה ולהביא תועלת בכשרונותיהם ובנסיונם. מכאן גם ריכוז מאמצים צבוריים — בעיקר ציוניים — בהקמת קואופרטיבים צרכניים. אולם כעבור זמן־מה הוברר כי אין לתלות תקוות בקואופרטיבים הצרכניים כבמקומות קליטה לסוחרים ואנשי־האויר היהודים — ואז גברו הקולות על ה ה ת א פ ר ו ת, פרו־דוקטיביזציה חקלאית.

המלחמה והמהפכה חוללו בקרב חוגים רחבים של יהודי רוסיה ואוקראינה שינוי יחס אל העבודה הגופנית ואל המלאכה, מצד אחד, ואל המסחר ו„הפרנסות הקלות" מצד שני. רבים מאלה שעבדו במפעלי ה„אוֹבוֹרוֹנה" (המפעלים לצרכי הצבא) הוכשרו לקלוט את רעיון העבודה. תקופת ה ק ו מ ו נ י ז ם ה צ ב א י חשפה והבליטה את כל המארה וחוסר־הבסיס של הכלכלה הגלותית. פעולות השלטון הסוֹאֶטי פגעו בחוגים גדולים של היהודים פגיעה מחריבה. המהלומות שניתכו על ראש העם לא העבירו אותו על דעתו, ביחוד את הנוער שבו. היה אז אבק־שריפה צבורי רב באשפת הנוער היהודי. מרץ הפעולה ורצון הפעילות של המפלגות הציוניות מצאו להן במשך השנים בקעות שונות: עזרה לפליטי המלחמה, הבחירות לאסיפה המכוננת ברוסיה וארגון הקהילות, השתתפות אַקטי־בית ב„ראדה" בקיוב, ארגון פלוגות הגנה, הקמת קואופרטיבים צרכניים, וכו'. הנוער החלוצי התמסר לפעולות „ה ג נ ה", ע ב ו ד ה ו ע ל י ה.

קצרה ידם ורצונם של הקומיסאריון היהודי והסקציות הקומוניסטיות היהודיות לפעול פעולה כלכלית קונסטרוקטיבית. כל מאמצי הקומוניסטים וכל כוחותיהם היו מוקדשים לחזית, לעבודה פוליטית־צבאית, ל כ י ב ו ש ה ש ל ט ו ן ו ל ה ח ז ק ת ו. הפרעות, הסגות־הגבולות התכופות וחוסר־הבטחון שללו מ„החלוץ" ומגופים צבוריים אחרים את האפשרות לנהל פעולה משקית מ ת ו כ נ ת.

באוקראינה, במינסק ובפטרוגראד היו אז חברי „החלוץ", „צעירי־ציון" ו„צ.־ס." מהמשתתפים הפעילים ביותר ב„הגנה העצמית", בהגשת עזרה לפליטי־הפרעות ולאלפים שצבאו על הגבולות.

תסיסה ארגונית ורעיונית

נסיונות להקמת הסתדרות ארצית. — הפגישה במאי 1917. — המשרד הארצישראלי ליד מרכז „צעירי־ציון". — המועצה הארצית הראשונה בהארקוב בינואר 1918. — שני זרמים: מאטריאליסטי ואידיאליסטי

הסתדרות „החלוץ" לא בבת אחת נולדה והתגבשה. בראשונה היתה פתיחת הפקעים של התנועה. עם ברק הסיכויים הפוליטיים החדשים ועם רביבי המהפכה הראשונים שפעו נבטי „החלוץ" ברוב ערי־השדה של רוסיה הלבנה, אוקראינה ורוסיה המרכזית. פעולתן העיקרית היתה סדור גנות־ירק שבהן עבדו החברים לפי תור קבוע מספר שעות ביום. כל אגודה פעלה על דעת עצמה והתכוננה ליום הגדול, ליום העליה. האגודות לא נתפזרו גם לאחר שחל ספק באפשרות עליה קרובה (רוסיה היתה אז סגורה וקרועה מהעולם הגדול). העליה „הגדחית" הוסיפה נופך חדש לתוך קנקן ההכשרה. גברה השאיפה להעמיק את ההכשרה כאן לשם בנין ויצירה שם. האגודות החלוציות נועדו כאלו לשמש גם הצלה פורתא לאלתר להמונים היהודים התועים ומגששים בחשכת המהפכה.

רעיון ההכשרה — שנחיצותה הובלטה לאור הנסיון והלקח של אנשי בילו"ע והעליה השניה — התחשל והתגבש עם נעילת שערי היציאה מרוסיה מתוך שאיפה להמציא „לחם לאכול" ליהודי העירות בעידן העברה והרעב, מתוך רצון להבריא מיד — עוד לפני א"י — את אורח הכלכלה היהודית ולהתערות באמצעות העבודה בסביבה יהודית עממית־לאומית.

נסיון ראשון לקשר ולאחד את האגודות החלוציות המפוזרות נעשה בועידת „צעירי־ציון" השניה בפטרוגראד (18—21 במאי 1917). אחרי הרצאתו של א. מונצ'יק על העבודה הארצישראלית קבלה הועידה החלטה: „להכשיר את הנוער לקליטת רעיון החלוציות ולארגן אגודות „החלוץ" לשם יצירתו ובצורו של הבסיס הלאומי בא"י הן בשטח העבודה הגופנית והן בשטח היצירה הרוחנית; לסייע בהכנת אנשים בעלי ידיעות הגונות והשכלה מקצועית ולעזור להם בבחינה חמרית ומוסרית. לשם הגשמת ההנחות האלו והנהלת אגודות „החלוץ" נבחרת

ועדה ארצישראלית קבועה ליד המרכז ולה נמסרות ההנחות של המרצה והצעות חברי הועידה לעיבוד והוצאה לפועל.

באחד מימי הועידה האמורה, בהפסקה מישיבה לישיבה, התאספו באחד החדרים כמאה צעירים, צירי ועידת „צעירי־ציון" והועידה הציונית הכללית שבאה אחריה, ואורחים, חברים לקבוצות החלוצים, שעבדו בעיקר בגני ירק ובמושבות היהודיות בפלך חרסון, ודנו על ארגון הקבוצות, על ההכשרה החקלאית, על פגישה כללית של „החלוץ". בישיבות השתתפו גם האגרונומים א. זוסמן ו. ברגר. זוסמן הרצה לפני הנאספים על האפשרויות בארץ.

הועידה הטילה על א. מוצ'ניק לנהל את המשרד הארצישראלי של מרכז צעירי ציון במוסקבה*). בקיץ 1917 עמד המשרד בחליפת מכתבים עם עשרות נקודות, ביניהן נקודות בדרום רוסיה ואוקראינה. אגודות „חיות" נתקיימו אז בניקולאיאב, הומל, אלכסנדריה, אודיסה, מליטופול, ועוד. המשרד הוציא חוזר על עבודת „החלוץ" שקרא לארגון אגודות חדשות. השתדל להעמיד את שאלת „החלוץ" בועידות ובכנוסים ציוניים שונים. נעשה גם נסיון לסדר מפקד של החלוצים ברוסיה (בסוף 1917), אך הדבר לא יצא לפועל.

בסוף 1917 הגיע לרוסיה כרוז מאת הלשכה הראשית של הקרן הקימת לישראל בהאג, שנתפרסם בעתונים אחדים בשם „עבודת חלוצים בא"י". קול קורא זה השפיע אז על האגודות הקיימות ועורר לחיים ולפעולה חוגים חדשים במעבי ההמונים ברוסיה.

להתקדמות התנועה החלוצית ברוסיה ולהבהרת מאוייה סייע בהרבה מאמרו של הח' י. בן־צבי „החלוץ" (תנועה עברית פיונרית חדשה)" שנדפס בשבועון הציוני הרוסי „יאברייסקאיא ז'יזן" באפריל 1917. המאמר, שקרא „לכל החברים הידידים שלנו בכל התנאים ובלי כל תנאי" להתכונן לעליה ולעבודה בא"י, היה ברוסיה החומר הראשון בדפוס על תעודותיו של „החלוץ".

עם ראשית צעדיו הארגוניים של „החלוץ" התפתח ויכוח ממושך ולוהט על המהות.

הישיבה המלאה של מרכז הפרקציה צ"צ (20 בנואמבר 1917) נסחה את מהותו של „החלוץ" לאמור:

---

*) המשרד הארצישראלי היה במוסקוה, אם כי הועד המרכזי של צ"צ נמצא בפטרוגראד. המשרד עבד אז למקוטעין; מוצ'ניק גר בניז'ני־נובגורוד וכמה פעמים בחודש היה בא למוסקוה לסדר את עניני המשרד.

„מרכז צ״צ רואה ב„החלוץ״ את הסתדרות האַוואַנגאַרד של העובדים למען א״י, המוסר את עצמו לרשות ההסתדרות למטרות התישבות. אל „החלוץ״ נכנסים חברים בעלי מקצועות שונים ומתחלקים לסקציות לפי המקצוע״.

בדצמבר 1917 פרסמה הועדה הא״יית המרכזית של צ״צ הצעה על חובותיו של כל חבר ל„החלוץ״, — ואלו הן:

1) מטרת חייו: להתיישב בארץ ישיבת קבע; 2) עליו לגשת מיד לעבודת הכשרה למען א״י; 3) הוא מתחייב לעבור עם גמר המלחמה לא״י על־פי פקודת האגודה; 4) בא״י הוא מוסר את עצמו לרשות אגודת „החלוץ״ לזמן לא פחות מ־3 שנים; 5) הוא מוכן להיכנע למשמעת „החלוץ״; 6) הוא מוכן לחיות עם חברי „החלוץ״ על יסוד עזרה הדדית.

הצעה זו חוברה בעקבות התקנונים שנעבדו אז במקומות אחדים על־ידי האגודות החלוציות וסניפי „צעירי־ציון״. החשובה שביניהן ההצעה שנערכה ביאַליסאוטגראד (נוֹוֶאמבר 1917).

הנסיון להכניס את תנועת „החלוץ״ לתוך מסגרת ארגונית אחידה, שנעשה על־ידי הועדה (או המשרד) האיי״ת ליד מרכז צ״צ — לא הצליח. ירחי הדבש של המהפכה ברוסיה חלפו. באו ימים קשים של מלחמת אזרחים מרירה. זרם „הפוליטיקה הגבוהה״ סחף את מיטב הכוחות הארגוניים־החנוכיים ולא היה לב העסקנים פנוי לטפל בענינים מעשיים „קטנוניים״. מנהיגי צ״צ היו עסוקים בבחירות לאסיפה המכוננת („אוּצ׳רדילקה״), לועידה היהודית הכל־רוסית, לועדים הציוניים המקומיים והגליליים, ועוד. הדרכים בכל רוסיה נשתבשו. סדור קשרים קבועים היה קשה כקריעת ים־סוף. במשך נוֹוֶאמבר־דצמבר 1917 התחזק המשטר הסוֹוֶאטי במרבית אוקראינה, וה„ראדה״ ברחה מקיוב. ב־31 בדצמבר לכד הצבא האדום את חארקוב. נוטשו קרבות ללכידת אודיסה (זו עברה לידי הסוביטים ב־29 בינואר 1918). ברור היה מיד, שהחלטת המשרד הא״י ליד מרכז צ״צ לכנס בט״ו בשבט (1 בינואר 1918) בחארקוב את הועידה הראשונה של „החלוץ״ — לא תוכל להתגשם. הכנוס נדחה לשבועיים, והמשרד הא״יי ליד מרכז צ״צ הודיע בחוזר מיוחד ובעתונות על מ ו ע צ ה ארצית של אגודות „החלוץ״ הזמין את כל האגודות לשלוח צירים („ציר אחד מכל אגודה, בלי הבדל מספר חבריה ושייכותם לפרקציה״). סדר־היום שנעבד מראש היה גדול ומקיף, אך תחת מועצה רבת־עם ועשירת־תוכן באה מועצה דלת־היקף שערפה בהנחת

יסודות ההסתדרות קטן, הגם שרבים רואים בה את „ועידת־היסוד של הסתדרות „החלוץ".

*

המועצה הראשונה של אגודות „החלוץ" נתקיימה ב־15—18 בינואר 1918 בחארקוב, בהשתתפות באי־כוח האגודות אודיסה, ניקולאיאב, קרמנצ'וג, טולה, רומני, בילגורוד, לוגאנסק, רוסטוב, אטאקי, קאלוגה, קונוטופ, פולטאבה, בוברויסק וחארקוב. אליהו ר י ס הרצה על „יסודות הפוליטיקה הבין־לאומית בפתרונה של הפרובלימה היהודית" והדגיש, שהמלחמה העולמית עוררה לחיים את התנועות הלאומיות בכל ארץ. גם אצל היהודים נעשתה הציונות הפוליטית לסיסמתם של ההמונים הרחבים ביותר. הפרובלימה היהודית הועלתה עתה כבין־לאומית וההצהרות של מדינות אירופה האדירות, של אמריקה, של הועדה ההולאנדית־הסקאנדינאוית, תוכחנה. אולם פתרונה המכריע של השאלה היהודית יבוא, לדעת המרצה, רק כשייקרא קונגרס יהודי עולמי. על „תוכן החלוץ, מטרתו ותפקידיו" הרצה אליהו מ ו נ צ' י ק. „אין בידינו כוח גשמי שיתן את האפשרות לחלק האקטיבי שבעם להשפיע על הפאַסיבי, אולם יש לנו עוז־רוח ודרכי חנוך שיולידו ויחשלו את „החלוץ". תחת הגנה עצמית צריכה לבוא פעולה עצמית: הכשרת העם למען הארץ והארץ למען העם. כל עוד אין לנו אפשרות לעבוד בארץ עצמה, עלינו לעבוד למען הארץ. עד עתה היתה הציונות בשביל אחרים. „החלוץ" יאחד את השאיפה להגשמת הציונות עם האינטרסים הפרטיים של חבריו. על „החלוץ" לדרוש מחבריו: א) הודעה שהם שואפים להשתקע בא"י ולהתקשר אתה לכל ימי חייהם; ב) לגשת מיד להתפשר למען א"י; ג) אחרי זמן הכשרה בגולה צריכים החברים להעמיד את עצמם לרשות ההסתדרות („החלוץ") לזמן לא פחות משלוש שנים; ד) לעלות לארץ בשעה שההסתדרות תדרוש זאת; ה) לחיות עם החברים על יסודות של עזרה הדדית. ב„החלוץ" צריכות להיות שמונה סקציות: חקלאים, פועלים חקלאיים (שומרים, שכירים ועוד), בעלי־מלאכה, פועלי־תעשיה, פועלים בלי מקצוע, פקידים, בעלי אומנויות חפשיות, עובדים בשביל מוסדות „החלוץ". בא"י על החלוצים לעבוד בגדודי כיבוש, כשומרים, „חלוצי־הרוח" (מורים), פקידים, ועוד. „החלוץ" הוא העובר ל פ נ י המחנה הציוני, והיסוד האידיאליסטי צריך להכריע בקביעת מגמתו ודרכי פעולתו. על כל חלוץ לזכור, כי „העם" עדיף מה„אני".

דעה שניה על מהות „החלוץ" הובעה על־ידי חיים קוזירובסקי (אודיסה). מצבו של הפועל העברי בא"י לפני המלחמה היה רע בעיקר משום

שלארץ באו לא פועלים אמתיים אלא קבוצות של אידאַליסטים בלתי־מוכשרים כלל לעבודה. „החלוץ" צריך לטפל ביצירתו ובארגונו של הפועל העברי בא"י לכל המקצועות. יש לגשת מיד ליסוד אגודות מקצועיות, בתי־עם, תיאטרונים, ועוד. לארץ ישראל צריכים לעלות עובדים ממש, וכשיהיו בטוחים שלא יהיו נאלצים לברוח משם יוכלו לעבוד לאו דוקא שלוש שנים אלא כמה שיהא צורך בדבר. המוסדות הלאומיים צריכים להמצא בידי „החלוץ". הקרקע של הקרן הקימת לישראל צריכה להימסר לידי „החלוץ". „החלוץ" אינו האַואַנגארד אלא המחנה עצמו, הבונה את הארץ, המשפיע על ההגירה וההתישבות. אי־אפשר שלא יחדור לארץ ההון הפרטי, אולם את המקום הראשי והראשון צריך לתפוס „החלוץ". הוא ידאג לעניניו הוא ולאפשרות קיומו והתבססותו בארץ, וממילא ימלא תפקיד לאומי ראשון במעלה — בנין המרכז הלאומי בא"י.

אחרי וכוחים נתקבלו החלטות אלו:

I מהות „החלוץ"

„החלוץ" — אַואַנגאַרד של העמלים ההולכים לא"י על מנת להגשים את הפרוב־לימה ההתישבותית. מטרתו — להכשיר את הארץ בשביל העם ע"י אחודם ורכוזם של כל הכוחות המוכנים למסור את עצמם להשגת מטרה זו בא"י.

II תפקידי „החלוץ"

לסלול את הדרך לעם ולהבטיח את החיים הפרטיים של החברים המניחים יסוד לחיים עבריים לאומיים־חברתיים בריאים בעתיד.

III חובות החברים

א) כל חבר „החלוץ" חייב לגשת מיד להכשיר את עצמו לעבודה בארץ. ב) כל חלוץ חייב לעבור לארץ על־פי פקודת הועד. ג) כל חלוץ מעמיד את עצמו בא"י לרשות ההסתדרות לזמן שלוש שנים. ד) כל חבר חייב לקבל עליו את משמעת „החלוץ". ה) כל חלוץ צריך להיות מוכן לחיות עם חבריו באגודה על יסוד עזרה הדדית. ו) כל חבר חייב לרכוש בעוד מועד את האפשרות להשתמש בא"י בלשון העברית. ז) ל„החלוץ" מתקבלים חברים השואפים להישאר בארץ כל ימי חייהם והמתחייבים למלא אחרי יתר תנאי התקנון.

עד הועידה מתנהלים כל עניני „החלוץ" על־ידי הועדה הא"יית ליד מרכז הפרקציה הציונית־העממית „צעירי ציון" המזמינה לפתרון שאלות מיוחדות גם 5 אינסטרוקטורים מ„החלוץ".

*

מועצת חארקוב ביקשה לספק בהחלטותיה את רוחם של הזרמים השונים במחנה „החלוץ". „החלוץ" לא היה מעור אחד לא מבחינת ההרכב הסוציאלי

ולא מבחינת ההשקפה והמגמה. בימיו הראשונים כלל „החלוץ" בתוכו מספר רב של אינטליגנטים צעירים, ביחוד תלמידי בתי־ספר, והנוער הזה חדור רוח רומנטית הטביע את חותמו בתקופת־הילדות של „החלוץ". נשמעה דרישה שאל „החלוץ" יקבלו רק מ„שופרא דשופרא", מבחירי העם, יחידי־סגולה שיעזבו אחרי גבם את כל עניניהם הפרטיים ויקריבו את עצמם כליל על מזבח הרעיון, על מזבח תחית העם והארץ. נמצאו אז אחרים שהציעו לארגן מעין „אורדן של אבירים" עם משמעת ברזל*). אולם עברו ימים לא־רבים, התנועה הקיפה שדרות רחבות יותר, ל„החלוץ" נכנסו גם עובדים, אנשים מבוגרים ומנוסים. חברי „החלוץ" נפגשו פנים אל פנים עם המוני העם, עם המציאות, עם חיי עבודה, ואז התגבר הזרם השני שראה את „החלוץ" כהסתדרות לאומית־עובדת כללית המכניסה לתוכה את כל העובדים שהחליטו לעלות לא"י ולעבוד שם מתוך שאיפה למצוא פתרון לשאלה היהודית ועל־ידי כך גם לאינטרסים של כל פרט. ה„אידאליסטים" ראו אז את „החלוץ" „כהסתדרות בשביל אחרים", לטובת אחרים. ה„מאטריאליסטים" העריכו את „החלוץ" כהסתדרות מארגנת עמלים למען עבודה וחיים בא"י.

האוואנגארדיזם — זה האגף הקיצוני ב„החלוץ" — נזון אז מהמצב העגום של ההמונים הנדכאים והדוויים. השכול והמצוק הולידו בלב הערים והמתעוררים אי־אמון בהמונים, בכוחות היצירה השפונים בהם, באפשרויות ובסכויים הנשקפים מתנועה המונית רחבה.

הריב בין ה„מאטריאליסטים" לבין ה„אידאליסטים" התלקח ל„רוחב כל החזית": בשאלת המסגרת הארגונית, התפקידים ברוסיה ובא"י, היקף עבודתו של „החלוץ", תוכן ההכשרה ומטרתה, מועד העליה וארגונה, וכו'. חילוקי־דעות התגלו אז בתוך כל סניף וסניף וגם בין סניפים שונים.

תמונת־מה מהויכוח אחרי המועצה נותן לנו דו"ח קצר על הישיבה החמישית של ועידת „צעירי־ציון" במוסקבה (2—8 במאי 1918), שהיתה מוקדשת כולה לבירור עניני „החלוץ"**).

המרצה (א. מונצ'יק) קבע נקודות אלו: מהות „החלוץ" — לשמש אוואנגארד של העובדים לשם הגשמת התכנית ההתישבותית; מטרתו — לאחד את כל המוסרים את עצמם כליל להכשיר את הארץ בשביל העם; תפקידו — לסלול דרך להגירה ההמונית. במהלך העבודה על „החלוץ" למצוא ולצור צורות סוציאליות חדשות של

*) הציר מקרמנצ'וג הציע לדרוש מהחלוצים שבועה.

**) לפי „ראזסוואט" מס' 19 (1918) ו„ערד אוו פרייהייט" מספר 6־7.

התיישבות. חברי „החלוץ" צריכים לגשת מיד להשתלמות עצמית, גופנית ורוחנית. כל החברים מצווים ללמוד עברית ולהכנע למשמעת של „החלוץ", כל חלוץ מוסר את עצמו לרשות ההסתדרות למשך שלוש שנים ועולה לא"י ע"פ החלטת ועד „החלוץ". הועד יכול במקרים מיוחדים לשחרר את החבר מעליה. „החלוץ" מתארגן על יסודות של עזרה הדדית. רצוי שכל חבר הבא להסתדרות, יכניס סכום כסף ידוע. החומר האנושי שיש לנו בתפוצות הגולה מתאים פחות או יותר להתישבות בערים, על כן עלינו לאחוז באמצעים יוצאים מן הכלל בשביל התישבות כפרית. לעבודה זו יש להקדיש את המרץ הלאומי. כדי למלא את התפקיד של עובדי־אדמה בא"י יש לארגן קבוצות של „החלוץ" ואת הטובים שבמחנה הציוני. יש להקים תנועה עממית עצומה ולקרוא לעליה השלישית. „בראש העם צריך ללכת המחנה, הטובים שבמחנה הציוני, ולפניהם — החלוץ".

הויכוחים אחרי ההרצאה היו סוערים. נתגלו שני זרמים עיקריים. האחד ראה את „החלוץ" כהסתדרות של עמלים המשמשת ביטוי והתגלמות לתנועת ההגירה המאורגנת, ע"כ דרושה חדירה לתוך ההמונים העובדים ע"י פעולה כלכלית ביניהם; „הרומנטיקה רצויה במידה שהיא מועילה לפעולה הממשית". זרם אחר סבר, כי „החלוץ" כשמו כן הוא: אַוַאַנגארד של פיונרים, ולפיכך הוא בעיקר אידאליסטי. ביחס להרכב האנושי של „החלוץ" נשמעה דעה, כי אין להכניס להסתדרות עובדים אינטליגנטים, באשר, מצד אחד, אין לנו אינטליגנציה לאומית צעירה ואין לנו רשות לתלוש אותה מהמדע בשביל עבודה חקלאית ומצד שני, צריך „החלוץ" להיות הסתדרות של פועלים בלבד.

בה בשעה שבועידת „צעירי־ציון" במוסקוה רבו הנוטים אחרי הזרם המאטריאַליסטי, הרי בועידת צ"צ בקיוב שהתקיימה כעבור ימים מספר (8–12 במאי 1918), שבה הרצה חיים קוזירובסקי „על הפעולה הארצישראלית ועל החלוץ" — גברו הקולות של חסידי האידאליזם, ההקרבה העצמית והרומנטיקה.

גם בדבר ההכשרה — תפקידה, אפיה, זמנה, סביבתה וכו' — נשמעו דעות שונות, אם כי את חריפותם קבלו הניגודים האלה רק כעבור שנים אחדות (1921—1923). הדעה השלטת לגבי ההכשרה ותכנה מצאה את בטויה במאמריו של האגרונום ז. ברונין*). ההכשרה צריכה, לדידיה, לספק שלש דרישות:

---

*) „Эрец-Израэль" No. 3 (июль 1918); „Подготовка сельско-хозяйственных элементов для Палестины"—„Разсвѣт" No. 11—12, 1918.

1) על המתכשר להתרגל לאתמוספירה של משק האכר, עליו לסגל, לפחות בקוים כלליים, ידיעות בכלכלה של המשק הזעיר ובתקציב של משפחת־אכר יהודי; 2) המתכשר צריך לברר אם יש ביכלתו לסבול במשך זמן רב את התנאים של העבודה החקלאית; 3) על המתכשר לסגל את העבודות העיקריות במשק שבו הוא עובד ובפרט לדעת כיצד לטפל בבהמות. ב„ערד און ארבייט" (יוני 1918, חאר־קוב) התחיל האגרונום י. ב ר ג ר לפרסם „מפתח קצר לעבודות חקלאיות בשביל „החלוץ", שבו הדגיש: „החלוצים מצווים קודם כל להסתגל בסביבה חקלאית עוב־דת לעבודה גופנית מוסדרת וללמוד את כל היקף העבודות השונות ע"י תרגילי־עבודה עצמיים ממושכים".

מאידך, כבר היתה אז תסיסה ק ב וצ תי ת חזקה במערכות החלוצים.

נחלקו הדעות גם בשאלת ה ע ל י ה. יש שדרשו כי על החלוצים להתחייב לעלות לארץ „מיד לאחר גמר המלחמה" או „באפשרות הראשונה" ומי שאינו יכול לעלות לארץ מיד אין לו מקום ב„החלוץ". לעומתם חשבו רבים כי הצורך בתנועת „החלוץ" לא יחלוף כעבור זמן קצר, ולפיכך אין לדחוק את השעה ואין להקפיד על עליה דחופה דוקא. במשך הזמן נעשה נסיון למצוא פתרון־פשרה: יש חלוצים סתם ו„חלוצים לאלתר" (עולים מיד).

אגב בירור שאלת העליה נשמעו אז דעות שונות גם לגבי ארגון העולים ברוסיה ובא"י, דרכי התישבותם בארץ וכו'.

ומהו היקף־עבודתו של „החלוץ" — פעולה מעשית, הכשרה ועליה גרידא, או גם עבודה פוליטית מסוימת? וכיצד יש להתיחס אל היזמה הפרטית בבנין הארץ ואל החברות השונות שנוסדו אז („הבונה", „חברת הכשרת הישוב", החברה הפו־ליטכנאית, ועוד)? שאלות אלו שמשו נושא לויכוח ער באגודות ובקבוצות שצצו אז בכל רחבי רוסיה ואוקראינה. ההתנגחויות הבלתי־פוסקות עשו את „החלוץ" ערב־רב של דעות ומשאלות ומאויים והזיות. מצב זה העיק ביותר על רבים שבאו אז ל„החלוץ" משום שבחלה נפשם בכל פולמוס־הסרק הפוליטי ברחוב היהודי, בהעלאת הגרה המיטינגאית, בחקירות המופשטות. והיא הנותנת שבחוגי „החלוץ" גברה באותם הימים מגמה א פ ו ל י ט י ת, מגמה להתרחק מכל שאלה עיונית־פוליטית העומדת ברומו של עולם ומכל ענין חברתי כללי. חיבה יתרה נודעה אז מצד כמה מחברי המפלגות (ציוניות ולא־ציוניות) ל„החלוץ" באשר ה מ ע ש ה היה בו עדיף מן ה ה ל כ ה. הטובים והמסורים שבהסתדרויות הפוליטיות השונות שראו חובה לעבוד באופן פעיל וממשי לשם א"י ובשביל א"י (הלכה למעשה!) התרכזו אז בתנועה החלוצית. באוקראינה הצטרפו אל שורות „החלוץ" פועלים

ובעלי מקצוע רבים גם ממפלגות זרות (בפרט מהסוציאל־רוולוציונרים הרוסים). היו שסברו כי העם והארץ אינם זקוקים לאינטליגנציה באשר זו מצויה ברחוב היהודי די והותר. האינטליגנציה, לדידם, תבוא לארץ מאליה, ובשנים הראשונות של הבנין וההתישבות לא יהיה צורך רב בה. על כן נשמעה דרישה להגביל את קבלת החברים ולהכניס ל„החלוץ" עובדים פיסיים בלבד*). היו רבים שהרחיקו לכת בקפדנותם ואמרו לקבל ל„החלוץ" עובדי־אדמה בלבד, שכן התפקיד החשוב ביותר הוא כבוש הקרקע. היו גם מתי מספר שהתנגדו לקבלת נשים אל „החלוץ". הטעמים: צעירות אינן מסוגלות לעבודה קשה וסבל. רוב הסניפים התנגדו בכל תוקף לקבלת חברים נשואים. חברים עם מטען, עם „כבודה", לא ישרו בעיניהם. אולם, היה חלק ניכר בתנועה שהדגיש, כי אל ההסתדרות יש לקבל את כל העמלים בלי הבדל מין ובלי הבדל מקצוע, בין „אם הוא עובד בשרירי הגוף ובין במוח" אם מקור מחיתו עבודה עצמית ללא נצול עמל זולתו.

---

*) למסקנה זו עצמה הגיעו גם אלה שטענו טענה הפוכה, כי אין לנו אינטליגנציה (ראה לעיל).

מתנועה להסתדרות

העבודה החלוצית בשנת 1918. — דרישה לארגון עצמאי ולמרכז. — הלשכה המרכזית של „החלוץ" במוסקוה ובפטרוגראד. — התכונה לועידה בהשתתפותו של י. טרומפלדור

במשך שנת 1918, ביחוד בחדשי מרס—אבגוסט, נתפתחה במקומות פעולה נמרצת ביסוד סניפים ואגודות וחבורות־עבודה של „החלוץ". מהם יש לציין: פטרוגרד (סניף וגן), מוסקוה (סניף וגן), חארקוב, אודיסה (חנה), מינסק, רוסה הישנה (פלך נובגורוד), קאראצ'יב (פלך אוריול), וליקי לוקי (פלך ויטבסק), פטרוזאווודסק, סמולנסק, ריבינסק, קרמנצ'וג, וורונאז', קאזאן (גן), ילץ, טולה, הורודוק, סאראטוב, פאַרם, קונוטופ, נזין, באחמוט, רוסטוב ע"נ דון, צ'רניגוב, רוזין (קומונה עובדת), ועוד *). רחבה תנועה לאַרגן משקים קטנים, גינות־ירקות וקבוצות־עבודה אצל אכרים פרטיים, ביחוד במושבות היהודיות בפלך חרסון ויקטרינוסלב. במושבות אלו עבדו בשנת 1918 הרבה חלוצים הן ביחידות והן בחבורות. כמה חלוצים נסתדרו גם אצל נוצרים **). כן נסתדרו חברים לעבודת הכשרה בבסאראביה (שם היו אז אפשרויות רחבות להכשרה חלוצית אלא שמחמת הכיבוש הרומני לא יכלו חלוצי אוקראינה להשתמש בהן וקשה היה למוסדות המרכזיים ברוסיה לקבוע קשר עם החלוצים שעבדו שם).

ב. ריכנשטיין מספר על אגודה חלוצית שפעלה עוד לפני המהפכה ברוסיה והמשיכה את עבודתה בדרום רוסיה עד 1919:

בעיר פרילוקי, פלך פולטאבה, נוסדה בשנת 1916 אגודה חלוצית. האגודה קראה לעצמה „ארץ־ישראל" וקבעה את מטרתה: לעלות לארץ ולעבוד עבודה עצמית מבלי לנצל ומבלי להיות מנוצלים. האגודה החליטה לא להפסיק את העבודה הציונית במקום ועל כל חבר הוטלו תפקידים מסוימים. בין חברי האגודה

---

*) על הנקודות החשובות ביותר — פרטים בפרקים הבאים.

**) בישיבה הראשונה של הועדה הא"יית ליד צ"צ בקיוב הוחלט „להציע לפני החברים המסתדרים בעבודה על אחריות עצמם, כי בשים לב למצב הפוליטי באוקראינה בשעה זו והמהומת הנפרצות — יסתדרו לעת־עתה רק במושבות ובמשקים של יהודים".

רבו החיכוכים, באשר היא נשאה אופי של משפחה, בעוד שהחברים היו מעולמות שונים ומחנוך שונה. החברים דרשו איש מרעהו „גלוי־לב" בכל והגיעו הדברים לידי כך שבאחת האסיפות נשמעה מפי חברה קובלנה על חבר המרבה לחשוב על חייו הפרטיים ואינו מגלה את לבו לזולתו.

דבר אחד היה ברור לחברי האגודה: צריך לעבוד בחקלאות ולהתפונן לא"י. בתחילת 1917 נסעתי בקבוצה בת 9 חברים לעבוד במושבות היהודיות. ב־1918 נסענו לעבוד באודיסה בחוה החלוצית (שנוסדה בידי האגרונום א. א. זוסמן). שם, בעבודה באודיסה, נתאחד רוב הקבוצה עם חברים מפודוליה ועלו לארץ".

הסתעפות העבודה החלוצית, שהלכה בד בבד עם תסיסה רעיונית בתנאים הפוליטיים המסובכים והמלחמה האזרחית ושיסוע רוסיה רחבת־הידים, הגבירה את הדרישה ל מ ר כ ז שיאחה את הקרעים, יאחד את הכוחות ויסמן תכנית לעבודה חלוצית מאורגנת. המועצה בחארקוב לא יכלה באותה שעת מבוקה ומבוכה לפתור את שאלת ההדרכה המרכזית האחת והאחידה.

אחרי המועצה בחארקוב הודרכה העבודה החלוצית, הן ברוסיה הגדולה והן באוקראינה, בעיקר על־ידי הועדות הארצישראליות המרכזיות ליד מרכז צעירי־ציון (במוסקוה ובקיוב). במאי 1918 שלחה הועדה הארצישראלית בקיוב את ש. קלזון לפלכי חרסון ויקטרינוסלב על מנת לקבוע סדר בהכשרת החלוצים במושבות. כמקום מרכזי המארגן ומחלק את החברים לעבודה במושבות נקבעה המושבה דוברויה. לשם באו חלוצים מחארקוב, קונוטופ, הומל, פולטאבה, אושומיר, איסקרוסט, רובנה, רצ'יצה, ועוד. באביב 1918 נתארגנה ע"י המרכז של צ"צ סקציה מיוחדת של אגרונומים, שעבדה תכנית להכשרה. הועדה הא"יית הכינה אינסטרוקציה מיוחדת על עבודה ב„החלוץ", תכנית לידיעת א"י ולימוד שאלות ההתיישבות. בראשית יוני 1918 נתארגנה ע"י הועדה הא"יית של צ"צ סקציה מיוחדת של „החלוץ", אשר עליה לנהל את העבודה החלוצית ולהדריך את האגודות המקומיות עד הועידה.

*

סניף „החלוץ" בפטרוגראד, שטרומפלדור עמד בראשו*) והיה אז הפעיל ומפעיל

---

*) יוסף טרומפלדור בא לרוסיה ביוני 1917. בראשית בואו עסק בארגון החיילים היהודים לשם הגנה. בסוף יוני נתקיימה בפטרוגראד מועצה שטיפלה בשאלה של הקמת לגיון צבאי יהודי של מתנדבים. במועצה הרצו י. טרומפלדור ומ. גרוסמאן.

ביותר בכל רוסיה המרכזית והצפונית, ארגן בפברואר 1918 לשכה זמנית שתפקידה היה לקשר את הסניפים והאגודות בכל הסביבה הקרובה והרחוקה. לשכה זו הדפיסה והפיצה הצעת תקנון, כרוז, שאלונים ומכתבי „החלוץ". אל הנקודות הסמוכות שלחה מדריכים. בהדרכת חלוצי פטרוגראד נוסדו בצפון רוסיה סניפים וארטלים עובדים (נאָבל, רוסאָ הישנה, ועוד). החברים למקומותיהם קיבלו את עזרת חלוצי פטרוגראד ברצון וקלטו כל הגה והד שהגיעו משם.

הסניף הפטרוגראדי דגל באי־מפלגתיותו של „החלוץ" כהסתדרות. טרומפלדור התנגד ביחוד לכניסת „החלוץ" תחת כנפי ההסתדרות הציונית, שכן ראָה בה מפלגה בורגנית (על פי הטכסיס שלה בבחירות לאסיפה המכוננת הרוסית, האוקראינית, וכדומה) ולא הסתדרות לאומית־ממלכתית כללית, הכוללת את כל האגודות העובדות לשם א״י ומכוונת ומאחדת את פעולותיהן, כפי שהניחו אז כמה מהציונים הכלליים. „צעירי־ציון", שלהם היה אז רוב ב„החלוץ", שאפו לראות את „החלוץ" כתוספת לפרקציה (צ״צ), מעין פלוגה לעבודה ארצישראלית־מעשית ולעליה. מועצת הארקוב אשרה את המגמה הזאת בהשאירה את הנהלת עניניו של „החלוץ" בידי הועדה הא״יית ליד מרכז צ״צ. הבלתי־מפלגתיים דרשו עצמאות ארגונית ל„החלוץ", ודעת טרומפלדור על הועדה הארץ־ישראלית הזאת מראשית היותה, נוסחה לאמור: „הועדה התקיימה וקיימת בשלום, אולם עבודה ממשית עשתה מעט מאד". הדוגלים ב„בלתי־מפלגתיות" (ביניהם היו גם כמה מחברי צעירי־ציון) דרשו ש„החלוץ" לא יהיה כפות לשום הסתדרות פוליטית, כדי שיוכל להקיף את השכבות הרחבות ביותר של המוני

ב־15 ביולי נערכה בפטרוגראד אספת חיילים יהודים. בין הנואמים היו מ. וינאבר ו. טרומפלדור. הכינוס בחר בו להיות קומיסאר של החיילים היהודים ליד המיניסטריון הצבאי של הממשלה. בנואמבר־דצמבר היה מפקד „הגדוד היהודי המקובץ הראשון" בפטרוגראד.

בסוף נואמבר 1917 נעשה טרומפלדור פעיל יותר בפעולה הארצישראלית בפטרוגראד [ב„ידיעות של מרכז צ״צ" (רוסית) מספר 10—9 (22 בנובמבר 1917) בא מאמרו „הגניזה"]. לעבודת „החלוץ" נכנס בראשית 1918, אולם מעניני ההגנה לא משך את ידו. ב־10 במרס 1918 התקיימה בפטרוגראד אסיפה כללית מוקדשת לשאלת ארגון „הגנה עצמית" יהודית. האסיפה כונסה לפי יוזמת מספר אנשים על־ידי הקומיסאריון לעניני היהודים. באסיפה, שבה נוכחו גם דימאנשטיין, הקומיסאר לעניני היהודים, וסגנו, דובקובסקי, הרצה י. טרומפלדור. האסיפה החליטה על ארגון „הגנה עצמית" מאוחדת, אשר בראשה תעמוד ועדה מיוחדת מב״כ הקומיסאריון, „ברית החיילים היהודים" והגדוד היהודי המקומי, בפיקוחו של הקומיסאריון לעניני היהודים.

העובדים ולהתאים את פעולתו אל דרישות ההויה וההתישבות בארץ ולא יצטרך לשעבד את עבודתו לאינטרסים הזמניים ולפוליטיקה של מפלגה או פרקציה מסוימת, תהיה מי שתהיה.

עם התרחבות פעולת „החלוץ" הובר סוף־סוף גם לעקשנים אשר בין „צעירי ציון" שרצו להחזיק את החלוצים ליד הסינר שלהם, כי אין להמשיך במצב הקיים ויש להקים מרכז מיוחד לריכוזה ולהדרכתה של פעולת „החלוץ" שהלכה הלוך והסתעף.

בסוף יוני 1918 התקיימה בפטרוגראד מועצה מוקדשת לעניני „החלוץ", שבה השתתפו 3 באי־כוח מהמרכז הציוני, 2 ב"כ של מרכז „צעירי־ציון" ו־2 ב"כ של סניף „החלוץ" בפטרוגראד. מועצה זו החליטה לארגן מיד לשכה מרכזית זמנית של „החלוץ", שצריכה להיות „בלתי־מפלגתית ובלתי־תלויה בשום הסתדרות". נקבע כי ללשכה נכנסים 5 חברים מהעובדים הפעילים על שדה „החלוץ" (באופן אישי), ב"כ אחד של מרכז ההסתדרות הציונית, אחד ממרכז „צעירי־ציון" ואחד ממרכז „פועלי־ציון". מושב הלשכה — מוסקוה; בפטרוגראד יושב חבר אחד של הלשכה לשם קשר עם הגליל הפטרוגראדי ועם מרכז ההסתדרות הציונית. יסוד הלשכה המרכזית הזמנית במוסקוה הוטל על א. ריס. היסודות לקבלת חברים שעליהם הוסכם במועצת יוני: ל„החלוץ" יכול להכנס כל מי שהגיע לגיל 18, ללא הבדל השקפה פוליטית, הרואה צורך להשיג בעבודתו ב„החלוץ" לא רק את שאיפותיו הפרטיות כי־אם ליצור את המרכז הלאומי בא"י; המכיר בשפה העברית כלשון הלאומית השלטת היחידה בארץ ומתחייב ללמדה; ההולך לארץ על מנת להשתקע שם ולהתפרנס מעבודתו העצמית.

אחרי מועצת יוני החליט ועד „החלוץ" בפטרוגראד לבטל את הלשכה המרכזית הזמנית שהיתה על־ידו. הרכב הלשכה המרכזית של „החלוץ" אחרי מועצת יוני 1918: ש. בוכמיל, י. ד. זילבר, אבנר גרושוב, א. גלובוס, ד. כהן (כעובדים פעילים ב„החלוץ") א. מונציק (ב"כ של צ"צ) וטרומפלדור (לעבודה בפטרוגראד).

את העבודה בערי־השדה לא הזניח „החלוץ" הפטרוגראדי גם אחרי מועצת יוני*) אלא שפעולתו היתה מכוונת מאז לסייע בידי הלשכה המוסקנאית. לדוגמה: בישיבת הועד הפטרוגראדי מ־2 ביולי הוחלט להשתמש בנסיעת חבר הסניף גמזו לנאבל, ויטבסק והורודוק ולמלא את ידיו לסדר שם סניפי „החלוץ", להדריכם ולקשרם עם

---

*) הועד הפטרוגראדי דן כמה פעמים גם בעניני פולין וליטא ואחז בכל האמצעים, כדי לבוא במגע עם החלוצים בארצות אלו.

הלשכה המרכזית במוסקוה ועם הסניף הפטרוגראדי. כן אנו יודעים כי טרומפלדור שלח אז מכתבים לוורונאז', קורסק, וליקי־לוקי וסניפים אחרים וגם הוציא „מכתב חלוץ" מספר 3 שבהם הציע לקבוע קשר עם הלשכה המרכזית הזמנית במוסקוה, הגם שלא היה מרוצה מעבודת הלשכה במוסקוה ולא פעם אמר וכתב, שהיא „מכינה תכניות רחבות מאוד לעבודה מעשית אולם לעבודה עצמה טרם נגשה". טרומפלדור השתדל ביחוד שתיקרא בקרוב ועידה שתייצב את הצורה הארגונית ותגבש את התוכן החברתי של „החלוץ". במועצת יוני הודגש במיוחד כי תפקידה החשוב ביותר של הלשכה הזמנית במוסקוה הוא כינוס הועידה. כן הוחלט במועצה, כי השליחים שיצאו מטעם הלשכה למקומות להכין את החברים לקראת הועידה צריכים למסור לחברים לא רק את השקפותיהם הם אלא את כל הדעות וההשקפות שישנן בתנועה כדי שההכנה ובחירת הצירים לועידה תיעשה מתוך הבחנה רצינית ושיקול־דעת.

עד ספטמבר לא זז ענין הועידה ממקומו, על אף הדרישות המרובות של הסניף הפטרוגראדי ושל טרומפלדור בפרט, שנשא, כאמור, לא פעם את קולו על רפיון העבודה בלשכה המרכזית במוסקוה.

ב־26 בספטמבר 1918 נתקיימה במוסקוה מועצה רחבה של הלשכה המרכזית הימנית של „החלוץ" (בשטח שלטון הסוֹאָטים). חלק פעיל בישיבה זו לקחו שליחי הסניף הפטרוגראדי. המועצה אישרה את העיקרים לקבלת חברים (ראה לעיל) והדגישה כי מחוץ ל־3 העיקרים האמורים אין רשות ללשכה לתת הוראות פרינציפיוניות למקומות. תפקידי הלשכה המרכזית הזמנית במוסקוה — מסירת ידיעות למקומות וכינוס הועידה. שאר הפעולות (רשימת הסניפים הקיימים, ארגון סניפים חדשים, קשר והדרכה) חשובות אך ורק במדה שהן מסייעות לענין הועידה. 15 נובמבר נקבע כיום פתיחת הועידה במוסקוה. סומן סדר־יום. הוחלט לאחוז בכל האמצעים כדי שהסניפים בסיביר, קוקז ואוקראינה ישתתפו בועידה, ונבחרה לשכה מרכזית זמנית חדשה (י. טרומפלדור, ב. בקליישציק, ש. אהרונוב, ד. כהן וב"כ ההסתדרות הציונית). אולם גם הלשכה החדשה לא גילתה פעולה (היא הוציאה באוקטובר חוזר אחד — ותו לא). התנאים והמאורעות הפוליטיים באותו זמן השפיעו, כמובן, לרעה על הפעולה הארגונית של „החלוץ". לרגל רפיון העבודה בלשכה המרכזית במוסקוה נתעוררה פעמים אחדות הצעה על העברתה לפטרוגראד, יותר נכון: על ארגון לשכה מרכזית זמנית בפטרוגראד — וסוף־סוף קיבלה ההצעה פתרון חיובי. בישיבה מאוחדת של ועד הסניף הפטרוגראדי (טרומפלדור, סגל, גוץ, מזאה) וב"כ מרכז צ"צ והלשכה המרכזית במוסקוה (ש. אהרונוב), שנתקיימה ב־4 בדצמבר 1918,

הוחלט: „הועידה היא כיום העבודה הדחופה והחשובה ביותר של „החלוץ" ברוסיה הגדולה; היא דרושה למען יצירת תנועה חלוצית רבת־פעלים, לשם בירור מהות „החלוץ" והקמת הסתדרות מאוחדת וחזקה. מקום הועידה — פטרוגראד. פתיחתה ב־7 בינואר 1919. סדר־היום שלה: דו"ח מהמקומות; מהות „החלוץ" ותפקידיו הקרובים; היחס בין „החלוץ" לבין יתר ההסתדרויות; „החלוץ הצבאי"; הסתדרות ותקנון; שיטתנו בהתישבות; הכשרה (חוות חקלאיות, קורסים, קלובים); ארגון העליה; כספים; בחירות ועד מרכזי".

„הלשכה המרכזית עוברת ממוסקוה לפטרוגראד. אליה נכנסים חברים אחדים מהסניף הפטרוגראדי. את האנשים ואת מספרם קובעת האסיפה הכללית של חברי הסניף. חברי הלשכה הקודמת (אהרונוב, בקליישציק, כהן) נשארים במוסקוה ועוזרים לעבודת הלשכה בפטרוגראד. כל הסניפים הקודמים צריכים לפנות מעתה אל הלשכה המרכזית של „החלוץ" בפטרוגראד, סימטת קאזאצ'י הגדולה 13/13."

הועידה הראשונה של „החלוץ"

(פטרוגראד, י"ג בטבת תרע"ט, 6 בינואר 1919)

הועידה הראשונה של „החלוץ" ברוסיה נפתחה בפטרוגראד ב־6 בינואר 1919 (י"ג טבת) בנאומו של יוסף טרומפלדור. הוא עמד על תפקידי הועידה: לבון מהות „החלוץ", קביעת תכנית והוראות לפעולת כל האגודות החלוציות ואחודן על יסוד מצע עיוני ומעשי אחד; הקמת מרכז פעיל ובן־סמך; ארגון הכוחות החלוציים המוכנים לעלות לארץ; ברור שאלות ההכשרה; הקמת מנגנון לפעולת העליה הן לצרכים הטכניים והן לעניינים הכספיים.

בועידה השתתפו 27 צירים מ־23 נקודות (פטרוגראד וציריה לא נכללו במספרים אלה): אוריול, דוינסק, דוקשיץ, הורקי, הורודוק (פלך ויטבסק), וולוגדה, וליקי לוקי, טולה, מוהיליב, מוסקוה, מינסק, נאבל, ניז'ני־נובגרוד, נובגורוד, סוראז', פטרוזאוודסק, פראלי, קופיס, ריבינסקי, ריבישניקי, רוסטוב (פלך יארוסלאב), רוגאצ'וב. לנשיאות נבחרו: י. טרומפלדור, י. רושצ'וק, ש. אהרונוב. למזכירות: ד. כהן (עברית), מ. גורדון (רוסית), נאדל (אידיש).

הועידה עבדה 3 ימים: 7, 8 ו־9 בינואר. הישיבה הראשונה הוקדשה כולה לדו"ח מהמקומות. בישיבה השניה הרצה ש. אהרונוב על „מהות „החלוץ" ותפקידיו" וד. כהן על „החלוצים לאלתר".

הנחות הרצאתו של ש. אהרונוב: דרך ההתיישבות הקטנה בא"י של שנות השמונים במאה הקודמת ושל עשר השנים הראשונות במאה העשרים עוררה לחיים את ביל"ו ואת „הפועל הצעיר". העליה ההמונית וההתיישבות הגדולה הממשמשת ובאה הולידו בימינו אלה את „החלוץ". אנשי „הפועל־הצעיר" היו יחידים אידיאליסטים תלושים מהמוני־העם. מה שאין כן „החלוץ": הוא יליד העם. הוא מאחד ומגייס את העובדים ובעלי המלאכה, את אנשי המדע והטכניקה, את כל החומר האנושי שיכול להביא ברכה לתחית הארץ. „החלוץ" איננו, איפוא, האוּאנגארד של העמלים, אלא הסתדרות העמלים עצמם. חשובה ביותר פעולת ההכשרה לארץ, הפעולה להכין פועלים ואנשי־מקצוע בשביל ארץ ישראל. אין „החלוץ" הסתדרות למילוי חובת־עבודה. הוא

מארגן את כל החברים המוכנים לקשר את עצמם קשר־של־קיימא עם ארץ־ישראל ולהשתקע בה לשם חיי־עבודה.

ד. כהן הדגיש בהרצאתו על „החלוצים לאלתר", כי פעולה מיוחדת צריכה להיעשות לשם ארגון „החלוצים לאלתר", אותו האואנגארד האידאליסטי — „חליצי החלוץ" — המוכן לעבור לארץ בכל רגע לפי פקודת ההסתדרות ולמסור את עצמו כליל לרשותה.

בדברי החברים אחרי ההרצאות התלקח פולמוס בין שני זרמים עיקריים: א) „החלוץ" — תנועה של המוני־העובדים היהודים המאחדת את כל אלה שהחליטו לעלות לארץ ולעבוד שם במשך כל ימי חייהם בלי נצול זולתם. להסתדרות הכללית של „החלוץ" משתייכים גם „חלוצים לאלתר" המוכנים לעבור לארץ מיד לפי דרישה ראשונה של ההסתדרות; ב) „החלוץ" — התאחדות של אידאליסטים, אואנגארד של העמלים, המחליט לעלות לשם הכשרת הארץ בשביל התיישבות המונית; „החלוץ" — הסתדרות המארגנת את החברים המקבלים על עצמם למלא בא"י במשך זמן מסוים חובת־עבודה לפי הוראותיה.

הישיבה השלישית של הועידה שמעה את הרצאתו של י. טרומפלדור: „השיטה העובדת בהתיישבות א"י". ראשי־פרקיה: בלי שיטה ותכנית בהתיישבות אין לקוות להצלחה. אין מתפקידה של ועידת „החלוץ" לעבד את התכנית כולה. עליה רק לנסח את דרישות העובדים ביחס להתיישבות, אשר החשובה ביניהן, היא: הלאמת הקרקע. שאם לא כן תתחולל ספסרות בקרקעות ובעלי הנחלות הפרטיות ינצלו את הפועל הערבי הזול וינשלו את הפועל היהודי. החקלאות היהודית בארץ צריכה להיבנות ברובה על יסודות קולקטיביים. יחס „החלוץ" אל „האחוזות" הפרטיות — בצורה שהן קיימות ומתארגנות עתה — שלילי בהחלט. יש לדרוש, שהאחוזות תיבנינה על יסודות של חכירה ולא של בעלות פרטית על הקרקע. „החלוץ" מצווה להילחם על התקנת חוקות־עבודה להגנת־העובד בהיקף ארצי־ממלכתי. הצעותיו אלה של המרצה לא עוררו ויכוח רב.

על „הכשרת החלוץ" הרצה א. מזאה, על „מנגנון העליה" — י. טרומפלדור ועל „האמצעים הכספיים ופעולות החלוץ" — מ. גורדון. הקואופרציה האשראית צריכה, לפי דעת מ. גורדון, לשמש משען כספי ראשי לפעולות „החלוץ". יש לייסד במקומות קופות לעזרה הדדית, ובארץ — בנק עממי קואופרטיבי.

ויכוח רב נתעורר בעקבות הרצאתו של י. טרומפלדור על „החלוץ־הצבאי". את הרעיון „על החלוץ הצבאי" נימק טרומפלדור וביסס בחוברת הרוסית על „החלוץ" שיצאה לפני הועידה ואינו אלא המשך של רעיון הגדודים. טרומפלדור הציע בועידה לגשת מיד לארגון צבא יהודי שיבוא במקום הצבא האנגלי ויגן על המושבות היהודיות. הצבא היהודי צריך להיות עצם מעצמותיו ובשר מבשרו של העם העובד היהודי, לפיכך מוטל תפקיד ארגונו על „החלוץ". יש צורך ב־16 אלף חיילים, שישרתו בצבא בשתי משמרות (8 אלפים בכל משמרת, במשך חצי שנה). הוא הציע לייסד בכל סניף של „החלוץ" סקציה צבאית שתאחד את החיילים והקצינים היהודים ולהשתמש גם בחברי „מכבי" שהביעו רצון לעבוד בסקציות הצבאיות של „החלוץ".

ישיבות הועידה ב־9 בינואר הוקדשו לסעיפים הארגוניים של סדר־היום. י. טרומפלדור הרצה על „היחסים בין „החלוץ" לבין הסתדרויות אחרות" וד. כהן — על שאלות ארגוניות. במשך הלילה אור ל־10 בינואר נוסחו ונתקבלו ההחלטות בכל השאלות שעמדו בועידה ונבחרו ועד מרכזי וועדה לבקורת.

החלטות הועידה*):

1. „החלוץ" — הסתדרות עמלנית על־מפלגתית של חברים שהחליטו לעלות לארץ־ישראל לשם חיי עבודה עצמית רחוקה מניצול־אחרים. „החלוץ" מאחד ומכשיר אותם, מעביר ומסדר אותם בארץ.

2. מטרת „החלוץ" — יצירת מרכז ממלכתי־ארצי לאומי בא"י בהתאם גמור לאינטרסים המדיניים־הלאומיים והחברתיים־הכלכליים של העמלים.

3. בתור הראשון שולח „מרכז החלוץ" לא"י את החלוצים, שהודיעו על רצונם לעלות לארץ מיד עפ"י הדרישה הראשונה של המרכז.

4. המרכז עורך מרשם ומפקד לכל החלוצים, המוכשרים למלא עבודת־הגנה בארץ.

5. הועידה מציעה לפני החלוצים להשתמש בקורסים להכנת מפקדים ובאקדמיות הצבאיות.

6. הועידה קובעת, כי הגשמת עקרוני ההתישבות העובדת בא"י אפשרית אך ורק אם תוצא לפועל הלאמת הקרקע ומסירתה לקבוצות־עובדים בתור הראשון.

---

*) תורגמו לעברית מטופס רוסי. — ד. פ.

7. יסוד „אחוזות" ושאר חברות על יסוד של קנין־קרקע פרטי מתנגד לפי דעת הועידה — ליסודות של התישבות לאומית־עובדת; הועידה דורשת, שה„אחוזות" תסתדרנה רק על שטחי־קרקע הנלקחים בחכירה מאת המוסדות הלאומיים.

8. הועידה סבורה, כי המנגנון הממשלתי הכללי בא"י צריך לדאוג להגנת העובד.

9. אמצעי האגודות המקומיות נשאבים: א) ממס־חבר בשעור של 1% מסכום ההכנסה החדשית הכללית של כל חבר; ב) מנכוי אחוזים מרווחי הגנים, מנשפים, הרצאות וכדומה; ג) מהכנסות מקריות שונות.

10. המרכז שואב את תקציבו: א) מ־40% של כל הכנסות האגודות המקומיות, שאותם הן מחויבות למסור למרכז; ב) מתשלום של ⅓ המשכורת היומית של כל חבר ב־1 בפברואר; ג) מהכנסות „יום החלוץ" שצריך לסדר בכל עיר ונקודה (לצרכי עליה) בין 25 בפברואר ל־1 במרס.

11. השאלה על קרן העליה, הקופה לעזרה הדדית, הבנק העממי הקואופרטיבי בארץ ישראל וכו' נמסרת למרכז לעיבוד מפורט.

12. לעבודת העליה רואה הועידה צורך למנות בכל מקום מנהלי ענייני העליה, לייסד על יד המרכז לשכת עליה מרכזית, לייסד „בתי־החלוץ" באודיסה, יפו וחיפה, להשתמש בחוות החקלאיות על־יד אודיסה וסימפרופול.

הועידה מוסרת למרכז לעבד החלטות מפורטות בשאלה זו.

13. „החלוץ" קובע מגע מעשי עם כל ההסתדרויות (הארצישראליות) המטפלות בעניינים טכניים, וכן עם האורגנים הטכניים של שאר ההסתדרויות.

14. בא"י קובע „החלוץ" בפעולתו המעשית קשר את כל המפלגות והתנועות המתייחסות להתישבות העובדת יחס חיובי.

15. הועידה מכירה בסמכותו העליונה של הקונגרס הציוני העולמי ומוצאת שהסתדרות „החלוץ" צריכה להכנע להחלטותיו והוראותיו.

16. הועידה מוסרת לועד המרכזי לחפש דרכים לשם קביעת קשר בין הסתדרות „החלוץ" ובין הסתדרויות עובדים של עמים אחרים.

17. הועידה ממלאה את ידי המרכז לעבד תקנון מפורט להסתדרות בהתאם להחלטות שנתקבלו בועידה.

18. הועידה מדגישה, כי בתקנון צריכים לתפוש מקום שלשת יסודות חשובים אלה: א) „החלוץ" מאחד את כל החברים שהחליטו לעבור לארץ על מנת לחיות שם חיי־עבודה (מיגיע־כפיהם) בלי ניצול־זולתם; ב) הסתדרות

„החלוץ" מודה בפרוגרמה של באזל במובן רחב, כלומר: היא מכירה בצורך של בנין מרכז לאומי מדיני־ארצי. ג) הסתדרות „החלוץ" מפירה בעברית כלשון הלאומית בא"י.

19. הועידה שולחת את יוסף טרומפלדור כציר לאוקראינה ולא"י על מנת לקבוע קשר ומגע עם הפועלים הארצישראליים, לברר את תנאי החיים והעבודה בארץ והסכויים לעליה עובדת, וכן לקבוע קשר את הסתדרויות „החלוץ" באוקראינה.

20. הועידה בוחרת במרכז של האגודות והסניפים החלוציים ברוסיה הסוֹאֶטית, בן 5 חברים וסגן אחד, וכן ועדה לבקורת, בת 3 חברים.

21. מושבו של המרכז באופן זמני — פטרוגראד. אח"כ — מינסק.

22. תפקידי המרכז: הכנת ועידה (כנסיה) כל־רוסית של „החלוץ", הדרכת עבודתם של האגודות והסניפים המקומיים, ארגון אגודות וסניפים חדשים, עבודת־העליה וכו'.

למרכז נבחרו: שניאור אהרונוב, דב בקליישציק, ש. גוץ, יעקב רושצ'ק ויוסף טרומפלדור. לסגן ד. כהן.

לועדה לבקורת — מ. גורדון, אליהו מזאה ונחום הורביץ.

כינוס פטרוגראד ראוי להיקרא „הועידה הראשונה של החלוץ", באשר על אף התנאים והמסיבות הקשים הצליח להגיע לידי סיכום ארגוני־רעיוני ולהנחות את התנועה החלוצית במסלול של ארגון והסתדרות.

הנשיא ווילסון עם חברי הקונגרס האמריקני בביקורו בפריס בשנת 1919 לרגל ועידת השלום. משמאל לימין: הסנאטור הנרי קבוט לודג' (יליד בוסטון, מסצ'וסטס, 1850 — נפטר שם 1924), הנשיא וודרו ווילסון, הסנאטור הנרי אוגסטוס לורנס פיפר (יליד בוסטון, מסצ'וסטס, 1856 — נפטר שם 1933), הסנאטור ג'ורג' מוריס פרסי (יליד פיטסבורג, פנסילבניה, 1867 — נפטר שם 1930), הסנאטור ג'ון וורן דייוויס (יליד קלרקסבורג, וירג'יניה, 1873 — נפטר שם 1925), הסנאטור אוסקר וו. אנדרווד (יליד לואיסוויל, קנטקי, 1862 — נפטר שם 1929), הסנאטור הנרי קלי פיטמן (יליד ריילי, נבדה, 1872 — נפטר שם 1912), הסנאטור פרנסיס אמרי ריגס (יליד בולטימור, מרילנד, 1864 — נפטר שם 1934), הסנאטור ג'ון וויליאם וויליס (יליד קרלייל, קנטקי, 1861 — נפטר שם 1940), הסנאטור אוגסטוס אוסקר סטון (יליד הנדרסון, קנטקי, 1867 — נפטר שם 1940), הסנאטור הנרי קבוט לודג' (יליד בוסטון, מסצ'וסטס, 1850 — נפטר שם 1924), הנשיא וודרו ווילסון, הסנאטור הנרי אוגסטוס לורנס פיפר (יליד בוסטון, מסצ'וסטס, 1856 — נפטר שם 1933), הסנאטור ג'ורג' מוריס פרסי (יליד פיטסבורג, פנסילבניה, 1867 — נפטר שם 1930), הסנאטור ג'ון וורן דייוויס (יליד קלרקסבורג, וירג'יניה, 1873 — נפטר שם 1925), הסנאטור אוסקר וו. אנדרווד (יליד לואיסוויל, קנטקי, 1862 — נפטר שם 1929), הסנאטור הנרי קלי פיטמן (יליד ריילי, נבדה, 1872 — נפטר שם 1912), הסנאטור פרנסיס אמרי ריגס (יליד בולטימור, מרילנד, 1864 — נפטר שם 1934), הסנאטור ג'ון וויליאם וויליס (יליד קרלייל, קנטקי, 1861 — נפטר שם 1940), הסנאטור אוגסטוס אוסקר סטון (יליד הנדרסון, קנטקי, 1867 — נפטר שם 1940),

הפעולה החלוצית בשנת 1919

עבודתו של המרכז הראשון. — ועידות גליליות. — י. טרומפלדור יוצא לארץ־ישראל. — „המרכז האודיסאי".

המועצה בחַארקוב לא הצליחה לעשות את התנועה החלוצית ל ה ס ת ד ר ו ת. סיבות רבות גרמו לכך: מלחמת האזרחים, הדרכים ברוסיה, התעיות והתהיות הרעיוניות, המחלוקת בין המאטריאַליסטים והאידיאליסטים, אי־רצונם של מנהיגי „צעירי ציון" לתת ל„החלוץ" עצמאות ארגונית, חוסר אישיות מרכזית בעלת כוח ארגוני והשפעה מלכדת. במשך 1918 נעשו, כאמור, נסיונות אחדים כדי להקנות לעבודת „החלוץ" צורה הסתדרותית מאורגנת ואחידה. הנסיונות לא הצליחו, אולם ערכם רב, כיון שבחיפושים ובגישושים הארגוניים־הרעיוניים הללו הכיר „החלוץ" את עצמו, עמד על היש והאין בחייו ובעבודתו ומשום כך היה לו אחרי־כן קל יותר — לפחות לאגודות שהיו ברוסיה המערבית והמרכזית — לקבל עליו את מרותו של המרכז (שנבחר בועידת פטרוגראד).

ועידת פטרוגראד הלבישה את התנועה החלוצית ברוסיה עור ובשר. היא סיכמה את הרעיונות והמעשים המפורדים וגיבשה אותם בהחלטות קצרות על מהות „החלוץ", תפקידיו ותכנית־פעולתו הקרובה. היא נתנה ר א ש לתנועה בחלק גדול של רוסיה: מרכז בר־סמכא. היא קירבה את השאיפות החלוציות הערטילאיות למציאות הארצישראלית ולתנאי החיים והעבודה בה.

אחרי הועידה התפתחה עבודה חלוצית מסודרת בכמה ערים ועיירות. „החלוץ" מנה אז ב ר ו ס י ה (בלי אוקראינה) אלף חברים, מאורגנים ב־60 סניף. נקראו גם ועידות גליליות אחדות, שבהן באו לידי גילוי הערבוב האנושי והרעיוני וחילוקי־הדעות והשאיפות שבשורות „החלוץ", אבל בהן גם הוצעדו קדימה הכינוס, הגיבוש והליכוד של הכוחות החלוציים. הועידות הגליליות החשובות ביותר נתכנסו באוריול ובויטבסק.

ה ו ע י ד ה ה ג ל י ל י ת ב ו י ט ב ס ק (14—17 בפברואר 1919) — בהשתתפות י. טרומפלדור — קבעה ברכה לעצמה הן מפאת הרחיקה לכת בליבון ה מ ה ו ת החלוצית והן מפאת שקפה כמו במראה מלוטשת את כל ה מ צ י א ו ת

החלוצית באותה שעה. 16 צירים, באי כוח 12 סניפי „החלוץ" בפלכי ויטבסק, מוהילב ופסקוב לקחו חלק בועידת ויטבסק. כן באו אליה 2 שליחים מיהודים אמידים הרוצים להתיישב בא"י ב„אחוזות" על קרקע לאומית ולעבוד עבודה עצמית ללא ניצול זולתם ומבקשים להכנס ל„החלוץ".

על מה דובר בועידה זו? — על העריגה הגדולה למעשים לשם הצלת ההמונים היהודים מרעב ומכליון ומניוון חמרי ורוחני; על השאיפה העזה לעלות לארץ־ישראל; על ההתעוררות הגדולה בין חוגים שונים לשנות את הערכים המקובלים ולצקת דפוסי־חיים חדשים; על התאכזבות מסויימת במהפכה העקובה מדם עקב מלחמת האזרחים וההתקפות מחוץ; על רצון תקיף להקים הסתדרות חלוצית רבת פעלים שתדיר את עצמה מפולמוס־סרק ופלפולי־ריק על מהות ותפקידים ותטפל בעבודה מעשית, בהגשמה ציונית־חלוצית.

הדברים לא נאמרו אז בצורה מנוסחת ובהגדרות קצובות אלו. הרבה מכובד־הפה וממבע בלתי־מנוסה היה בדברי החברים שמסרו בועידת ויטבסק דו"ח על המצב במקומות. אך מבין המספרים הרופסים ומסירת־העובדות ההססנית בקעה ועלתה תביעה נמרצת־ממריצה לפעולה ולאחיזה.

הדינים וחשבונות מהמקומות מסרו, כי במקומות רבים בפלכי ויטבסק, מוהילב ופסקוב ובחלק של פלך סמולנסק רווחה אז תנועה חלוצית. הרכב סניפי „החלוץ" היה מגוון ביותר הן מפאת המצב הסוציאלי והמקצועי של החברים והן מפאת דעותיהם הפוליטיות. היו סניפים (למשל: וליקי לוקי) שרוב חבריהם היו מחוגי האינטליגנציה, היו סניפים (רודניה, רוגצ'וב) שבין חבריהם נמנו כמה עובדי־אדמה והיו סניפים (מיקולינה, צ'ריקוב, קריצ'ב), שרוב מנינם ובניניהם היו בעלי־מלאכה. ל„החלוץ" השתייכו חברי „צעירי־ציון", „פועלי־ציון", „החבר", מפלגת „י. ס." (צ'ריקוב) ואפילו בונדאים וקומוניסטים (קולישקי, רוגצ'וב *).

גם בועידת ויטבסק היה יוסף טרומפלדור ראש המדברים והוא ניסח שם את מהות „החלוץ" לאמור: „החלוץ" — הסתדרות מעמדית של העמלים העולים לא"י על מנת לבנות שם מרכז עברי ממלכתי". הגדרת „החלוץ" כהסתדרות מעמדית נשארה גם בהחלטות הועידה, שסעיפן הראשון אומר: „החלוץ" הוא הסתדרות עמלנית מעמדית על־מפלגתית

---

*) ב„החלוץ" היה אז רשום ראקוב־ליפשיץ מבוברויסק; כשעברה בוברויסק מידי הפולנים לידי הצבא הסוֹאטי נתמנה ראקוב־ליפשיץ למפקד העיר.

של אלה שהחליטו לעלות לארץ־ישראל לשם חיי עבודה עצמית" וכו'. בקשב רב נשמעה הרצאתו של נזלין (מהמתנגדים למעמדיות) על העבודה המעשית של „החלוץ", כלומר: על ההכשרה (המונח הזה לא היה שגור בפי „החלוץ" עד 1920). המרצה הדגיש את נחיצות ההכשרה החקלאית. „כל השוללים את ערך ההכשרה הזאת ברוסיה בגלל ההבדל בתנאי האקלים, הטבע, המשק וכו' — אינם אלא טועים. והגרמנים המנוסים בחקלאות שהשתקעו בא"י והאכרים מדרום אוקראינה שעברו לסיביר — יוכיחו. השלטון הסוֹאֶטי יעזור לנו בעבודתנו. אין אנו יכולים לסדר משקים פרטיים, לפיכך עלינו לייסד קומונות. הקומונות הסוֹאֶטיות והמשקים הסוֹאֶטיים („סוֹבחוֹזים") יכולים לשמש מקום טוב להכשרת חברינו. אם אין אפשרות לעבוד בשדה, יש לארגן גניירקות ופירות. אם אל הקומונות שלנו יבואו יהודים שמטרתם להכין תפוחי־אדמה בשביל משפחתם — אַל לנו לדחות אותם. אדרבא, ילמדו את העבודה ויתקרבו אלינו. על בסיס החקלאות תתפתח בארץ גם המלאכה והתעשיה. שם יהיה צורך רב בפועלי־בנין. ועל מרכז „החלוץ" לבוא בדברים עם הועד המרכזי של אגודת פועלי־הבנין על סידור חלוצים בעבודות־בנין לשם הכשרה. הרופאים הנכנסים אל „החלוץ" צריכים ללמוד ולהכיר את התנאים הארצישראליים ואת המחלות המקומיות. הרופאים שלנו צריכים לקנות ידיעות הגונות בסניטריה סוציאלית. ה„וסאוֹבוץ" צריך לשמש מקום להכשרה צבאית לחלוצים, אשר עליהם למלא בארץ תפקידי הגנה ושמירה. בשטח התרבות על החלוצים ללמוד עברית ואת הגיאוגרפיה והאתנוגרפיה של ארץ־ישראל".

י. טרומפלדור, שהשתתף בויכוח אחרי הרצאת נזלין, הדגיש, כי החברים הלומדים בבתי־ספר גבוהים צריכים לסיים את חוק־לימודם (בניגוד לדעה שהיתה רווחת ב„החלוץ" הרוסי עד שנת 1924־1925, כי הסטודנטים, גם אלה שלומדים במחלקות של מדע שמושי — הנדסה ואפילו אגרונומיה — צריכים לעזוב את בתי־הספר ולעבור לעבודה גופנית באחד המשקים או בתי־המלאכה) וכי אין צורך לסדר עבודות מיוחדות בשביל נשים, באשר „במשקים בארץ עובדות הפועלות ותעבודנה שכם אחד עם הפועלים". טרומפלדור מסר פרטים על תכניתו הקרובה של המרכז. המרכז ישתמש בחנה של „אוֹפא" בקרים ובחוה האודיסאית על מנת לסדר שם חברים להכשרה. מהחוות הללו יעלו החלוצים לארץ ובמקומם יבואו אחרים. כן יאורגנו משקים גליליים, משקי־מעבר, אשר בהם יקבלו החברים הכשרה לפני לכתם אל החוות המרכזיות. יש להשתדל, שהחלוצים־המתיישבים בא"י יעבדו בגדודים, בקבוצות. בקבוצה קלה יותר

ההסתגלות לתנאי הארץ ולעבודה החקלאית, פריון־העבודה בקולקטיב גבוה יותר, הארגון המקצועי של העובדים קל יותר, המלחמה להלאמת הקרקע יש לה יותר סיכויים להצליח, ועוד.

מלבד קריאת הועידות הגלויות טיפל המרכז אחרי ועידת פטרוגראד בייסוד סניפים חדשים (פאנזה, קירסאנוב, ליבני, קרוגלויֶא ועוד) ובהדרכתם. מדריכים ביקרו בערי־השדה, נתנו הוראות, רשמו את החברים המוכנים לצאת להכשרה ואת ה„חלוצים לאלתר". מפטרוגראד, ממוסקוה ומסניפים אחרים יצאו חלוצים לקרים לעבוד בחוות „אופא" בבשתירק (ליד סימפרופול), ולמשקים פרטיים ליד ג׳אנקוי. בפברואר 1919 נתרכז בקרים קבוץ של 120 איש. במינסק נתארגנה על ידי טרומפלדור חבורת־הכשרה במשק „אורט". עבדה החבורה „פיונר" ליד הומל. היתה התעוררות חלוצית בסאראטוב. לעונת הקיץ חכרו אגודות „החלוץ" בכמה מקומות (ביכוב, ויטבסק, סמולנסק, אוריול) חלקות־אדמה על מנת לעבדן ולגדל ירקות. בפטרוגראד נתארגנה חבורה חלוצית בשיעורים למדריכי־גננות. נעשו צעדים לסדר בליבני חוה גלילית (לכל גליל אוריול). בוורונז׳ עבדו חברים אחדים בגנים ו־4 חלוצים נסעו משם בתחילת 1919 לעבוד בוירכני־טישאנקה אצל הגרים, אך נאלצו להימלט על נפשם עם חדירת גדודי הצבא הפורעים של שקורא.

כשעזבו הגרמנים את רוסיה הלבנה ואת ליטא (בראשית שנת 1919) נתארגנו שם במשך 3 חדשים למעלה מ־30 ארטלים וקומונות (לגידול תפוחי־אדמה, ירקות וכדומה). הגנים האלה נתארגנו רובם ככולם סמוך לעיירות ונשאו אופי זמני (לקיץ אחד). ביניהם היו כמה שעובדו בידי חלוצים (סלוצק, סמילביץ׳ וכך הלאה). עם כיבוש הפולנים (באביב 1920) חרבו כולם.

ב־5—7 במרס 1919 נתקיימה במוסקוה ישיבה של מרכז „החלוץ" בהשתתפות חברים פעילים אחדים, שבה נקבע כי המרכז עומד בקשרים עם 130 סניפים. נמצא שבמשך החדשיים שעברו מועידת פטרוגראד גדל היקף־העבודה פי שנים ומעלה. הגידול הזה בא כתוצאה ממאמצים סובייקטיביים של המרכז וחבריו וגם עקב השינוי על הגבולות שחל אז לטובת הסוֹאטים, עד שהמרכז היה יכול לקבוע קשר עם סניפי „החלוץ" בוילנה, ריגה, מינסק, ועוד.

בישיבה הזאת של מרכז „החלוץ" הוחלט להמריץ את סידור העבודות החקלאיות לחלוצים גם ברוסיה וגם באוקראינה. הישיבה נימקה את חשיבות המשקים החקלאיים לא רק מפאת היותם נקודות־הכשרה בשביל א״י, אלא גם

בגלל שמשם מקור לחם ופרנסה לתושבים. בישיבה זו נקבעו כמה פרטים בנוגע לנסיעתו של טרומפלדור לא"י וכן בנוגע להעברת המרכז למינסק (לפי החלטת הועידה בפטרוגראד), כדי שהוא יהיה קרוב יותר לישובי ההמונים היהודים. ראשון יצא למינסק יהודה קופלביץ ואחריו טרומפלדור ורושצ'וק.

באפריל 1919 נתארגנה במוסקוה לשכה גלילית של „החלוץ" בשביל פלכי מוסקוה, ולאדימיר, סמולנסק, קאלוגה, טולה, ריאזאן. בניז'ני־נובגורוד נגשו לייסד ועד גלילי לסניפי „החלוץ" מריבינסק עד אסטראכאן (על גדות הוולגה).

טרומפלדור נסע ממינסק דרך אוקראינה, קרים וקושטא לארץ־ישראל.

נסיעתו של טרומפלדור כשליח התנועה החלוצית מרוסיה ואוקראינה לא"י עוררה הד גדול במקומות. טרומפלדור הופיע בכל המקומות לא כנושא דגל מופשט של ארץ־ישראל, אלא כמבשר אפשרויות ההכשרה והעליה החלוצית*). הוא עזר בחדשים המעטים שעברו מועידת פטרוגראד (ינואר 1919) עד צאתו מרוסיה (באבגוסט 1919) להחייאת הרוח והפעולה החלוצית בכל רחבי רוסיה המרכזית, רוסיה הלבנה, אוקראינה וקרים — על אף שיבושי הדרכים ושרבובי הגבולות. הוא גם פילס נתיב לעליה חלוצית. טרומפלדור טיפל בסידור החלוצים במשק „אופא" ובמשק פרטי ליד ג'אנקוי, כן השתתף במאמצי החלוצים בפיאודוסיה לחכור את האחוזה „סולטאנובקה", שנמצאה ברשות „הבאנק הממלכתי", ולארגן קואופרטיב של נגרים וסנדלרים ומאפיה. בקושטא ארגן טרומפלדור לשכת־מודיעין ומשק־מעבר לחלוצי רוסיה ואוקראינה „מסילה חדשה". אולם הפעולה הארגונית־המדריכה המרכזית ברוסיה הוזנחה כעבור זמן־מה אחרי יציאתו לא"י.

*

ממרס עד סוף יולי 1919 ניהל מרכז „החלוץ" במינסק עבודה רחבה. מלבד העבודה בשדה הארגון וההכשרה נגש המרכז להוציא חוברות וחומר־ארגוני שונה. יצאו לאור: „תקנון לדוגמא" (מאת י. רושצ'וק), תקנון של קופה חלוצית למלוה וחסכון, חוזרי־הסברה והדרכה אחדים (בדפוס), וכיוצא באלה. אמרו

*) במוסקוה סודרה באולם „הבימה" מסיבה לכבוד טרומפלדור. נ. צמח פנה אליו בברכה לבבית וביקשו למסור לעובדי ארץ־ישראל כי לאחר ש„הבימה" תקבל מאירופה התיאטרלית את החובות שהיא חייבת לעם העברי לא תתמהמה ותעלה גם היא אחרי „החלוץ" לארץ. הרעות בין „החלוץ" ו„הבימה" קוימה ואושרה באותו נשף על־ידי סידור־קידושין סמלי בין התנ"„החלוץ" והכלה־„הבימה" ושבירת כלי לפי המנהג היהודי.

להדפיס חוברת שניה של טרומפלדור על „החלוץ" ועל הגדוד בגליפולי. כדי להשיג את האמצעים הכספיים להוצאת ספרים הוציא המרכז תעודות־חוב של מלוה פנימי (בת 100 רובל כל אחת). במינסק ובסביבה סודרו אסיפות והרצאות פומביות על „החלוץ" ועל א"י. נתארגנו שעורים לידיעת א"י. מרכז „החלוץ" נכנס במו"מ עם החברה „תרבות" בדבר סידור שיעורים לעברית בשביל החלוצים בנקודות שונות. המרכז טיפל גם בהשגת נשק בשביל גדוד־ההגנה שנתארגן על־ידי „החלוץ" ו„מכבי" לרגל השמועות על פרעות ביהודים שיפרצו בימי הפסח.

בחוזר ג' של מרכז „החלוץ" במינסק (ד' אייר תרע"ט) ניתנו ביאורים בשתי שאלות חשובות שהעסיקו אז את הצבור החלוצי: היחס אל הקואופרטיבים להגירה ואל המפלגות הציוניות.

על השאלה הראשונה נאמר בחוזר: „הקואופרטיבים להגירה יכולים למלא תפקיד ניכר בארגונם של אותם חוגי העולים לארץ־ישראל שאינם יכולים, מסיבות שונות, להיכנס ל„החלוץ". על כן אין המרכז מתנגד ליסודם של קואופרטיבים אלה על־ידי המחלקה לעבודה אשר ליד מרכז ההסתדרות הציונית. מפני הצורך להכניס לקואופרטיבים אלה ככל האפשר אלמנטים בעלי־הכרה, רצויה כניסתם של חברים יחידים מבין החלוצים לקואופרטיבים האלה".

ביחס לשאלה השניה כותב החוזר, לאמור: „בימים האחרונים נתגלתה במקומות שונים שאיפה מצד הועדים הציוניים, צעירי־ציון והועדות הארץ־ישראליות לשעבד למשמעתם המפלגתית את האגודות המקומיות של „החלוץ"*). בענין זה כבר נפלו סכסוכים אשר יושבו על־ידי המרכז. ובזה הננו מאשרים לכל האגודות המקומיות, כי „החלוץ" הוא — לפי החלטות ועידת ינואר בפטרוגראד — הסתדרות על־מפלגתית ועומדת ברשות עצמה**), העומדת במגע ומשא עם כל ההסתדרויות העובדות למען ארץ־ישראל והחושבת למוסד העליון שלה אך ורק את הקונגרס הציוני העולמי. וכל הנסיונות מאיזה צד שהוא לשעבד את „החלוץ" צריכים, איפוא, להיפגש מיד בהתנגדות הראויה להם".

ב־8 באבגוסט לכדו הפולנים את מינסק ומרכז „החלוץ" — אשר חבריו נתפזרו לעברים שונים — נותק ונתלש אז מההסתדרות. זמן־מה נשאר „החלוץ"

---

*) גם „פועלי־ציון הרדיקלים" ביקשו להשתלט על „החלוץ" וכשלא עלה הדבר בידם ניסו לארגן הסתדרות חלוצית משלהם.

**) ההדגשה — בטופס הרוסי, אשר תורגם אז בידי אחד החברים לעברית וסגנונו תוקן עתה בשביל הספר הזה.

ברוסיה בלי מוסד מרכזי. חסרון זה היה מורגש ביותר אחרי הפעולה הנמרצה של המרכז שנבחר בועידה הפטרוגראדית, הן בימי היותו בפטרוגראד והן בעברו אחרי־כן למינסק.

*

החלוצים באוקראינה, בין אלה שנתארגנו שם ובין אלה שבאו לשם ממקומות אחרים, לא היו מרוצים מלכתחילה מהמרכז הפטרוגראדי־המינסקאי, שנבחר בועידה שבאי־כוחם לא השתתפו בה ושהיה רחוק ומנותק מהם. באוקראינה נתרכזו הרבה חלוצים שעבדו עבודת־הכשרה בקבוצות וביחידות (במושבות היהודיות) והתכוננו לעליה. בסוף 1919 נתלקט באודיסה מספר רב של חלוצים שעבדו בחוה וכן של חלוצים שגמרו את עבודתם במושבות, וביקשו אפשרות לעליה או לפחות להמשכת ההכשרה. עם עלית קבוצות „החלוץ" מנמל אודיסה באוקטובר 1919 באניה „רוסלאן" גברה נהירת חלוצים מאוקראינה לערי־הנמל — ובפגישת ב"כ האגודות והקבוצות של „החלוץ" שהתקיימה אז באודיסה, נבחר מרכז של „החלוץ" לאוקראינה, הידוע בשם „המרכז האודיסאי" (פרטים — להלן).

הפעולה החלוצית — הכשרה, תרבות, ארגון, תכונה לעליה — בשנות 1918—1919 התבלטה ביחוד בפטרוגראד, מוסקוה, סביבות הומל, סאראטוב, אודיסה ובמושבות היהודיות בדרום אוקראינה.

בצפון ובדרום

„החלוץ" בפטרוגראד. — פעולות י. טרומפלדור בפטרוגראד ובקרים

בשנת 1918 ארגן „החלוץ" בפטרוגראד חבורה (אַרטל) לעבודה בגן. הסניף מנה אז 50 חבר.

לגבי קבלת חברים נקט הסניף הפטרוגראדי עמדה כזו: „עלינו לעבוד בקרב ההמונים ואפשר לקבל אל הסניף את כל המתאימים לדרישות התקנון ובלבד שלא יהיה אצלם דבר שלילי בולט". את השקפתו של י. טרומפלדור בנידון זה, אנו מוצאים מפורשת וברורה בפרטיכול של ישיבת הועד הפטרוגראדי ב־9 באבגוסט 1918: „אין לערֵב שני דברים — קבלת חברים אל הסניף ואל האַרטל. אין לקבל את כל הרוצים להכנס להסתדרות ואפילו לא את כל הדוגלים בא"י. אל ההסתדרות יכולים אנו לקבל רק את אלה שהחליטו לעלות לא"י, בעוד שלאַרטל מתקבלים גם חברים שטרם החליטו על עליתם וגם חברים שטרם בררו לעצמם את דרכם. אליו אנו מקבלים את כל החברים המודים בסעיפי התקנון, אולם האַרטל חי חיים קולקטיביים, ולפיכך אין אנו, הסניף, יכולים להכניס לתוכו אנשים. האַרטל עצמו מחליט את מי לקבל ואת מי לא לקבל". טרומפלדור קיוה, כי הסתדרות „החלוץ" בפעולתה הארגונית והחנוכית תעכל את החומר האנושי המגוון ותפיח בו רוח חלוצית־ארצישראלית מגשימה.

תחילה קבלה החבורה שטח בן 17 דיסיאטין (כ־187 דונם) ב„סרדניאיא רוגאטקה". את השטח קבלה בעזרת ה„אורט" והקומיסריון היהודי ואל הארטל נכנסו גם לא־ציונים. חלוצים אחדים (סטרנין, בורגמן, חרשי ועוד) יצאו מיד לעבוד שם, אולם כעבור זמן־מה נתפרדה החבורה—והחלוצים עברו לפוליוסטרובה. בראשית אפריל 1918 נקראה אסיפה שבה נידונה השאלה על אופן העבודה בחבורה המתארגנת. נשמעו 2 הצעות: האחת — לקבל בעזרת „אורט" חלקה ולעבד אותה, והשניה — לעבוד אצל אחרים כפועלים שכירים. טרומפלדור תמך אז בהצעה השניה ובימק: „החברים צריכים להתרגל לעבודה ולחיי־עבודה, לא"י יש לנסוע על מנת להיות שם פועלים ולא „בעלי־בתים" ואדונים, על כן יש ללמוד כאן את תורת־החיים של המנוצלים". את ארגון החבורה קבל טרומפלדור

על עצמו. כעבור שבועיים יצאו לעבודה. עבדו כחבורת פועלים שכירים בגנים של האגודה הקיאופרטיבית „באַלטייסקי ראַבזטניק". לפי החוזה, היו העובדים באַרטל מקבלים, מלבד משכורת, גם חלק מסויים מהיבול. מכיון שבחודש הראשון שולם שכר־העבודה רק בסופו, נעזרו במלוה מההסתדרות הציונית (אלפים אחדים רובלים). באַרטל היו 20 איש. „ערב־רב" ממש: פועלים וסטודנטים, תלמידי בתי־ספר בינונים, מי־שהיו סוחרים ועוזרים בחנויות. הבחורים היו מקבלים 10 רובל ביום והבחורות — 8. שעות־העבודה: מ־9 עד 1 ומ־3 עד 7.

על החיים והעבודה מספר אחד החלוצים שעבד בפוליוסטרובה (ד"ר נחום גורביץ):

„בימים הראשונים היתה החבורה שלנו עסוקה בהפיכת רגבי־האדמה שנחרשו בטרקטור. אח"כ באה עונת השידוד. למדנו יפה לעבוד בסוסים. הבחורות לא פגרו. זרענו תפוחי־אדמה, אחרי זה בא קציר השחת. החזקים שבינינו קצרו במגלים, שאר החבריה עסקה בהובלה. בשבועות הראשונים לעגו האכרים שבסביבה לנו ולעבודתנו, אולם במשך הזמן חל בגידון זה שינוי לטובה: הם התחילו להתיחס אלינו בכבוד וגם הזמינונו לעבוד אצלם בשדה. באמצע הקיץ רב מספר הפועלים בגנים (נשלחו ע"י לשכת־העבודה בפטרוגראד) והאדמיניסטרציה הציעה שנקבל על עצמנו את עבודת ההשגחה, הרשמת הפועלים בכל הגנים, חלוקת המשכורת, ועוד. כולנו כאחד סרבנו לקבל עלינו תפקידי „פקידים". בשבת לא עבדנו. מהשדה היינו שבים תמיד ושירים ארצישראליים בפינו. רבים דברו עברית. דרנו כולנו בבית נכרים. בו היו ארבעה חדרים: חדר־גברים, חדר־נשים, חדר־אוכל ומטבח. ליד הבית סדרנו גן קטן. חפרנו תעלה, יבשנו את הביצה וזרענו פרחים. בראש האַרטל עמד ועד בן 3. המשמעת היתה למופת. בכל יום היה מתמנה מבשל ועובד במשק־הבית (לכבד את החדרים, להמציא מים, עצים וכו'). צרכי־מזון היינו מקבלים מ„המנהלה לעניני כלכלה". בערבים היינו קוראים לפרקים ספרות עברית ורוסית. קרו גם חכוכים ופעם הגיעו אפילו לידי „מתנות־יד", אולם ההכרה כי הריב והקטטות עלולים להנמיך את כבודנו בעיני הזרים דחפה להפסקת הריב בראשיתו. מזמן לזמן היו גם הרצאות. מ. גורדון הרצה על שאלות כספיות הכרוכות בהתישבות. נחום מירקין — על קואופרציה. יום־טוב אמתי היה לנו בבקר אותנו י. טרומפלדור. הוא ערך שיחות־חברים על מהות „החלוץ", על צירוף הלאמת הקרקע בא"י, על חיי הפועל בארץ. הוא היה המפשר ומטיל־שלום בין החברים והיה מעודד את רוחנו לעבודה.

עם בוא הסתיו נעשתה העבודה קשה. כל הימים עבדנו תחת דלף גשם קה אחדים עזבו אז את פוליוסטרובה, אבל רוב החלוצים נשארו במקום עד גמר העבודה".

כשנגמרה העבודה בפוליוסטרובה עורר י. טרומפלדור בועד הסניף את השאלה על ארגון חות־פועלים לכל השנה בקרים. לתכלית זו נמצאה כשרה ביותר אחוזת „אופא" בשתירק, ליד סימפרופול. קרים היתה אז תלושה ומנותקת מרוסיה המרכזית ומפטרוגראד ביחוד, חיבור־הדרכים הופר לגמרי. בכל־זאת שלח ועד־הסניף אחד מחבריו לקרים על מנת להתוַדע שם לתנאים ולאפשרויות. בתור הראשון התכוננו לצאת לעבודה בשתירק חברי הקבוצה „החלוצים הנחוצים" (חלוצים לאלתר) שנתארגנה אז בפטרוגראד.

ובפטרוגראד עצמה נתרחבה בינתיים הפעולה. באבגוסט 1918 נוסדה „אגודה לקיפה וחסכון", בשם „החלוץ הפטרוגראדי" (נרשמו 25 חברים, שקנו 41 מניות, מחיר כל אחת 200 רובל). ב־26 באוקטובר נפתח קלוב „החלוץ" והמעון המשותף הראשון. ליד הקלוב נפתחו שעורי־ערב ללמוד הלשון העברית (שלוש כתות, בלי תשלום), אולם־קריאה, מזנון זול. נגשו לארגן גם שעורים בידיעת א"י וספריה. בנוֹאַמבר נפתח המעון המשותף השני. בשני המעונות גרו כ־15 חברים.

יש לציין עוד שתי פעולות חשובות של הסניף הפטרוגראדי, בהשתתפותו הפעילה של טרומפלדור: א) הנסיון לאשר באופן לאַגאלי את „החלוץ" בתחומי „הקומונה הצפונית" (פטרוגראד וסביבותיה). כבר אז הבין טרומפלדור כי יש למצוא לפעולה החלוצית אפשרות חוקית־רשמית בסס"ר ואין לחכות לכשלון מהיר של השלטון הסוֹאַטי, כפי שחשבו אז רבים. נסיון הלאַגליזציה לא הצליח. ב) הוצאת החוברת של י. טרומפלדור (רוסית) „החלוץ, מהותו ותפקידיו", בצרוף הצעת־תקנון ושאלון (16 עמודים, מחיר 60 ק'). אוקטובר 1918". בחוברת זו נתן טרומפלדור סקירה קצרה על התפתחות התנועה החלוצית בישראל מביל"ו והעליה השניה ועמד על רוח האידאליזם והרומנטיות המופרזת שבתנועות הקודמות, העדר תכנית ברורה, העדר שלמות ואחדות בפעולת החלוצים הקודמים. בחוברת זו מוּאַרה בקוים כלליים שאלת העבודה העברית בארץ ויחס האכרים אל הפועל היהודי ומסופר על המעצורים והשטנים הכלכליים והחברתיים שבהם נפגשו הפועלים העברים הראשונים בא"י — הן בעליה והן בעבודה. בעמדו על השינויים שחלו במצב לרגל המלחמה וכניסת א"י לרשת הפוליטיקה הבין־

לאומית, הדגיש טרומפלדור את הצורך הנמרץ בהלאמת הקרקע בארץ ובחשיבות ההכשרה (יהיו דרושים: חבורות בנין, חבורות כיבוש זמניות, חבורות להתישבות, גדודי־צבא, מורי־דרך, ועוד). הוא קבע 3 סוגים ב„החלוץ": א) „חלוצים נחוצים" (העולים מיד לארץ), ב) חלוצים מתכשרים — העולים בזמן הצורך לפי פקידת ההסתדרות לתפקידי כיבוש והתישבות, ג) חלוצי־צבא — למטרות הגנה. „הגדודים הצבאיים צריכים לצאת מהשורות העמלניות של „החלוץ" כי רק בתנאי זה אפשר יהיה למנוע באמצעים ידועים סכנת ההידבקות ברוח המיליטאריזם ולקיים את קשר־האחים החי עם העובדים". „החלוץ" — הסתדרות מקצועית (פרופסיונלית) כללית על־מפלגתית ועומדת ברשות עצמה. „עם המטרות הלאומיות זוכר „החלוץ" כי כנגד החזית המאוחדת של המנצלים יש להקים חזית מאוחדת של העמלנים". „החלוץ" — הסתדרות עובדת ואליה יש לקבל את כל המודים באופי העמלני שלה והמוכנים לעבוד בא"י בלי ניצול עמל אחרים.

חוברת טרומפלדור סייעה להרחיב את היקף השפעתו של „החלוץ" הפטרוגרדי, שיצא לו אז שם של „סניף מאטריאליסטי ומעמדי"*).

מנחם חקלאי מספר:

„בלכתי פעם לאסיפת החיילים המשוחררים בפטרוגראד נפגשתי באופיצר אנגלי גדם. חברי שהלכתי אתו אמר לי: זהו יוסף טרומפלדור, שאיבד את ידו במלחמת פורט־ארתור ושנלחם בגדוד העברי בגאליפולי. אודה: דברי החבר

---

*) ב„ברוניקה ייברייסקוי ז'יזני" מספר 1 משנת 1919 באה הערכה על החוברת, כתובה בידי מכם גורדון. גורדון מעיר, דרך אגב: „חוברת טרומפלדור היא היצירה הספרותית הראשונה על מהות „החלוץ" ותפקידיו. מחבר החוברת הנלחם על רעיונות החלוציות הארצישראלית נעשה ברצון המזל גם לחלוץ במקצוע הספרות על „החלוץ"... ואמנם, זאת היתה החוברת הראשונה שמסרה בדברים קצרים וברורים את מטרת „החלוץ" ברוסיה ותפקידיו. לפניה הופיע ברוסיה נאום על „החלוץ" ותפקידיו (בשפה הרוסית) מאת א. מונצ'יק, בלשון נמלצת ומסולסלת. בניו־יורק יצאו במשך 1918 בהוצאת „החלוץ" חוברות אלו: 1) „ידיעות החלוץ" (אידית); 2־3) ארץ ישראל וסוריה של אוהגן, עברית א. ספיר. חוברת א': טבע הארץ ותכונתה; חוברת ב': עבודת־האדמה; 4) א. מונצ'יק — מהות „החלוץ" (רוסית); 5) מטרת „החלוץ" ותפקידיו — הצעת־תקנון של „החלוץ" (רוסית) מעובד על־ידי א. מונצ'יק ו. רושצ'וק. החוברת של טרומפלדור תורגמה לעברית.

בנואמבר 1917 החליטו חלוצים אחדים במוסקוה להוציא קובץ ספרותי־פובליציסטי עברי שידא מוקדש לשאלות „החלוץ" — אולם מחשבתם לא יצאה לפועל.

השפיעו עלי בו במעמד. לבי נתמלא הערצה לקפיטן היהודי הגדם, אך אחרי־כן נשתכחו הדברים מלבי, ולא הוספתי להתענין בו. עד שהוזמנתי במרס 1918 על־ידי חברי אביגדור באק לישיבת־יסוד של „החלוץ". הישיבה נתקיימה בבית הספר „עבריה". פגשתי שם את אליהו מזאה, ברוך שור, שמואל גוץ, שאול וולברשט, שלמה גמזו, פוליה רייכמן, סגל, שיינפלד. הרוח החיה היה טרומפלדור. הוא בישר לנו, לצעירים נלהבים משתוקקים לפעולה ומעשה בשביל עמנו, את בשורת העבודה בארץ־ישראל.

„לא״י נחוצים פועלים, עובדים, שיבנו אותה... נקים בא״י משטר חדש של קומונות, ק ב ו צ ו ת (בפעם הראשונה שמעתי אז את המלה הזאת)... הקבוצות תספקנה את כל צרכי חבריהן שיעבדו עבודה עצמית מבלי לנצל עמל זולתם... החלוץ הולך לא״י לחיי עבודה הרחוקים מניצול הזולת... וכאן, ברוסיה, עלינו להתחיל בהכנות, ב ה כ ש ר ה. עלינו לשנות את אורח־חיינו, לעבוד עבודה ודוקא ב ח ק ל א ו ת... אנו צריכים לייסד קופת־חסכון להוצאת הדרך ולצרכים אחרים"... הדברים הפשוטים נחרתו עמוק בזכרוני.

לרגל הרעב ששרר אז בפטרוגראד החליטו פועלי בתי־חרושת אחדים לסדר גני־ירקות בסביבת העיר. ובחלקנו נפלה העבודה לזרוע תפוחי־אדמה בשביל פועלי „חברת החשמל 1886" שהיו מאוגדים באגודה קואופרטיבית („באלט. ראבוטניק"). סמוך לשטח שהוקצה בשביל הגן היה צריף שנמצא ברשותו של מר גרינברג (אחד ממייסדי „הבונה" בימים ההם) והצריף הזה נמסר לידינו. מנהל העבודה מטעם חברת החשמל היה פרופ׳ רַאמנק, צ׳אך אנטישמי, שרגז מאד על עצם העובדה שגם יהודים הולכים לעבוד בשדה... ראמנק מאן לקבל לעבודה בחורות. פעם הגיעו הדברים לשביתה במשך שעות אחדות לאות מחאה על יחסו של ראמנק. הענין הסתדר בהשפעת טרומפלדור.

סבלנו מאד מחוסר צרכי־מזון. המטבח שלנו נחשב בין „המסעדות הצבוריות" ומשום כך ניתנו לנו אז גם „הוספות" על כמות־המזון שניתנה ליתר האזרחים, בכל־זאת רעבנו כהוגן... הוכרחנו להתיר מטבחים „פרטיים" נוסף על המטבח המשותף לכל חברי הקבוצה. ממילא ניתן חופש ליזמה פרטית בהשגת צרכי־אוכל ודבר זה הגדיל פירודים ופירצות. אלה שחיו רק על העבודה בפוליוסטרובה לא השיגה ידם לקנות לחם בשוק „החפשי" ב־12 רובל הפוּנט, בעוד שבני האמידים היו מקבלים גם כסף וגם מזונות מהבית ולהם היו גריסים ותפוחי־אדמה ולחם ושמן־קנבוס. ואחרי הסעודה הכללית היו נדלקות מדורות

בפינות שונות של החצר ושם היו מוכנות „סעודות מפסיקות" על־ידי יחידים ועל־ידי „קבוצות קטנות" בנות 3—4. „הבדלי־מעמדות" אלה עוררו לא־מעט קצף ונרגנות ולא פעם ביקשנו עזרה בצלצול הטלפון: צלצלנו לטרומפלדור שיבוא מיד להשלים בין הנצים ולהשתיק את „המורדים". רושם השיחות ודברי־הכבושים של טרומפלדור חרות בזכרוני עד היום. הוא שידל בתוקף, טען כי עלינו לראות את חיינו כאן כחיי־מעבר, אך קשי־הסבל עוד מחכה לנו שם, בארץ. „החלוץ" צריך לחשל את עצמו לקראת הימים הבאים... וה„מרדנים" ישבו ושתו בפה פתוח את הדברים.

להשתקע אצלנו לא היתה אפשרות לטרומפלדור. הוא ישב בעיר ותכן תכניות רבות. התפרנס מעבודתו כמנהל־חשבונות בבית־מסחר לחמרי־ברזל (של מר צינמן). כעבור ימים אחדים אחרי ביקורו אצלנו היה פורץ „מרד" חדש וטרומפלדור חש לעזרה.

הסביבה בפוליוסטרובה היתה זרה ונכריה. היחס אלינו היה יחס של שינאה וביטול. אולם בהתמדתנו ובמסירותנו לעבודה הצלחנו לבצר את מעמדנו. מנהלי העבודה נוכחו, כי אנשי־עבודה ישרים אנחנו ומאז חדלו לחפש בכיסינו אחרי גמר העבודה (שמא שמנו משהו בכלינו!) — כפי שהיה נהוג לגבי פועלים אחרים — וגם הותר לנו ללכת בדרך אחרת שהיתה אסורה על יתר הפועלים"*).

אליהו מזאה מוסר רשמים אלה:

„הכרתי את טרומפלדור בינואר 1918. עבדתי אז באולם־קריאה יהודי

---

*) מ. חקלאי מוסר פרטים אלה מן ההוי: „פעם פרצה דליקה בבתי־העץ שבשכונה. הגשים תפסו כמה איקונין ויצאו „להלחם" באש הגדולה שאכלה בית אחרי בית. בראותנו את גודל הסכנה לכל השכונה נתגייסנו להצלה והשתמשנו, במובן, באמצעי־כבוי מודרניים יותר. סחבנו מים בכלים שונים, הוצאנו את הרהיטים והחפצים מהבתים הבוערים, עבדנו בגרזנים ובמטילי־ברזל על מנת „לבודד" את הדלתות והחלונות שטרם שלטה בהם האש, גם הבהלנו את הכבאים מהרובע הסמוך. פעולתנו הנמרצה הצילה את הכפר, והאכרים שטופי־הבערות רחשו תודה לנו. כעבור זמן־מה קרה מקרה שני שהנדיל את כבודנו בעיני שכנינו הרוסים. אחד הילדים שלהם נפל לתוך באר. לאחר שהוצא משם בלי סימן של רוח־חיים הצליחה אחת מחברותינו, חובשת, לעוררו לחיים, על־ידי נשימה מלאכותית. לשמחתם של האכרים לא היה גבול — ומאז נקבעו בין האכרים לביניו יחסי־ידידות והיינו מוזמנים נכבדים לכל מיני חגיגות בפיליוסטרובה".

בפטרוגראד. באחד הערבים, כשעמדתי לסגור את האולם נגש אלי אופיצר ובקשני שאַרשה לסדר באולם־הקריאָה אסיפה של חברי ההגנה העצמית היהודית ושאקבל על עצמי לרשום את החברים החדשים שיסכימו להיכנס להגנה. קיבלתי ברצון את שתי ההצעות ומיד ישב האופיצר על ספסל, כתב ברוסית מודעה על האסיפה ועל קבלת חברים חדשים והדביק אותה על הקיר. אחרי־כן ביקשני לתרגם את המודעה לאידיש. שמתי לב כי ידו השמאלית של האופיצר היהודי איננה כשורה...

אולם־הקריאה הפך עד מהרה לבית־מוֹעד מרכזי להגנה, ובמשך הימים התחלתי להתייחס אל „הקפיטן" (כך קראו חברי ההגנה את טרומפלדור) בירַאת־הכבוד: שמעתי פרטים על גבורתו במלחמת יפאן־רוסיה, על פעולתו בגדוד גאַליפולי וכו'. השלטונות לא הרשו לאַרגן את ההגנה, אך טרומפלדור לא אמר נואַש. ניחם את בחוריו וחילק אותם לפלוגות ולגדודים...

באביב נפגשתי שוב עם טרומפלדור. באחד הבקרים נכנסו לאולם־הקריאה סטודנטים יהודים אחדים והדביקו מודעה, כי בפטרוגרד מתארגנת חבורה לעבוד בגן־ירקות, ואלה הנוטים לארץ־ישראל יכולים להירשם בחבורה. נרשמתי גם אני. בסוף אַפריל 1918 נקראה האסיפה הכללית הראשונה. כאן מצאתי את האופיצר היהודי, לא כמשתתף פשוט אלא כיושב־ראש באסיפה. נשמעו שתי הצעות: חברים אחדים דרשו שנחכור חלקת־אדמה בעזרת ה„אורט" ונעבוד כעומדים ברשות עצמנו. אחרים הציעו שנעבוד כחבורה שכירה בגן של איזה מוסד או בית־חרושת. טרומפלדור תמך בהצעה השניה אגב מתן־נימוק: עלינו ללכת לא"י על מנת להיות שם פועלים, על כן עלינו קודם כל להתרגל להיות מנוצלים. דעתו של טרומפלדור נתקבלה ברוב דעות — וכעבור מספר שבועות עבדנו בגני „תחנת החשמל". בימים הראשונים היתה העבודה קשה מאד. טרומפלדור היה בא לפרקים תכופים — ביחוד בימי השבת — מהעיר, מייעץ, מדריך, עוזר. גרנו בצריף. מזונותינו היו נתונים בצמצום רב. טרומפלדור ניחם אותנו ובשעות־הפנאי סיפר לנו על ארץ־ישראל ועל החומר האנושי הנחוץ לה. בדבריו על מהות „החלוץ" ותפקידיו הביע דעה אפיקורסית בימים ההם ש„החלוץ" צריך להיות הסתדרות מעמדית. בגני פוליוסטרובה הניח יסוד לסניף הפטרוגראַדי של „החלוץ" והתחיל לארגן את „החלוץ המידי".

אך טרומפלדור לא הסתפק בתחומי פטרוגרד גופה. הוא ביקש מאתנו רשיון לצאת לערי־השדה ולאַרגן שם סניפים ואגודות של „החלוץ". גם מחוץ לפטרוגרד גילה טרומפלדור כוח עבודה וארגון שהפליא את חבריו.

התקרב הסתיו, החבורה עמדה להתפרד. וטרומפלדור רתם את עצמו שוב למצוא עבודה בשבילנו. הוא רץ ממוסד למוסד, תיכן תכניות על יסוד חבורה לקטיפת צמחי־מרפא, לתוצרת פארטון, וכדומה. בראותו, כי אין לפי שעה אפשרויות להשיג עבודה בשביל כולנו, נזדרז וארגן מעון משותף (בסימטת קאזאצ'י מספר 13) כדי להמשיך את השיתוף בין עובדי פוליוסטרובה. אותה שעה ניהל משא ומתן עם חברת „אופא" שתמסור לרשות „החלוץ" את החוות שלה בקרים.

בסוף 1918 זכיתי להכיר מקרוב את טרומפלדור האיש ופעולתו. צורפתי אז לועד „החלוץ" בפטרוגראד ועבדתי במחיצתו חדשים מספר. אז אורגן הקלוב של „החלוץ", מעון משותף שני, נעשו נסיונות לאשר את „החלוץ" במוסדות השלטון, נתארגנה צרפניה משותפת קטנה, התנהלה עבודה תרבותית־א"יית בין החברים — וטרומפלדור ידו וראשו בכל. ואין הוא מסתלק משום עבודה קטנה ושחורה. הוא קולף תפוחי־אדמה, מטגן לביבות, שומר — יחד אתנו, בתור. חרד למצב רוחו ובריאותו של כל חבר. מתענין בפרטים. מייעץ. על עצמו ועל קורות־חייו לא הרבה לספר... וכמה פרשיות מתולדותיו נודעו לנו אחרי־כן, אחרי נסעו מאתנו.

באגוסט 1918 התחיל טרומפלדור טוען, כי הגיעה השעה לכנס ועידה של „החלוץ" כדי לקבוע את מטרות ההסתדרות ודרכיה. טרומפלדור יצא למוסקוה כדי לבוא בדברים עם החברים שם. תחילה התייחסו החברים המוסקנאים בספקנות ובשלילה להצעתו של טרומפלדור בדבר כינוס ועידה. וטעמם ונימוקם אתם: השעה אינה נוחה. החיים הפוליטיים והצבוריים היו מסובכים וחמורים. אך טרופלדור עמד על דעתו — ובמוסקוה נוסדה לשכה מרכזית זמנית שתפקידה העיקרי והראשון היה להכין ועידה כל־רוסית של „החלוץ". לאחר שהלשכה המוסקנאית לא גילתה במשך חדשים אחדים אותות חיים, דרש טרומפלדור מהועד הפטרוגרדי לקחת את „המושכות" בידו. נקבעה לשכה זמנית בפטרוגרד (י. טרומפלדור, ש. גוץ, ש. אהרונוב, י. סגל, א. מזאה), שנגשה לכינוס הועידה במרץ רב. טרומפלדור רתם את עצמו בעול העבודה. כתב חוזרים, ענה על מכתבים, ערך עלוני־ידיעות, ביקר בערי־השדה. וכשחסרו כספים לצרכי־הארגון מסר להסתדרות את שכר־עבודתו.

טרומפלדור היה האישיות המרכזית בועידה. הוא הרצה ברוב הסעיפים של סדר־היום. את ההרצאה על מהות „החלוץ" הרצה ש. אהרונוב. כמרצה־חולק הופיע טרומפלדור. הוכיח, כי „החלוץ" צריך לנקוט בעמדה מעמדית, הדגיש את

התנגדותו של „החלוץ" לרכוש פרטי, הציע לאסור מלחמה על ה„אחוזות" שהתחילו מתארגנות אז וגם השמיע דעה, כי לא בכל הענינים צריך „החלוץ" להכנע להחלטותיהם של הקונגרסים הציונים. דעותיו אלה של טרומפלדור נדחו על־ידי רוב הועידה.

זכורני, כי השיחות המעניינות ביותר על „החלוץ" ותפקידיו התנהלו בהפסקות שבועידה, בין ישיבה לישיבה. באחד הויכוחים הבלתי־רשמיים הללו אמר טרומפלדור למתנגדיו: „אינכם יכולים להבין ש„החלוץ" מוכרח להיות מעמדי, בעוד שהבורגני אלייניקוב כבר הבין זאת מזמן"...

הועידה בחרה בטרומפלדור כיו"ר מרכז „החלוץ" והחליטה לשלוח אותו כציר לארץ־ישראל כדי להתקשר עם הפועלים בארץ ולברר את אפשרויות העליה. טרומפלדור התחיל להתכונן לדרך. בינתיים ביקר בכמה ערים (מרכז „החלוץ" עבר אז למינסק). לפני נסיעת טרומפלדור מפטרוגראד סידרנו מסיבת־פרידה לכבודו. השולחן היה ערוך לביבות ואפונה. שולחן דל, אך המסיבה עצמה היתה חמה מאד. אז הגיעה ידיעה כי הפולנים תפסו את וילנא ועשו שם, אגב אורחא, פוגרום ביהודים. טרומפלדור הזכיר זאת בנאום־הפרידה שלו ודרש מהחברים לעמוד בכל עת ובכל מקום על נפש ישראל וכבודו...

אחרי המסיבה נתפזרו החברים לבתיהם, וטרומפלדור יצא להתראות עם אחדים ממכיריו לפני נסיעתו. אחרי חצות חזר למעון המשותף כשהוא מחזיק באיזה בר־נש. „הא לכם מתנה", אמר. „בלכתי ב„תעלת הסיבוב" (שם רחוב בפטרוגראד) נגש אלי בר־נש זה ודרש שאפשוט את מעילי ואריק את כיסי. לקחתיו והבאתיו אליכם. תשפטו מה לעשות בו".

מקיפה ינמרצת היתה פעולתו של טרומפלדור גם בקרים, שהוא עשה שם חדשים אחדים: מארס — אבגוסט 1919.

שמעון ג ל ב י ץ מוסר על פעולת טרומפלדור בקרים לאמור:

„לעיר ג'אנקוי הגיעו ידיעות — בעיקר משדה־מנוחה — כי שאלת ההתכוננות לעבודה בארץ־ישראל (ההכשרה) מתחילה לתפוס מקום חשוב בפעולת „החלוץ", באותו זמן בא יוסף טרומפלדור לקרים. נסע ישר לסימפרופול מלא תקוה שיעלה בידו לקבל מידי השלטון הסוֹאֶטי את החוה הגדולה של „אופא" ולייסד שם קומונה משוכללת עם סדר־עבודה למופת, תרגילים צבאיים, רוח תרבות ורעות. טרומפלדור הביא אתו כמה בחורים מרוסיה המרכזית ואת התלהבותו הדביק בהם. אולם הוא נוכח מיד, כי טעה: בחוה ישבו ועבדו

טאַטאַרים. המנהל היהודי עזב את המקום ויצא לסימפרופול ושום מוסד לא ימסור את המשק בימים טרופים אלה לידי צעירים יהודים שבאו מרחוק.

מסימפרופול בא טרומפלדור לג׳אנקוי. תחילה לא סיפר לי כלום על מטרת בואו לקרים ועל חלום החוה (לארץ־ישראל חשב לנסוע כעבור חצי־שנה). ורק במשך הזמן נודע לי הדבר. בשיחות שהיו לי אתו סיפר על תכניתו: לאַרגן ולהכשיר אלפי חברים יודעי־עבודה ומשמעת ואַז יחפש דרכים לעליה. פעם יצאנו לטייל למשק מושקוביץ מהלך קילומטרים אחדים מג׳אנקוי ובדרך הפנה טרומפלדור את כל השיחה לנקודה אחת: מה לעשות עתה? כיצד לסדר חברים בעבודה? אמרתי לו, כי יש אפשרות לשלוח חברים לעבודה באחוזות ובמשקים שהיו שייכים לגרמנים, ובעליהם עזבו אותם עם פרוץ מלחמת־האזרחים. אז גילה טרומפלדור את הסוד: „יש לי גם אנשים שבאו לקרים להסתדר במשקים, ובסימפרופול לא מצאו אפשרויות". הצעתי היתה כי נגש תיכף לפעולה: נפנה ללשכת־העבודה הממשלתית בג׳אנקוי ונציע לפניה לקבל את החברים לעבודה חקלאית במשקים אשר בסביבה. אך טרומפלדור דרש להשיג תחילה לאַגאַליזציה. הדבר הושג בלי קושי. הלכנו אל „הועד המהפכני" („רֶאַבקום"), רשמנו את „החלוץ", קיבלנו חותמת ואחרי־זה פנינו אל לשכת־העבודה בג׳אנקוי כבאי־כוח קבוצת פועלים „החלוץ".

בתחילה היה היחס אלינו בלשכת־העבודה לא־טוב ביותר. עלה בידינו לסדר 6 חברים ו־2 חברות במשק הגדול והמסודר „קאלימבאַט". תנאי־העבודה והחיים של שמונת חברינו, ובפרט של שתי החברות, בתוך מאות באטראקים טאַטארים ואוקראינים (כולם ישנו על רצפה מזוהמת) — היו קשים עד מאד. לא־מעט לעג והתעללות נפלו בחלקם של החלוצים. אולם הם לא הרכינו ראש, עבדו במאמצי גוף ונפש יוצאים מן הכלל כדי להראות ליתר הפועלים שהיהודים יודעים לעבוד. הקבוצה החזיקה מעמד, ושמע החלוצים המסורים לעבודה ולמשק הגיע לאזני לשכת־העבודה — ואז סודרו כ ש מ ו נ י ם חברים במשקים שונים בסביבת ג׳אנקוי. (טרומפלדור נהג בקפדנות ולא חסך שבט־מוסר מאחד החלוצים אשר, כפי שנודע לו, התרשל והתעצל בעבודה). בשבת היו מתאספים כמעט כל החלוצים מהמשקים אל חצר בית־הספר בג׳אנקוי, והעיר היתה לובשת בשבת צורה של מחנה צבאי יהודי. יום זה היה קודש לאסיפות, שיחות, בירורים. הפעולה הלכה והתפתחה תוך התלהבות ורצון לעבודה. „החלוץ" נעשה סַפק גדול של ידים עובדות. שלחנו פועלים לעבודות שונות בחקלאות. מספר החברים

העובדים הגיע למאה ומעלה. בימים ההם הונח יסוד לקופה משותפת של החלוצים שעבדו במשקים.

אולם התנאים הפוליטיים־החיצוניים וחילופי־השלטונות לא נתנו להמשיך בעבודה שלנה. ביחוד הפריעו גדודי מאכנו, ששיתפו פעולה עם „הלבנים" ופתאום ניסו לעגוב על הבולשביקים. בתוך ערפלי־הניה אלה מילא טרומפלדור תפקיד חשוב כמציל־נפשות. מקרים אחדים נחרתו בזכרוני. בצפון קרים היתה חנה של הבארון הירש. בשעה ש„הלבנים" היו בקאֶרץ' נשארו במשק שני צעירים יהודים (את שם האחד אני זוכר יפה: ליצ'אנגוף. הוא עתה בארץ ושם־משפחתו — מזרחי). מנהל החנה שישב בסימפרופול כתב לליצ'אנגוף מכתב ובו העיר בין השאר, כי עליו, היהודי, מוטלת חובה להשגיח על הנעשה במשק. המכתב נפל לידי פועלים שהיו „לבנים", מאנשי מאכנו — וליצ'אנגוף נאסר. חייו היו תלויים לו מנגד והיה נדמה כי אֶפסה תקוה להצילו. אז ראיתי את טרומפלדור במתיחות נפשית שאינה ניתנת לתיאור. הוא לא שקט ולא נח. עזבנו את כל העניינים לשבועיים ורצנו ממוסד למוסד, מאיש לאיש כדי להציל את ליצ'אנגוף. טרומפלדור לא אֶמר נואֶש והצליח סוף־סוף להעביר אותו לרשות מיפקדה אחרת של מאכנו, קרובה יותר לפיאודוסיה. הימים ימי משא ומתן בין אנשי מאכנו והבולשביקים — וליצ'אנגוף שוחרר *).

טרומפלדור זכה לפירסום ולכבוד בקרים לא רק בקרב החלוצים. הוא התחיל לדאוג גם להצלת הרכוש היהודי. נולד אצלו רעיון על יסוד קואופרטיבים יצרניים בשם „אַחנה" שבהם ישתתפו בעלי־הון יהודים ופועלים. הקואופרטיבים יתאַרגנו ברוסיה כדי לעלות לארץ כגוף משקי שלם ולעבוד שם בשותפות. אני התנגדתי לכך. לא האמנתי באפשרות של אַחנה כזאת. וכשאסף טרומפלדור פעם עשירים יהודים שונים מג'אנקוי ומהסביבה והציע לפניהם את תכניתו לקחתי רשות־הדיבור והוכחתי כי התכנית איננה מעשית. האסיפה התפזרה כלעומת

---

*) פרט מעניין: כשבא טרומפלדור למיפקדה של הצבא האדום בג'אנקוי כדי להשתדל לטובת ליצ'אנגוף, הצביעה עליו אחת הנשים מ„הידידות" של המפקד ואמרה: „הוא פרובוקאטור! בתחנת יאקאטרינוסלאב הסגיר אותי, בשעת בריחת האדומים משם, לידי הלבנים!" המפקד המה אוזן לדברי ידידתו ואמר לאסור את טרומפלדור. אך הוא ביקש ממנו בתוקף להמתין רגע ולאפשר לו לשאול את האשה שלש שאלות. טרומפלדור הצליח מיד להוכיח כי היא משקרת ומעלילה ואז דרש מהמפקד לאסור אותה. וכשלא מצא אוזן קשבת לדרישתו נסע במיוחד לסימפרופול אל המפקד הראשי של הצבא האדום בקרים, דיבאנקו, והשיג את פיטורי המפקד שהגן על „ידידתו".

שנתכנסה וכעבור זמן־מה הסתלק טרומפלדור מתכניתו. והוא החל בפעולה חדשה — ארגון הגנה עצמית.

הצבא האדום קלט באותו זמן רבים מאנשי מאכנו ובאויר נדף ריח פרעות הממשמשות ובאות. טרומפלדור יצא לסימפרופול. כעבור חמישה ימים חזר ובשורה בפיו: „התחלה נעשתה. יש משהו. בחמישים בחורים ובשתי מכונות־ידיה נראה להם, לפורעים!" הוא אמר את הדברים בכוח פנימי ובבטחון עוז שגם אני התחלתי להאמין כי חמישים בחורים מאורגנים יכולים להציל את המצב. בינתיים בא מהפך בלתי־צפוי: הלבנים התחילו להדוף את האדומים ובמשך שני ימים היתה קרים שוב בידי הלבנים. אני הייתי אז בג'אנקוי וטרומפלדור — בסימפרופול. הוא נסע לשם, לפני בוא הלבנים, כדי לברר את אפשרות העליה לארץ־ישראל. כשנודע לי כי פלוגות הצ'אצ'אנצים אשר במחנה הלבנים מתקרבות לג'אנקוי התחלתי דואג לחברים המפוזרים במשקים. גייסתי מיד חברים אחדים ושלחתי אותם להזעיק עד הערב את כל החלוצים מהמשקים לג'אנקוי וכאן נטפס עצה. השליחים מילאו את שליחותם, ורק למשק מרוחק אחד ליד סיואש לא הגיעו *). המתיחות בג'אנקוי היתה גדולה. קשה היה „להטמין את המרצע בשק": לסדר עשרות צעירים יהודים שלא מבני־המקום באופן שהדבר לא יגדע ללבנים. תושבי ג'אנקוי הסבירו פנים לחלוצים והסכימו לאַכסן אותם עד יעבור זעם. דרשתי מהחברים „לא להתבלט" ולחכות עד שנקבל הוראות מטרומפלדור. חברים אחדים לא העריכו את גודל הסכנה ולמחרת התאספו 6 מהם בבית אחד וסידרו קונצרט־גתית. צלילי הנגינה הפגו את תשומת־לבם של הצ'אצ'אנצים. הם באו, הפו את הבחורים מכות־רצח, אסרו אותם ו־3 מהם דנו למיתה. בדרכי־עקלתון, על־ידי רופא צבאי, הודענו על זאת לטרומפלדור — והוא בא ביעף על־פני אדני מסילת־הברזל מסימפרופול לג'אנקוי במשך שעות מספר. ענד את העניבות ואותות־ההצטיינות הצבאיות שלו ופנה תיכף למטה הצבאי של הלבנים: „על איזה סמך אסרתם את הפועלים שלי?" קצין המטה הצבאי גילה אליו יחס כבוד, ואחרי משא ומתן קצר נתן פקודה לשחרר את האסירים שנדונו ליריה. טרומפלדור הרבה להשתדל גם לטובת יהודים סתם והציל אז ממות עשרות אנשים שהיו חשודים בבולשביזם.

---

*) שם עבדו שני חלוצים. אחרי־כן נודע לנו כי הם עזבו את המקום יחד עם הגדודים האדומים.

לאחר שהלבנים לכדו את ג'אנקוי והסביבה חזרו הגרמנים בעלי־האחוזות, וטרומפלדור הציע להם לקבל חלוצים לעבודה. תחילה סירבו. אבל כעבור ימים אחדים הסכימו. חצר בית־הספר בג'אנקוי הפכה לבורסת־עבודה. מהמשקים היו באים שליחים ושואלים: „היכן האופיצר הנותן פועלים?"

בימים היה טרומפלדור נתון לעינים הארגוניים והצבוריים ובערבים היה יושב וכותב. הוא סיפר לי, כי הוא עסוק בכתיבת חוברת שניה, מפורטת יותר, על „החלוץ" ותפקידיו ורצונו לסיים אותה לפני עליתו: „כשאסע מכאן אשאיר לך את כתב־היד. אבקשך לגשת לסימפרופול ולהדפיס זאת". גורל החוברת אינו ידוע לי, כי לא ראיתי את טרומפלדור לפני נסיעתו. נאסרתי פתאום על־ידי הלבנים על שעזבתי את צבא דאֶניקין ודיני הוצא למיתה. אלא שהשתדלותו של אחד מבעלי ההשפעה עמדה לי, דיני הומתק ונשלחתי לחזית. בינתיים סידר טרומפלדור את עליתו דרך קושטא. אחריו עלו 120 חלוצים קרימאיים.

המצב בקרים הלך ורע. הלבנים (בפיקודו של גנראל סלאשצ'וב) תלו הרבה אנשים. הרעב גבר. הטיפוס עשה שמות. החלוצים שנשארו בקרים וכן חברים חדשים שבאו מדרום רוסיה (לאחר ששמעו כי מקרים יש דרך לא"י) חלו כולם. במחשכים של הימים ההם נמצא רופא קראי, ידיד שלי, שגילה יחס אנושי לחלוצים החולים, דאג להם, סידר אותם בבית־חולים וטיפל בהם. לאחר שהחלימו הסתדרו בעבודה כסבלים, עגלונים, עוזרים בחנויות וכדומה. כך נמשך הדבר עד החורף (1919/1920), עד בואם של הבולשביקים לקרים".

העבודה החלוצית במוסקוה ובחומל

גן בחודינקה ליד מוסקוה. — „סעד" ביאקאטרינבורג. — „פיונר" ליד חומל. — „החלוץ" בחולמצ'י

מוסקוה, השוכנת במרכז רוסיה, הפכה מראשית המהפכה להיות גם המרכז הצבורי והמדיני של ארץ רוסיה הגדולה. בה התרכזו גם מוסדות וכוחות יהודיים חשובים. בה הופיע העתון „העם". בה התגוררו כמה סופרים ועסקנים עברים. ובה נעשו גם נסיונות שונים לפיתוח הפעולה החלוצית.

בשנת 1918 היה במוסקוה סניף „החלוץ" לא־רב במספר חבריו אך פעיל ומסודר. במרס 1918 מנה הסניף בסך־הכל 18 חברים; 12 מהם השתייכו לסקציה לחקלאות. הסניף ערך כמה הרצאות ואסיפות פומביות מוקדשות לעניני „החלוץ". החשוב ביותר, שהשאיר רושם על חוגים רחבים היה המיטינג של „החליץ" שנקרא ב־23 במאי 1918 בימי „השבוע הארצישראלי".

בראשית היוסדו הציג לו הסניף מטרה: השגת מקום לעבודה בגננות בסביבות מוסקוה. ב"כ הסניף (ברקובסקי) בא בדברים עם המוסדות הממשלתיים שהיו ממונים על החכרת־אדמה. אלה הבטיחו לסייע ל„החלוץ" בכל מה שאפשר וציידו את ב"כ הסניף בתעודות לקבלת חמרי־זריעה ומכשירי־עבודה. ב־10 באפריל נקראה אסיפה מיוחדת של קבוצת־הפועלים (כלומר: של החברים שנרשמו לעבודה בגן) בסניף, כדי לדון על ארגון החבורה. באסיפה זו דובר, שכל העובדים יגורו במקום אחד ויחיו חיי־קבוצה. כן הוצע לייסד קופת־חסכון אשר בה יצטברו חסכונות הקבוצה לצרכי העליה. הועדה שנבחרה באסיפה, בראשות האגרונום וידרינה, סיירה את חלקות־האדמה השונות שהוצעו בסביבות העיר וסוף־סוף בחרו בחודינקה. שם נוסדה אחת הקבוצות החלוציות הראשונות ברוסיה המרכזית. בארגון הקבוצה סייעו „אורט" והועדה הארצישראלית ליד הועד הציוני המוסקואי. בקבוצה היו גם חברות שלקחו חלק שוה עם החברים בעבודה (גידול תפוחי־אדמה) ובשמירה בלילות. עם סיום עונת־העבודה עברו החברים העירה וסידרו מעין „קומונה עירונית".

זו היתה בעצם קבוצה צרכנית גרידא. כל חבר למד את לימודיו ועבד את עבודתו לחוד אלא שהיתה להן קופה משותפת ואחדים גם גרו ביחד*).

בתחילת 1919 נתארגנה במוסקוה קבוצה שניה להכשרה חקלאית בלאָפורטובה במקום הידוע בשם „הביבר האיזמאילובי". זרעו סלק ותפוחי־אדמה. החיים שם היו קשים מאוד. גרו כולם — החברים והחברות — בחדר אחד. עבדו בין פועלים רוסים יוצאי כפר. הללו התייחסו אל החלוצים הצעירים כאל „בלתי־גמולים מחלב" והתפלאו לשם מה באו „הידים הלבנות" לחפור באדמה השחורה. ודאי יתומים הם, בני אצילים שהוגלו, „סטודנטים טפשים" — ועוד סברות וכינויים דומים צצו במוחותיהם של הפועלים הזרים. ולאחר שראו שביום ששי לפנות ערב נוסעות החברות העירה וחוזרות משם למחר בבוקר היתה לא־פעם נפלטת מפי „בעלי־הנסיון" שביניהם השערה לא־טובה על מטרת נסיעתן של „הבחורות החמות" הללו למוסקבה הלילית־התהומית... וכשפרץ פעם ריב בין הפועלים הרוסים לבין החלוצים נשמעו מפי הנכרים איומים שונים והבטחות „לשחוט" אותם בהזדמנות ראשונה. בתנאים אלה לא יכלו החלוצים להחזיק שם מעמד — והם עזבו את העבודה. בשביל חמש חברות נמצא מקום עבודה בצ'רקיזובה (ליד מוסקוה) — ומאז חלה הפסקה ניכרת בהכשרה החלוצית במוסקוה.

חברי קבוצת חודינקה ולפורטובה התפזרו. אחדים נסעו לג'אנקוי (קרים) לעבודות שהושגו ע"י י. טרומפלדור. אחדים יצאו לערים אחרות לבקש שם אפשרות של עבודה ועליה. אחת החברות (ב. ארסט) שבאה בדצמבר 1919 לעיר יקטרינבורג (כיום: סוֹאֶרדלובסק) — לאחר שקולצ'אק עזב את העיר — סיפרה לחברי „צעירי־ציון" על קיומו של „החלוץ", על שאיפותיו וגם הביאה ממוסקוה חומר־רב לקריאה. רוב חברי הסניף של „צעירי־ציון" החליטו מיד על ארגון „החלוץ" ועל הצורך להשיג מקום הכשרה. ובקיץ, אחרי חיפושים

---

*) בסניף המוסקואי היתה השפעת „צעירי־ציון" חזקה מאוד, אם כי היו בו גם חברים בלתי־מפלגתיים וגם אוהדים ל„פועלי־ציון". „העם" (25 אפריל 1918) ידע לספר, כי החברים שנטו ל„פועלי־ציון" הכניסו באחת האסיפות של סניף „החלוץ" הצעה לבוא בדברים עם מפלגת „פועלי־ציון" בדבר סידור עבודות „החלוץ". אחד מחברי הסניף דיבר נגד הצעה זו, משום „שבין חברי „החלוץ" ו„פועלי ציון" יתפרצו סכסוכים מפאת שאלת הלשונות, כי „החלוץ" רואה כאחד מן העיקרים של הפועל העברי את תחית הלשון העברית, ו„פועלי ציון" מוותרים על זה ולפעמים גם מתנגדים לזה". האסיפה החליטה ברוב דעות למסור את ההצעה לעיונו של ועד „צעירי־ציון".

רבים. יצאה קבוצת חברים קטנה מיאקטרינבורג לעבודה באחוזה מרוחקת מן העיר. השם הרשמי של המשק והקבוצה היה „סאָד" (ברוסית: גן־פירות) אך הכוונה היתה „סעד". המשק התקיים רק קיץ אחד וממנו נתארגנה אחרי־זה קבוצת־עליה.

*

סביבת הומל שפעה אז יזמה ופעולה חלוצית ארגונית־משקית. נתקיימו כמה אַרטלים. על אחד האַרטלים האלה מספר אליעזר שפרן:

„במרס 1918 נתארגנה בעיירה חולמצי (50 קילומטר מהומל) חבורה חקלאית בשם „החלוץ", שקבלה ממוסדות השלטון הסוֹאָטי אדמה, זוג שוָרים, סוסים, מחרשות וזריעה. בכסף שהכניסו חברי האַרטל קנינו אינונטר חי ודומם נוסף. בשלושים דאָסיאטין זרענו תבואות־קיץ והכינונו עוד חמשה־עשר דאָסיאטין פרב לתבואת־חורף. בסך הכל עבדו שלושים חלוצים, ביניהם ארבעה חברות. (בעונה הבוערת נעזרו החברים בעבודת בני־משפחותיהם). היו"ר ושני חברי האַרטל קיבלו בשעת הגיוס לצבא אַרכה ונשארו לעבוד במשק. ובזמן הראשון ניתנו לכל חברי האַרטל ממוסדות־האַספקה הסוֹאָטיים מנות־מזון כמו לפועלים. בחורף 1918/1919 קבלנו מהשלטונות עורות לעיבוד בשביל הצבא. ואז נוסדה בורסקיה, שבה עבדו 12 חלוצים. בקיץ 1919 זרענו דגן־קיץ. כשבאו הפולנים ולכדו את העיירה לקחו מאתנו כל מה שהיה לנו. הם האשימו אותנו בקומוניזם, אך לאחר שהוגש להם תזכיר כי אנו חברי „החלוץ" הרשו לנו לאסוף מה שנשאר. בתנאי ששליש אחד מן היבול יימסר לבעל־האחוזה בעד האדמה שלקחו ממנו.

לאחר שנהרגו בסביבה כמה משפחות יהודיות נתאַרגנה בחולמצי „הגנה עצמית", שהחלוצים תפסו בה מקום בראש.

הפולנים עשו בעיירה רק ששה שבועות. עם שובו של השלטון הסוֹאָטי קבלנו פקודה מהומל לבוא שמה ולעבד עורות בשביל הצבא האדום. כל טענותינו כי עם נסיעתנו ייהרס האַרטל לא הועילו. הפקודה היתה חמורה — ו־12 איש מאתנו נסעו להומל ועבדו בבית חרושת לעיבוד עורות. האַרטל החקלאי חוסל בסוף 1919, אך סניף „החלוץ" הוסיף להתקיים".

גם בעיירה לויאָב הסמוכה נתארגן אַרטל חקלאי בשם „החלוץ", אך הוא לא האריך ימים. האַרטלים החקלאיים בקופוסט, ראַצ'צה, קאלינקוביץ' ועוד פורקו אחרי התנפלות כנופיות באלאק־באלאכוביץ', גאלאָק ואחרות.

אהרן צירלין מספר על יסוד „פיונר":

„סוף שנת 1918. כל השטח ממוסקוה עד הומל היה בידי השלטון הסוֹאֶטי. בהומל עצמה משלו האוקראינים, למעשה: הגרמנים. החיים הצבוריים געשו בעוז. בעיר התרכזו אז הועדים המרכזיים של „פועלי־ציון" ו„בונד" וכוחות חשובים של התנועה הציונית ומפלגת „ס"ס". לכל המפלגות היו קלובים מרווחים במרכז העיר. „בית־העם" ברחוב המוהילובי שימש משכן להסתדרות הציונית, ל„צעירי ציון", „החלוץ", „מכבי", הגימנסיה של „תרבות" וגני־הילדים.

פעם נקלעתי לאחת האסיפות של „החלוץ" שבה התבררה השאלה על סידור עבודות־הכשרה. מכיון שהייתי קרוב לחקלאות התעניינתי בדברי החברים באסיפה ולאחר שנגמרה הצעתי להם את עזרתי. התקרבתי לרעיונות „החלוץ" ונעשיתי חבר בפועל. בראש הסניף עמד דוד קולדובסקי ((לפני המלחמה היה בארץ ועבד שם כפועל). תחילה מנה הסניף למעלה מ־20 איש. אולם כשנגשנו לסידור עבודות־ההכשרה ומהארץ התחילו מגיעות ידיעות על סיכויים לעליה גדולה — רב מספר המתדפקים על דלתות „החלוץ".

בינתים נכנסה גם הומל תחת כנפי השלטון הסוֹאֶטי, וראשית עבודתנו היתה להתקשר עם השלטונות המקומיים כדי לסדר את חברינו לעבודה בגני־הפרי המרובים בעיר ובעיבורה. שנמסרו לרשות המדינה לפי חוק הלאמת הקרקע. ואמנם, עלה בידינו לסדר עשרות חברים בגנים. אך לא הסתפקנו בזאת. שאפנו לדבר גדול מזה — למשק ממש, משק משותף. התחיל משא ומתן עם המחלקה הממשלתית לחקלאות. זו התענינה מאד בתכניותינו, משום שעבודתה בכפרים נתקלה במכשולים רבים (האכרים סירבו להסתלק מצורת משקיהם וחייהם שנקבעו במשך דורות) והיא קיותה לירות בעזרתנו אבן־פינה קולקטיבית.

קבוצתנו החקלאית נרשמה במחלקה החקלאית בשם ארטל „פיונר"*) ואם אינני טועה היתה זאת החבורה (אַרטל) הראשונה שנרשמה במחלקה הממשלתית בהומל. מדריך מטעם המחלקה בא כמה פעמים לאסיפותינו ב„בית־העם" הציוני כדי לקבוע את סעיפי התקנון ולהכיר את האנשים שנכנסו לקבוצה. המדריך — בולשויק נתיק, פועל מסור לרעיון המהפכה בחקלאות, עזר לנו הרבה.

---

*) Первая еврейская трудовая земледельческая артель „Пионер".

תחילה אמרנו לקבל לרשותנו אחת מהאחוזות הגדולות במחוז שנעזבו על־ידי בעליהן, אולם נאלצנו להסתלק מתכנית זו, באשר מצב הבטחון במרחק־מה מהעיר לא הניח את הדעת. התנפלויות ומעשי־שוד בדרכים ובכפרים לא היו נדירים כלל. מה היה עלינו לעשות? יצאנו פעם שלשתנו — אני, לפירוב ויעקובוב (המדריך) — מחוץ לעיר בכביש המרכזי הומל־מוהילב־פטרוגראד. במרחק שני קילומטרים מן העיר נגעצו עינינו בצד הימני של הכביש בבנינים עזובים ועל־ידם — גן־עצי־פרי. חקרנו ודרשנו ונודע לנו כי כאן היו אורוות ה„זאמסטוו" לסוסים גזעיים. מאחורי חצר מרווחה, שבה היו כמה בנינים, השתרע גן עזוב על שטח של 2 הקטר ואחריו שדה כדי 25־30 הקטר. המקום מצא חן בעינינו והסכמנו לקבל את המשק. בקבוצה שהתארגנה לעבוד במשק היו 12־15 איש.

המחלקה לחקלאות נתנה לנו כסף לקנות סוסים ועגלה וגם כלי־עבודה ומספוא. עוד לפני קבלת הסוסים התחלנו להכשיר את הקרקע לגן ירקות, חפרנו את האדמה במעדרים ומהאורוות הסמוכות סחבנו זבל באלונקות. עבדנו בהתלהבות רבה. יום־יום היו באים לעזרתנו חברים מהעיר, שלא מחברי הקבוצה. עם קבלת הסוסים היתה הרווחה. חרשנו את שטח הגן וגם את השדה. העבודה התקדמה, אם כי העדר מומחים להנהלת משק אינטנסיבי הורגש בכל. לי ולבן־דודי היתה ידיעת־מה במשק פלחה, אך בהלכות ירקות ופירות היינו בורים. המומחה שנזדמן לנו, תלמיד בית־הספר החקלאי של יק„א במינסק, לא הצדיק את עצמו. ידיעותיו היו לקויות ובפרט חסר לו חוש אדמיניסטרטיבי.

האינונטר החי שלנו גדל על ידי־כך שנוספו סוסים מבין סוסי־הצבא שנמצאו פסולים להמשכת תפקידם אך במשק חקלאי נמצאה בשבילם עבודה. המדריך הממשלתי השתדל למענו וקיבלנו גם כמה פרות ועגלות. אולם באמצע התפתחותנו — נאלצנו לעזוב את המקום. חילות „הלבנים" התחילו להתקדם במהירות להומל מצד דרום. בהלה אחזה את התושבים. השלטונות התחילו להוציא מהעיר את המוסדות ורכושם. אנו החזקנו מעמד בנקודתנו עד הרגע האחרון, אך סוף־סוף לקחנו אתנו את כל הכבודה ונטינו אהלנו בקצה העיר. כעבור ימים מספר השתנה המצב בחזית. גייסות הלבנים נסוגו וקבוצת „פיונר" נוכחנו, כי תעינו. קפץ עלינו רוגזם של מנהלי הטראנספורט הסוֹאֶטי בפלך שבה למשק שלה. נדמה היה, כי נוכל שוב לעבוד בלי פרץ וצווחה. אך מיד מוהילוב. אלה מצאו, כי האורוות בחצר המשק מתאימות לצרכיהם ובלי שאלות ובקשות תפסו את החצר והבנינים שבה. נאלצנו לעבור לבתי־נסרים ארעיים שהיו בעבר השני של הכביש ולהילחם יום־יום ושעה־שעה עם העגלונים שלא

נהגו כבוד בפרי־עבודתנו ועשו שמות בגן־הירקות ובעציי הפרי. קרה גם אסון: באחד הימים כשראה השומר (חבר צעיר) את העגלונים כשהם מכלים חמתם בפרי עמלנו — ירה מהרובה שהיה בידו. אחד העגלונים נפצע קשה ומת ואחד נפצע פצעים קלים. הצעיר נאסר ושוחרר אחרי־כן ללא עונש לאחר שהמחלקה לחינוך, שלה נמסר המשפט לרגל גילו הצעיר של היורה, ביררה את כל הענין.

הקבוצה החלוצית התקיימה ועבדה שנתיים. אחרי־כן פורקה. סיבות רבות גרמו לפירוקה: חברים אחדים עלו לארץ, אחדים נסתדרו בעבודה במוסדות שונים, השכנות עם העגלונים השפיעה לרעה על התפתחות המשק והעיקר — בקבוצה קמה תסיסה פנימית לאחר שנודע כי ק. (שהיה ראש הסניף וחבר פעיל בקבוצה ונכנס לפי המלצתנו לעבוד במזכירות לעניני הקולחוזים של המחלקה לחקלאות) לא עמד על הגובה בחלוקת חמרי־הזריעה והמזון שקיבל בשביל המשקים הקולקטיביים במחוז (אותה שעה כבר היו במחוז הומל עשר חבורות וקומונות חקלאיות).

המשק עבר מידינו לאַרטל של יהודים מתושבי הומל".

„פיונר" — מנקודות־ההכשרה הראשונות של „החלוץ". אין ספק, כי קיומו השפיע על סניפי „החלוץ" הסמוכים וכעבור שנה־שנתיים למדו אלה ממנו וכן עשו. אולם, מצד שני, ריכז „פיונר" בתוכו את הטובים והפעילים שבסניף „החלוץ" בהומל והחברים שלא הלכו לקבוצה נשארו בלי מארגנים ומדריכים. מבחינה זו השפיע „פיונר" לרעה על עבודת „החלוץ" בהומל.

הנסיון של „פיונר" הוכיח, כי למשקי „החלוץ" יש סיכויים להצלחה רק אם הם תלויים במוסדות המרכזיים של ההסתדרות הכורכים בהדרכתם ובפעולתם את הצד הארגוני־התרבותי ואת הצד המשקי ביחד.

החוה בשדות ההשקאה באודיסה

ב־150 דונאם. — 100 חברים. — לבטים וקשיים. — שיעורים של „אורט"

הנקודה החשובה ביותר של ההכשרה החלוצית בשנת 1918 היתה החוה באודיסה. אבי הרעיון של יצירת החוה החלוצית הוא האגרונום א. זוסמן. בדצמבר 1917 הגיש את הצעתו אל המרכז הציוני בפטרוגראד. ההצעה נתאשרה ונמסרה לשם בדיקה מעשית לועדה הארצישראלית וזו החליטה: לייסד באודיסה חוה למשך שמונה חדשים, בהנהלת האגרונום זוסמן, שמטרתה להקנות ידיעות שמושיות־מעשיות לחלוצים שיעבדו בה מתוך התכוננות לעלות לארץ. את גרעון החנה צריכים למלא המרכז הציוני והועד הפלשתינאי באודיסה.

ההחלטה שנתקבלה בפט"ג בדצמבר הגיעה לאודיסה רק באמצע ינואר, ובאותו זמן נותקה אודיסה מפטרוגראד והמשק מהמרכז הציוני, שהיה צריך לתמוך בה. ורק מסירותו היוצאת מן הכלל של האגרונום זוסמן היא שקיימה את החוה. השמועה על המשק החלוצי עשתה לה כנפים חיש־מהר בכל אוקראינה ובפברואר 1918 כבר הגיעו מערי־השדה לאודיסה צעירים רבים ושונים כדי ללמוד גננות.

עירית אודיסה החכירה חלקה (מספר 76) בשדות־ההשקאה סמוך לעיר — באיזור גני־הירק ובלי אינוֹאנטאַר, בלי דירות, בלי אמצעים נגשו החלוצים לעבודה. הרכב העובדים היה מגוון למדי: חיילים, סטודנטים, עוזרי בתי מסחר, מי־שהיו ספסרים ו„„בעלי־תשובה" אחרים וגם חייטים ועוד פרולטרים יהודים ממין זה. התחילו לעבוד 120 — 130 איש, ההרכב נתחלף לא־פעם ובסוף הקיץ נשארו ממספר זה רק 55 חברים ו־19 חברות. העבודה היתה קשה והמזון קלוש. בולגר שכיר סבב את ה„גלגל הטכני" ובשוק טיפל מומחה יהודי. אולם משניהם לא הפיקה החוה ריוח עד שההנהלה נמסרה לועד הפועלים.

בישיבות הועד הפלשתינאי באודיסה העמיד א. זוסמן לא־אחת את השאלה על החוה ודרש תמיכה חד־פעמית של 3000 רובל ומלבד זאת הקצבה חדשית של 1500 רובל. במועצה שנקראה בקיוב ע"י הלשכה הציונית המרכזית לעניני „החלוץ" (ב־25—28 באוקטובר 1918) עמדה במרכז הדיון שאלת החוה האודיסאית. א. זוסמן מסר במועצה דין־וחשבון על המצב בקיץ והציע תכנית,

שלפיה תעלינה הוצאות החוה בשנה הבאה — שתקלוט קרוב ל־100 איש — ל־100 אלף רובל. המועצה לא קיבלה את התכנית. היא מצאה כי בסכום גדול כזה יכולים להסתדר להכשרה אצל אכרי המושבות היהודיות 250 איש („והכשרה זו היא גם חשובה ומועילה יותר בשביל פעולת ההתיישבות, משום שהיא נותנת את האפשרות לסגל ענפי־עבודה שונים בחקלאות") והחליטה על סגירת החוה. המועצה קבעה כי בית־הספר החקלאי בנובופולטאבקה יכול לבוא בחשבון כמקום להכשרה חלוצית ובחרה בועדה מיוחדת (האגרונומים י. ברגר, ברונין ולובארסקי) לעיבוד תכנית להכשרה.

חלק מהחברים שעבדו בחוה האודיסאית ארגנו אגודות קואופרטיביות לגננות („ארץ־ישראל" ו„עזרה הדדית") בעזרת הסניף המקומי של „אורט" וחלק המשיכו את הכשרתם בחוה של יק"א בנובופולטאבקה, במשק באומאן, ואַרחנאַ־דנאַפּרוֹבסק, ועוד.

ומאז שימשה אודיסה — ושדות־ההשקאה שלה בפרט — במשך כמה שנים מרכז להכשרה חלוצית.

על יסוד בית־הספר להכשרת חלוצים בירקנות וגננות ליד אודיסה מספר ואַרחנאַ־דנפרוֹבסק, ועוד.

„עוד בראשית המלחמה העולמית כתבתי במאמר אחד ב„ראַזסוֹאַט", כי „הנוער הציוני השואף לעבודה חקלאית בא"י. צריך להכשיר את עצמו לכך בגולה, באשר אין בארץ גופה מקום ואין גם פנאי ללמוד את העבודה". ציינתי כי את ההכשרה הדרושה אפשר לרכוש במושבות היהודיות בדרום רוסיה. המכתבים שקבלתי אחרי פרסום המאמר הזה, העידו, כי נגעתי בשאלה שגמלה מכבר. התחילו פונים אלי בחורים מערי השדה ובפיהם בקשה שאעזור להם להסתדר כפועלים באחת המושבות היהודיות. עזרתי להם כאשר יכולתי. ולאחר שביקרתי את המושבות בהן עבדו, נוכחתי כי עבודתם פוריה. כך הונח היסוד להכשרתם החקלאית של עולי א"י ברוסיה. במשך הזמן התברר לי, כי לא כל מושבה יכולה לספק את דרישות ההכשרה הרציונלית, בשל הצורך ב ב י ת־ס פ ר מ ע ש י, שיתן הכשרה בגדולים העיקריים של דרום רוסיה (ירקות, גפנים, טבק) הדומים לאלה שבא"י. על נושא זה קראתי הרצאה בועידה הציונית הגלילית באודיסה. ובאביב 1918, עלה בידי — בעיקר, בעזרתו של מ. מ. אוסישקין — לפתוח את בית־ספר החלוץ, אשר שמו הרשמי היה „בית־ספר חד־שנתי לירקנות ולגננות".

מקום לבית־הספר בחרתי סמוך לאודיסה — באיזור „גני־הירק הבולגריים" המפורסמים. גדול ירקות בקנה־מידה רחב, טיפול אינטנסיבי בצמחים רבים, בתנאי השקאה דומים לאלה שבא"י — היה בעיני הענף הראוי ביותר להכשרה, לפחות בזמן הראשון. נחכרו כ־150 דונם אדמה ונרכש אינונטר. שכר הדירה והאַספקה לחדשים הראשונים הובטחו (סכום הוקצב לכך על־ידי חובבי ציון ועל־ידי הועד הציוני הגלילי).

הודעות קצרות על יסודו ותפקידיו של „בית־ספר החלוץ" בירחון „פלשתינה" וב„רַאזסוֹאט" עוררו התעניינות רבה ובמשך ימים אחדים התחילו זורמות בקשות מכל פנות אוקראינה. הזריזים לא המתינו לתשובה בכתב ובאו לאודיסה. מספר התלמידים הועמד בראשונה על 75, אך מספר הבקשות עבר על 150. פני רבים הושבו ריקם, והדבר לא היה קל. הומטרו עלי טענות בלי סוף: „אני כמעט שברחתי מבית הורי, ואיך אשוב?". „אתה מתחייב בנפשי; בית־הספר הזה תקותי האחרונה". „איני מבקש לגור בביה"ס, די לי אם אעבוד שם; אני מסכים גם לשלם שכר־לימוד". במצב זה נאלצנו להגדיל את מספר התלמידים עד 100.

מי היו מאה אלה? — פקידי מוסדות, לבלרים ופנקסנים, מורים פרטיים, עוזרים בחנויות, בעלי־מלאכה ובחורים סתם מחוסרי מקצוע. בלב כולם היתה שאיפה אחת — עבודת אדמה בא"י. יושב־ראש של אגודת „ארץ־ישראל" בעיירה, יושב־ראש אגודת „הארץ והעבודה", יושב־ראש וסגנו של „בני־ציון" ועוד כאלה לקחו מעדרים ביום הראשון לכניסתם לביה"ס ויצאו לעבודה.

עוזרי הקרוב בזמן הראשון היה ירקן בולגרי בעל־מקצוע מנוסה, ובחורינו נתקשרו אליו ו קשרי־ידידות. בכולם פעם הרצון לעבוד. אך רצון בלבד לא הספיק. היו ביניהם חילוקי־דעות וזרמים שונים, לוחמי עברית, לוחמי אידיש, חסידי הרצל, תלמידי אחד־העם, צעירי־ציון, וממילא היו ויכוחים ללא־סוף בשעת העבודה והאכילה.

הכרזתי על עבודה „מן השחר עד השקיעה". ההסתגלות לעבודה לא היתה קלה. בין חניכי המוסד נתארגנה בינתיים קבוצה, שלדעתה לא עבודה גופנית, אלא הרצאות חקלאיות צריכות להיות במרכז ההכשרה. „קודם כל פנים שזופים וידים מיובלות" — עניתי למשלחת שבאה אלי בענין זה. עפ"י החלטת אסיפה שנקראה על־ידי אותה קבוצה. תשובה זו לא הניחה דעת אחדים, ואלה עזבו את בית־הספר. בין הנותרים הסתמנו מספר פועלים מצוינים ובעקבותיהם הלכו אחרים. נוצרה אוירה של עבודה. העוזבים ניסו להפריע לנו מבחוץ, וגם הריצו

מאמרים לעתונות. ימים עברו. נשזפו הפנים והידים נתקשו. חכיתי שיבואו להזכיר לי את הבטחתי על ההרצאות. אך טעיתי. עבדו מן השחר עד השקיעה בדבקות. פסו חלוקי־דעות בשאלות עיוניות. בבית־הספר נשארו ירקנים, אשר כל יום היה מביא להם דאגות חדשות: לתלוש, לזרוע, לנפש, להשקות. כשראיתי שההסתגלות היא עובדה קיימת קבעתי גם הרצאות — בצורת שיחות בשעת העבודה או אחריה. זכורני, שאחרי יום שתילת כרובית שארך מאד — יום מעונן המתאים ביותר לשתילה — פתחנו בשיחה ב־10 בערב, בחדר מחניק, לאור מנורה עמומה.

במשך הקיץ הזה ביקרוני עסקנים ציונים, ביניהם א. קפלן וי. מרמינסקי. מיוסף טרומפלדור קבלתי מכתב, בו קידם בברכה חמה את פתיחת בי״ס „החלוץ״.

הגיעו ימי סתיו. הקשר עם א״י נפסק ולעליה קרובה לא היתה תקוה. אחרים החליטו להמשיך בירקנות על אַחריותם באותו מקום. אחרים נאלצו לשוב לבתיהם עד שתהא אפשרות לעלות. קבוצת החלוצים שנשארה יצרה את גן־הירק העברי הראשון ליד אודיסה. אחרי שנה, כשנתחדש הקשר עם א״י, עלו ירקנים אלה ארצה. ביניהם היו ממייסדי קרית־ענבים. מהם גם סדרו את גן הירק הראשון בחברון וגן־ירק בירושלים.

בית־ספר החלוץ התקיים בעזרת הציונים רק 8 חדשים ונסגר מחוסר אמצעים. העבודה נתחדשה על־ידי „אורט״. אורגנו שיעורים מעשיים לחקלאות. מספר המתלמדים הגיע ל־50. כל אלה היו חלוצים שחלמו על עליה לא״י. לשאלה: לשם מה נכנסת לקורסים? — ענו כמעט כולם: לשם הכשרה לעבודה חקלאית בא״י. „אני יודע״, אמר לי ל. ברמסון (עסקן ה„אורט״), „כי אנו יוצקים מים על הריחיים שלכם, אך לי יקר מפעל החקלאות היהודית״.

הקורסים של „אורט״ התקיימו בחדשי החורף בעיר — אגב הרצאות שיטתיות בערבים. באביב ובקיץ עבדו התלמידים בהדרכתי בשדות ובגני ירק. בידי רובם עלה לנסוע לארץ, והם פזורים עתה בפנות עבודה שונות.

הקורסים של „אורט״ המשיכו את קיומם גם עם בוא השלטון הסוֹוַאטי, אבל השתתפותי בהם היתה אז פחות פעילה. האיבה לחלוצים הלכה וגברה, אף־על־פי־כן הוסיפו לעבוד. ביחוד הצטיינה קבוצה שעבדה בגן־הירקות הממשלתי הגדול, שנחשב לגן המשוכלל ביותר. הנהלת הגן התייחסה אל החלוצים בכבוד רב והתירה להם מנוחה בשבת ועבודה ביום א״.

לשם שלמות התמונה נוסיף עוד מרשמיו של נ. ריי כ נ ש ט ייי ן:

„בסוף חורף 1918 נודע לנו, לחלוצים בפרילוקי, כי באודיסה הולכת ומתאַרגנת חוֹת־הכשרה בשביל „החלוץ״ בהנהלת האגרונום אברהם זוסמן. החלטנו

שכל החברים צריכים לצאת להכשרה בחוה הזאת. וכן עשינו. לא־קלה היתה היציאה מפרילוקי לחברות שהיו בקבוצתנו. ההורים הפריעו בכל מה שיכלו. זכורני שאמה של אחת החברות באה לתחנת־הרכבת והתאוננה בפני הקומיסאר הגרמני (הדבר היה בזמן כיבוש אוקראינה על־ידי הגרמנים), כי חטפו את בתה ומובילים אותה בעל־כרחה לאודיסה... הדרך היתה קשה ומלאת ספנות. בעמוד הרכבת ליד צ'רקאסי היינו עדי־ראיה להתפוצצות גדולה של מחסני־הנשק. בכמה מקומות היו פסי הרכבת הרוסים...

סוף־סוף הגענו לאודיסה עייפים ויגעים מהדרך אך מלאי שמחה והתלהבות: הלא מתקרבים אנו לארץ־ישראל!

לקבוצת פרילוקי היה קצת כסף. מסרנו אותו כהלואה לאגרונום זוסמן לצרכי החוה. כשנודע הדבר ליתר החברים הכתירו אותנו בשם „בורגנים" ואסרו מלחמה עלינו.

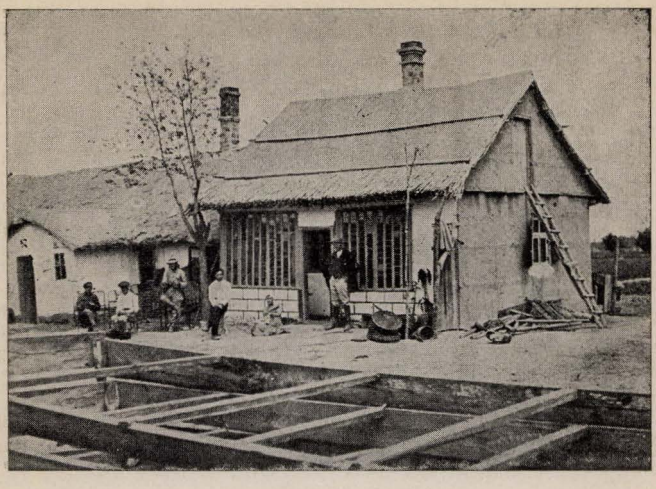
החומר האנושי היה רבגוני מאד. פועלים מאודיסה, סטודנטים מקיוב ומחרקוב, בני בעלי־בתים מעיירות רוסיה הלבנה ופודוליה. קבוצות שונות ובודדים. כל קבוצה באה בתכנית שלה ובשאיפות ומשאלות שלה. הדברים הגיעו לידי כך, שבמסעדה שלנו היה שולחן אחד לדוברי עברית ושולחן שני לדוברי אידיש. ליד שולחן אחד שרו „התקוה" וליד שולחן שני — את „השבועה" של פועלי־ציון. קשה היה להפוך את החומר המפורר הזה לחטיבה שלמה אחת.

האגרונום זוסמן (היוזם, המאַרגן והמנהל של החוה) הקדיש את כל זמנו וכוחות רבים לסידור העבודה ותנאי־חייהם של החלוצים. הוא רצה לראות בחוה בית־ספר להכשרה חלוצית. השתדל שהחברים יסגלו לעצמם את העבודות השונות, הרצה הרצאות מקצועיות בחקלאות בהשוותו את התנאים בחוה לאלה שבא"י (זוסמן היה לפני המלחמה בארץ). בערבים היה עובר על פני החדרים ומקפיד שהחברים לא יאחרו לקרוא ולשוחח כדי שיוכלו לצאת בבוקר רעננים לעבודה. לא כל החברים הבינו למאמציו של זוסמן להנהיג סדר ומשמעת בחוה. רק יחידים עזרו לו בזאת. רוב החברים רטנו וקבלו. בין החברים התנהלה מלחמה תמידית על העבודות המעניינות יותר. סידור העבודה היה למעשה בידי המדריך הבולגרי ובנו „שורקה" ונמצאו ביניהם חברים שניסו להשפיע בדרכים שונות על הבולגרי ובנו שישלח אותם לעבודה מקצועית מעניינת יותר. על־ידי כך גדלה הנרגנות וההתרגזות. אחדים מהחלוצים מסרו תלונות לועד הציוני באודיסה ולמרכז „צעירי־ציון", שהאגרונום זוסמן מעביד אותם רק בעבודה שחורה בעוד שהובטח

להם כי באודיסה יוכלו לשמוע הרצאות בתורת החקלאות. ואז באו ממרכז צ"צ חברים אחדים (י. אידלסון, י. מרמינסקי וא. קפלן) לברר את הענין.

לא אשכח את צערו של זוסמן למשמע הטענות והקובלנות השונות. נוסף על כך, אנוס היה להעמיס על עצמו את הדאגה הכספית. לחוה באו חלוצים במספר גדול יותר מכפי שהיה צורך בפועלים. השגת לחם היתה קשה. הועד האודיסאי לא נתן עזרה מספיקה לחוה. גם הקצבות ממוסדות ציוניים אחרים, מרכזיים ומקומיים, לא באה. כל הדברים האלה השפיעו לרעה על החוה. בגמר שנת פעולתה הראשונה נסגרה ולא קוימה תקוותו של זוסמן שהיא תישאר נקודת־קבע להכשרה חלוצית שלמה.

אולם עם כל הליקויים שהיו בחוה, הרי אין לבטל את ערכה והשפעתה הגדולה על החברים שעבדו בה ואת חשיבותה בשביל הסתדרות „החלוץ". גם אחרי סגירת החוה נמשכה עוד בשדות־ההשקאה בהפסקות קלות עבודת־הכשרה חלוצית במשך שנים רבות".



ב„תחנת־החלוץ" באיריסה (1919)



מנהל החוה האמריקנים א. זוסמן

במושבות היהודיות באוקראינה

הכשרה במשקי האכרים. — חות־החלימוד של יק״א בנובופולטאבקה

מקוּבעת־התרעלה הגדולה, שהוגשה להמוני ישראל ברוסיה ובאוקראינה בימי מלחמת האזרחים ותמורות השלטון התכופות, גמאו גמיאה גדושה גם המושבות היהודיות בדרום אוקראינה (סביבות חרסון־יליסאוטגראד־ניקולאיאֶב), אלה ישובי האכרים היהודים אשר נדמה היה כי הם מושרשים בקרקע ובכלכלה וגם רוח שאינה מצויה לא תוכל להם. עשרה קבים של מעשי שוד ורצח, התעללוּת ואונס, גיוסים ומנוסות־מגור ניתכו על ראש המושבות היהודיות. גדודי גריגוריאֶב, קוזאקים. האכרים האוקראינים שהתקוממו, כנופיות מאכנו וגזלנים וחמסנים סתם — הכל שלחו יד־מרצחים ומחריבים בנפש וברכוש של האכרים היהודים. המושבות הוצגו ככלי ריק, המשקים נחרבו. שנים רבות עברו עד שהאכרים התחילו שוב לעבד אדמתם, לגדל בהמתם ולמצוא את מחיתם במשק החקלאי.

נחשולי הטבח והחמס רמסו והרסו גם את כל פרי־עמלו של „החלוץ". ערך מיוחד נודע בתולדות „החלוץ" למושבות היהודיות באוקראינה. לא־מעט הוא מספר החלוצים הראשונים שעלו משם לא״י, עשרות חלוצים וחלוצות מהמושבות היהודיות בפלך חרסון לוקחו להיות יורי־פינה, מדריכים וממריצים לקבוּצות ולמשקים של „החלוץ" במקומות אחרים. חלוצים לעשרות קנו בשדות, באורוות וברפתות של האכרים היהודים באוקראינה את ידיעתם הראשונה בעבודה, ובעבודה חקלאית בפרט. כבר משנת 1916־1917 שימשו המושבות היהודיות מקומות־הכשרה לאגודות חלוציות. במושבה דובריוה (מהלך 60 קילומטר מניקוליאֶב) נעשה ב־1917־1918 הנסיון הראשון לייסד משק חקלאי מעורב נושא את עצמו של „החלוץ". חלוצים רבים עבדו בשדה־מנוחה, איזראילבקה, יפה־נהר ועוד.

תפקיד חשוב בהכשרה החלוצית מילאה בשנים הראשונות של קיום „החלוץ" חות־החלימוד של יק״א ליד המושבה נובופולטאבקה (עתה נמצא שם טכניון חקלאי יהודי). המשק היה עשיר ורב־ענפים, כרם, גן־ירקות ופירות, רפת, פלחה, מכוורת, בנינים יפים. החנה נחרבה אחרי התנפלות קשה של באנדיטים באבגוסט

1919. כל אותה שנה הגנה המושבה על עצמה מפני פרעות בנשק ביד. אולם ב־11 באבגוסט אחרי נסיגת הבולשביקים באה פתאום „פלוגת־צבא" והתחילה לשדוד ולפרוע. במושבה נורו ביום אחד 11 בחורים יהודים והיו מקרים של אינוס נשים. נפל קרבן גם בחנה: אשת האגרונום ש. לובאַרסקי נהרגה.

חניכי ההכשרה במושבות היהודיות שימשו מדריכים ומארגנים לעבודה החלוצית במקומות שונים ברוסיה ובאוקראינה. היו סניפים, ביחוד בפלכי חרסון, פולטאבה ויאַקטרינוסלאב, אשר סימני־החיים החלוציים שלהם התגלו בעיקר בשליחת חברים לעבודה במושבות היהודיות באוקראינה *). החלוצים שעבדו בהכשרה במושבות היהודיות היו בין רוקמי הריקמה הארגונית של „החלוץ" (הם השתתפו — כפי שסופר לעיל — בפגישה שסודרה בימי ועידת „צעירי־ציון" בפטרוגראד במאי 1917).

נ. רייכנשטיין מוסר:

„קבוצת „ארץ־ישראל" בפרילוקי קיבלה בתחילת 1917 מכתב מאת הועדה הארצישראלית של מרכז „צעירי־ציון" על סידור הכשרה חקלאית במושבות היהודיות באוקראינה לחברים הרוצים לעלות כחלוצים לא"י. חג גדול היה לנו הדבר. וכי מילתא זוטרתא היא לנסוע למושבה יהודית ולעבוד שם עבודת־אדמה בין אכרים יהודים! רבים היו החברים שרצו לנסוע, אך לא רבים יכלו להוציא את הדבר לפועל. ההורים התנגדו, תנאי המשפחה והעבודה הפריעו. סוף־סוף נסתדרה קבוצה בת 9 אנשים שהתגברו על כל המעצורים — ויצאנו לדרך.

דולינסקאַיאַ — היא תחנת־הרכבת הקרובה ביותר למושבה א י ז ר א י־ל ב ק ה (מחוז יליסאבטגרד), מחוז־חפצנו. באו שתי עגלות לקחת אותנו למושבה. בעל הסוסים, אכר ותיק ומנוסה, „מדד" אותנו בטביעת־עין וקבע מראש מי מאתנו פועל טוב ומי יהיה בין הרשלנים וה„לא־יוצלחים". מידת־משפט שימש לו אופן ישיבתו של כל אחד מאתנו בעגלה. והוא לא טעה...

באנו למושבה ביום ששי. תיכף התחילו נוהרים צעירים וזקנים לראות את „הסטודנטים" שבאו לעבוד. שוחט המושבה, יהודי בעל השכלה, גילה אלינו חיבה

---

*) יעל פלוטניצקי מספרת, כי בקיץ 1919 נסעה חבורה של צעירות מחרסון (מאגודת המתלמדים „הסתדרות", שהיתה קרובה ל„החלוץ") לחוה בנובופולטאבקה לאלום אלומות, אך לא קיבלו אותן לעבודה, אז החליטו ללכת לעבוד כפועלות שכירות במושבה. הן עבדו ימים אחדים, לא החזיקו מעמד וחזרו הביתה.

יתירה והחשיב מאד את ההשפעה שנשפיע על הנוער במקום. במוצאי־שבת חילקו אותנו בין האכרים וביום א׳ בבוקר יצאנו לעבודה. התחילה אז עונת הקציר. שנת־ברכה היתה בשדות. עבדנו במקצרות. העבודה היתה קשה. ימים אחדים חשנו כאֵבים באיברי־גוף שונים. אך סוף־סוף התרגלנו כולנו לעבודה. האוכל היה רע. בעלת־הבית, שאצלה סעדנו, היתה מלעיטה אותנו חלב רזה... האכרים התייחסו אלינו כאל תלמידים הלומדים עבודה וסלחו לנו כל מיני שגיאות, אך לעומת זאת תבעו מאתנו לעבוד מעלות השחר עד צאת הכוכבים. ואנו קיבלנו את הדין באהבה: הלא לארץ־ישראל אנו מכשירים את עצמנו! גם ביום גשם היו האכרים מוצאים בשבילנו עבודה: באורוָה, ברפת, בחצר וגם... בבית.

עבר חודש שבע עבודה. היינו מרוצים ומלאי התלהבות. דברנו בינינו עברית. לא היה פנאי לשאוף רוח, לעיין בספר, לכתוב מכתב הביתה. אך סוף־סוף התחלנו רוטנים: „מה אנו, תלמידים או פועלים? אם תלמידים אנו, למה לנו לעבוד עבודות שאין להן שייכות לחקלאות? ואם פועלים אנו מדוע גדול הנצוּל וכסף אין משלמים לנו?״ אחרי ויכוח וישוב־דעת החלטנו לדרוש מנותני־העבודה שלנו כסף. אני, כראש הקבוצה, עברתי במושבה והודעתי לאכרים על החלטתנו. דברי הדהימו והרגיזו אותם: הייתכן? הלא „המשולח״ (שליח הועדה הא״יית) אמר להם כי נעבוד רק בעד אוכל!... האכרים אָטמו אָזנם משמוע את דרישתנו. החלטנו לא לצאת לעבודה. נמצא בינינו גם „מפיר־שביתה״ אחד, אך מיד יצאנו כולנו והורדנו אותו מהעבודה. השביתה, שאָרכה יום אחד, השפיעה על האכרים: הגיעה השעה להתחיל בדיש ופתאום נשארו בלי פועלים. התערב לטובתנו גם השוחט — ומאז שלמו לנו כסף בעד העבודה.

המשכנו את העבודה עד גמר הזריעה של שדות־החורף. האכרים היו מרוצים, כל הנוער ליוה אותנו עד קצה המושבה בשירה ובזמרה... שבנו לפרי־לוקי עטורי־נצחון ונסיון בעבודה ובשביתה.״

התלאות והפורענויות, שעברו על ראש המושבות היהודיות בימי המהפכה ומלחמת האזרחים וגרמו אחרי־כן לרעב ולמחסור קשה, העמידו בפני הצבוריות היהודית ברוסיה ובחו״ל את השאלה על הגשת עזרה מהירה לאכרים היהודים ועל המצאת אמצעים לתיקון הפרצים וההריסות. הנוער לא מצא לעצמו אחיזה ותוחלת במושבות החרבות. והוא חיפש לעצמו עבודה, שדה־פעולה וחיים צבוריים־תרבותיים בהכשרה ובעליה החלוצית.

וכך לימדו קורות המושבות היהודיות בשנות המהפכה ברוסיה, כי הרעיון הציוני אינו ענין אך ורק בשביל יהודים חדלי־מעמד וגמולים מקרקע. אדרבא, אלה שטעמו טעם הבראה כלכלית לאומית בקצה המזלג. בגולה, נכספים ומשתוקקים לחיים לאומיים שלמים במולדת. הפרודוקטיביזציה וההגירה מגיעות לשיא תכליתיותן כשהן משתלבות ומתגלות בבבואתן החלוצית: הכשרה ועליה.

העליה החלוצית

פורצים ועולים בכל דרך לא־דרך. — חבלי היציאה מרוסיה והכניסה לארץ. — הרעב והפרעות באוקראינה

בעליה השלישית נתגלמו הסער והתנופה, ההתפרצות וההעפלה של „החלוץ" באבו, בשנות צמיחת הכנפיים שלו. לאור העליה לארץ צעד „החלוץ" ברוסיה את צעדיו בשטח הארגון וההכשרה. התרחבות התנועה החלוצית וקריצת צורתה הארגונית הכניסו סדר ומשמעת בעליה החלוצית והשפיעו על החומר האנושי שלה. ופרשת העליה החלוצית, האיומה בסבל נפתוליה והרוממה בהעזתה הממריאה, היא היתה רוח־הקידמה במפרשי הסתדרות „החלוץ". צבת בצבת.

תולדות העליה החלוצית — מרוסיה, אוקראינה, סיביר, קרים, קוקז — הן שירת־מעלות נשגבה, אשר תוכל להמציא חוטי־פלאים לריקמת „איליאדה" ו„אודיסיאה" עברית מקורית חדשה. זוהי אגדת „הנודד הנצחי" בנוסח גבורת־התחיה — נ צ ח־י ש ר א ל ב ע ל י ת ו.

העליה החליצית הראשונה מרוסיה התחילה באוקטובר 1918. קבוצות קטנות של חלוצים, שלא ידעו פשרות ועכובים, שלא מצאו נוחם ותוחלת בים הנרגש של מלחמת־האזרחים המרירה; ציונים צעירים שהגיעה אליהם בשורת ארץ־ישראל המצפה לבנים־בונים, חגרו ועלו בהסכמת המוסדות ועל דעת עצמם. הם לא שעו לאזהרות שהוזהרו ע"י מנהיגי הציונות ברוסיה ובאוקראינה כי הדרך בחזקת סכנה, כי הכניסה לקושטא — תחנת־המעבר לארץ — אסורה. מחופי קרים פרצו ועלו, מי באניה ומי בסירת־מפרש עד איזה חוף מעבר לים השחור, באסיה הקטנה, ומשם — ב ר ג ל עד קושטא, בדרך סוגה בחתחתים ובמוקשים לאין ספור, בהרי תורכיה, בלי ידיעת השפה, בלי מורה־דרך. ובקושטא נאלצו לחכות שבועות וחדשים בלי פרוטה בכיס, בלי לחם ובגד, בלי סעד ועבודה.

האניה הפורטוגאלית „משיקו" — שהפליגה מקושטא בינואר 1919 והגיעה ארצה בה' אדר ב' תרע"ט — היתה הראשונה שהביאה אתה כמה עשרות חלוצים מרוסיה. אולם גם באניה עברו על החלוצים כל שבעים ושבעה עינויי־הדרך: סערת־ים גדולה טלטלה את האניה וזו היתה שקיעה בחול במשך 6 ימים סמוך לגאליפולי וחיי כל הנוסעים היו בסכנה. זמן־מה לפני עולי „משיקו" באה לארץ

קבוצה קטנה של עולים מסיביר (דרך יפאן) ואחריה קבוצה של חלוצי־פולין, אשר רבים ביניהם היו מטירוני התנועה החלוצית ברוסיה ובאוקראינה. וכשבא טרומפלדור באבגוסט 1919 לקושטא כבר מצא שם כ־150 חברים מחלוצי רוסיה. טרומפלדור חתם שם בשם „החלוץ" חוזה עם הנהלת משק יק"א „מסלה חדשה" על קבלת 50 חלוצים להכשרה חקלאית וגם יסד שני בתי־מלאכה לקופסאות־נייר ונעלים.

בסוף אוקטובר 1919 יצאה מאודיסה האניה „רוסלאן" שהובילה מאות יהודים שברחו מהפרעות באוקראינה — וביניהם: 60 חלוצים.

כשנודע לצבור הפועלים בארץ על החלוצים הפורצים ועולים מכל רחבי רוסיה אפופת חבלי־המהפכה — באה התעוררות לעזור לחלוצים שלא נרתעו לא מפני סכנות הדרכים ולא מפני התנגדותם והפרעותיהם של המוסדות הציוניים השונים. באפריל 1919 יצא יוסף ב ר ץ דרך קושטא לבאטום אשר בקוקז *). הוא בא לרוסיה השסועה ושסופה, הספיק לבקר מספר ערים בקוקז ובפנות הים השחור, למסור לחוגים מצומצמים על הנעשה בארץ ועל תפקידי העליה החדשה, אך לא עלה בידו לקבוע קשר עם החברים האחראיים בהסתדרות „החלוץ", ובאבגוסט 1919 (בזמן אחד עם י. טרומפלדור) עזב י. ברץ את תחומי רוסיה.

וחלוצים־עולים הוסיפו להשחיל את עצמם דרך כל סדק של גבול ולהיאחז בכל צל של אפשרות־יציאה מתחומי רוסיה על־מנת להגיע לא"י דרך הרים וגבעות, דרך נהרות וימים, דרך מנהרות ותהומות... ורבים־רבים מצאו את מותם בטפסם על הר־ההר של העליה.

זאת היתה תקופת הלחץ והנחץ של המנוסה מרוסיה, של בריחה בהמון, בלי תכנית ולפעמים גם בלי מטרה. על גבולות רומניה, פולין וקוקז צבאו רבבות. שמירת הגבולות לא היתה מעולה ביותר. למבריחי־הגבול למיניהם היתה בקעה רחבה להתגדר בה, והם לא היו מחמיצים שום הזדמנות כדי לסחוט מן המהגר, מן הבורח, את תמצית־דמו. הם היו מציגים את המהגרים ככלי ריק, פושטים את בגדיו ואת עורו ולפעמים גם מוסרים אותו לידי משמרות הצבא. אך התנאים האיומים האלה לא שימשו סכר בפני זרם המהגרים. ואם היהודים הפשוטים שלא היה להם בעולמם אלא חפץ־חיים פשוט הבקיעו לעצמם דרך ויהי מה — על אחת כמה החלוצים דרוכי רצון הפעולה והגאולה, גאולת עצמם וגאולת עמם.

---

*) בשנת 1919 נתעוררה גם בין יהודי קוקז (והיהודים ההרריים בפרט) תנועה לעלות לארץ־ישראל.

החברים האחראיים ב„החלוץ" בשנים אלה (1919—1922) לא תמיד ולא בכל היתה דעתם נוחה מעלית־חפזון ובהלה זו. הם דרשו להנהיג סדר ושיטה בעליה, להעביר את החלוצים־העולים תחת שבט ביקורת הסתדרותית־צבורית, להקפיד על הכשרתם המקצועית, התרבותית והחברתית. הם הניפו את הדגל של עליה מוכשרת ומוסדרת. נחוצים לא מהגרים, יורדים מרוסיה, אלא עולים לארץ־ישראל — יודעי־משק, מלומדי־עבודה. החברים למקומותיהם לא אבו ולא שעו להבין את „שיטת העצירה" הזאת.

כל ידיעה ושמועה שהיתה מגיעה מהארץ — אמנם ברוב המקרים באיחור רב! — אל התנועה החלוצית ברוסיה, היתה מגבירה את הדריכות לשכלול הארגון ולעליה. ומאד שמחו החלוצים ברוסיה כשנודע להם על מאמציו של טרומפלדור לסדר תחנת־מעבר מסודרת בקושטא ומשרד „החלוץ" בארץ־ישראל (נובמבר 1919), לאחד את הפועלים בארץ־ישראל *) כדי לקדם את העליה החלוצית. תקוות רבות תלו קבוצות־העליה של החלוצים גם בועד הזמני של הסתדרות העמלים „החלוץ" מרוסיה (שנוסד בניסן תר"פ בארץ־ישראל) **), הגם שבעיני רבים לא ישר הארגון החלוצי המיוחד בארץ, שראו בו גורם נוסף להתגודדות. הויכוח בשאלה זו (אם יש זכות־קיום ל„החלוץ" בארץ או לא) שהתעורר בועידת חארקוב (ראה להלן) נמשך כמה שנים, גם לאחר שהגיעה הידיעה כי „ועידת החלוצים והעובדים החדשים" שהיתה על הר הכרמל, בז"ח תשרי תרפ"א (אוקטובר 1920) החליטה, כי אין מקום להסתדרות חלוצית מיוחדת בארץ־ישראל.

התעוררות רבה במחנה החלוצי ברוסיה ובאוקראינה נפלה עם בוא הידיעה על הגנת־הגבורה של תל־חי ועל מותו של י. טרומפלדור. באמצע שנת 1920 התפרצו מאות חלוצים והבקיעו דרכי־עליה. גבולות סגורים, מערכות־קרב נטושות, מלחמת־אזרחים בוערת, פגעים ופורעניות בדרכים — מי ישעה אליהן ומי ישתעה?

---

*) קשה לתאר את עוז הרושם שעשה הכרוז של טרומפלדור אל פועלי ארץ־ישראל (הגיע לרוסיה אחרי גלגולים שונים בזמן אחד עם הידיעה על מותו), שבו נאמר בין השאר: „נרדפים על צוארם ע"י פוגרומים שלא היו דוגמתם, אפשר להגיד נטבחים ממש, עומדים היהודים הרוסים על מפתן הארץ ומתחננים לתת להם להכנס. נחוצה התאמצות מאוחדת של כל העובדים. כל רגע יקר. — — כל רגע של איחור לחטא ייחשב לנו. עזרו לפתור שאלה חשובה. עזרו להיכנס לעומדים על מפתן הארץ. הצילו אותם!" („קונטרס", ח' בטבת תר"פ).

**) המזכירות הראשונה: יהודה קופלביץ ויצחק קאניבסקי.

דרך הגבול הרומני, הפולני, הליטאי, הלאטוי, הסיני והקוקזי; דרך הים השחור והאוקינוס הגדול, דרך הדנסטר, דרך הררי קוקז; בסירות מפרש ודוגה, ברגל דרך נקיקי סלעים ועל פני עברי תהומות — זרמו חלוצים לארץ. ב־1920 עלתה לארץ ברשיון השלטונות בקרים קבוצה בת 120 חברים. בקבוצה היו חלוצים שבאו עם טרומפלדור לקרים וגם ילידי המקום. הם הפליגו מסאואסטופול.

הברה נפלה בשנת 1920 באוקראינה: יש דרך לעבור חלוצים — ולאדיקוקז־טיפליס־באטום. גרוזיה היתה אז בידי הסוציאל־דאמוקרטים (המנשאויקים) הגרוזים והיה ברור כי משם אפשר להגיע לארץ. והנה נתלקטה בולאדיקוקז (שהיתה בידי הסוואטים) קבוצת „הפועל בדרך" — 23 איש — מיוצאי רוסטוב, באכמוט וחארקוב. על אף המאמצים הרבים לא הצליחו להשיג רשיון לעבור לטיפליס ומשם לבאטום, ואז הוחלט: ברגל דרך הר קאזבק. אחרי נסיונות חלקיים לעשות את הדרך בהדרכת מבריחי־מכס, אחרי יסורים, פחד־מות, אבידות אדם — 7 חברים נהרגו בידי מבריחי־גבול עצמם ועצמותיהם התגלגלו בבקעת דוריול — והפסדי רכוש, יצאו חברי „הפועל בדרך" למוסקוה לקבל עזרה ועצה בלשכת מרכז „החלוץ" מתוך תקוה להיחלץ מרוסיה בשיירות פליטי ליטא ויתר הארצות הבאלטיות שהוחזרו אז למולדתם.

כשגברה בדצמבר 1920 בגליל הומל תנועת־עליה דרך מינסק וטורוב עשה הועד הגלילי שם נסיון לארגן אותה. הקבוצה הראשונה (בת 11 איש) *) יצאה את הומל בכ"א אדר א' תרפ"א. כעבור חודש נסעה הקבוצה השניה, מחלוצי הסניף ברצ'יצה. בהומל נתארגן ועד־עליה ו„בית החלוץ".

*

קשה היתה אז לא רק היציאה מרוסיה. גם הכניסה לארץ היתה נקנית ביסורים ובהעפלה. ביולי 1919 הוציאה ההנהלה הציונית בלונדון מכתב חוזר שבו נאמר: „הננו מחויבים להכריז בפומבי, שאין מקום לאמיגרציה לא"י עוד במשך זמן ידוע... בזמן הראשון עד שתפתח הארץ את שעריה לפני מהגרים יוכלו לנסוע לא"י רק האנשים מן הסוגים המנויים למטה: א) אלה שכבר היו בא"י ושהם שבים אליה עתה, או שיש להם בארץ משפחה או רכוש, ב) באי־כוח של אגודות וחברות שונות שנועדו בשביל בנין הארץ, ג) אומנים מומחים במקצועות ידועים, ד) בעלי נכסים גדולים שיכולים להסתדר בארץ תיכף ומיד...

---

*) בראשה עמדו אביעזר וחסיה קופפרמינץ.

עוד פעם אנו חוזרים ואומרים: אַל יהין העם לעלות. אַל תדחקו את הקץ!"

לא די שהמוסדות המנהלים של התנועה הציונית לא באו לעזור לעליה החלוצית, הם חשו לרפות את ידי העולים והמעלים. אלפי החלוצים שהיו אז בתחנות־המעבר השונות ובדרכים המסוכנות בלי אמצעים כספיים, בלי תעודות, בלי עוזר ומדריך — לא נרתעו.

עשרות חלוצים־נחשונים עלו לארץ. העפילו, חתרו והבקיעו דרך לארץ בנקרות צוקי קוקז, בבקעת הנהר קורה, נפלו, צנחו חסרי־אונים וגם התגברו והשיגו את מחוז חפצם.

כך נמשך הדבר עד אַפריל 1920 שבו אורגן „משרד העליה הראשי ליד ההתאחדות העולמית של „הפועל הצעיר" ו„צעירי־ציון", בהשתתפות באי־כוח „החלוץ". צבי יהודה ול. לוינזון יצאו מטעם „הפועל הצעיר" בא"י לרוסיה הלבנה, ליטא, פולין וגליציה לאַרגן את העליה — ובדצמבר 1920 התחילו לפעול ליד המשרדים הארצישראליים מחלקות־עבודה (מורכבות מב"כ „החלוץ" ומפלגות־העבודה הציוניות) שקיבלו עליהן את הטיפול בענינים הכספיים והטכניים של העליה החלוצית.

אולם הטיפול הזה נתקל בקיר אָטום של כל מיני הגבלות וגזירות על העליה. בסוף 1920 הונהגה שמירה מעולה על הגבולות והחופים של א"י ושאלת הכניסה לארץ נעשתה חמורה מאד. התחבולות הקודמות חדלו להשיג את המטרה. ב־17 בדצמבר 1920 הונהגה שיטת הסרטיפיקטים, אשר אַלפי החלוצים הפזורים בדרכים לארץ ראו אותה כהתנקשות בעליה החלוצית וכסגירת שערי הארץ בפניהם.

הממונים על העליה הקפידו מאוד במתן רשיונות כניסה, כי בינתיים הורע המצב הכלכלי בארץ, הורגש חוסר־עבודה, בקצות המחנה נראו סימני אַכזבה ואלה שבאו לארץ למצוא פה אושר ועפרות זהב נתייאשו והחלו לחזור לארצות־מוצאן, או „לרדת" לארצות־גולה אחרות. אחרי ימי הפרעות במאי 1921 אסרה הממשלה הארצישראלית בהחלט על העליה היהודית לא"י. לא ניתנו להכנס ארצה אפילו אלה מהעולים שנמצאו בדרך או הגיעו לחופי הארץ ובידיהם היו ויזות אנגליות. קמה התרגשות בתנועת „החלוץ" בכל העולם, אשר הדיה הגיעו גם לרוסיה. „הייתכן הדבר — כתב אז מרכז „החלוץ" ברוסיה למשרד העליה — אשר דוקא כשהמצב בארץ דורש ריבוי הכוחות הצעירים אנשי הבנין והמגן, מוגפים שערי הארץ בפני העולים החלוצים?!"

בשנת 1919 באו מאות אחדות של חלוצים מרוסיה ואוקראינה, במשך 1920 — כ־4000 חלוצים מרוסיה, אוקראינה, רוסיה הלבנה, פולין ועוד. בחדשים הראשונים של 1921 באו לארץ למעלה מ־400 חלוצי אוקראינה. רובם יצאו מאוקראינה לפני חדשים רבים.

חלוצי רוסיה ואוקראינה השפיעו בארצות־המעבר והלינה שלהן (פולין, בסאראביה, לאטויה, גרמניה, אוסטריה ועוד) על הנוער היהודי ושימשו משתלות להסתדרויות מקומיות של „החלוץ" ומנופים להגברת פעולתן של האגודות הקיימות.

*

גם לאחר שרוסיה המרכזית התחילה להתאושש קצת מתלאות מלחמת־האזרחים ונראו ניצני ה„נאֶפּ" (המדיניות הכלכלית החדשה) הוסיפה אוקראינה להתענות ולהיאנק תחת מהלומות הרעב והפרעות.

המלחמה, קרבות המהפכה והמגפות שליוו אותם השמידו מאות אלפים עובדי־אדמה, חלק הגון של כלי־העבודה (האינונטר החי והדומם) והנמיכו מאד את הרמה של הטכניקה החקלאית. הבאנדיטיזם החיש את התרוקנותו וחורבנו של משק האכר. הבצורת והמזיקים שפשטו על הקמה והירקות גרמו לרזון ולרעב באוקראינה ועל גדות הוולגה. ביחוד חזק הרעב בפלכי יאֶקאטרינוסלאב, ניקולאיאֶב ואודיסה, פלכים של ישוב יהודי צפוף.

נתרבו כנופיות שודדים ופורעים, ביחוד באוקטובר־נוֹאֶמבר 1921, גם מבפנים (בפיקודו של טיוטיוניק ואחרים) וגם מחוץ (מצד רומניה ופולין). ושוב נשפך דם יהודי רב. ושוב לקחו אלפי משפחות יהודיות את מקל־הנוד בידיהם, ושוב פרעה תהום את לועה לבלוע את היהדות האוקראינית. רבבות יהודים דוויים ומעונים לא יכלו להוסיף ולסבול, להוסיף ולשלם את המחיר היקר של המהפכה מבלי לקבל לפי שעה ממנה כלום. וליד הגבול הרומני נצטברו בשנת 1921 רבבות פליטים אשר היאוש והמעוק עשו אותם עזי־נפש ופורקי־עול. הם נמלטו מזעות הפרעות ואימת הרעב והמגפות ולא נרתעו מפני כל מכשול ונגף אשר לפניהם. הם פרצו פרץ בחומת הגבול. תוך סכנת־נפשות, רעב וקור עברו את הדנאֶסטר בשחיה ובסירה כשילדיהם על זרועותיהם. מבריחי־הגבול היו בוזזים מהם את כל המטלטלים ולפעמים גם מתעללים בהם ומסגירים אותם בידי המשמרות הרומניים והסוֹאֶטיים. רבים מהם נדונו לעבודת־פרך ולמאסר וספגו מלקות ויסורים. היאֶבסקציה ראתה במחנות האומללים האלה „חבורות דזרטירים וקונטררוולוציונרים", ולא מעט עמל וכוחות נפשיים השקיעו העסקנים היהודיים (רובם ככולם מהמפלגות

הציוניות ומ„החלוץ") עד שעלה בידיהם להשיג רשיונות־יציאה מרוסיה לכמה סוגי פליטים ולהחליש את העונשים כלפי הנותרים *). כל הארגונים הציוניים חגרו אז להגיש עזרה לפליטים ולנגועי הרעב והפרעות. הנוער הציוני והחלוצי דרש שהשלטונות יאשרו את ההגנה העצמית וגם השיג זאת במקומות רבים. לא מעטים היו החלוצים שהלכו גם אל גדודי הצבא האדום, כדי להגן על נפשם, כבודם ורכושם של בני־עמם.

הבשורה המעודדת שהגיעה לרוסיה בראשית 1921 על יסוד „ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל" בועידת חנוכה תרפ"א (דצמבר 1920) בחיפה **) נתקבלה בחוגי „החלוץ" הרוסי כאות להגברת הארגון ולליכוד התנועה. הידיעה הנוראה הקצרה מן הארץ על פרעות מאי 1921 ורצח י. ח. ברנר (שהגיעה סמוך לבשורה על יסוד ההסתדרות) ***) — זעזעה את כל המחנה החלוצי. ומיד באה התשובה: חיזוק המחנה, הגברת העבודה החלוצית, המרצת העליה.

---

*) פרשת פליטי הרעב והפרעות נסתיימה רק כעבור שנים מספר. הדין וחשבון של „אמיגדירקט" („פאראייניגטער אידישער עמיגראציע קאמיטעט, די ארבעט פאר די יארן 1921—1925, ברלין 1925, עמוד 4) מוסר על היציאה מאוקראינה בלשון זו: „זאת לא היתה הגירה רגילה, נורמלית, פחות או יותר, כמו לפני המלחמה, כי־אם מגיטה־בהלה דרך עשרות גבולות של ארצות־מעבר שונות, וכל אחת מהן עיכבה לפי דרכה היא את היהודים נטולי־המחסה." — — — הזרם של מאות אלפים פליטים סילק את כל המניעות וההגבלות הפיסיות והמשפטיות, ומתוך בהלה גדולה חדר הזרם אל ארצות־המעבר, אל פולין, רומניה, לאטויה, ליטא, אל קושטא דרך הים השחור, אל חארבין במזרח הרחוק".

**) בועידה השתתפה סיעה של „החלוץ". עם יסוד ההסתדרות פסק כל ארגון נבדל של חברי „החלוץ" בארץ־ישראל.

***) הידיעה על יסוד ההסתדרות הגיעה בדרכי־עקלתון שונים כעבור חדשים אחדים, בעוד שעל הפרעות ורצח ברנר הודיעה סוכנות הטלגרף הסובאטית הרשמית („רוסטא"), אמנם בסירוס שמות ועובדות.

הועידה השניה של „החלוץ"

אוקטובר 1920, חארקוב

בעצם הימים של המשבר בעליה בשנת 1920 והתכוננות לקונגרס ציוני מכריע בשאלה זו — נתכנסה ועידת „החלוץ".

הועידה השניה של „החלוץ" נתכנסה בסוף אוקטובר 1920 בחארקוב. תנאי עבודתה היו טובים יותר מתנאי עבודתה של הועידה הראשונה בפטרוגראד. מלחמת האזרחים הלכה והתקרבה לקצה, „החלוץ" צבר לו במשך השנה וחצי נסיון רב בעבודה בכל המקצועות (הכשרה, הסתדרות וביחוד עליה), הועידה נתאספה בעיר קרובה להמונים היהודיים ולנקודת ההכשרה החלוצית*) — ואף־על־פי־כן טבוע על עבודת הועידה החארקובית חותם של חפזון וארעיות. הסיבה פשוטה מאד: ההכנה אל הועידה היתה רפה מאד. השתתפו בועידה כמה אנשים שאינם מעורים ב„החלוץ". היה מספר ניכר של חברים שבאו לועידה מפלגתית (אז נתהוה הפרוד בין צ.־צ. וצ.־ס.). בועידת „החלוץ" לא השתתפו שליחים מסניפי „החלוץ" החשובים ביותר (לא היה אפילו באי־כוח אחד מיקטרינוסלב הסמוכה והגליל) ובדרום אוקראינה פעל אז המרכז האודיסאי. בס"ה היו 17 צירים מ־15 מקומות. מהם — 13 מרוסיה הגדולה.

על הפרק עמדו שאלות אלה: דו"ח של המרכז הלשכה המרכזית; דו"ח מהמקומות; מהות „החלוץ"; עבודה, הכשרה ועליה; ועידה כל־רוסית של „החלוץ"**); היחס להסתדרויות אחרות; הסתדרות „החלוץ" העולמית; ועד „החלוץ" בארץ־ישראל; כספים; בחירות מרכז. את ההרצאות העיקריות הרצו: ז. לוינזון (השליח מהארץ), ש. אהרונוב וי. סטיימצקי.

מקום חשוב תפסה שאלת „המהות", אבל שום שינויים יסודיים בנוסחה שנתקבלה בועידה הראשונה בפטרוגראד לא הוכנסו. החלטות ברורות ומסוימות

---

*) החלטת ה„וציק" מ־18 במארס 1920 (ראה להלן) הקלה את היא על כינוס הועידה.

**) עצם העובדה, שבועידה הועמדה השאלה על קריאת ועידה, מוכיחה כי מכנסי ועידת חארקוב וצירייה לא ראו את עצמם מוסמכים לפסוק הלכות בשם ההסתדרות החלוצית כולה.

יותר נתקבלו על הכשרה והסתדרות, שני הענפים אשר בהם התנהלה עבודה חיה במשך השנה וחצי אחרי הועידה בפטרוגראד.

ואלו הן ההחלטות:

I. מ ה ו ת „ה ח ל ו ץ": „החלוץ" — הסתדרות על־מפלגתית של העמלים העברים השואפים להתיישב בא"י לשם חיים על יסוד עבודה בלי נצול אחרים, מתוך מטרה להשתתף, דרך היצירה הסוציאלית, ביסוד מרכז לאומי עובד בא"י, בהתאם לעניינים הלאומיים־פוליטיים והכלכליים־חברתיים של המוני העמלים.

II. ה י ח ס ל ה ס ת ד ר ו י ו ת א ח ר ו ת: „החלוץ" ברוסיה מכיר בצורך המוחלט של יצירת חזית מאוחדת של העמלים העבריים בא"י ומקדם בברכה את החלוצים והפועלים הארצישראליים הנלחמים על הגשמת הדבר. „החלוץ" משפיע על ההסתדרויות הבלתי פוליטיות והחברתיות הן בא"י והן העובדות בשביל א"י. „החלוץ" קובע קשרים עם האורגן העובד המרכזי להתיישבות בא"י ועם יתר המוסדות וההסתדרויות אשר פעולתם קשורה וקרובה לפעולתו של „החלוץ".

III. ע ב ו ד ת ה ה כ ש ר ה: בשים אל לב, כי תחית הארץ דורשת חומר אנושי יוצר במובן החברתי — נגש „החלוץ" לעבודת הכשרה רחבה ומציע לפני החברים להתמחות במקצועות־עבודה פרודוקטיביים, בהעמידו בתור ראשון את ההכשרה באותם הענפים שיכולים להאדיר ולבסס את המשק החקלאי והתעשיתי של העמלים. בשים אל לב, כי העובדים יוצרים בא"י, הן בחקלאות והן בחרושת, צורות קולקטיביות של העבודה, מציעה הועידה לכל הסתדרויות „החלוץ" ליצור גם כאן צורות עבודה כאלו, בארגון תאים קבוצתיים, שיוכלו להמשיך את עבודתם בארץ. לפיכך מאַרגן החלוץ קומונות ואַרטלים בחקלאות ובעבודות־בנין, שולח את חבריו לשעורים אַגרונומיים וטכניים ומדגיש לפני החברים את החשיבות המיוחדת של ההכשרה במקצועות משק הרכבות (מכונאים, טלגרפיסטים ועוד), ושל הכשרת נהגים, מלחים, דייגים, וכו'.

הועידה מציעה למרכז לעבד תכנית לפעולות־ההכשרה במשך השנתיים הקרובות, אשר על פיה יתכשר מספר הגון של חלוצים לעבודה בא"י במקצועות שונים. הועידה מציעה למרכז לסדר עבודות לחברים במשקים הגדולים (בסאראטוב — בשביל רוסיה המרכזית, באודיסה — בשביל אוקראינה, במינסק או ויטבסק — בשביל רוסיה הלבנה), וכן לאַרגן חוה מרכזית בקוקז. עם זאת מציעה הועידה לפני החברים ללכת לעבוד במושבות היהודיות.

IV. הסתדרות וכספים. הועידה רואה לפנות אל הסניפים המקומיים בהצעה לנהל תעמולה רחבה למען הפצת רעיונות „החלוץ" בקרב המוני העמלים הרחבים ולמשכם תחת דגל „החלוץ" אחרי עבודה מוקדמת באַרטלים של „החלוץ". הועידה מאַשרת את החלטת הועידה הראשונה, כי ל„החלוץ" יכולים להכנס רק חברים המכירים בעברית את הלשון השליטה בא"י והמאַרגנים את חייהם על יסוד עבודה עצמית ללא נצול עמל אחרים.

הועידה מחייבת את כל החברים לגשת מיד אחרי כניסתם אל „החלוץ" להכשרת־עצמם בשביל א"י, הן מבחינה מקצועית והן מבחינה תרבותית. החלוצים המוכשרים צריכים לעלות לארץ לפי הדרישה הראשונה של המרכז. מי שלא גמר את הכשרתו צריך לעבור לשם הכשרה מקצועית וחברתית אל המקומות אשר המרכז ישלחהו שמה.

חבר „החלוץ" שלא עשה כלום בשטח ההכשרה במשך חדשיים מוצא משורות ההסתדרות.

הועידה מחייבת את הסניפים לייסד „קרן החלוץ" ולאחוז בכל האמצעים על מנת להרבות את אמצעיו.

הועידה מציעה למרכז לבוא בקשר עם „החלוץ" בא"י ועם מרכזי „החלוץ" בארצות אחרות.

הועידה מציעה למרכז לשלוח אינסטרוקטורים למקומות על מנת לערוך מפקד של כל החלוצים ושל המוכנים לעליה, וכן ליסד אגודות של „החלוץ" ולהדריך את פעולת הסניפים הקיימים.

לשם מלוי כל העבודה המוטלת על המרכז זקוק הוא עד האביב הבא לסכום של שני מיליונים רובל. הועידה מחייבת את כל הסניפים לאחוז באמצעים בכדי להכניס מיד אל קופת המרכז את תשלום אלף הרובל מכל חבר, מלבד המסים הקבועים (500 רובל בחודש מכל חבר) וגם 50% של הכנסות הסניפים מקונצרטים, הרצאות ושאר הכנסות (הערה: על כל חבר להכניס את תשלומיו מראש לזמן של שלשה חדשים).

V. עליה. בשים אל לב, כי העליה לא"י צריכה להניח את היסוד לבנין המרכז הלאומי הסוציאלי בא"י, מגייס „החלוץ" את כל האלמנטים־הפרודוק־טיביים אשר ברשותו ושולח בתור הראשון את בעלי המקצוע המומחים ביותר. ליד המרכז מתארגנת מחלקה מרכזית לעניני העליה הממלאה את כל העבודה הכרוכה בעלית החברים. הוחלט לגייס מאות חלוצים ולשלוח אותם באופן מאורגן לארץ־ישראל.

הועידה מציעה למרכז לבוא בדברים עם השלטונות על השגת רשיונות־עליה להלוצים. מרכז „החלוץ" שולח את באי־כוחו אל כל המוסדות להגירה והתיישבות למען הגן שם על האינטרסים של החלוצים העולים. המרכז מאַרגן לשכת־עליה בקוקז ותחנות־מעבר במקומות אחרים".

הועידה בחרה במרכז (אהרונוב, בקליישצ'יק, לוינזון, מוראדוב, רושצ'וק ו. סטיימצקי). המרכז נשאר בחארקוב ובמוסקוה נפתחה לשכת ארגון ואינפורמציה.

בסבך השאלות הארגוניות תפסה מקום נכבד שאלת המרכז האודיסאי. הוצעו הצעות שונות, כיצד להביא לידי פירוקו למען הקמת מרכז אחד לתנועה החלוצית ברוסיה ובאוקראינה.

החלטות הועידה השניה של „החלוץ" מלמדות, כי בשטח ההכשרה ביקרה אז ההסתדרות את התנועה הקבוצתית על האינדיוידואלית. כן הדגישה הועידה את חשיבות ההכשרה גם בענפי משק אחרים, מלבד החקלאות, ובפרט בהובלה. לגבי קבלת חברים, הכניסה הועידה סעיף על קנדידטים ב„החלוץ" שהם נעשים חברים בפועל רק אחרי עבודה מוקדמת בארטלים. סעיף זה אינו אלא מסקנה הגיונית מההחלטה המעוררת את הסניפים לנהל תעמולה בקרב ההמונים ומטרתו להדגיש כי הכנסת חברים אל „החלוץ" צריכה להיעשות בזהירות ואחרי בחינה שקולה. הועידה הדגישה את משמעת ההכשרה, שהיא חובה על החברים. זה היה חידוש בתנאי הימים ההם כשראו את עיקר החובה החלוצית בשטח העליה גרידא.

החלטות הועידה בעניני כספים היו קול קורא במדבר. שאלת הכספים היתה כל השנים „רעה חולה" ב„החלוץ", ושום החלטות של ועידות ומועצות, שום פקודות ואתראות לא יכלו לתקן את המצב תיקון ניכר.

ועידת חארקוב אישרה את עמדת החברים שדרשו את השתתפות „החלוץ" בכל המוסדות המטפלים בעניני הגירה ובפרט בועד (במשרד) הארצישראלי המאוחד.

התנאים החיצוניים-החוקיים לעבודתו של „החלוץ" עד 1922

היתר בריעבד בשנים הראשונות. — היאבסאקים מקטרגים. — נסיונותיו של טרומפלדור להשיג אישור ל„החלוץ" בפטרוגראד. — החלטת ה„ציק". — המצב בהומל. — תשובת האגודה המקצועית של פועלי החקלאות והיערות

עת קצרה מאד עבד „החלוץ" ברוסיה ובאוקראינה בתנאי חופש והיתר חוקי. אגודות „החלוץ" יסניפיו עשו בסוף שנת 1917 ותחילת שנת 1918 עבודה צנועה ומוגבלת. המצב הפוליטי ברוסיה לא היה מיוצב, „הכל שטף". לא היו שום חוקות ותקנונים לעבודתן של הסתדרויות ו„החלוץ" חי והתקיים בדיעבד, כמו כל המפלגות וההסתדרויות הציוניות בימים ההם.

גם עם הקמת הקומיסריון לענייני היהודים (ב־18 בינואר 1918) לא חל מיד שינוי לרעה. בדו"ח הרשמי שהוצא כעבור כמה חדשים מסופר לאמור: „הקומיסאריון היהודי נתארגן בתנאים קשים מאד. הואיל וכל המפלגות הפוליטיות היהודיות שנתקיימו אותה שעה היו אנטי־סוֹאֶטיות לא היה לקומיסריון בתחילה אותו ההמון אשר עליו יוכל כמוסד סוֹאֶטי להישען מיד. ומן ההכרח היה, איפוא, ליצור את הקומיסאריון היהודי מלמעלה ולחפש אח"כ את הקשר עם ההמונים מלמטה. הקושי בהשגת מגע זה גדל עוד יותר משום שהנקודות העיקריות של ישוב המוני של יהודים פועלים (ליטא, רוסיה הלבנה ואוקראינה) נקרעו מעל הריפובליקה הרוסית הסוֹאֶטית. ובשאר המקומות מורכב הצבור היהודי ברובו — אם להוציא את הפליטים — מבורגנות גדולה וועירה ומאינטליגנציה". ואמנם, בחדשים הראשונים לא הורגש קיומו של הקומיסאריון היהודי, שלא פרש עדיין את מצודתו בכל המקומות ולא היתה לו כל תקיפות. עתונו „די ווארהייט" היה כלי־מבטא דל וחיור. „דער אמת", שהתחיל להופיע ב־7 באבגוסט 1918 כעתון יומי, היה חי יותר אולם גם הוא לא ידע באותן השנים להשפיע לא על ההמונים ולא על הקומוניסטים היהודים שעמדו ליד הגה השלטון. עובדי המערכת היו ברובם אימיגראנטים פוליטיים וקולם לא נשמע. ואם כי „דער אמת" קידש מראשית הופעתו מלחמה על הציונים, אולם המוסדות הסוֹאֶטיים הכלליים לא שעו ברוב המקומות לחריצת־לשונו. בכמה נקודות התייחסו השלטונות אל „החלוץ" כאל כל הסתדרות ציונית ונגשו אותו, אך



קבוצת חברים פעילים ב„החלוץ" במוסקווה בשנת 1920

בהרבה מקומות הפלו את „החלוץ" לטובה, בסאראטוב, בקורסק וכו' התקיים „החלוץ" קיום ליגלי כאַרטל חקלאי (באשור המחלקה הפלכית הממשלתית לעניני קרקעות).

לא כן אחרי הועידה הראשונה של הסקציות היהודיות (במפלגה הבולשביסטית) שנתקיימה במוסקוה ב־20 באוקטובר 1918. נתחזקה פעולת הקומוניסטים היהודים והשפעתם. בא פירוד ב„בונד", אצל ה„מאוחדים" (ס.־ס. וי.־ס.), אצל „פועלי־ציון". רוחות סוֹאַטיים וקומוניסטיים התחילו מנשבים גם במחנה הציונים. ביאַקטריגוסלב ובעוד מקומות נפרדה מ„צעירי־ציון" סיעה בשם „עמלי־ציון", שהיתה חדורה רוח סוֹאַטית־קומוניסטית, ואחרי כן עברה כולה למחנה הקומוניסטי. באוריול, במינסק ובערים אחרות נתארגנו אגודות קטנות של „ציונים קומוניסטים" — וכך הלאה. וכשרבו המהרסים והמחריבים שממנו יצאו התחילו פוגעים בתנועה הציונית. תחילה שררה מבוכה בענין זה והעסקנים הקומוניסטיים למקומותיהם לא ידעו איזה יחס עליהם לקבוע לגבי הציונים בכלל והחלוצים בפרט. בעתון „דער אמת" *) (מ־2 פברואר 1919) מתאונן קומוניסט יהודי מעיר טולה, ש„המלחמה בהסתדרות הציונית ובפרקציה שלה „צעירי־ציון" נתקלת במעצורים מחמת היחס הבלתי ברור למפלגה זו מצד השלטון המרכזי. מחד גיסא מכריזים עליה כעל מפלגה קונטררוולוציונית ומציעים במקומות לנהל מלחמה נגדה בלי כל רחמים, ומאידך מרשה השלטון המרכזי לעתון המפלגה הזאת — „כרוניקה יאַבריסקוי זיזני" — להופיע בגלוי". — — — „אין אנו יכולים להסכים שהזורנאל הזה יהא נפוץ בקרב הישוב היהודי ואנו מחרימים אותו בדואר".

טולה לא היתה, כמובן, „בת יחידה" לא בהתאוננותה על השלטון המרכזי המתייחס בסבלנות לציונים ולא בהחרמת העתונים, החוזרים והמכתבים.

בשנת 1919 נגשו „הסקציות היהודיות" — המפורסמות בשמן הרוסי המקוצר „יאַבסקציות" — להשמיד ולאַבד את המוסדות הציוניים והלאומיים השונים. הקומיסאריון היהודי ביטל את „הועד (הלשכה) המרכזי לעניני הקהילות היהודיות" ואת הקהילות עצמן וגמר אומר לבטל גם את „תרבות" ו„החלוץ", אשר לפי העתון הרשמי של הקומיסריון לעניני הלאומים „זיזן נאציונאלנוסטי" („חיי הלאומים") הן „חברות בורגניות־קלריקליות". הועידה השניה של הסקציות הקומוניסטיות היהודיות ב־6 ביוני 1919 החליטה החלטה מפורשת על ביטולן

---

*) כך היה הכתוב.

ואיסורן של ההסתדרויות הציוניות. הועד הראשי של ה„קומפרבאנד" באוקראינה (איחוד ה„בונד" הקומוניסטי והפלג הקומוניסטי של „ס.־ס. וי.־ס.") הגיש ב־4 ביולי 1919 תזכיר לשלטונות, בו הוא דורש „לפרק ולחסל את המפלגה הציונית וכל ההסתדרויות הכלכליות, התרבותיות והמקצועיות המתרפזות סביבה ולאסור את עבודתן".

ואף על פי כן, קצרה ידם של אנשי היבסקציה לגזור כליה על הארגונים הציוניים. רק במקומות מספר, שבהם היו לאנשי היבסקציה יד ושם במוסדות השלטון הכלליים, הצליחו לסגור ולבטל (רק לזמן־מה ורק למראית־עין!) את ההסתדרויות הציוניות. באוריול, למשל, החליטה היבסקציה המקומית ביולי 1919 „לחשוב את ההסתדרויות „צעירי־ציון", „פועלי־ציון", „ציונים קומוניסטיים", „סוציאליסטים פלשתינאיים" ו„החלוץ" — כהסתדרויות קונטררולוציוניות ובלתי־לאֶגליות". במוזיר יצא איסור על כל העבודה הציונית, וגם של „החלוץ" בכלל. וכשפנו אל ראש ה„ועד המהפכני" („רֶאבקום") המקומי בטענה: „הכיצד, הלא במרכז (כלומר: במוסקוה) קיימות הסתדרויות אלו? — ענה: „מי לי ומה לי המרכז! אנחנו פרוגרסיביים יותר מהם: איננו מכירים בשום אומות — וחסל!" *).

התחילו מצרים את צעדיו של „החלוץ" גם במקומות שבהם היה רשום כחבורה חקלאית ועין השלטונות היתה פקוחה על כל נקיפת־אצבע שלו.

מצבה החוקי־הצבורי של התנועה הציונית ברוסיה הורע בסוף דצמבר 1919, לאחר שהקומיסריון לעניני היהודים ו„הלשכה המרכזית של הסקציות הקומוניסטיות היהודיות במפלגה הקומוניסטית הרוסית (ר. ק. פ.)" פנו ברדיו בכרוז אל כל הפועלים שבו הביעו „מחאה בשם ההמונים היהודיים העובדים על התקשרות הציונים עם אנגליה, על הגדודים העברים העוזרים לאנגליה ועל דפוי הערבים והבידואים" והכריזו, כי „ליהודים העמלים אין צורך בפלשתינה ובציונות". בכ' תמוז תרע"ט (1919) נסגר ע"י השלטון המקומי קלוב „החלוץ" בויטבסק והוכרז על פירוק ההסתדרות. בקורסק הוחרמה ספריה עשירה של „צעירי־ציון" שנמצאה ברשות „החלוץ" ונמסרה לקלוב הקומוניסטי; לישיבות הועד של „החלוץ" היה בא סוכן ה„צ'אֶקה", ועוד. בשנת 1920 מתחילה ברחבי רוסיה ואוקראינה פרשת רדיפות על הציונות ו„החלוץ".

---

*) בועידה הגלילית בויטבסק (1919) מסרו הצירים רשמים שונים על יחס השלטונות אל „החלוץ": בקריצ'ב היחס חיובי, בצ'אריקוב — שלילי, בויטבסק — יחס אדיש, באוסויאטי — „התעניינות מרוסנת".

הנסיון הראשון לרשום את „החלוץ" במוסדות השלטון הסוֹאֶטי כהסתדרות המותרת לפעול פעולה צבורית גלויה נעשה על ידי יוסף טרומפלדור. בסתיו 1918 הגיש טרומפלדור בקשה אל הסוֹאֶט של הרובע המוסקנאי בפטרוגראד על אישור „החלוץ". אל הבקשה צירף את החוברת שלו ורשימת החברים המייסדים. מועצת הרובע דחתה את הבקשה מתוך נימוק ש„החלוץ" הוא „הסתדרות לאומית צרה" (והראיה: „החלוץ" דורש מחבריו ידיעת הלשון העברית, וכדומה). ועד הסניף הגיש תזכיר אל המחלקה המשפטית של הסוֹאֶט וסתר את הטענה על לאומיותו הצרה של „החלוץ"*). גם התזכיר הזה נתקל בסרבנות השלטונות. תשובתם היתה שוב שלילית אך הנימוק היה מפורש יותר: „היות ו„החלוץ" עוסק במשיכת עמלים, הנחוצים בשביל רספס"ר, לארץ־ישראל — לדחות את הבקשה על אישור „החלוץ".

בד בבד עם הנסיון לקבל היתר ל ה ס ת ד ר ו ת „החלוץ" אחזו חלוצי פטרוגראד באמצעים לרשום את ה ק ל ו ב של „החלוץ" בקומיסאריון לעניני השכלה. הדבר הצליח, והקלוב של „החלוץ" בפטרוגראד התקיים כמה חדשים וניהל עבודה גלויה ולא עוד אלא שהקומיסאריון לעניני השכלה היה מספק לו עתונות וספרות, שולח לו הוראות וכו'. על סמך תעודת הרישום של הקלוב הפטרוגראדי נרשמו באותה שנה ובשנים הבאות קלובים של „החלוץ" גם בערים אחרות והם שימשו בתי־מועד לצעירי ישראל העורגים לעליה ולעבודה בארץ־ישראל ומרכזים־מעט לצבוריות הציונית בכללה.

באמצע 1919 יצאה בפטרוגראד פקודה שחייבה את כל הקלובים להירשם רישום נוסף בועד־הפועל של הסוֹאֶט המקומי. מכיון שהיה ידוע כי ה„איספולקום" לא ירשום את קלוב „החלוץ" החליט ועד הסניף לחכות. בנוֹאֶמבר 1919 סגרה המיליציה את הקלוב (בסימטת קאזאצ'י), וועד הסניף הגיש מיד בקשה על רישום קלוב חדש של „החלוץ"**) בצרוף תקנון, שהכיל את יסודות הסתדרות „החלוץ" כפי שאושרו בועידה. התקנון אושר על־ידי האיספולקום וניתן רשיון לקלוב. ברשיון זה ניהל „החלוץ" את פעולתו בפטרוגראד עד 1922, ועל סמך התקנון הזה

---

*) ועד הסניף כתב, כי ב„החלוץ" לוקחים חלק גם קומוניסטים (הכוונה היתה גם לקומונארים וגם לקומוניסטים לפי השקפותיהם, אשר יחידים מהם נצטרפו אז ל„החלוץ"). ואשר לשאלת הלשון העברית, הרי הדרישה הזאת טבעית היא בהחלט: חברי „החלוץ" הם יהודים וממילא הם צריכים לנהל את הפעולה בלשונם הם.

**) אולם „התחיה" ברחוב ליגובקה.

חכר ועד „החלוץ" משוריה גדולה („בית־חרושת לעיבוד עצים") להכשרת חברים.

גם במוסקוה נעשו בשנות 1919/1920 נסיונות להקים קלוב רשמי ל„החלוץ", אולם הדבר לא הצליח, ביחוד לאחר שנאסרה שם הועידה הציונית. מרכז החיים הציוניים במוסקוה היה אז הקלוב ברחוב סוליאנקה 8 *), והחלוצים תקעו להם יתד גם בקלוב „באלורוס" בסימטת פוקראסובסקי, בשכנות לבתי ה„צ'אקה". כשנה וחצי שימש „באלורוס" מקום פגישה ולינה לחברי „החלוץ" וגם לחוגים ציוניים אחרים.

בהיות טרומפלדור בקרים עלה בידו לרשום שם את „החלוץ" (ראה לעיל).

מרכז ההסתדרות הציונית פנה בשנת 1919 בתזכיר של ה„וציק" שבו ביקש לאשר את תקנון ההסתדרות כדי לאפשר לה עבודה בגלוי. נשיאות ה„וציק" החליטה ב־21 ביולי 1919, לאמור: „הואיל ובשום פקודה של ה„וציק" וה„סובנארקום" לא הוכרז על המפלגה הציונית שהיא קונטררוולוציונית ובמידה שפעולת התרבות וההשפלה של ההסתדרויות הציוניות אינה נוגדת להחלטות השלטון הסוֹוֶאטי, מציעה נשיאות ה„וציק" לכל ההסתדרויות הסוֹוֶאטיות לא לשים מכשולים לפני המפלגה הזאת בפעולתה האמורה".

המרכז הציוני העתיק את נוסח ההחלטה במאות העתקים מאושרים בידי נוטריון ושלחם למקומות. אולם ה„קמיע" לא עמד בפני השטנים. גם במוסקוה ובפטרוגראד וגם בערי השדה נעשו חיפושים ומאסרים **). ביחוד תקפו ותכפו הרדיפות באוקראינה, אשר לא הכירה בהחלטת ה„וציק" של רספס"ר ואשר שם חזקה יד היבסקציה. ולא עוד אלא שכעבור חדשים אחדים (אפריל 1920) נאסרה במוסקוה הועידה הציונית ובהודעה הרשמית שנתפרסמה ב„איזוֶאסטיה" על המאסר סופר שבמשרד המרכז הציוני נמצאו „קוביות פירוקסילין" (!).

בראשית שנת 1920 פנה מרכז „החלוץ" אל ה„וציק" בדבר אישור הסתדרות „החלוץ". באותה שעה נעשו מאמצים לעשות פרסום ל„החלוץ" בעתונות הרשמית. במידת־מה הצליח הדבר. ב„איזוֶאסטיה" מ־27 בינואר 1920 נדפסה ידיעה זו: „הלשכה המרכזית של „החלוץ" שלחה חוזר לכל הסניפים בהצעה

---

*) שם היה משרד הועד העירוני של ההסתדרות הציונית.

**) בין הנאסרים במוסקוה (בספטמבר 1919) היה יחזקאל סטיימאצקי, חבר מרכז „החלוץ" באותו פרק־זמן.

להתחיל תיכף בסידור גנים וקומונות חקלאיות. הלשכה המרכזית אומרת לנהל תעמולה גדולה בין המוני העובדים היהודים כדי למשוך אותם לעבודה זו. כפי שמודיעים החוגים המנהלים של ה„נארקומזאם" יתמכו מוסדותיו המקומיים בלי כל ספק בתנועה זו בין היהודים השואפים לעבור אל עבודת־האדמה ואל יתר המלאכות הפרודוקטיביות".

התזכיר שנשלח אל ה„וציק" לא השיג את מטרתו, כי הקומיסאריון היהודי הביע את דעתו נגד הלאגאליזציה של „החלוץ". נשיאות ה„וציק" החליטה ב־18 במארס 1920, לאמור: „לדחות את ההשתדלות, כי במידה שפעולת „החלוץ" אינה נוגדת לחוקי השלטון הסוֹוֶאטי היא אינה נרדפת ואינה זקוקה לאישור מיוחד". העתק ההחלטה הזאת המשתמעת לשתי פנים והמוסרת את גורל „החלוץ" ללבו של כל קומיסאר ובלש, נפוץ ע"י מרכז „החלוץ" במאות טפסים בכל רחבי רוסיה ואוקראינה. במקומות רבים הועילה להציל כמה סניפי „החלוץ" ועסקניו מחמת ה„צ'אקה". קריאת הועידה בחארקוב באוקטובר 1920 אופשרה במידה רבה ע"י פיסת־נייר זו: צירים רבים קיבלו רשיונות לנסיעה ברכבות על סמך תעודות־שליחות של „החלוץ", וההזמנות אל הועידה נשלחו כמעט כולן בגלוי (במקרים רבים — בטלגרף). אך לא בכל המקומות הצליחו הצירים להצטייד ברשיונות־נסיעה וגם לא כל אלה שהשיגו רשיונות יכלו להגיע בשלום לחארקוב *).

לפי ההעתק מהחלטת ה„וציק" נרשם „החלוץ" ב„איספולקום" המחוזי בהומל, הגם שה„איספולקום" הפלכי באותה עיר מיאן לשים לב להחלטת מוסקבה ודחה את הבקשה על רישום „החלוץ". בתנאים המיוחדים של הומל, אשר בה היתה היבסקציה חזקה מאד (אנשי ה„בונד" עברו כמעט כולם אליה), לא היה ערך מעשי לדעתו של יאנוקידזה (שהיה חתום על החלטת ה„וציק"), ופעולת „החלוץ" בהומל ובסביבה הופרה והופרעה מאז לא־פעם אגב רדיפות קשות נגד החלוצים הפעילים. בראשית מאי 1921 נתכנסה בהומל „ועידה פלכית בלתי־

*) מקרה אופייני קרה בהומל: על־ידי הסניף המקומי נבחר שם כציר החבר שמולביץ. אך ה„איספולקום" סירב לתת לו רשיון־נסיעה. אז הוחלט על נסיעתו של א. מזאה, שעבד אז במחלקה מחוזית להשכלה. מזאה פנה אל בראכמאן (אז חבר ה„קומפארבאנד" יאחרי־כן מראשי היבסקציה), מנהל המחלקה, בבקשה שיתן לו תעודת־שליחות לחארקוב כדי שיוכל להשתתף בועידת „החלוץ". הלה נתן לו את התעודה המבוקשת. אולם כשישב מזאה בקרון הרכבת באו שוטרים והוציאוהו מן הקרון — ולחארקוב לא הגיע.

מפלגתית של פועלים יהודים". רוב חברי המשלחת מפוצ'אָפּ השתייכו ל„החלוץ" ול„פועלי־ציון" (נתן גרינבלאט, דן פינס, יואל ביקוביצקי ועוד), והם הציגו בועידה זו את שאלות המצב הכלכלי של ההמונים היהודים והכרח העליה במלוא שעורן. ראש הקומוניסטים היהודים בהומל באותה שעה ועורך „דער קאמוניס־טישער וועג", שמואל ביץ, נאָם נאום חריף נגד הבורגנות הזעירה ונגד „כל העסקנים הציונים התומכים בה". וכן נוסחה הצעת־החלטה לדרוש מהממשלה לפרק ולחסל את „החלוץ" ו„המכבי". ההצעה סולקה אחרי מחאה נמרצת ושנונה של אחד הצירים*).

בקרים נרשם „החלוץ" במוסדות השלטון גם ב־1919 (בימי טרומפלדור) וגם ב־1921 (ראה להלן).

ב־1921 עברו הסוֹאָטים לארגון „צבאות־עבודה" כדי לסתום את הפירצות הכלכליות ולבנות את המשק. ברוסיה, על כל חלקיה, כבר משלו הבולשביקים, והם שאפו לעבור מהשלב הראשון, כיבוש השלטון, לשלב השני: כיבוש ההמונים. לנין השמיע אָז את דעתו על הצורך לשבור את חרצובות הקומוניזם הצבאי — „נאָפּ" (מדיניות כלכלית חדשה) — כדי לגלות את ה„יש" הכלכלי, לנצל את האוצרות הגנוזים ולהחיות את מחזור הסחורות. באביב 1921 התחילה הממשלה הסוֹאָטית לשים לב במיוחד לזריעת השדות. בכל המקומות נתארגנו „פוסאָבקומים" (ועדות לזריעה), ומוסקוה הקפידה מאד שעבודתן תשא פרי. נתגלו שוב אפשרויות לפעולת־הכשרה בחקלאות. גם קומוניסטים יהודים וקרובים אליהם התחילו להתענין לא רק בהגשת עזרה לנגועי מלחמת־האזרחים על־ידי קבלת כספים מחו"ל („אידגאָזקום") אלא גם בעבודה כלכלית קונסטרוק־טיבית (על־ידי „אורט", ארגון „סאָטמאס"**)", וכיוצא באלה).

---

*) על רחשי־הרוח במחנה היאבסקציה באותו פרק־זמן יעידו דברי שמואלביץ בועידה: „אין לנו לדאוג כלל ליהודים החנונים והסוחרים, לחנונים ולשאר עקומי־השדרה שנשארו לנו בירושה מהעבר. סופם כליה. ואילו יכולנו, היינו צריכים להחיש את קצם ולהשמידם. זהי עובדה שהאלמנטים היהודים של הבורגנות הועידה הם כל־כך מורעלים שאין לחכות לשום תועלת מהם. ביחס אליהם אנו צריכים לנקוט כלל אחד — באמצעי כפיה להעבירם עבודת־פרך שחורה. וכן אין מקום לרחמנות ביחס לכל אלה המבקשים להכניסם תחת כנפי חסותם (ציונים, חלוצים, מכבים — היינו הך)".

**) ראשי־תיבות רוסיות: „ברית ההמונים העמלים היהודים". חברה זו עבדה בהשגחת המחלקה היהודית של הקומיסאריון לעניני הלאומים והיאבסקציה וקיבלה כספים מהממשלה. בראשה עמד „הרב האדום" זיטניק.

המועצה של „החלוץ" שהיתה בסוף מאי 1921 במוסקוה החליטה, בין יתר האמצעים לחיזוק הפעולה, לחדש את הנסיונות לאישור „החלוץ" ולהשתמש הפעם בעזרת הועד המרכזי של האגודה המקצועית הכל־רוסית לעובדי הקרקעות והיערות („וסאראבוטזאמלאס"), כי זמן־מה קודם לכן עשה מרכז „החלוץ" חוזה עם מרכז האגודה הנ"ל על שליחת 300 חלוצים לעבודה חקלאית בפלך ניקולאיאב. אחרי דיון רב השיב מרכז „וסאראבוטזאמלאס" בסוף 1921 תשובה קצרה זו: „אין אנו מתנגדים לעבודתכם המעשית אולם אין בדעתנו לתמוך בכם תמיכה כללית, הואיל ואתם מארגנים את הפועלים על יסודות לאומיים ודבר זה סותר את העיקרים הבין־לאומיים של השלטון הסוֹוֶאטי".

בינתיים הוסיפו להגיע למוסקוה ידיעות על מאסרי חלוצים במקומות שונים. במינסק נאסרו חברים שהתכוננו לעלות לארץ. בסוף מאי 1921 נאסרה בגוביי־בוג (פלך חרסון) חברה ל„החלוץ הצעיר", ילדה בת 14 *). כמה שבועות אחרי כן נאסרה בשפולה (פלך קיוב) אסיפה חלוצית.

לחברי הלשכה הראשית (מחלקת הארגון והמודיעין) של „החלוץ" שעבדו באותו זמן במוסקוה היה ברור כי מן ההכרח לעורר את שאלת קיומו החוקי של „החלוץ" תוך איזור כל הגורמים והנימוקים הבאים בחשבון, ומראשית 1922 נפתחת פרשת המאמצים לאישור „החלוץ" ולחיזוק עמדותיו הצבוריות שנעשו בד בבד עם פעולת־התנופה הכללית לקידום הארגון, ההכשרה, העליה והתרבות שלו.

---

*) בראשית 1921 הופיעו ניצני „החלוץ הצעיר" במקומות אחדים בדרום־אוקראינה וברוסיה הלבנה.

עם רוחות השלום ברוסיה

מוסקוה נעשית מרכז חלוצי. — חיכוכים בין המרכז בחארקוב לבין הלשכה הראשית במוסקוה. — פעולת „המרכז האודיסאי". — המיעצה הבלתי־רוסית במאי 1921. — מליאת המרכז לפני צאת המשלחת לחוץ־לארץ

אחרי ועידת חארקוב עברה היזמה המרכזית־המַדריכה של „החלוץ" לידי הלשכה במוסקוה.

בחלקי רוסיה שהיו כפופים לממשלה המרכזית במוסקוה כבר הורגש אז ה ש ל ו ם, הפנימי (סוף מלחמת־האזרחים) והחיצוני (נחתמו חוזי־שלום עם פולין ועם ליטא ולאטויה). במוסקוה נפתחו א ש נ ב י ם ל ח ו „ל (נציגויות של מדינות שונות, בואם של שליחי ה„ג׳וינט" הרי פישר ומאכס פיין ב־1920, בואו של ד"ר מ. אידר מטעם ההנהלה הציונית בינואר 1921). ה„נאֶפּ" הורגש במוסקוה יותר מאשר במקומות אחרים ברוסיה. במרכז החיים המדיניים והחברתיים של רוסיה נתלקטו השרידים מטובי הכוחות של הציונות. הוקם מ ש ר ד א ר צ י ש ר א ל י מ א ו ח ד, שהיה נותן לחלוצים העולים תעודות אשר לפיהן היו מקבלים עזרה מוסרית וכספית בדרך עליתם. במוסקוה היו אפשרויות גדולות יותר להתקשר עם חו„ל ועם ארץ־ישראל, להשיג כספים לעליה, לקבל ע ת ו נ י ם ו י ד י ע ו ת מהארץ. במוסקוה ל א ה י ת ה י ד ה י א ֶ ב ס ק צ י ה ע ל ה ע ל י ו נ ה ובין ראשי השלטון היו אחדים אשר לא אטמו אזנם משמוע את קול העם היהודי המשווע לעליה ולישע. במוסקוה נשמעו אז ברמה צלילי האמנות העברית („הבימה", י. אנגל, ואחרים) ונמשכה פעולת תרבות. במוסקוה ובסביבה היו אז עבודות שונות (בנינים בשביל מוסדות השלטון שעברו מפטרוגראד, שכונות פועלים, הספקת כבול להסקה וכו׳) ואפשרויות להיכנס לבתי־ספר טכניים ומקצועיים שונים. כל אלה עשו את מוסקוה אבן שואבת בשביל החלוצים ברחבי רוסיה ואוקראינה.

קבוצות־העליה החלוציות, שעברו דרך מוסקוה (מסאראטוב, ולאדיקוקז, רוסטוב *), פטרוגראד, ויטבסק, יקטרינוסלאב **), המושבות היהודיות באוקראינה ועוד), נתנו יסוד ותוכן לפעולת הלשכה הראשית, מסרו לה מנסיונן, פרסמו את שמה ברחבי התנועה ועזרו לה בקשריה עם המוסדות הציוניים בחו„ל.

---

*) „הפועל בדרך".

**) הקבוצה שבה עלה א. שלונסקי.

תל "חיים" בשנת תרפ"ג (1923) — מ' אלישקביץ

הלשכה הראשית במוסקוה נשענה בעבודתה בעיקר על סניפי „החלוץ" ברוסיה הלבנה ובסביבת הומל.

הסניף בהומל מנה בנובאמבר 1920 למעלה מ־100 חברים. אל הועד פנו מנקודות רבות בסביבה וביקשו עזרה בארגון החלוצים, במתן אינפורמציה וכיוצא באלה, עד שהועד העירוני בהומל נאלץ לקבל על עצמו תפקידים של ועד גלילי זמני. במשך זמן קצר עלה בידו לבוא בקשר עם 50 סניפי „החלוץ" בפלכי הומל, מינסק, ויטבסק וסמולנסק (מהסניפים החשובים ביותר יש להזכיר: את בוברויסק, רוגאצ'וב, מינסק, רצ'יצה, סנובסק, מוזיר, בראגין). הועד הגלילי שלח מכתבים, חוזרים והוראות לכל ענפי העבודה, המציא חותמות לכמה סניפים מקומיים, על סמך אישורו ע"י הועה"פ המחוזי של הסוֹאַטים, הוציא עלון ידיעות על המצב בארץ־ישראל (הידיעות היו שאובות מהעתונים בפולין שהיו מתקבלים דרך מינסק ובוברויסק) והדריך את פעולת העליה.

עם עליתם של כמה חברים פעילים מן הגליל הוחלט לכנס ועידה גלילית. היא נתכנסה בה' אדר ב' תרפ"א. באו למעלה מ־30 צירים מהסניפים: הומל, רצ'יצה, חויניקי, בראגין, קאלינקוביץ', באַליצה, ז'לובין, ביכוב, נובו־ביכוב, רוגאצ'וב, יורַאביץ', חולמצ'י, וַאטקה, מוהיליב, אורשה, אונַאצ'ה, סנובסק, מוזיר ועוד (באי־כוח המרכז שעמדו להשתתף בועידה, לא באו). על מהות „החלוץ" הרצה יהודה כ ה נ ו ב י ץ, והדגיש את הרוח האידיאליסטית שב„החלוץ". כמה מהצירים תמכו בדעתו, אולם החברים מהומל ואורשה דרשו להגדיר את „החלוץ" כהסתדרות מעמדית. הדעות נתחלקו, ונוסחה החלטה דומה לזו שנתקבלה בועידת חארקוב. ויכוחים נתעוררו גם לגבי סידור הפעולה המעשית בגליל (קרן־עליה — מקומית או גלילית, קשר עם המרכז — עם מוסקוה או עם חארקוב) נבחר ועד גלילי, שהמשיך את עבודת הועד הזמני וקידם במידה רבה את הפעולה החלוצית בגליל. חברים רבים נסתדרו בעבודת הכשרה מקצועית בהומל ובנובובאַליצה (אצל בעלי־מלאכה); בנובובאַליצה נתארגנה כעבור זמן־מה מפחה. חלוצים אחדים נשלחו לניקולאיאַב, לפי דרישת המרכז. בחויניקי היתה חבורה של חלוצים מגדלי־טבק.

הקשרים של הומל וסביבתה עם מרכז „החלוץ" בחארקוב היו ארעיים בלבד. הומל לא היתה בנידון זה „בת יחידה". גם כמה מקומות באוקראינה (בפרט, בפלך קיוב) הרגישו יותר את מוסקוה מאשר את חארקוב *). היו גם מקרים

*) חיבור הדרכים קיוב־מוסקוה היה נוח וקל יותר מאשר קיוב־חארקוב.

שסניפים שונים קיבלו מכתבים וחוזרים הן ממוסקווה והן מחארקוב ובהם הוראות שונות ולפעמים גם סותרות. למשל: המרכז בחארקוב דרש להמציא את הכספים אליו והלשכה במוסקווה טענה שהכספים צריכים להגיע לידה הואיל והיא מספקת למקומות עלוני־ידיעות, הוראות וכו'. המרכז בחארקוב דרש אז — מתוך רצון להשליט סדר ותכנית בעניני העליה — שהחברים יעלו אך ורק ברשותו לאחר שיקבלו „ויזות" (תעודות־אישור) מאת המשרדים הארצישראליים. והנה קרו כמה מקרים שהמרכז החארקובי לא הרשה את העליה למישהו מהחברים (אם בגלל ליקויים בהכשרתו ואם בגלל הצורך להשאיר חברים אחראיים ובעלי־נסיון לשם המשכת העבודה בסניף או בגליל), והחבר פנה אל הלשכה במוסקווה והצליח לקבל את הסכמתה לנסיעתו. והיו גם מקרים, שמוסקווה לא אישרה עלית חברים וחארקוב אישרה. מובן מאליו כי חיכוכים וסתירות אלה השפיעו לרעה על החברים ועל ארגון העבודה. בהרבה הפריע גם „המרכז האודיסאי".

*

תחילת ארגונו של „המרכז האודיסאי" היתה מתוך הכרח ובכננה טובה. חלוצי אודיסה והסביבה היו מנותקים, בימי הרעש והגעש של מלחמת־האזרחים, מפטרוגראד, מוסקווה, מינסק וחארקוב, וטבע הדברים חייב שהם ידאגו למוסד מרכזי שידריך וייצג את הסניפים והקבוצות של „החלוץ".

באביב 1920 התרכזו באודיסה 7 קבוצות חלוציות (בסך־הכל כ־200 חברים) שעבדו בשדות־ההשקאה ובמשקים סמוכים לעיר. (חלוצים שבאו מפלך קיוב עבדו באודיסה אצל גננים בולגרים). ואז נתארגן סניף מאוחד של „החלוץ" באודיסה והסביבה. ועד הסניף הרחיב את השפעתו וגם עד ניקולאיאב והמושבות היהודיות הגיע. ובאבגוסט אותה שנה (1920) נתכנסה באודיסה ועידה בהשתתפות 33 צירים מ־17 סניפים וקבוצות במערב אוקראינה: אודיסה, ניקולאיאב, יאליסאוועטגראד, צ'ארקאסי, טולצ'ין, פרוסקורוב, פולטאוה, קרמנצ'וג, מהמושבות שדה־מנוחה, נהר טוב, איזראילבקה, סאהאידאק, נובו־פולטאבקה, מהקבוצות „ארץ־ישראל", „הארץ והעבודה", „הכוח הצעיר", „החקלאי"*). הועידה בחרה במרכז לאוקראינה: א. אדלר, מ. ואנסקי, טרייבמאן, כהן, ז. יאבזאריכין, גינזבורג, קיטאיגורודסקי. (עבדו במרכז האודיסאי בזמנים שונים גם ח. קוזירובסקי, סקוירסקי, מ. איידלברג, ואחרים. להדרכת פעולת ההכשרה צורפו: האגרונום א. זוסמאן והמהנדס טראכטנברג).

*) החומר שאוב בעיקרו מהעתק מכתבו של מיכל ואנסקי ששלח ביולי 1921, בהיותו בקישיניוב, להסתדרות העובדים בארץ. [העתק המכתב נמצא בארכיון העבודה].

אולם עם הקמת „מ ר כ ז" גדל התיאבון. המרכז האודיסאי החליט „לכבוש" את כל אוקראינה (לא רק המערבית בלבד). כוחות ארגוניים ואמצעים כספיים לא היו לו, גם התנאים החיצוניים היו קשים ביותר, ועל כן לא קיים את תכניותיו הרחבות. אבל רוח „העצמאות", ההתבדלות וההתנגדות למוסקבה שטופחה על־ידי חברים אחדים באודיסה ובניקולאיאב *), גרמה לכך שזמן רב סבלה העבודה החלוצית באוקראינה, ביחוד בדרום, בעטיו של המרכז האודיסאי שלא רצה בשום פנים להכיר בצורך להקים הסתדרות אחת לכל רוסיה ואוקראינה בראשות מרכז אחד (בקיוב או במוסקבה). והקמת „המרכז האודיסאי", שהיתה מלכתחילה לברכה ל„החלוץ", הפכה במשך הזמן לתקלה בדרך התפתחותו. נעשה אפילו נסיון לכנס במארס 1921 באודיסה ועידה כללית של „החלוץ" באוקראינה, כדי „לפוצץ" את המרכז שנבחר בועידת חארקוב ולבטל את החלטותיה על ליקוטם וליכודם של כל הסניפים והקבוצות ברחבי רוסיה ואוקראינה. אך הועידה לא נתכנסה — ומתפני „הפיצוץ" נתאכזבו. אחרי ועידת חארקוב נוסדו במקומות אחדים (בחרסון, יאליסאוֹעטגראד, יאקאטרינוסלאב ועוד) גם סניפים ותאים של „החלוץ" שהכירו במרכז הכללי. וכך התקיים אז בכמה מקומות באוקראינה „החלוץ" כ פ ו ל: גם של „המרכז האודיסאי" **) וגם של המרכז הכללי. ואין ספק כי הפעולה הארגונית המתבדלת של החברים באודיסה ובסביבה (שנמשכה עד סוף 1922) היא הקלה אחרי־כן, ב־1923, על מלאכתם של מחוללי ה פ י ר ו ד הגדול בתנועה החלוצית ברוסיה. ואמנם, מספר ניכר של אגודות חלוציות בחבל אודיסה הכירו מיד במרכז של „החלוץ" הימני" (או, כפי שהוא קרא לעצמו, „החלוץ הלאומי־עמלני").

לפי דבריו של מיכל ו א נ ס ק י (שהיה פעיל ב„מרכז האודיסאי" עד צאתו את רוסיה בדרך לארץ־ישראל) היו בין החברים שלושה זרמים: בראש הזרם ה מ א ט ר י א ל י ס ט י שדרש העדפת הכיוון המקצועי־ארגוני בפעולת „החלוץ" עמד ח. קוזירובסקי. בראש הקנאים ה א י ד י א ל י ס ט י ם שראו את „החלוץ" כהסתדרות חקלאית בלבד עמד בורשטיין. רוב חברי „המרכז האודיסאי" הלכו ב„שביל הזהב": הם היו בעד משיכת המוני חברים אל דגל „החלוץ" ופעולת־

---

*) היתה כאן, בלי ספק, גם השפעת ה„אמוסטינוסט" (העצמאות) האוקראינית הכללית.

**) אגב, גם המרכז האודיסאי השתמש בהחלטת ה„וציק" ממארס 1920, ועל סמך העתקי ההחלטה הזאת נרשמו במוסדות השלטון המקומיים סניפים אחדים של „החלוץ" בסביבת אודיסה.

הכשרה גם בענפי חקלאות וגם במקצועות מלאכה ותעשיה. אך את מרכז־הכובד של עבודתם ראו בארגון העליה.

בערפה של עבודת ההכשרה והעליה החלוצית, שנעשתה בשנות 1920־1921 בעזרתו ובהדרכתו של „המרכז האודיסאי" אין לזלזל, על אף המשגים הארגוניים הפבדים. קבוצות חלוציות לשם עליה נוסדו בכל ערי־החוף של הדניאסטר מטיראספול עד קאמאניאץ־פודולסק. מלבד החלוצים העולים שבאו ממקומות שונים השתתפו בקבוצות האלה הרבה חברים מקומיים שעבדו במטעי טבק וסלק. השלטונות התפוננו לפתוח מחדש בריבניצה, באביב 1921, את בית־החרושת לסוכר, שהיה סגור זמן רב. היו נחוצים עובדים בשדות הסלק. שליחי „החלוץ" שביקרו בריבניצה ובסביבה קיבלו מהנהלת בית־החרושת תעודות להבאת פועלים לעבודה וגם ניתנו רכבות מיוחדות להסעתם. כך נתרכזו בריבניצה כמה עשרות חברים (כ־100 חלוצים היו מאורגנים, חלק גדול מהם לא רצו לחכות ונסעו לז'מארינקה ומשם עברו את הגבול). גם בקאמאנקה, ראשקוב וטיראספול נתרכזו כמה חלוצים. הם היו הגבישים של ההגירה הגדולה שבקעה לה דרך ב־1921 וב־1922 אל גבולות רומניה.

במכתב ששלח מ. ואנסקי אל הועד הפועל של ההסתדרות*) מסופר על ההכשרה בחוות אודיסה (שדות ההשקאה ובנובו־פולטאבקה. באודיסה (בחנה שהיתה שייכת קודם ל„אורט") עבדו באביב 1921 100 חלוצים ובנובו־פולטאבקה — 200. בקאמאנקה קיבלה קבוצת „החלוץ" 3 דאסיאטינות אדמה. חמשה ימים בשבוע עבדו החלוצים איש־איש בעבודתו ויום אחד בשבוע עבד כל אחד בשדה „החלוץ". ההכנסות — לקרן העליה. באודיסה נתארגנה חבורת סנדלרים גדולה בשם „אפסניה" (בימי־הזוהר שלה, שלא ארכו, עבדו בה 40 חלוצים).

כן היתה תכנית אשר לפיה עמד המרכז האודיסאי לקבל לרשותו בית־החרושת מיכאני „רודקומפ" בתנאים אלה: המרכז צריך להעביר את בית־החרושת על מכונותיו ועובדיו לארץ־ישראל ולשלם שם בתשלומים, בהוספת רבית, את מחיר המכונות והמכשירים; לסידור העבודה בפנים בית־החרושת נבחר ועד בן שלושה (2 מהפועלים, 1 מהמרכז); הפועלים החדשים נשלחים לבית־החרושת רק על־ידי הועד של „החלוץ"; שם בית־החרושת: „בית־חרושת מיכאני ראשון — „החלוץ".

---

*) ראה ההערה בעמוד 90.

ביאקאטרינוסלב נתארגנה קבוצת נהגים וטלגרפיסטים. בכל הערים סודרו שיעורים ללימוד עברית וידיעת ארץ־ישראל. במקומות אחדים הוצאו עלונים (בכתב־יד ובמכונת־כתיבה). חלוצים רבים ביקרו בקורסים (של הממשלה ושל „אורט") לחקלאות, לשרטוט, למדידה וכיוצא באלה. ואנסקי כותב: החלוצים מקבלים גם הכשרה צבאית. וכעת בערי השדה בפלכי קיוב *), פולטאבה, צ'רניגוב, וולין ועוד נמצאים כל החלוצים בגדודי ההגנה העצמית. ביחוד יש להדגיש את עבודתן זו של הקבוצות בבוהוסלאב, שפולה, זואניגורודקה ועוד שהצטיינו בשעת התנפלויות של כנופיות הפורעים. פלוגות ההגנה האלה נתאשרו עתה על־ידי הסוֹוֶאטים וקיבלו כלי־זין וכל מיני אינוֶאנטאר צבאי. לכמה פלוגות יש גם פרשים ואַרטילאריה. כל זמן שההגנה העצמית היתה חשאית היה קשה להתאַמן באימונים צבאיים, אולם לאחר שהשלטונות התירו אותה **) מתפשרים הרבה חלוצים בתכסיסים צבאיים.

מספר החלוצים באוקראינה — נאמר במכתב הנ"ל — הולך וגדל, ועתה (יולי 1921) מגיע מספרם ל־4000. למעלה מ־2000 חלוצים כבר נסעו לארץ דרך פולין, רומניה, ליטא וקוקז.

*

ב־21—23 במאי 1921 נתכנסה במוסקוה מועצה כל־רוסית של „החלוץ", שהקדישה תשומת־לב רבה הן לשאלות הארגון והקשרים עם חו"ל והן לשאלות ההכשרה והעליה.

המועצה מתחה בקורת על אדישותם של חברים אחדים במרכז (מוראדוב ועוד), החליטה לא לבחור למרכז את י. רושצ'וק הנמצא בחו"ל, ולצרף למרכז את בן־ציון וַנסקי, שמואל שניארסון ואביגדור אַדלר ***). הוחלט לחזק את העבודה במוסקוה ולהטיל על הלשכה הראשית את הנהלת העבודה החלוצית ברוסיה המרכזית ****). החלטת המועצה על הדין־וחשבון של המרכז אומרת, בין השאר: „המועצה קובעת, שכל עבודת המרכז התבטאה אך ורק בפעולת יחידים עם כל הליקויים הקשורים בפעולה כזו. המועצה מחליטה להוציא מן הועד

---

*) מידיעות אלה יש ללמוד כי הכותב ביקש למסור דו"ח על „החלוץ" באוקראינה בכללו, לאו דוקא של הסניפים שסרו לפיקוחו ולהדרכתו של „המרכז האודיסאי" בלבד.

**) תקפי של ההיתר היה לזמן קצר מאד. במקומות רבים בוטל ההיתר ועם בוא זעם חודש שוב לימים אחדים.

***) חבר המרכז האודיסאי שהיה הראשון שעזב אותו וסייע לחיסולו.

****) ש. שניאורסון נקבע כמנהל הלשכה וזן פינס כמזכיר.

המרכזי את החברים שלא עבדו ולהכניס במקומם אחרים. המועצה מדגישה שרוב הסניפים לא מילאו את חובתם להסתדרות ולמרכז". במועצה נקבעו שלושה סוגי חברות ב„החלוץ": מועתד (זמן־הנסיון — 2 חדשים), חלוץ (העובד ומתפשר), מוכשר (מועמד לעליה). „המועצה מוצאה, כי עיקרי ההכשרה החלוצית הם: א) הכשרה חקלאית או מקצועית, ב) הכשרה תרבותית, ג) הכשרה לחיים חברתיים וקולקטיביים". — — — „לחבר מוכשר המוכן לעליה נחשב מי שעבד לפחות קיץ בעבודה חקלאית, בסביבה חלוצית — יהיה המקצוע שבחר בו מה שיהא — והיודע עברית". הידיעות שהגיעו אז לרוסיה הדגישו את ערך החקלאות בבנין הארץ. ומתוך החשבת ההכשרה החברתית־הקבוצתית והעבודה בסביבה חלוצית ראתה מועצת מוסקוה צורך לראות את העבודה בחקלאות, ולו גם במשך קיץ אחד, כחובה המוטלת על כל חברי „החלוץ" ללא קשר למקצוע שבחרו בו". בין ההוראות המעשיות של המועצה יש לציין את ההחלטה על ארגון העבודה החקלאית במשקים במחוז ניקולאיאב וגיוס 300 חלוצים לעבודה זו.

בדבר העליה הוחלט: „מועצת „החלוץ" הכל־רוסית מוחה על הגבלת העליה ועל עצם שיטת ה„תעודות" (סרטיפיקטים) הניתנות לחלוצים במספר מצומצם, בקושי רב ובדרכים ביורוקראטיות. המועצה סבורה כי ריכוז עשרות אלפים של פועלים בארץ־ישראל בזמן הקרוב ביותר הוא האמצעי היחיד ליצור אפשרות ממשית להגשמתו של רעיון התחיה".

המועצה החליטה לשלוח לחו"ל משלחת של „החלוץ" הרוסי־אוקראיני כדי להשתתף בקונגרס הציוני השנים־עשר ולהגן בו, וכן במוסדות צבוריים שונים, על עניני „החלוץ". כדי להשיג את הכספים לנסיעת המשלחת הוחלט על „קרן המשלחת" *).

לפני צאת המשלחת לחו"ל נתכנסה בחארקוב מליאת המרכז (28—30 ביוני 1921), שהדגישה שוב כי מקום המרכז הוא בחארקוב; במוסקוה קיימת לשכה ראשית בעיקר בשביל רוסיה המרכזית; יש לארגן ועדים חבליים באודיסה, קיוב, סימפרופול ובאקו. הישיבה החליטה לכנס באחד בספטמבר ועידת „החלוץ" באוקראינה (כדי לשים קץ לפעולה הנבדלת של „המרכז האודיסאי"), ובסוף השנה — ועידה כל־רוסית. ההחלטה על „המרכז האודיסאי" אומרת: „הישיבה הפלאנרית של המרכז קובעת שקיומו של „המרכז האודיסאי — המכנה

---

*) למשלחת נבחרו: ש. אהרונוב, א. אדלר ו. סטיימאצקי. סטיימאצקי נסע לחו"ל ביוני, אדלר — בסתיו, אהרונוב נשאר לעבוד במרכז בחארקוב.

את עצמו בשם מרכז אוקראיני של „החלוץ" — אשר נסתדר על־ידי הסתדרויות ציוניות פוליטיות ידועות, מכניס קרע בהסתדרות החלוצית. מליאת המרכז פונה אל כל אגודות „החלוץ" ואל הועדים החבליים והגלליים באוקראינה לאחוז בכל האמצעים כדי למנוע את הסתדרותנו מסכנת ההתפלגות".

החלטות מפורטות הוחלטו בישיבה זו בעניני העליה: יסוד לשכות־עליה גלליות במקומות שונים; מינימום של הכשרה (חצי־שנה) בשביל העולים; ההשתתפות בועדי־העליה המאוחדים היא זמנית ורק בנוגע לעניני החלוצים ויתר סוגי העובדים, אם יוברר ש„התעודות" של מרכז „החלוץ" לבדו אינן מספיקות.

*

ב־1920 ובתחילת 1921 הסתעפה הפעולה החלוצית. הונחו יסודות לקבוצות ולסניפים חדשים, והקיימים חוזקו. בברדיצ'ב נתארגנה „החבורה העובדת הראשונה" בת 100 חברים, שעבדו בשדות־הסלק ליד בתי־החרושת לסוכר ובעבודות אחרות גם בחקלאות וגם בתעשיה ומלאכה. בפודוליה, בקוקז ובתור־פסטאן היו נקודות־הכשרה קטנות של „החלוץ". על הפעולה בהומל כבר סופר לעיל. בויטבסק נתארגנה ב־1920 קבוצה לחקלאות בשם „החלוץ", שעבדה בגן בהדרכת אגרונום מומחה. ליד הגן היתה דירה משותפת. בתחילת הקיץ של 1921 עלתה מויטבסק הפלוגה הראשונה בת 8 אנשים, אך העבודה בגן נמשכה.

הסניף בפטרוגראד ארגן באותה שנה אַרטאַל בשם „החלוץ" שחכר נגריה משוכללת („בית־חרושת לעיבוד עצים"). בראש הפעולה עמד מ. הוא נגש לארגון „גדוד־ברזל" אשר לא יירתע מפני כל אמצעים בדרך עליתו. אנשי ה„גדוד" הזה התפזרו, לאחר שלא הצליחו להוציא לפועל את תכניתם בדבר „המצאת" מקור־הכנסה גדולה לצרכי העליה. מאחר שהחלו מרגנים אחרי מ., כי מתוך רצון לעשות את הנגריה מקור־רווחים בשביל צרכי העליה אינגו מקפיד לשמור על עקרונים חברתיים־מוסריים, עשה ועד הסניף מאמצים להתערב בהנהלת הנגריה, אך לא הצליח. מ. הוצא מן „החלוץ" וכעבור זמן־מה משך את ידיו גם מהנגריה והיא עברה לרשות בעלים פרטיים.

המרכז בחארקוב והלשכה במוסקוה הספיקו במשך הקיץ לסדר ענינים חשובים גם בשטח העליה והארגון וגם בשטח ההכשרה. מרכז „החלוץ" עשה חוזה עם הועד המרכזי של „וסאַראבוטזאַמלאַס" בדבר סידור 300 חלוצים בעבודות חקלאיות בפלך ניקולאיאַב ונשא ונתן אתו בדבר תמיכה כללית בפעולות „החלוץ". בתור הראשון נשלחו חלוצים לעבוד בסובחוז „אוצ'אַג קול־

טורי" („אֶח התרבות") ליד המושבה נובופולטאבקה, אשר שם היתה תחילה חות־לימוד של יק"א. הסביבה ההיא טרם שקטה. בכפרים הסמוכים (באשטאנקה, באטורינו) ישבו ליסטים מזוינים אשר היו מתנפלים כפעם בפעם על הסובחוז ובחפשם אחרי „בולשאויקים וז'ידים" היו מחריבים את המשק, לוקחים מספוא, כלים, חומות ותעודות רשמיות של הסובחוז ומכים את כל הבא לידיהם. בתנאים קשים כאלה באו לנובופולטאבקה באביב 1921 ועבדו שם במשך הקיץ עשרות חלוצים ממקומות שונים: קריווי־רוג, חרסון, יאליסאוואטגראד, קראמאנצ'וג, ניקופול ועוד. לפי החוזה היו החלוצים צריכים לקבל מזונות ובגדים. אולם האוכל היה גרוע ובגדים לא ניתנו כלל*). היה מקרה שגם לחם לא ניתן לעובדים בסובחוז. החלוצים לא יצאו באותו יום לעבודה. עמד להתלקח סכסוך חמור. ואז בא מניקולאייאב אינסטרוקטור של מרכז „החלוץ"**) והוא יישב את הסכסוך. היחסים ההדדיים בין החלוצים להנהלת הסובחוז היו בדרך כלל טובים, ביחוד לאחר בואו של זייצ'יק***) לעבוד כסגן־מנהל המשק. אולם־ההרצאות של החנה נמסר לחלוצים לדירה, החדר הגדול והמרווח היה בלי חלונות ודלתות. נשבה רוח, התקרה דלפה ורב הרפש. החלוצים עבדו יפה בשדה, בגן־הירקות ובכרם, ורבים למדו את העבודה כהוגן. בסוף ספטמבר נגמרה העבודה. חלק מהחלוצים חזרו לבתיהם, חלק נסתדרו לעבוד במקומות אחרים וחלק עלו לארץ.

כמה חלוצים עבדו באותה שנה גם במשקים אחרים בסביבה זו („וולובי דוור", „קראסנויא זנאמיא", ועוד). תנאי־העבודה והמשכורת היו דומים לאלה שבנובופולטאבקה.

באותו זמן התחילו לבוא למוסקוה חברי „הפועל בדרך" וקבוצת „משמר הולגה". הקבוצה „משמר הולגה" בסאראטוב, אשר רוב חבריה עלו לארץ בשנת 1922 ועובדים עתה בקבוצות (גניגר, תל־יוסף, כפר־גלעדי ועוד) — היתה מגדלור לנוער היהודי ברוסיה ונסיונה שימש אחרי־כן זמן רב „אורים ותומים" לפעולת הלשכה הראשית והמרכז של „החלוץ". היא גיבשה כאילו את הרעיון והמעשה החלוציים בשלבים ובתנאים שונים של המהפכה ברוסיה: מ־1918 עד 1922.

---

*) לפי דברי ש. רשבא, נתנו מנהלי הסובחוז חתיכה אחת של אריג גם בשביל כל החלוצים, ותו לא.

**) ל. זינגרוב.

***) כעבור שנים מספר — אחד ממנהלי העבודה של ה„ג'וינט" באוקראינה.

קבוצת „משמר הוולגה" הכתה גלים רחבים בחיי הנוער היהודי ויצרה ערכים לתנועה החלוצית ברוסיה. הקבוצה החלה את עבודתה על גדות הוולגה, נדדה לקוקז, התגוררה במוסקוה ובסביבותיה ונקלעה לפלך סמולנסק... ואחדים מחבריה הגיעו לליטא וללקושטא והשתתפו גם שם ביסוד הסתדרות „החלוץ". לקבוצה זו יוקדש כאן פרק מיוחד.

קבוצת „משמר הוולגה"*)

א

סאראטוב בשנת 1918.

עיר זו שוכנת על שפת הוולגה, מוקפה מכל עבריה גני־פרי, ירקות, חורשות ושדות־תבואה.

קב׳־צ׳ עמים שונים חסו בצלה: כדרום לה השתרע גליל הגרמנים על שני עברי הנהר עם תרבותו החקלאית הגבוהה וחייו הלאומיים האבטונומיים; מצפון לה — כפרי הרוסים הוולגנים רוויי המסורת הלאומית וחניכי תרבותה מדור דור; במרחק לא־רב ממנה נוו להם באשקירים, קאלמיקים, קירגיזים וטאטארים. במשך שנות המלחמה נתלקטו פה פליטים יהודים מכל רחבי רוסיה הישנה. היהדות הרוסית המגוונת והמנומרת אספה בעיר הזאת מקבוציה השונים.

גרמני נקרה בסאראטוב עם רוסי, טאטארי עם קירגיזי, באשקיר עם קאלמיק יביניהם אצו־רצו יהודים, אזרחים בני „חילי־ניקולאי" ויהודים פליטים ובאים מליטא, פולין, וולין, אוקראינה, רוסיה הלבנה, קרים, קוקז.

העיר הזאת שהיתה מעוטרת ירק אילנות וכמעט שהיתה דומה לכפר במראה, באוירה ובריחה — נתברכה גם במוסדות תרבות והשכלה חשובים: אוניוארסיטה, פוליטכניון, מכון חקלאי ופדגוגי, מוסדות מוסיקה ואמנות שונים.

הנוער הלומד, שהתרכז בתוכה, מילא אז תפקיד גדול בחיים הפוליטיים הסואנים אחרי המהפכה: הוא נמנה על המפלגות השונות, נשא את דברו בכל הועידות והכנוסים שרבו בימים ההם.

בתוך מחנות הנוער הלומד המה ביתר שאת הנוער היהודי שהיה מפולג: ציונים, בונדאים, ס״ס וי״ס, פועלי־ציון, ועוד. ובציונות עצמה — צ״צ, ציונים כלליים, „מזרחי". ובצ״צ — אגף שמאלי וימני. והימים — ימי הצהרת בלפור, האספה המכוננת ברוסיה, הועידה היהודית הכל־רוסית.

עם הלהג הרב שהיה בוכוחים, באספות, בתהלוכות ובחגיגות שמלאו את חלל החיים היהודיים בסאראטוב נוצרו גם קניגים צבוריים ממש: בתי־ספר עבריים

---

*) הפרק על „משמר הוולגה" נכתב בידי ישראל ה. ל.

מיסודה של „תרבות", אגודת נוער ציונית קשורה עם שעורי ערב, מוסדות כלכליים לעזרה ולהספקת עבודה. גם פעולה ציונית כספית רחבה לא נעדרה: הקה"ק, שקלים, עזרה כספית למרכז הציוני ברוסיה ועזרה לפעולה הפוליטית של ההסתדרות הציונית העולמית. גולת־הכותרת של הארגונים הצבוריים היתה הקהילה הדמוקרטית שצריכה היתה לשלוט על הכל ולשמש מנוף לכל פעולת ההווה במקום ולבנין העתיד בארץ התקוות.

הנוער הציוני בסאראטוב שעסק בכל הפעולות האלה היה מורכב לפי חנוכו בעיקר משני סוגים:

האחד היה טבול יהדות ובלבו רגשו ורחשו כל הדורות בישראל על שפלותם ותקותם, יגונם וחזונם. בתוך הנוער הזה היו רבים אשר הריחו את ריח השדה באדמת ישראל מפרקי התנ"ך ומהאגדות ומעטים גם ממשנת זרעים, עניני קרקעות, עבודה ומועדים שבתלמודים ובברייתות עתיקות. ארץ ישראל עמדה לנגד עיניהם תמיד. הם הכירו אותה על הריה ועמקיה, נהרותיה ונחליה, מראותיה ועניניה יותר מאשר את חבל מולדתם. הסוג השני היה נוער שנשבה לבין הגויים וזר היה לכל חיי אומתו, יצירתה וחויותיה בעבר. אך גם לבם של אלה געש והמה לקראת מולדת העתידה לחלץ את העם היהודי מכל צרותיו.

משני הסוגים האלה התלקטו החברים לאגודת „החלוץ" המקומית. האגודה הזאת, שנוסדה בתחלת 1918, כאחת ממאות האגודות שצצו בתקופה ההיא, היתה עורכת אספות־חברים מפרק לפרק ובהן היו החברים משוחחים על א"י, על התפקידים החלוציים בתוכה וכו'. עם התקרב האביב החלו לדון על הכשרה חקלאית ונתקבלה גם החלטה מחייבת בענין זה. אך לידי מעשה לא הגיעו, באשר רוב החלוצים סמכו על עזרת „חברים טובים", שהבטיחו הרבה ולא עשו כלום. המצב הזה של בטול תכנית ההכשרה יצר רוח של דכאון ואכזבה בין החברים הצעירים וממילא הגיעו לכלל פעולות שונות חשובות ותפלות מבחינה חלוצית.

באותם הימים עברה בסניף המקומי של צעירי־ציון, שהיה זמן רב גמול מפעולה ציונית פוריה, רוח של צמאון למעשים ביחוד בסעיפים המכוונים ישר לארץ ישראל. נוצרה אז ועדה ארצישראלית בראשותו של זלמן וולקומירסקי, שנגשה במרץ להגשמת ההערכה העצמית למען הקה"ק בין יהודי סאראטוב. והפעולה הכספית שהיתה מלווה תעמולה נמרצה לרעיונות הלאומיים והסוציאליים הגלומים בהקה"ק חרשה חרישה עמוקה בחוגי היהודים במקום. ההכנסות עלו על המשוער. נתרקמו אז תכניות נועזות על ארגון עצמי של ההמונים היהודים למען הקה"ק בסאראטוב ובדוגמתה בכל יתר הקהלות ברוסיה באופן שלא יהיו תורמים

בלבד אלא מעונינים בקרן כבענין שלהם. אולם כל התכניות נגדעו עקב חורבן הציונות ברוסיה שנישא בכנפי המהפכה האוקטוברית.

והנה באחת הישיבות של הועדה הארצישראלית הזאת נתעוררה שאלת קיומו של סניף „החלוץ" המקומי שחבריו היו כולם מצ"צ. אחר דיון רב הוצעה ע"י ז. ו. הצעה מוזרה: להכריז בפומבי על בטול „החלוץ" בסאראטוב. חברים רבים דיברו בהתמרמרות נגד ההצעה „הליקוידטורית" הזאת וטענו כי בגלל תוצאות שליליות מקריות אסור להשליך נעל על החומר האנושי הצעיר והנלהב שהתרכז באגודת „החלוץ". ז. ו. הגן על הצעתו בכל תוקף והדגיש שהוא מציע אותה לא מתוך יאוש בחברים אלא דוקא מתוך אמונה בהם ובטחון בחדוש הסניף על יסודות מוצקים. הצעתו נתקבלה, ובזה נגמר הנסיון הראשון ביסוד „החלוץ" בסאראטוב. זה היה בקיץ שנת 1918.

בינתים התחזקה בעיר ובחבל הממשלה הקומוניסטית. הונף הגרזן על ענפי הכלכלה היהודית, נכבשו בתי־הספר העבריים, בא הקץ לכל עבודה ציונית. בנוער היהודי הדיגל בציון — מביכה ואבדן עצות.

בתחלת החורף התקימה אספת צ"צ להתוית קו־הפעולה במסגרת התנאים החדשים ובאסיפה שעודדה את רוח החברים נשמעה הודעה מאת קבוצה בת חמשה על פגישת כל המעונינים באופן אישי ב„החלוץ". (יוזמי הפגישה גמרו בלבם לא להקרא בשם „חלוצים" עד שיהיו ראויים לכך לפי מעשיהם). לפגישה, שהתקימה בסוף שנת 1918 בחנוכה, באו 15 חברים, שהיו מאיזורים שונים ברוסיה ונתחנכו במוסדות חנוך שונים (מן החדר הישן ועד ביה"ס הרוסי) ועסקו באגודות שונות ובלמודים שונים. בפגישה עמדו לדיון שני ענינים: תכנית העבודה לעונה הבאה, הגדרת המטרה של „החלוץ". בסעיף הראשון נתקבלו החלטות על יציאה לעבודה חקלאית בעונה הבאה באופן משותף ועל הימנעות לשאת את שם „החלוץ" בטרם יעמדו במבחן הראשון, והוא — עבודה חקלאית במשך עונה.

ביחס להגדרת המטרה התפתחו וכוחים שהביאו בסיכומם את הנוסחה הזאת: מטרת החלוץ היא לסלול דרך להקמת ישוב עברי בא"י, שיביא לידי תחיתנו הלאומית על יסודות סוציאליים בריאים.

עם בחירת חברים להכנת היציאה לעבודה החקלאית נגעלה אסיפת־היסוד של הסניף המחודש.

נבחרו זלמן וולקומירסקי ולינטופסקי*).

*) השתתף אחרי־כן ביסוד „החלוץ" בליטא ומת שם אחרי מחלה מבלי שזכה לעלות לארץ.

ב

אחרי ימים רבים של גשוש בתוך המבוך הגדול של המשרדים והמוסדות הסוֹאֶטיים הגיעו החברים עד ה„זאֶמאוטדיל" (מחלקת החקלאות). המו"מ הוכתר בהצלחה וקבלנו עבודה כקומונה במשק ירקות ופירות גדול ששמו „באבקובה". אנו כנינו את המקום „משמר הוולגה", באשר נשקף הוא על פני הוולגה הזורם במזרחו במרחק 3-4 קילומטרים ממנו. המשק הזה, (8 קילומטרים מהעיר) היה שייך לפנים לאחד מבעלי־האחוזה הגדולים. גדלו בו בעיקר ירקות שונים בהשקאה ושלא בהשקאה, ומהם מינים שגודלו בחממות.

בקצה המערבי של המשק היו שני גני־פרי, של תפוחים ואגסים ושל דובדבנים ושזיפים; ועל ידם כרם ענבים מזוין באמצעי־הגנה מיוחדים מפני צנת החרף. בתוך הגן הראשון, המורם על פני השטח הגובל את הנהר, היו בתי הדירה של האחוזה שהוקצו למושבנו — בתי־עץ יפים מאד. ומאחורי הגן, במשבצת עצים עבותים מצילים, דממה לה ברכת מים חבויה מעיני העולם בתוך נחל, המעביר בה את מימיו שלא בחפזה.

הבריכה הזאת סיפקה לנו מים טובים לשתיה וליתר צרכינו; אך בעיקר נחרתה בזכרוננו בגלל השחיה בתוכה שהסבה לנו עונג רב. רגילים היינו לטבול בה בקומנו ובשובנו מן העבודה וגם במנוחת הצהרים. מן המרפסת של הבית החיצוני נשקף מראה־נוף נפלא, רחב ידים ועשיר גוונים: על גבול האופק שטף הנהר המוריק, מכסיף ומכחיל לפרקים. בינו ובין קו־האופק רצועת־שדות צרה, ירוקה באביב, זהובה בקיץ, וכתומה בסתיו. מקו הנהר פנימה נראו צמחי שפת הנהר, לארכו וממערב לו — כל אשר ייזרע ויגדל בחבל: מיני דגן, חצירים וקטניות, עד הרצועה הקרובה לנו המכוסה כל מיני ירקות. מדרום־מערב ומצפון־מזרח — חורשות. האחת גדולה ובמלוא כוחה; והשניה — קטנה והולכת ומתמעטת מפני היד ששולחה בה. על פני כל הנוף פזורים בתי אכרים בודדים על נחלותיהם, שחסו ברובם בצל המשק הגדול ורק בקצה הדרום נצנצו כפרים אחדים.

המקום שפע שלוה ובטחון עצמי. התמורות והזעזועים שחלו ברוסיה לא נכרו במראה הנוף המבורך (אף כי היו ניכרים מאד במשק).

קבלנו את העבודה במשק הזה לפי חוזה ביניגו, „קומונה של פועלים חקלאים", לבין מחלקת החקלאות העירונית („גורזאמאוטדאל").

בין הסעיפים המקובלים היו בחוזה שלנו שני סעיפים מיוחדים: א) אבטונומיה מוחלטת בחלוקת העבודה הפנימית; ב) מנוחה בימי השבת והחגים של היהודים ולא של הנוצרים, ועל כל חג ויום מנוחה עלינו להודיע להנהלת המשק יומים לפני

זה. הסעיפים הללו נתנו אפשרות לקבוצה ליצור פנה עברית עצמאית בתוך הים הרוסי והדבר עלה בידה.

יש לציין את ההתעניינות הרבה בקבוצתנו מצד אנשי ה„זאמאוטדאל". הם שאלו להרכב החומר האנושי שלנו ועל המניעים שהביאו אותנו לעבודה החקלאית. הסברנו להם את הענין הגדול של מעבר המונים יהודים לעבודה פרודוקטיבית וספרנו על העריגה העזה המפעמת בלב הנוער היהודי לחקלאות — לעבודה בחיק הטבע. נשאלנו, אם קיימת כבר תנועה כזאת בקרב היהודים או שאנו הננו מבשריה הראשונים, באשר בתנועה הקומוניסטית לא מצאו אף שמץ ממנה. סיפרנו להם על נסיונות ההתישבות היהודית בארצות שונות ועל המפעל הא"י בגלויים החלוציים.

דברנו על התנאים שבהם אנו רוצים לקבל עבודה במשק הממשלתי והגשנו בקשה לאשר אותנו בשם „קומונת פועלים חקלאית „החלוץ".

כשהוסבר לאנשי ה„זאמאוטדאל" פשר השם הזה ותרגומו לרוסית, נתנו לידינו תקנון דוגמאי של הקומונות, על מנת שיהיה לנו לעינים בעריכת התקנון שלנו. לקחנו את התקנון הדוגמאי שהיה כמעט ב„לא תגרע" והוספנו על הסעיף הרגיל המדבר על המטרה הכללית פסוק על המטרה המיוחדת של הקומונה „החלוץ" והוא: „ מטרת הקומונה „החלוץ" — להעביר את העם היהודי לעבודה פרודוקטיבית, ובעיקר לעבודה חקלאית על יסודות קומוניים, ולהכשירו ליצירת מרכז העבודה היהודי החפשי בא"י". גם בסעיפים, המדברים על פעולות הקומונה, הכנסנו סעיף מיוחד, והוא: „הקומונה „החלוץ" מכשירה את חבריה לכל ענפי החקלאות ומכינה חבר אנשים בשביל הפעולה בקרב ההמונים היהודים, לשם העברתם לעבודה פרודוקטיבית בכלל ולקומונות חקלאיות בפרט".

הסעיף השני נתקבל ב„זאמאוטדאל" ברצון ובהתלהבות. לא כן הראשון. וכה טענו אלינו: „מה לכם, נוער אידיאליסטי הדוגל בקומונה, ולפלשתינה הנמצאת תחת לחץ הריאקציה העולמית, בידי האימפריאליזם הבריטי?" שוב שוחחנו אתם על עניני תנועתנו והשתדלנו להסביר להם את ערכה של א"י במפעל הגאולה וההבראה של החיים היהודיים. הענין לא נתחוור להם והם שדלו אותנו שנעזוב את הרומנטיקה הזאת ונקדיש את כל מרצנו לרוסיה הסוֹוֶאטית, שבה בלבד קיימים כל התנאים להגשמת משאלתנו — הבראת חיי היהודים והעברתם לחקלאות על יסודות קומוניים. הם גם הדגישו שבאופן זה מובטחת לנו מצד השלטונות הסוֹוֶאטיים תמיכה מלאה בפעולותינו בכל רחבי המדינה.

הויכוח לא הביא לשום תוצאות, אך בכל זאת לא ראו אנשי ה„זאמאוטדאל", שהיו גויים גמורים מלידה, כל סיבה למנוע מאתנו את האשור הנדרש.

אחרי קבלת האשור לתקנון שלנו ולקומונה „החלוץ" וחתימת החוזה בינינו ובין ה„גורזאמאוטדאל", החלה התכונה ליציאה מן העיר אל השדה — באסרו חג של פסח תר"פ.

ג.

כשבאנו אל המקום מצאנו שם עזובה רבה, לכלוך וזוהמה, „ירושת" הצבא שחנה בבתים ובחצר. ראשית פעולתנו היתה לנקות את חצרנו ואחרי כן שמנו פנינו אל הדירות. עבדנו יומיים (יום ה' וו'). בשבת נחנו וביום א' יצאנו לעבודת המשק.

העבודות שזכו להעשות על ידינו בזמן הראשון היו מן הפשוטות ביותר. ולא דרשו אלא התאמצות גופנית בלבד. אחת העבודות היתה עדור עמוק בחממות באתים. לפנינו ואתנו עבדו גם מבני הכפרים והאכרים. העבודה התנהלה על ידיהם בעצלתים ובאדישות רבה ובהוכיחם מישהו מהנהלת המשק על פניהם ענו: „לפי שכרנו עבודתנו".

ואנחנו — באנו צמאים לעורגים לאדמה. הנה הדרך אשר דברנו וחלמנו עליה זמן רב. הנה ההגשמה שהעדרה היה למאֵרה לעם ופה אנו צריכים לעמוד למבחן. אם נצליח נהיה חלוצים ראויים לשמם. וכאשר נשאו מאמצינו פרי הלולים גאה לבנו וימלא אמונה חזקה בכח הרצון. כל הפלפולים על ציונות וסוציאליזם, על הסתירות ביניהם והגשרים האפשריים נראו דברים שדופים, תלושים ולא מחוברים לקרקע. בבת אחת הויגשנו את עצמנו מעבר לכל הסערה הנשאת בישוב היהודי בן שלושים האלף בסאראטוב העיר על מפלגותיו, מעמדותיו ושדרותיו.

לאט־לאט נכנסנו למלאכות שונות במשק הירקות: שתלנו, השקינו, עדרנו, נכשנו ואחדים מאתנו זכו ללכת אחרי המחרשה — סמל הגאולה בעינינו, בעיני ילדי הגיטו. בני הכפרים שהתבוננו בנו ובעבודתנו כאשר ראו כן תמהו: „זידים", ילדי השטן, ואולי גם „ריצחי אלהים" והנה הם אנשי־עמל, ישרים ושקטים כאחד האדם. מאמצינו ומסירותנו בעבודה ששמשו משל ומופת בפי הנהלת המשק הגדילו את פליאתם ופעם נשאלנו: „העובדים אתם בקבלנות?"

לא פחות מהם הפליא הדבר, כנראה, גם את מנהל המשק. שמו היה איואן ולאדימירוביץ. איש הכפר, בעל השכלה, נדיב לב וקאפריסי. תחילה רצה לבאר את חריצותנו בעבודה מתוך נאמנות קומוניסטית וכשנוכח כי לא זה הפשר השתדל

להשיג ידיעות עלינו גם מפי אנשי ה„זאמאוטדאל" שבאו אתנו בדברים וגם מפי באי־כוחנו בשיחיתיו אתם בשעת מסירת סדור העבודה.

לאט לאט נתגלגלה השיחה עלינו ועל מהותנו מפה לפה ועד הכפרים הסמוכים הגיעה. וביום בהיר אחד שמענו נערי הכפרים מצביעים עלינו: „אלה הם קומוניסטים ירושלמיים". היה בדברים האלה משום תמיהה, חשד וכבוד כאחד.

היו יחידים שיחסם אלינו היה חדור ידידות מוחלטת, מתוך הרגשת הטוב והטוהר שבחיינו. אחד מאלה היה סגן מנהל המשק ניקיטה, חבר המפלגה הקומוניסטית.

מלבד המשק היו לנו, בדרך הטבע, עבודות שונות בבית: הכנת אוכל, כביסה, הבאת צרכי מזון מן העיר ומן הכפרים הקרובים ושמירה על הנקיון בבתים ובחצר.

כל המלאכות מחוץ לכביסה. נעשו בחלקן על ידי התורן היחיד (שהיה נשאר בבית והיה עובד כמעט יממה שלמה בהפסקת 3—4 שעות לשינה) ובחלקן על ידי כל החברים אחרי יום העבודה המאומצה או לפניו.

הורגש צורך בהתאמצות יוצאת מגדר הרגיל לא למען „באבקובה" כי אם למען הגיע לחיי קבוצה בלי גרעונות (מארת הקבוצות בימים ההם, לפי דברי העסקנים הציונים „אנשי המעשה")

כשהיה צורך להביא להם מסאראטוב היה התורן מעיר חבר אחד או שנים בשלש בלילה שילכו ויביאוהו על שכמם מן העיר ויגיעו בחזרה עוד בטרם יצלצלו לעבודה. ואם היינו צריכים להביא תפוחי אדמה מהכפרים הסמוכים היינו הולכים לשם אחרי יום העבודה ושבים במאוחר בלילה.

החיים האלה בחיק הטבע תוך הסתפקות במועט, התאמצות מתמדת, טפחו בקרבנו בטחון עצמי והעזה רבה. המאמצים בעבודה וההסתגלות אליה היו ראש מאויינו. הם באו במקום „חישובי־הקץ" בהגשמת הציונות, במקום התיאוריות הערטילאיות על מזיגת הציונות והסוציאליזם והשיחות הבטלות על „מדינות ההסכמה" והפוליטיקה שלהן בארץ.

•

אך עוד ערכים חודשו בחיינו.

הלשון העברית היתה ידועה כמעט לכל החברים שיצאו ל„באבקובה". אחדים מהם היטיבו לדעתה. אבל חיותה היתה מוגבלת בכתלי קלובים ובעניינים שאין להם מגע ומשא עם החיים הממשיים. והנה העברנו את הלשון העברית לשטח של חיי עבודה במשק חקלאי עם כל המסתעף מהם ונמצאה הלשון השגורה בפינו



הגרעין היסודי של „משמר הזולגה" (סאראטוב)

דחוקה וחסרה. נמצאו בין החברים בעלי רצון ויכולת לחפש בספרים את הניבים החסרים ולהעלותם ממה שהיה זכור להם מנצני הספרות הכפרית בא"י. העברית שהיתה מדוברת בפינו, מתחילה בגמגום רב ובלי כל לחלוחית, כאילו נתחדשה ונתרעננה מריח האדמה ומנופם הנוף עד שהפכה להיות שלטת בצבורנו הקטן. קשה לתאר את המאמצים שהיו דרושים לכך ליצירת אי עברי בתוך ים רוסי גדול במעוט ספרים עברים ובחוסר כל עתונות עברית. התגברנו על כל אלה ובדרך נדודינו הפלאנו בדבורנו העברי את אזני שומעיה ויודעיה למקומותיהם.

השלטת הדבור העברי אמצה את הקשרים בינינו ובין הספר העברי, שנקרא בשעות הפנאי. גבר בנו הרצון ליצור לעצמנו הוי עברי שיינק מכל החיוניות שבנבכי העבר ועם זה יהיו פניו לעתיד — לחיי העבודה הקבוציים. תארנו לעצמנו שהקבוצה בא"י כבר השיגה את הדבר הזה ואנו בדמיוננו חקינו אותה.

האספה הכללית בכל ליל שבת, שבה התחלנו מבירור ענייניו הקטנים ועברנו אל ענייני התנועה, האומה, העבודה הקבוצית ויחסי חברים, היתה מפעל תרבותי חשוב אם כי אנו בעצמנו לא ידענו אז להעריך אותה.

הזמרה המשותפת אחרי האספות שהיתה מלאה וגדושה נגוני חסידים עורגים קשרתנו אל שלשלת העבר ולכדה אותנו אל חזון ציון. זמרתנו נשמעה למרחקים והגיעה עד לאזני השלטונות שהתעניינו בנו.

בחגים לבשה פנתנו צורה חדשה בכל: במאכל ומשתה, בהלבשה, בהארת החדרים ובפעולה התרבותית הרשמית והבלתי־רשמית שהתנהלה בהם. ופעמים נערכו גם נשפים שהמו שמחת נעורים פורצת. לשם קיום השבתות והחגים בפנתנו נאסר על החברים לעזוב את „באבקובה" בשבתות בלי רשיון מיוחד ממזכירות הקבוצה.

אולם גם חיי החול שלנו לא היו אפורים. העבודה המאומצה לוותה בעתות המנוחה שיחה על כל הענינים הנמצאים באֶפקה של התנועה החלוצית.

יחסי החברים היו פשוטים, לא סנטימנטליים; יחסי כבוד פנימיים מתוך הערכת רוממות דגלו של „החלוץ", מלווים בקורת הדדית ותביעות לעצמנו, לכל אחד מאתנו ולקבוצה כולה.

מפקידה לפקידה היינו מתאספים לאור מנורה כהה לדין־וחשבון הדדי על כל מה שעשינו וקרנו. הבקורת ההדדית שנבעה מתוך יחסי־כבוד היתה כח מניע גדול בחיינו. היא חשלה את הרצון, הגבירה את האחריות וחנכה אותנו לשקול־דעת בכל ענייניו הקטנים מתוך השקפה חלוצית.

חגיגתנו הראשונה בל"ג בעומר, שנחוגה תוך בטחון בהצלחתנו, הבליטה את פני חיינו גם מחוצה לנו, באספה אליה אורחים מכל הזרמים והאגודות שבתנועה הציונית.

אז שמענו הודיה בערך „החלוץ" גם מפי אנשים שהתיחסו אליו עד אז בבטול.

השמועה עלינו עשתה כנפים בכל פנות סאראטוב היהודית. גם יהודים משכימים לתפילה וגם אנשי ה„בונד" דברו עלינו בכבוד והערצה.

הגיע הדבר עד ה„יבסקציה" האויבת — ותחרד. היא ראתה את הכוח החדש בתוך הציונות העתיד לבייש אותה גם ברחוב הכללי ותתחיל לחתור תחתיו. בעתון המקומי הופיע מאמר נגדנו, אך לא הטביע שום רושם. לא עלה בידי היבסקציה להפר את היחסים הטובים שהיו בינינו לבין מוסדות השלטון שעמדנו אתם בקשרים.

השפעתנו על ההמונים היהודים עלתה וגברה והנוער החל לחלום על עבודה ב„החלוץ".

כשנודעה פעולתנו למרכז „החלוץ" ברוסיה שאל אותנו על ענינינו ונשיב על הכל. אך בועידות וכנוסים עוד לא רצינו להשתתף, בטרם עברנו בכור המבחן.

ד

במשך הירחים הראשונים לא נטו חיינו ממסלולם הקבוע: עבודה, על פי רוב, מזריחת השמש עד שקיעתה במשק ובבית ושיחות פרטיות וכלליות על ענינינו בעתות הפנאי. החלפת־כוח בלילות ושעות שמחה בערבים ובשבתות.

גם בנפשנו דמם הסער. נשבה רוח חרישית, מכוונת לעבר האחד. הכל היה ברור ומוחלט, ידאי ויציב.

אך השלוה לא ארכה. בתמוז הגיעונו ידיעות על כבושי הפולנים בגלילות רוסיה המערבית, על נחשול הפרעות בתחום המושב היהודי בעקבותם. הממשלה הסוֹאֶטית הכריזה על גיוס מתנדבים יהודים למלחמה בפולנים, ובמפלגות השמאל היהודיות, מהיבסקציה עד פוע"צ שמאל, החלה מעין תנועת התנדבות. התעמולה להתנדבות התנהלה גם למען מניעת פרעות ביהודים, וכה נוספה לנוער היהודי פרובלימה חדשה לענות בה.

נעורי פקפוקים: אם מותר בעת כזאת להמשיך בשלוה את עבודתנו על שדות הוולגה? האם אין בזה משום התעלמות מדם אחים? באחד הערבים נדונה השאלה בשיחתנו הכללית.

צער גדול העיק על הלבבות: כאילו ניתקנו בחוזק־יד ממחנה הפועלים בא״י, אשר נצטרפנו אליו בחזיוננו והוחזרנו אל עמק הבכא של ישראל בגולה. הגענו אחרי הברור למסקנית דלקמן: „השתתפות בצבא זר אין דינה כדין הגנה עצמית, שהיא חובה קדמת לכל. שום פעולה לעזרת ההמונים בגולה אין ערכה שוה לפעולת ההכשרה החלוצית, שממנה התקוה היחידה היסודית לחיי האומה, ומתוך כך: תשובה יחידה לכל האסונות והפגעים המתרחשים — הגברת החלוציות, העמקתה והרחבתה בעם".

אבן כבדה נגולה מעל הלבבות; ולמחר נצטרפה לעבודה בשדות נימה נוספת: תשובה לפרעות בתחום המושב היהודי.

עברו שבועות אחדים והנה תלאה חדשה: דניקין חונה במחנה כבד מקדם לעיר וכל שטח סביבות הוולגה כוסה גייסות מתכוננים לקרב וגם על באבקובה שלנו (היא „משמר הוולגה") לא פסחו.

בבקר בהיר אחד תפשה פלוגת צבא את מעונותינו, ואנו נאלצנו לשים לדרך פעמינו; בצרורותינו על כתפינו, מתוך בהילות, עברנו אל משק אחד שעבדה בו קומונה סטודנטית; שם המשק „גוסיולקה". נמצאה לנו שם עבודה לימים אחדים ואח״כ פסקה. שוב נכנסנו במשא ומתן עם ה„זאמאוטדאל" על מקום עבודה בשבילנו.

הימים היו ימי אסיף ולא קשה היה למצוא עבודה; אך תנאי המעון ודרישותינו ביחס לתנאי העבודה במשק הכבידו על הענין. (דרישותינו היו — מנוחת שבת וחגים יהודיים חלף העבודה ביום א׳ ובחגים נוצריים ואבטונומיה פנימית בחלוקת העבודה).

שבועות אחדים בלינו בבטלה מאונס בגוסיולקה, שרויים במצב כלכלי קשה והלך־רוח כהה. בינתים ניגף דניקין. היתה הרווחה; ואנו קבלנו עבודה באסיף התבואות במשק „גורנאיה פוליאנה" לפי התנאים הרצויים לנו.

עמוסים צרורות, חבילות וכלים עברנו מרחק של 8 קילומטר ובאנו אל המקום. למחר החלנו לעבוד בגבוב התבואה, בטעינת העגלות ופריקתן בגורן וגם בדישה. היינו מרוצים, כי בפעם הראשונה באנו במגע עם משק תבואות ממש, והכרנו מכונת־דיש גדולה על כל המלאכות הכרוכות בה. העבודה היתה מייגעת, אף כי שעותיה לא עלו על שמונה. תחילה לא התיחסו אלינו הקומונרים באמון; אך בעבור ימים הוטב היחס, עד כדי חברות.

מקום זה לא דמה ל„באבקובה" בהדר נופו. לא נתרקמו בו בראשונה חלומות ההעפלה הקבוצתית; על כן לא נחרת בזכרוננו כנקודה א״יית בערבות הוולגה.

נחרתו בזכרוננו המשפחה היהודית שמצאנוה עובדת במשק וגם ה„סובוטניקים" בסביבה הקרובה שהתיחסו אלינו בכבוד, כינונו בשם „ישראלים" והיו דורשים מאתנו שמירת כל התרי"ג מצוות שזוכינו בהן.

בערב ראש השנה כלינו את עבודתנו, נטשנו את „גוראניא פוליאנא" ושבנו אל העיר, שמחים בכל מה שעבר עלינו ותוהים על דרכנו לעתיד.

בשבועות הראשונים תכני תכניות לעליה. את הכסף שהיה בקופתנו, היותרת מהוצאות מחיתנו, הקדשנו לקרן עליה לנו. אולם כשהוברר כי אין תקוה לעליה קרובה נאלצנו להתפזר כדי למצוא את מחיתנו.

במקום הקומונה „החלוץ" בא סניף הסתדרות „החלוץ". גמרנו להקדיש את זמן שהותנו ברוסיה להכשרה לקראת תפקידינו. צד אחד של ההכשרה היה ברור לנו והוא ההכשרה המקצועית ובכוון זה עשינו את אשר ביכלתנו. אך לעומת זאת חריפה היתה השאלה: מהו אפיה של ההכשרה הרוחנית החברתית הדרושה?

בהסתדרות החלוץ ברוסיה לא החמירו אז בנדון זה; הסתפקו בלמוד עברית ובהסתגלות לחיי חברה. אך אנו, שרצינו לראות ב„חלוץ" לא עוברים לפני המחנה בלבד, אלא יחסנו לו את התפקיד הכביר לשמש בתוך המחנה מלט לעפר יעקב, לא יכלנו למצא ספוק בזה.

מתוך התלבטות נמצא הפתרון: הכשרה לעבודה לא רק למען ההמונים היהודים, כי אם גם בקרבם; לא כמטיפים ומדריכים רשמיים, אלא כחברים בעבודה ומכוונים למעשה.

הרעיון הזה התגלם בהצעת ז. ו.: להקים לעונה הבאה במאמצינו פנה חקלאית, ששעריה יהיו פתוחים לכל יהודי הרוצה בעבודה חקלאית למען א"י ושהחלוצים יהיו בה הרוח החיה והמחיה.

באשר רצינו להתרחק, בתכלית הרחוק, מהיות פרושים או „מפקדים" דגולים המתנשאים מעל לעדה ומטילים מרותם עליה, החלטנו בטרם נגשנו לפעולה: לא להיות ניכרים כקבוצה בפני עצמה בעלת ענינים מיוחדים בתוך העדה; לא לעשות כל דבר בחיים המשותפים העלול להתפרש כמעשה שליטים בנגוד לרצון הכללי; עם כל זאת, על כל חבר „החלוץ" לזכור — בלי אספות ובלי ישיבות מיוחדות לסניף — את דגל הכבוד שלו, וכל מעשיו ומנהגיו בבית ובשדה צריכים להיות טבועים ברוח החלוציות, עד כדי שזו תהיה השליטה במחנה כולו.

מסרנו לסמכות האספה הכללית (שקראנו על ידי פרסום במודעות מודבקות ברחובות ובעתונית המקומית) של כל היוצאים לעבודה להחליט על הצורה.

הוחלט, כרצוי לנו, על צורת קומונה. לא הצגנו, כתנאי, לנלוים אלינו יחס מיוחד לעברית, ובכל זאת היתה הלשון העברית נקודת השאיפה לכל אחד מהם להגיע לידיעה ולשמוש בה ככל היותר. לא דרשנו מן האנשים „אני מאמין" ביחס לדעותיהם ולהשקפותיהם; אך כלם כאחד החלו, במשך זמן קצר, לראות בא"י ובעבודה חקלאית את הדרך היחידה לחיים היהודיים ובסוף הקיץ הגישו בקשות כניסה להסתדרות „החלוץ".

כשלש מאות יהודים מסאראטוב הביעו את רצונם להילוות אלינו. ביניהם היו ב"כ כל החוגים: החל בנוער ציוני לוהט צמא־הגשמה וגמור בבעלי משפחה העומדים במערכה קשה במלחמת הקיום, ביניהם רחוקים ממנו תרפ"ט פרסה, בעלי מלאכה ו„אנשי אויר", יהודי בית המדרש בעלי תוכן ומחשבה וגם בעלי „איסטרא בלגינא". הגיעו אלינו חלוצים מרוסיה הפנימית, אחדים שהשתוקקו להכשרה חקלאית ולסביבה חלוצית.

אחרי בחירה הדדית זכו כשמונים איש להכנס לעבודה במשק וכשבעים מהם כלו את העונה.

המו"מ עם השלטונות השיב אותנו לבאבקובה שהתגעגענו אליה. עוד מלפני הפסח יצאה לשם קבוצת חברים לפעולות הכנה, ואחרי הפסח היתה המולת העבודה בכל תקפה. לא עברו שבועות מעטים וראינו כי הצליח חפצנו בידנו: עבודתנו בשנה שקדמה זיכתה אותנו בתעודות תהלה מצד הנהלת המשק באשור שלטונות הגליל; היחס אלינו היה ידידותי, על אף כל חריצות הלשון בעל פה ובכתב מצד היבסקציה. האנשים הסתגלו, בדרך כלל, לעבודה, והסביבה החלוצית, אשר חרדנו לה פן יועם זיוה, לא הופרה אף במעט. להפך, גדלה השמחה בעבודה, גברה התקוה לציון הפיתחת שערים בפני המניה, גברה האמונה באפשרות של תקומת עם וחדוש חברה. אך לכל לראש, גבר שבעתים הבטחון בכוח רצוננו הקבוצי בשדה ההגשמה. בנגיד ל„מארכסיזם" השטחי, שהתהלך אז בשווקים וברחובות, וששלל את הרצון האנושי ככוח מניע בהיסטוריה — התחזקה בנו ההכרה בערך הרצון ובכוחו להגיע אל חוף ים בחתרו למראית עין נגד הזרם.

באחד הימים הגיעו אלינו ידיעות על פלוג המפלגות בארץ. יגורנו פן יקרע הפירוד את מחננו, ורצינו לגבש את גרעיני השתוף בדעות על ידי הגדרות מנוסחות, ואולי (היתה בנו התקוה) תשמשנה אלה יסוד לתנועה החלוצית בכלל.

באספת סניף „החלוץ", שנערכה בחדר אחד החברים בעיר (כי בקומונה לא רצינו, כמובן, להתקיים כסניף מיוחד) בחג השבועות הובעה המשאלה הזאת והוטל על חברים אחדים לדאוג לכך.

לשבת נחמו הוגשה לאספת הסניף שהתקיימה (ברשות הקומונה) הצעת נוסח של הגדרות, המבטאות את מהותנו האידיאולוגית.

לאחר ברור ולבון רב, נתקבלי הסעיפים, שכונו אחרי זמן בשם „עשרת הדברות של משמר הוולגה".

ואלה הם *) :

„א. הסתדרות „החלוץ" יצאה מאגודת „צעירי־ציון". סיבת התבדלותי של „החלוץ" — עבודתי הממשית שהרחיקה אותו מעבודת הדברנות.

מטרת „החלוץ", אמצעיו ויסודות עבודתו

ב. מטרת „החלוץ" היא לכונן ישוב עברי בארץ־ישראל, שיביא לידי תחיתנו הלאומית על יסודות סוציאליים בריאים.

ג. „החלוץ", בעבדו לשם המטרה הנ"ל שם לנגד עיניו לא מה שיש אלא מה שצריך להיות, ולפיכך אינו מתפשר עם המציאות הקיימת אלא הולך ומשנה אותה על־פי שאיפותיו.

ד. את שאיפותיו הוא מגשם בחיים ע"י עבודה חיובית ובעבודתו זאת הוא משתתף בכל מקום שהיא מכוונת למטרתו.

ה. „החלוץ", כהסתדרות מיוחדת, עומד בארץ על יסודות פוליטיקה לאומית בלי שום אוריינטציה ובכלל אינו שם מבטחו בהגשמת שאיפותיו בכוחות מן החוץ.

ו. „החלוץ" בא באגודה אחת עם העמלים של כל העמים בכדי להילחם עם המושלים בכיפה.

ז. „החלוץ", בהכירו כי בישוב בריא אין מקום למעמד באטראקים, מוצא כי תנאי הכרחי לכונן ישוב בריא ומוצק היא הלאמת האדמה וחלוקתה על יסודות עמלניים.

ח. „החלוץ", בהיותו מתנגד בהחלט להגבלת ההגירה לא"י, מכיר בכל־זאת בארגון ההגירה ע"י המהגרים עצמם.

ט. ביסודות־עבודתו ובאפני־חייו מאפשר „החלוץ" להמוני היהודים את המעבר לעבודה פרודוקטיבית, משליט את הלשון העברית ומשפיע על בנין הישוב וצורותיו בכלל.

---

*) הסעיפים, ששימשו נר לרגלם של עשרות חלוצים ברוסיה נמסרים כאן בצורתם ובלשונם המקורית־הראשונה ללא כל תיקוני סגנון. — (ר. פ.).

י. לחברי „החלוץ" יכולים להיחשב כל אלה הרואים במטרת „החלוץ" את מטרתם הפרטית ומכוונים את כל מעשיהם אליה".

ה.

השפעתנו, שהלכה וגדלה בשעה שכבר נדמו ההדים האחרונים למפלגות ברחוב היהודי, לא נתנה מנוח לקומיסאריון היהודי בעיר. ובאשר קצרה ידו להפריע לנו, בגלל העמדה הנוחה אלינו מצד שלטונות העיר, פנה אל מחלקת המזרח של הקומאינטרן, יען כי פעולתנו המכוונת גם מעבר לגבולות רוסיה מתנגשת עם הקו של המחלקה במזרח.

באחד הימים, לפני חג השבועות, מצאנו אצלנו בשובנו מן השדה אורח לא־רגיל: יהודי בא בימים בעל הדרת־פנים אינטליגנטית מטפוסם של „המשכילים" העברים מן הדור הישן, איש הפעולה והדאגה הצבורית ברחוב היהודי ובעל עבר מהפכני ברוסיה. שפת דבורו — אידיש עממית. אך גם מלדבר עברית לא ירתע, וסגנונו מליצי. מתלחשים עליו כעל חשוב בתנועה הקומוניסטית הכללית. ז. ו. הכיר אותו מתוך פעולה משותפת אתו בחיפוש עבודה לפליטי התחום היהודי. בשיחותיו חקר ודרש על כל הנעשה אצלנו. הביע את שמחתו על הגשמת הפרודוקטיביזציה בחיי היהודים, אך תוהה היה מבטו עלינו, מדי הגיענו בשיחה על תכניותינו הציוניות. הוא לא הבליט כאילו התנגדות לעצם הרעיון, אך הביע פקפוק באפשרות הגשמתו בתנאי המשטר השוררים שם. ומתוך כך הגיע למסקנה ההגיונית, כי יש צורך (מלבד פעולתנו הכלכלית והתרבותית, שהיא, לדעתו, בת אופי מהפכני בלי כל ספק) גם בפעולה פוליטית רוולוציונית פה ושם. דרך אגב, הביע את צערו, שעל כתלי ביתנו לא התנוססו תמונות האישים של הסוציאליזם והמהפכה והיו רק תמונות של אישי התנועה הציונית.

אחרי ארוחת הערב בקש האורח לשוחח על ענין חשוב מאד עם חברי הועד. השיחה נסבה מצדו על יצירת קשר בינינו ובין התנועה הקומוניסטית. מובן, כי לא היו כל תרצאות למשא ומתן זה.

כשלון המו"מ בינינו ובין שליח הקומאינטרן לא גרם להפסקת יחסי־הידידות, שנוצרו במשך בקורו אצלנו, ובימים הבאים הושיט האיש עזרה בענין האישור של הסתדרות „החלוץ". ובאחת המיעצות של הקומאינטרן הציע להכניס בתכנית המזרחית כסעיף את התפקיד של יסוד רפובליקה יהודית סוֹאֶטית בארץ ישראל.

באותו קיץ היו לנו גם שני אורחים מא"י: האחד מחוגי „האזרח" בארץ, והשני מתנועת „הפועל הצעיר", שהביאו לנו דרישת־שלום נעימה־עצובה מן הארץ ותנועת הפועלים בה.

אורחים רבים משורות „החלוץ" והקרובים לו בקרו אצלנו במשך הקיץ השני. התבלט ביניהם גרשון מוראדוב מקוקז, שחור־שער, בעל עינים מפיקות צער וחלום, איש העפלה ותמימות, בן לשבט היהודים ההרריים בקוקז מן המשפחות הנדיבות והמיוחסות שבהן. הוא יליד קוקז האגדית, בן לשבט היהודי ששמר על כבודו ועל גבורתו, חניך הגעגועים העזים לציון ההומים בלבות השבט מדורות, זכה לסגל לו גם השכלה עברית מודרנית בלמדו גם בישיבה גם בסמינר למורים בגרודנה. שם התודע אל הציונות החדשה וגם אל הרעיונות הסוציאליסטיים; וכה היה עוד מלפני המלחמה עסקן ציוני מובהק, ועם זה חבר למפלגת הס"ר הכללית ברוסיה. עם יסוד מפלגת צ"צ היה בין חבריה. כמנהיג לאָחיו נבחר בשנת 1917 כציר לאספה המכוננת. עם השתלטות הסוֹאָטים בקוקז עשה הרבה להגנת זכויות היהודים בדאגסטאן, ארץ ההרים, ועסק במרץ רב בהקמת רשת ממשלתית של בתי־ספר עבריים לאָחיו. גם היבסקציה, שהניחה כבר את כפה על עניני היהודים ברוסיה, לא יכלה בשנים ההן למנוע מאתו את הפעולה. מוראָדוב הצליח להסביר למי שהסמכות בידו, כי העברית היא האמצעי היחיד להשכלתם של בני עמו. ואין היבסקציה מוסמכת בענין, באשר ההרריים דוברי טאטית הם והיא ממונה על דוברי אידיש בלבד. בהיותו לבוש קוקזית בחרב חגורה על ירכו, הזכיר בהרבה את דוד הראובני ויתר „המשיחים" מן המזרח, כפי שהצטיירו בדמיוננו. הוא עודד את רוחנו וגם הגביר בנו את התקוה לעליתנו הקרובה.

ו.

בקיץ השני סיגלנו לנו עבודות חקלאיות שונות: עבודה בבהמות בתלום, חרישה וכסוח במכסחות. גברה העריגה לעליה, מתוך הרגשת היכולת החלוצית.

אך בד בבד עם הרצון לעליה שפעם בלבבות, היה גמור בדעתנו: לא להפסיק את הפעולה החלוצית במקום. השתררה דעה, שלא כל החברים צריכים לעלות בבת אחת, ויש לחצות את המחנה לשנים: לקבוצה העולה ולקבוצה „הנשארת" להמשכת הפעולה. ולא עוד אלא שגם להבא צריכה להתקיים השיטה הזאת: החברים הותיקים עולים, והצעירים ממשיכים בפעולה ורוכשים נפשות חדשות לתנועה, על יסוד של עזרה הדדית בין הקבוצות שעלו ובין הנשארות. והיה הקשר אמיץ בין הארץ ובין התנועה בגולה.

דעה זאת היתה לקו לעינינו, אם כי לא כאשר דמינו כן היה, בעטים של התנאים החיצוניים.

בחודש אלול הודענו על קבלת בקשות להסתדרות „החלוץ". כמעט כל חברי הקומונה הגישו. באספת החלוץ, שנתקיימה בתשרי תרפ"א באחד החדרים לאור כהה של עששית קטנה, המכונה בשם „מעלה עשן", נגשנו לדיון בבקשות. כל מציע היה צריך לנמק את רצון כניסתו ל„החלוץ" ואת מאוייו בארץ, ואחר הברור אתו נדונה הבקשה באספה. נתקבלו 25 חברים חדשים מלבד חלוצים חברי סניפים אחרים שנצטרפו גם הם לסניף שלנו.

כל חברי קבוצת העליה נבחרו אחרי כן על ידי הסניף, וגם באופן הדדי ביניהם לבין עצמם. כמעט כל החברים שעבדו קודם נכנסו לקבוצת העליה ועל הטירונים הוטל ההמשך.

העליה לארץ תוכנה דרך קוקז. עצם הכניסה לקוקז, אף היא לא היתה קלה ביותר, והיציאה משם לא כל שכן. אלא שהחלטנו לנצל את האפשרות „החוקית" שנזדמנה אז לידינו. ברשיון הקומיסריון להשפלה הועברו אז לקוקז מורים עברים, ומאחר שביניהם היו גם מורים וראויים להוראה נכללנו ביניהם.

דבר היציאה לארץ דרך קוקז עשה לו כנפים בישוב היהודי: בבית הכנסת נערכה תפלת „מי שברך" לעולים ועיני היהודים זלגו דמעות... וגם „צעירי־ציון" ערכו נשף פרידה.

הדרך מסאראטוב היתה כרגיל על פני הוולגה לים הכספי עד פטרובסק, אך בימי נסיעתנו קפא הים ונאלצנו לחזור ולנסוע ברכבת. בדרך תקפה את כל הקבוצה העולה מחלת הטיפוס החוזר. מי שטיפל בחולה אתמול נפל היום למשכב. המחלה על חזרותיה וגלגוליה עינתה את הקבוצה עד בואה לפטרובסק. שם מצאה מנוח, סעד וטפול בבית מוראדוב עד שרוב החברים החליפו כוח ויצאו לעבודה.

העבודה בכרמים וביקבים היתה קשה בתנאים גרועים למדי. היו שותים הרבה יין, שהיה מצוי למכביר, במקום הלחם שנעדר.

מלחמת הקיום הקשה בתנאים של חוסר־ספוי לעליה קרובה נתנה את אותותיה: היא העיבה את רוח החברים והכעירה את היחסים ביניהם לבין עצמם. כשלשה חברים, ובהם ממיסדי הקבוצה, עזבו אותה.

לעומת זאת רכשה לה הקבוצה בקוקז רכוש נסיוני גדול בחיים. נוצרה הרגשה של התבגרות ויחס ריאַליסטי אל החיים. ומתוך כך הגיעו גם לידי לגלוג לגבי חלומות הילדות המשעשעים ב„משמר הוולגה", ולגבי תכניות הבנויות על אמונה ורצון בלבד. מחוסר ספויים לעליה מהירה דרך קוקז הוכהו הרוחות. לא

היה טעם לישיבתה של הקבוצה בקוקז. וכשהגיעה בשורה על פתח־תקוה לעליה, עזבו את החברים את קוקז ויצאו למוסקוה. שם נכנסו לעבוד בעבודות בנין בבית ששמו העיד על מדותיו „וַאליקאן" („ענק") — מן הבתים הגדולים במוסקוה.

החברים שנשארו על גדות הוולגה לא חבקו ידים. הם התאמצו לאַמת את התקוות שתלו בהם היוצאים. במשך החורף נעשתה פעולה תרבותית נמרצת בלמוד הספרות, ידיעת הארץ, פרקים בדברי ימי ישראל ודיון בשאלות השעה. גם את החדוה החלוצית ששרתה ב„משמר הוולגה" ירשה הקבוצה „הנשארת".

במחנה של 60—70 איש, שחלק גדול מהם היו קומונרים שראו את עצמם כמועמדים ל„החלוץ" ואחדים מהם חברי החלוץ מסניפים אחרים, קבלנו משק שקראנו לו בשם „נוה־שקט". משק זה התאים הרבה יותר מבאבקובה להיות מקום הכשרה חלוצית. שם היו מאות דיסיאטינות שדות תבואה, גני פרי גדולים וגם חלקות ירק. נסיון השנים הקודמות נרפש במרץ רב על־ידי החברים החדשים, והורגש כי הקבוצה הנשארת לא תכזיב. גם הספויים להצלחה כלכלית נראו יפים בתחילת העונה, באשר מלבד שכר העבודה קוינו להכנסה מחלקות הירקות שעבדנו בערבים על חשבוננו. אך באותה שנה נפגעו שדות הוולגה בבצורת איומה: הזרע חלקו לא נבט, ואשר נבט לא צמח, כי הצהיב וכמש, בטרם יעלה עליו החרמש. כתוצאה מזה בא „נקיון שנים" בכל החבל. החברים, שלא פוגקו באוכל משביע ומזין זה שנים, ואשר היו זקוקים למזון משובח יותר גם בגלל העבודה הקשה במשך כל היום (על פי רוב שתים־עשרה שעה) במשק הממשלתי ובחלקות הירקות „הנוספות" — תשו ונדלדלו. זמרתם שהרעישה קודם לכן את כל הסביבה — נדמה. פסקו לאט לאט השיחות הצבוריות והפרטיות. כלו הכוחות. וממילא נתעוררה שאלת הנדידה...

נפלה הברה במחנה העולים שלנו (שהסתמכה על ידיעות טובות בלתי־מבוססות שנתקבלו): קוקז! ברוח נכאה צררנו את חפצינו לפני גמר העונה, הפקרנו את פרי עמלנו הקשה בחלקות שלנו ויצאנו בעקבות חברינו הקודמים. באנו אל פטרובסק ושם קיבלנו בקבלנות עבודת עדור בכרם עזוב. האדמה היתה כאבן מפני מעוט הגשמים וההזנחה. תנאי הקבלנות היו גרועים והוכרחנו לעבוד מעלות השחר עד צאת הכוכבים ללחם צר. היו מהדרים שהיו משפים את „מפושיהם" (כך קראנו ל„מוטיגא" הרוסית) בשעת מנוחת הצהרים ולפני השינה.

כעבור שבועות אחדים הורע המצב הכלכלי בקוקז ונצטמצמו גם ספויי העבודה, כי המונים מרוסיה עטו על קוקז, בשמעם כי יש שם פת־לחם. עוד מעט

וכלתה גם עבודתנו. זרים ונכרים, קרועים ומנותקים, היינו מתגוררים באורות סדוקת־גג ותקרות ליד פטרובסק.

על אף כל מאמצינו להשיג עבודה, לא הצליח הדבר. גם הדרך לארץ היתה חסומה וגדורה. היה ברור, כי צריך לחזור. אך לאן? מצבנו היה נואש.

רק בצל קורתה של משפחת מוראדוב מצאנו עדוד באהבתה אותנו ובדאגתה לנו בכל מה שאפשר.

כבשורה טובה קבלנו בימים ההם מכתב מחברי הקבוצה „העולה" ששכנה כבוד במוסקוה. בו הודיעו לנו על סדורם הטוב בעבודה והזמינונו לבוא אליהם.

גם מרכז „החלוץ" יעץ לבוא, גם לשם אחוד הקבוצה, וגם מפאת ספוקי העליה הנראים להם שם. טולטלנו בדרך טלטלה רבה — אך לא התחרטנו. תנאי־העבודה „המשובחים" של החברים עשו עלינו רושם עז. לחם היה להם במידה מספקת — והלא זה היה אידיאל אפילו ב„משמר הוולגה" אשר את ה„דגים" שלו זכרנו אחרי־כן בקוקז...

בשבת הראשונה לבואנו הוחלט באסיפה כללית על איחוד הקבוצות ונערך „נשף האיחוד" בהשתתפות חברי מרכז „החלוץ" וחברים קרובים במוסקוה.

החלוץ על גלגלים

תחנת־מעבר לחלוצים־עולים וקבוצת־הכשרה ביארצאוו

עם גמר העבודה בבנין הקואופרציה הצרכנית „וֹאליקאן" במוסקוה הוסיפו חברי „משמר הוולגה" לגור בבית הזה ועבדו בכבול, במחצבה ועל הגשר של מסילת־הברזל מוסקוה־קורסק (ליד צאריצינו). אח"כ עברה הקבוצה המאוחדת לעבודה בבנין בתי־המלאכה והשכונה „אחד במאי" ליד תחנת י א ר צ א ו ו (פלך סמולנסק, במסילת־הברזל מוסקוה־סמולנסק), אשר הממשלה הקימה לפועלי־הרכבת ולפקידיה. ראשונה הגיעו ליאַרצאַוו 9 חברי הקבוצה „הפועל בדרך", אח"כ באו חברי „משמר הוולגה", ועולים מפטרוגרד („תל־חי"), ויטבסק, מוסקוה, שדה־מנוחה ועוד. ימי שבתם ועבודתם של חברי „משמר הוולגה" ו„הפועל בדרך" ביארצאַוו לא אַרכו, כי בעזרת הלשכה במוסקוה יצאו חברי „הפועל בדרך", וכן העולים מויטבסק, פטרוגראד ואחדים מ„משמר הוולגה" כ„נכתבים" ליטאים לעבר הגבול ומשם, אחרי טלטולים רבים, עלו לארץ. רוב חברי „משמר הוולגה" יצאו לקושטא דרך טיפליס ובאטום ומשם — לארץ.

ישיבתם ביארצאַוו, שהיתה כרוכה בסבל ובמתיחות־עצבים, הביאה ברכה ל„החלוץ": הם השפיעו על צעירי ישראל בעיירה יארצאַוו וסייעו להם להתארגן בקבוצה לשם עבודת הכשרה ועליה; הם נתפרסמו ביארצאַוו ובמוסקוה כעובדים מסורים, נאמנים ובעלי־נסיון ועל־ידי כך אופשר אחרי־כן סידורם של חלוצים „ירוקים" בעבודות שונות — ויארצאַוו הפכה לאחר המקומות החשובים של ההכשרה החלוצית; הקומה העליונה של „וֹאליקאן" במוסקוה והקרנות ביארצאַוו (שבהם גרו חברי קבוצות־העליה) פיכו מרץ חלוצי וממנו שאבו עשרות חברים שנזדמנו לשם, ובפרט עובדי המרכז מצאו שם סעד ועידוד בפעולתם הקשה הסוגה בחתחתים.

תמונת־מה מהחיים של החלוצים־העולים ביארצאַוו נותנת רשימתו של אלכסנדר פ ר ל (חבר הקבוצה הפטרוגראדית) „החלוץ על גלגלים", שנתפרסמה בשעתה בשפה הרוסית בחוברת 3 של עתון סניף „החלוץ" בפטרוגראד. הרשימה ניתנת כאן בתרגום מדוייק מרוסית.

„שבע בבוקר. האור החודר בקושי בעד החלונות הצרים של הקרון־„החממה" *) העומד על אחד מענפי־המסילה הצדדיים, מאיר בעצלתיים את השולחן, התנור והגופים האפופים שינה השרועים על האלונקות והמדפים. „קומו, חברים, קומו!" — התורן של היום, צבי, מעורר את הישנים.

הוא כבר הספיק להביא מי־רחצה מן הבאר ולהסיק את התנור ולפני לכתו אל התחנה להביא חמין לשתיה הוא מעורר את החברים משנתם. הם מתחילים להתלבש, להתרחץ ולהאיץ בעצלנים המתמהמהים בפרידתם מהיצוע החם.

נשמע הצלצול הראשון. הכל עטים על הלחם והתה. צריך למהר. נשמע הצלצול השני — וכעבור זמן־מה יוצאים כל החברים מן הקרון בכיוון ל„סידור העבודה". אנו עוקפים ועוברים לפני קבוצות פועלים, ובגשתנו אל מקום הסידור נשמע הצלצול השלישי: השעה שמונה! הסנטר מחלק את הפועלים לעבודות שונות: אנו כבר יודעים לאן ללכת. עבודתנו — לסלול מסילות־ברזל בשביל הקרוניות אשר בהן מובא חומר לצרכי הבניה. אנו ביארצאוו, שם נבנית שכונה בשביל פועלי מסילת־הברזל. הננו לוקחים חלק בעבודה מאורגנים כחבורה (ארטאל) של פועלים פשוטים. היום אנו ממשיכים את הקמת המסילה הנקבעת על עמודים בגובה של שני מטרים ומשהו מעל לאדמה.

בוקר־ציונה היום, ו„שר־המסיקים" מרדכי נגש להדליק מדורה. כל החברים רוחשים לו תודה. אחדים מאתנו מתיקים את „החמור" לשם המשכת הנחת הפסים. באותה שעה מופיע מאחורי המפחה גוף חייל גבוה ההולך ומתקרב אלינו. זהו הנגר־הבנאי באזילוב, בחור בריא וטוב, מומחה לכל מלאכה. הוא עזב את הצבא האדום בתואר דזרטיר, בגלל זה נקלע למחנה־ריכוז ונשלח הנה לעבודת־כפיה.

הוא ראש פלוגת־העבודה שלנו. פניו מעוננים, אחוזי־שינה. — „ומה, לא התרחצת היום?" שואל אותו ירחמיאל, מנהל הקבוצה שלנו. — „לא כלום" — עונה הנשאל. „הדוב אף הוא אינו מתרחץ ואף על פי כן הכל מפחדים מפניו". ההגיון הקטלני של באזילוב יוצר מצב־רוח. זאכאר (זכריהו) מטפס ומודד באמת־המידה את הריוח בין הפסים ובפטיש הוא מכה על פני הסרנים המחברים את הפסים אל האדנים. הרוח הקר מכריחו לרדת אל המדורה.

צבי מטפס למלא מקומו. יתר החברים — חלק מהם מגישים אדנים המושמים אח"כ על קורות המונחות באופן מקביל לאדמה וחלק מהם מרימים את האדנים. זוהי העבודה הקשה ביותר. את הפסים מביאים באסדה רתומה לסוסים.

---

*) „טאפלושקה", כלומר: קרון־משא שהכניסו בו תנור וחיממוהו לנסיעת בני־אדם.

אנו מעלים את הפסים אל הקרשים אשר על גבי „החמור". חברים אחדים עולים על הקרשים ובשעה שאבראשה אוחז בקצה הפס אשר על הקרשים אנו מעבירים את קצהו השני למעלה, אל האדנים. אחרי זה בא תורו של הקצה הראשון. לאחר שהפס מונח על האדנים אנו מסיטים ומסיעים אותו עד שהוא תופס את מקומו כהלכה. לאחר הנחת זוג־פסים אחד נגשים העובדים אל המדורה ומגלגלים בשיחה עברית. „מה אתם מדברים?" פונה באזילוב אלינו — „לא כמו כל היהודים. היהודים הז'ידיים שלנו מדברים כאילו גרמנית ואתם — אחרת". אנו מחייכים, אך אין איש מאתנו מנסה לגלות את אזנו על הריב בין הדורשים־עברית לבין האידישיסטים.

— „שמעו נא" — ממשיך באזילוב — „בחברה צריכה להיות שפה אחת. או שתדברו כולכם רוסית או שתלמדוני לדבר בלשונכם". הצעה זו נפגשת ברצון, ובזמן ההפסקה אנו עמלים ללמד את באזילוב עברית.

— „הנה אותו קוראים „שמשון הגבור" — אנו מספרים לבאזילוב בהצביענו על שמשון שזכה אצלנו לשם „הצדיק מנמירוב" בעבור חליפת־העבודה שלו וחיצוניותו בכללה. „שמשון הגבור" — חוזר באזילוב בחיוך קל על שפתיו תוך צחוק של כל החברים.

נשמע צלצול המבשר 12. אנו הולכים אל הקרון. מתרחצים. צבי מביא את הארוחה בשני דליים. באחד מרק, באחד דיסה. שני השולחנות עומדים סמוכים זה לזה וכל החברים יושבים סביבם. בקרון צפיפות נוראה ואהרן ואלפסנדר תופסים להם מקום על מדפי־השינה ואת הכלים הם שמים על התנור. גוליה מתחילה לחלק את המרק. היא כבר הספיקה לשטוף את הקערות ששימשו בבוקר לשתית תה ולהוסיף כמה טלאים על בגדי חברינו שכבר ראו מראות בחייהם. העבודה שלנו מרבה נגעים בבגדים ובנעלים. ומכיון שגם בלאו הכי אינם בקו הבריאות — עמוסה גוליה עבודה למדי.

זמן־מה נשמעים רק קולות של תנועת הכפות מהקערה אל הפה הלוך ושוב. — „אפשר הוספה?"

— „כן, אפשר". גוליה מוסיפה מרק. מגיע תור הדייסה, וזו נעלמת חיש־מהר מן הקערות. „הוספה" אין. מי שנשאר רעב ממלא כרסו בלחם ומלח. הכל שוכבים לנוח ולנמנם. השעה שתים מתגנבת אלינו מבלי שישגיחו בה. בחפזון אנו גומאים תה, שהובא ע"י התורן והולכים לעבודה. צריך להביא פסי־ברזל. ירחמיאל ואבראשה הולכים אל האורנה לקחת סוס ואסדה. כבר אזלו כל הסרנים ושמשון הולך אל המחסן. בינתיים אנו מגישים אדנים ומסיעים את „החמור"

והקרשים. וכשהובאו הפסים — מתחילה העבודה לרתות. פסי־הברזל מקפיאים את הידים, הרוח נושף עלינו נשיפה צוננת אולם המחשבה כי עבודה כזו, אמנם בתנאי אקלים אחרים, נצטרך לעבוד במולדת וכי כל עבודתנו כאן אינה אלא הכשרה לחיי־העבודה שם — מוסיפה לנו מרץ וכוח להתגבר על כל הקשיים. לעתים מגיעים אלינו קולות הפזמונים המוזרים אשר הבנאים מסימבירסק פוזמים בהעלותם קורות אל הטפחות של בית העומד בבניניו — הרעב בכפרי־מכורתם על הוולגה הביאם הנה. והוא גם המאיץ בהם למהר ולבנות בית אחרי בית. על־פני המסילה הסמוכה מתנהלות לאטן קרוניות טעונות. כפעם בפעם עוברות על־ידינו עגלות עמוסות חמרים שונים בשביל הבנינים ההולכים ומוקמים. העגלונים נגשים אל המדורה, מחממים את ידיהם ובהחליפם הערות או בדיחות קצרות עם הפועלים הם ממשיכים דרכם. אלינו נגשים המהנדס והמשגיח ובודקים את העבודה. המהנדס, יהודי וגם ציוני, מעיר בלכתו מאתנו: „גם, גם בארץ־ישראל תעבדו עבודת־בנין".

בשש נגמר יום העבודה. הלמות הגרזנים פוסקת. הפועלים חוזרים אל צריפיהם וקרונותיהם. והסוסים — אל אורוותיהם. עוד מעט ובכל שטח הבניה יישאר רק זקן אחד — השומר. הוא משוטט מבית לבית בצפותו בסבלנות לממלא־מקומו בשמירה. בהתקרבנו אל הקרון שלנו אנו רואים ושומעים את הרכבת ממוסקוה מתקרבת אל התחנה. אנו מלוים אותה במבטי־עין ובמחשבת־תקוה כי סוף־סוף נזוז מכאן גם אנחנו.

לארוחת־הערב מביאים מרק מהמטבח, אולם יש אצלנו גם תבשיל שלנו. עודנו משמידים את המרק — ומתוך הפירה מופיע דלי תפוחי־אדמה. דיסה מתפוחי־אדמה מתובלת בצל ושמן־חמניות מטילה שמחה במחנה הרעבים ומעוררת להמטיר דברי־תודה על ראשה של גוליה. והיא מתרעמת ואינה משיבה כלום: אין היא אוהבת לשמוע תודות ותהילות.

אחרי ארוחת־הערב מופיעה על השולחן מנורה. ההרגל לעבודה רוחנית מתגבר על עייפות הגוף. מחצית החברים כשספריהם בידיהם נמשכים כפרפרים אל האור. קוראים ולומדים עברית. צבי ויוסף הולכים לסדר ענינים. צבי מנהל המשק. עליו לקבל מגפיים מהסנדלר, לשלם בעד תפוחי־האדמה שהצליח להשיג בכשרון רב, ובדרך לקבל את הדואר. אחרי השיעורים — פורצת שירה עברית. את האות נותן זאכאר, הנוהג לזמר גם בשעה שהוא מתלבש בבוקר. שיר אחד רודף את חברו. אחרי הצלילים הרוממים של „בשוב ד' את שיבת ציון" בא הלחן הנעים של „שם בארץ".

פתאום נפתחת דלת הקרון. נכנסות שתי צעירות רוסיות מהקרון הסמוך ואתן צעיר. הם עברו ליד הקרון, שמעו את זימרתנו — וחפצם לראות מקרוב כיצד היהודים שמחים.

הארטאל שלנו מושך את לבם של הפועלים הרוסים. רבים מהם רואים עתה בפעם הראשונה יהודים עובדים עבודה גופנית קשה וחיים כפועלים פשוטים. ביחוד מביאים אותם במבוכה המשקפיים המקשטים את פניהם של שניים מחברינו ובכלל מראה־פניו של כל אחד מאתנו המוכיח כי באנו ממעגל־חיים אחר.

— „למה אתם עובדים פה? וכי זוהי עבודה בשבילכם?" „כלום לא בגלל מעשי קונטר־רוולוציה או ספסרות נקלעתם הנה לעבודות־כפיה?" בשאלות אלו הם מקיפים אותנו. תשובותינו, כי אנו פליטים והננו עובדים כאן תוך צפיה לשוב למולדתנו וכי הננו מרוצים שמצאנו בינתיים עבודה המפרנסת אותנו — אינן מניחות את דעתם של כל השואלים. „ואולי הנכם ארמנים?" — עפה מן הצד שאלה־אַמצאָה של אחד הספקנים.

גם הביקור הזה של הצעיר והצעירות הרוסיים בא מתוך סקרנות לראות כיצד אנו חיים בקרון שלנו. האורחים מעיפים מבטים אל כל הפינות של מעוננו הצר. אצטבאות ומדפים, שולחנות עשויים בחפזון, מנורת־מטבח דלה וככרות־לחם על השולחן, קערות־חמר, כפות עץ על התנור — הכל כמו בקרונות אחרים. ורק מדף הספרים הוא המוסיף גון מיוחד לרהיטי קרוננו.

— „מותר לנו להקשיב?" — נשמעת שאלה הסוסה.

— „בבקשה בבקשה לשבת!" — אנו עונים כדי לקיים מצוַת הכנסת־אורחים. אולם מצב־הרוח הופר. אנו מתחילים לשוחח. האורחים נבוכים במקצת. אולם לאט־לאט אנו חוזרים אל שירינו. האורחים מקשיבים ובת־צחוק שפוכה על פניהם הרחבים. צבי ויוסף חוזרים. הם מביאים מכתבים שנתקבלו מרוסטוב וולאדיקאוקז. המאושרים קוראים את המכתבים בצמאון. מפטרוגראד אין מכתבים ואין. האורחים קמים ויוצאים כשהם מלווים הזמנה מאתנו לבוא גם בפעם אחרת.

מתחילה חליפת־דעות על החדשות אשר במכתבים. בהיותנו מנותקים מבתי משפחותינו ובהתגוררנו בפינה נדחת, אנו בולעים בצמאה כל ידיעה מהעולם שנטשנוהו. השעה מאוחרת. גוליה הולכת אל חדרה באחד מהקרונות השכנים. השיחות נמשכות. פתאום מזכיר אחד מאתנו כי כבר 12 — עת לישון. עולים על היצועים.

— „שמע נא, אלכסנדר" — נשמע פתאום קולו של מרדכי השוכב אצל הקיר על קצה האיצטבה. „דחקת אותי לגמרי, זוז קצת".

משלחת ילדים מבית הספר העממי "הרצליה" בתל אביב לפני נסיעתה לארץ ישראל

— לאָן אָזוז, האם על צבי? — עונה אלכסנדר.

— ולו אפילו על צבי? — עונה מרדכי.

— „הלא תבין", רוגז אלכסנדר, „כי יש לנו בס"ה 18 קרשים ל־5 אנשים. היינו: לכל אחד 3½ קרשים. ואתה השתרעת על 4 קרשים. מאַין אקח לך מקום נוסף?"

— „ואתה אַל תחשב חשבונות רבים ועשה כפי שאומרים לך" — מעיר מרדכי בשלות־נפש.

צבי, שכנו של אלכסנדר מהצד השני, שומע בבת־צחוק את הויכוח ומתכונן להגיב כראוי על התקפה.

— „השומע אתה?" — שואל מרדכי. אך אין אלכסנדר שומע. במוחו הרודם מתחלפים המספרים 18, 5, 3½, והוא מרגיש את עצמו בלתי־מנוצח מאחורי קיר־מגן כזה. אלכסנדר אצלנו מתימטיקן. הוא מחשב למשל כמה פרסאות נסע בקיץ וכמה פרסאות לשעה עברה הרכבת שבה חזר ממוסקוה. הוא עושה את החשבון ומודיע את התוצאה בדיוק בשעה שעליו להרים קורה...

מישהו בקרון עודנו משוחח עם חברו. אולם לאט־לאט משתלטת השינה. כי מחר — שוב לעבודה. החלוץ על הגלגלים שקוע בשינה" *).

היהודים שהיו ממונים על עבודות־הבנין ביארצאָוו הבינו וידעו מי הם הצעירים והצעירות ומה מחוז חפצם. (שני יהודים שעבדו שם כמשגיחים נצטרפו כעבור זמן־מה ל„החלוץ"). לאחדים מהם גילו החברים עצמם את הדבר. עין היאבסקציה לא חדרה לשם עד שנת 1922.

---

*) אחת החברות מקבוצת העליה המוסקואית, בריינה ארסט־שחורי, מוסרת פרטי־הוי נוספים מיארצאוו:

הבחורות גרו אז לחוד — תחילה בחדר צר אחד, ואחרי־כן עברו לקרונות. הצפיפות היתה רבה. פעם התארח אצל הבחורות אחד מחברי המרכז. כדי לסדר בשבילו יצוע היה הכרח להוציא קרש מהאיצטבה המשותפת ולהשכיב את האורח עליו. עזרה רפואית לא היתה מסודרת. פעם חלה אחד החברים בטיפוס חוזר. החברות הגישו לו „עזרה": מדדו שלש פעמים ביום את החום ונתנו לו תה פושר. רק כשהוגש לו הביאוהו אל רופא.

איסור חמור הושל על טיולים בלילה, כיון שהטיולים משפיעים לרעה על העבודה ביום.

הועידה השלישית של „החלוץ"

בינואר 1922 בחארקוב. — מאסר הועידה. — תנאי העבודה במוסקווה. — קשרי הלשכה הראשית עם תורכסטאן, קרים, קוקז. — משרד גלוי של „החלוץ" בסימטת לוקוב במוסקווה

תפקידים רבי־אחריות הוטלו בשנות 1921 ו־1922 על שארית־הפליטה של הצבוריות הציונית ברוסיה ובפרט על המנגנון ההסתדרותי הרופס של „החלוץ". היתה דרושה התאַזרות יוצאת מן הכלל כדי לעזור במידת־מה לנגועי החרב והרעב מאוקראינה ולהיטיב את מצבם הכלכלי והחברתי האיום של המוני היהודים. ה„נאֶפ" פתח שוב שערים לסחר־מכר ולעבודה אי־פרודוקטיבית, וחשיבות ההכשרה — ניצול האפשרויות לפרודוקטיביזציה יהודית — הובלטה ביתר שאת. הידיעות שהגיעו אז לסירוגין ולמקוטעין מארץ־ישראל לא היו מעודדות ביותר. התקוות שנתעוררו תחילה ברוסיה עם הצהרת באלפור ואח"כ עם הופעתם של מנהיגי הציונות בועידת השלום בפאריס (פברואר 1919) החלו להתנדף. התעמולה של הקומוניסטים היהודים נגד הציונות „הדואגת אך ורק לאינטרסים של הבורגנות", נאחזה במאורעות שהיו בארץ ובמכשולים השונים שהושמו על דרך העליה החלוצית. בפודוליה ובפלך חרסון הפיצו בסתיו 1921 הקומוניסטים היהודים כרוזים קצרים: „לאָן אַתם נוסעים, יהודים עמלים? אַתם מותעים ע"י הציונים, סוכני האימפריאליזם האנגלי. הם מרמים את המוני היהודים. הנה: חלוצים שנסעו לארץ־ישראל הוחזרו על־ידי השלטונות האנגלים מלב ים — והציונים מרוצים"... *).

הנסיון הרב שנצטבר ב„החלוץ" בתנאי המהפכה וקניני המציאות בארץ־ישראל, אשר הקשר אתה נעשה אמיץ במידת־מה יותר על־ידי מכתבים מהחברים שעלו לארץ ומבאי־כוח המרכז וחבריו לשעבר שנמצאו בחו"ל **), תבעו:

---

*) הגזירה על העליה אחרי פרעות מאי 1921 החזירה עולים שהיו אז בלב ים: 96 חלוצים באניה „דאלמאציה" מהקבוצה הששית של יוצאי אוקראינה.

**) ז. ליינזון, י. סטיימאצקי, פרופ' ירמיהו גרוסמאן, ועוד.

ארגון קבוע חזק של „החלוץ", הדואג לרציפות בהנהלת־ההסתדרות, המייסד מפעלים משקיים ונקודות הכשרה לפי תכנית ותכלית מסויימת וההופך את „החלוץ" ללוח־קפיצה בשביל המונים המעוניינים בהגשמת הציונות לשם הברא‍ת הכלל והפרט.

תביעות אלה היו נר לרגלה של הלשכה הראשית במוסקוה, שבה נתגבשה משנת „החלוץ" המעמדי־הקולקטיביסטי אשר רבים ראו בה סכנה גדולה לתנועה הציונית ברוסיה.

אחרי מליאת המרכז בסוף יוני 1921 נסתדרה העבודה בלשכה הראשית — ואחרי כן במרכז — במוסקוה שהתמידה עשר שנים רצופות עד שנת 1931, שבה נשבר „החלוץ" ברוסיה לשברים־שברים. הלשכה הראשית באה בקשרים עם תורכסטאן, קרים, קוקז, סביבת רוסטוב על־נהר דון, ערים שונות ברוסיה המרכזית, גליל הומל, וגם עם כמה סניפים באוקראינה.

מאז נכבשה גרוזיה על־ידי חיל הבולשביקים (בתחילת 1921) נתרכזה כל העבודה הציונית והלאומית ב„החלוץ" בעיקר בארגון העליה. נעשו נסיונות מצד החברים במקום לקבל היתר רשמי לעבודה החלוצית, אך השאלה נשארה תלויה ועומדת, על אף הבטחות שונות (לנין נתן, כידוע, הוראה לקומוניסטים בגרוזיה לשעות שעיה מיוחדת אל הדרישות הלאומיות של העמים היושבים שם, והציונים קיוו ליהנות מהוראה זו). הציונים הכלליים והמוסדות הציוניים הרשמיים לא הסבירו פנים ל„החלוץ" ולצרכיו. ד"ר שטרייכר, שהיה „הקונסול הציוני" בקוקז, השתדל למלא אחרי דרישות ההנהלה הציונית והוא נתן ויזות רק לאלה שהיו להם בכיסם 120 לירות. בקושי רב היה נענה לדרישות חלוצים ששרפו אחרי גופם את כל הגשרים והיו מוכנים לפגוש באומץ־לב כל התנגדות ותקלה. החברים בגרוזיה עשו מאמצים להשיג עתונות וספרות מארץ־ישראל על מנת להעבירה למוסקוה ולחארקוב *). בטיפליס היתה לשכה עירונית של „החלוץ" **) וזו עמדה בקשרים עם הלשכה הגלילית של „החלוץ" בבאקו ***).

---

*) במכתב אל ההסתדרות בארץ־ישראל כותב „החלוץ" בגרוזיה: „השתדלו לשלוח לנו ספרות ועתונות בשביל רוסיה. ולא — ודעתם אותנו ואת כל חברינו למיתה רוחנית".

**) מנהלה היה הח' פייקין.

***) החבר הפעיל בה היה א. פרידלאנד.

בצפון קוקז לא אורגנה הפעולה החלוצית. הועידה הגלילית המשותפת של „החלוץ" ו„צעירי־ציון" שנתכנסה ב־15 בספטמבר 1921 נסתיימה בלא־כלום, מחמת חילוקי־הדעות שפרצו בה.

בתורכסטאן היתה אז התעוררות־מה בין היהודים האירופיים לפעולה ציונית, אבל בעיקר בשדה העליה. ז. וולקומירסקי, שבא בקיץ 1921 לטאשקנט, מספר: „משכה אותי תורכסטאן, כי ידעתי מביקורי הראשון שיש שם חומר אנושי יודע לעבוד, אפשרויות להשיג קרקע ותנאי אקלים דומים לאלה שבארץ־ישראל. קבלתי יפוי־כוח מהלשכה המסקנאית של „החלוץ" שהיה טעון אישור מ„הנארקומזאם", ה„ציק" המקומי והמורשה של הרפובליקה התורכסטאנית במוסקוה. מצד השלטונות היתה התעניינות ועזרה, אבל את החומר האנושי המבוקש לא מצאתי. היתה קבוצה בת 8 חברים (פאלטר, אסיה קפלן ועוד) שעבדו כפועלים שכירים בתחנת־הנסיון החקלאית המרכזית של תורכסטאן. נכנסתי גם אני לעבוד שם. נעשו נסיונות למשוך צעירים יהודים מילידי המקום, אך אלה לא החזיקו מעמד. רובם ראו את „החלוץ" כהסתדרות להעברת אנשים לארץ־ישראל דרך הגבולות ועל הכשרה לא אבו שמוע. ואמנם קבוצת־עליה גדולה עברה מתורכסטאן דרך קוקז. הצעירים מבין היהודים האירופיים נמשכו על־פי רוב לפקידות סוֹאֶטית. מוסדות השלטון המקומיים השתדלו לא לתת דריסת־רגל גסה ל„שליחי המרכז" (ממוסקוה) ולהבליט את העצמאות שלהם. משום כך היו מעוניינים לקרב את היהודים ולהשתמש בידיעותיהם. בתורכסטאן היתה אז תקופה כלכלית מזהירה ליהודים, כי היה שם שובע (בעוד שביתר חלקי רוסיה שרר רעב), והיהודים היו עסוקים בפקידות וחלק מהם הוסיף לתפוס עמדות חשובות במסחר". בסוף דצמבר 1921 בא ז. וולקומירסקי למוסקוה לפי הזמנת הלשכה הראשית.

*

במשך הקיץ הצליחה הלשכה הראשית לרכז במוסקוה חברים רבים מערי־השדה לעבודות הכשרה (מלבד עשרות חברים מהקבוצות שנמצאו בדרך־העליה, אשר עליהן סופר בפרקים הקודמים). חברות אחדות סודרו בקורסים לגידול עופות וכ־15 חברים נכנסו ללמוד במכון לרדיוטלגרפיה, לפי חוזה בין הלשכה הראשית של „החלוץ" ובין הנהלת המכון. בתעודות ובכרטיסי־הרכבות אשר לשכת „החלוץ" קיבל מהמכון לשם הבאת חבריו ללימוד רדיוטלגרפיה, באו כמה חלוצים מפלך חרסון באוקראינה, שנמצאו אז במצב קשה מאד. כן השתמשה הלשכה בתעודות־שליחות שונות ובהזדמנויות אחרות כדי להסיע חברים ממקום למקום

לפי צרכי ההסתדרות*). כמה מהחברים שנתרפזו במוסקוה נסתדרו בעבודות שונות וחידשו את הסניף המקומי, ורבים הועברו אחרי־כן יחד עם קבוצת־עליה ממוסקוה ליארצאָוו, כדי לשמור על המקום שנתפנה עם עלית הקבוצה הפטרוגראדית והויטאָבסקית, והביחוד יסוד ל„גדוד העבודה ע"ש יוסף־חיים ברנר".

נקודות־משען ללשכה היו: „ואָליקאן" (דירת „משמר הוולגה"), דירת חבורת „החלוץ" שלמדה בקורסים לרדיו (רובם ילידי יארצאָוו) והקלוב שהיה רשום בשם „באָלגרוס"**). לא פעם סודרו ביום א' עבודות משותפות לכל חברי הסניף (בפריקה וטעינה לטובת נגועי־הרעב במושבות ולקרן־עליה), הרצאות ונשפים. ממוסקוה נשלחו במשך הקיץ למקומות הרבה מכתבים, חוזרים, עלוני־ידיעות על הנעשה בארץ, וגם שליחים־מדריכים — ושמע הלשכה הראשית של „החלוץ" במוסקוה הגיע למרחקים. באי־כוח הלשכה***) השתתף במועצה הגלילית של „החלוץ" בהומל (אָבגוסט 1921) והרצה שם על מהות „החלוץ" וההכשרה התרבותית. במועצה השתתפו 11 חברים פעילים מן הגליל (בגליל היו מפעלי־הכשרה קטנים. האַרטל „פיונר" הוסיף להתקיים, אך קשריו עם ההסתדרות היו רפים). בהחלטה על ה„מהות" נוסח כי „החלוץ" הוא הסתדרות־עובדים מעמדית. כן הוחלט לדרוש שהמרכז יעבור מחארקוב למוסקוה.

*

בראשית ינואר 1922 כינס המרכז****) בחארקוב את הועידה השלישית של „החלוץ". השתתפו בה, מלבד חברי המרכז, צירים ממוסקוה (משה כהן), מינסק, מוהיליב, קורמה, ילִיסאוַוטגראד, קיוב, ברדיצ'ב, ויניצה, בוברויסק, פולטאבה וחארקוב. בס"ה 23 חברים. סדר־היום שלה: הכשרה מקצועית־טכנית*****) וחקלאות; הכשרה תרבותית; שאלות ארגוניות; עליה; בחירת מרכז. הועידה נאסרה ביום השלישי ולא הספיקה לקבל החלטות. לוקח כל הארכיון של המרכז. בשבת משתתפי הועידה בבית־האסורים התנו על הרכב המרכז ועל המסגרות

---

*) אין להעלים שהיו כשלונות בענין זה. לדוגמה: יו"ר הועד הגלילי של „החלוץ" בחרסון, וולינסקי, השתמש ב־10 ברטים־חנם שנשלחו בשביל 10 חלוצים מהמושבות והביא למוסקוה את כל משפחתו, אשתו, אחיו, קרוביו...

**) המען הקבוע למכתבים ושלגרמות היה בית בריונה א ר ס ט. ולא פעם הטיל שם־המשפחה הזה מורא ופחד על החלוצים בעירות הקטנות...

***) ד. פינס.

****) למעשה: ש. אהרונוב.

*****) לרגל האפשרויות בארצאָוו.

ובצאתם לחופש — אחרי שמונת ימי מאסר בצ׳אקה — העלו אותן על הנייר. למרכז נקבעו: ש. אהרונוב, א. אַדלר, ב. ואנסקי, ז. וולקומירסקי, מ. ורלינסקי, מנדלסון (פטרוגראד), ש. שניאורסון*). הוחלט שהמרכז צריך לעבור לקיוב ושם יעבדו אהרונוב, ואנסקי, ורלינסקי. וולקומירסקי ושניאורסון יעבדו בלשכה הראשית במוסקוה (יחד עם ד. פינס ו׳. אַלטשולר).

הידיעה על מאסר הועידה בחארקוב הגיעה לחברי הלשכה במוסקוה כעבור יומיים ב־2 בלילה**). מיד הוחלט: לשלוח שליח מיוחד***) לחארקוב כדי לברר את המצב ולפעול לשחרורם של הנאסרים; לחדש את הפעולה להשגת לאַגליזציה של „החלוץ״; למנוע יאוש במחנה, ועד חידוש עבודתו של המרכז לקבוע קשרים עם הסניפים והמשקים באוקראינה ולהמשיך ביתר מרץ בפעולת ההכשרה וההדרכה הארגונית־התרבותית.

מקץ שבוע ימים למאסרם, אחרי חקירות רבות, שוחררו, כאמור, צירי הועידה וחברי המרכז. אך העבודה לא נתחדשה בחארקוב ולא נתארגנה בקיוב (אשר לשם היה המרכז צריך לעבור לפי החלטת הועידה): אהרונוב חלה בטיפוס, ואנסקי בא יחידי לקיוב ולאחר שלא מצא שם אפשרות לעבודה יצא למוסקוה על מנת לעלות משם דרך אירופה לארץ. אחרי נסיעתו של ואנסקי מקיוב בא ורלינסקי לשם, אבל גם הוא לא הצליח בלעדי אהרונוב לאַרגן את מזכירות המרכז, מנדלסון לא נכנס לעבודת המרכז, אדלר היה בחו״ל — ובחדשי ינואר—אַפריל 1922 היתה הלשכה במוסקוה המוסד המרכזי היחיד של „החלוץ״ ברוסיה. העבודה באוקראינה סבלה מאד, הגם שהיו כמה סניפים אשר אליהם היו מגיעים חוזרים ומכתבים ממוסקוה.

הלשכה המוסקנאית היתה מוציאה עלון־ידיעות ברוסית (בכל שבועיים), חומר תעמולה והסברה, חוזרים על ענפי־העבודה השונים, טיפלה בחברים שעבדו ביארצאַוו, בהוספת חברים לשם וביסוד „גדוד־העבודה על־שם יוסף־חיים ברנר״, בעלית חברי „משמר הוולגה״, (יצאה ממוסקוה במארס 1922), „תל־חי״ (הקבוצה

---

*) סטיימאצקי לא נבחר למרכז כי עקב משפט־החברים נגדו בחו״ל סולק מכל עבודה צבורית אחראית. ד. באקאלייישצ׳יק אושר לעליה.

**) אותה שעה ישבו ז. וולקומירסקי וד. פינס במלונה אשר בחצר „וליקאן״ (ז. ו. עבד שם כשומר וכמסיק־לילה) והעלו על הנייר פרקים של חוברת־הסברה בשפה הרוסית: „מלים אחדות על החלוץ״ (החוברת לוקחה כעבור זמן־מה מאת ז. ו. בשעת חיפוש ברירת הי׳ארצאַוואים בסימטת קיסאלני במוסקוה).

***) בתיה גרייבר. מחמת מחלתה לא נסעה.

הפטרוגראדית), „הפועל בדרך", בחיפוש מקומות להכשרה ובארגון חנה חקלאית מרכזית ליד מוסקוה *). מחשבת החברים רוכזה בחורף 1922 לשאלות העבודה והשמירה בארץ־ישראל — במיוחד לרגל י"א אדר. לזכר גבורי הגליל סודרו אסיפות ושיחות בעשרות מקומות. הלשכה במוסקוה שלחה בענין זה חוזר מיוחד.

הרעיון החלוצי התעמק והתלבן בשנת 1922 בכמה „עתונים חיים" (עתוני־יד ופה) **), ובעיקר תוך העבודה המעשית בנקודות־ההכשרה. משקים אחדים נוסדו והתקיימו אז בסביבות קיוב: טאראשצ'ה, שדה־לבן, סקוירה, אומאן, ועוד. בפטרוגראד עבדו חלוצים בשני בתי־מלאכה, היה מעון משותף, קלוב, ספריה לא־גדולה.

בראשית ינואר 1922 היתה הלשכה במוסקוה קשורה בשלושים סניפים, במארס הגיע המספר ל־60 וביוני — ל־115.

בתנאים של מצוקה חמרית ושל מתיחות נפשית עבדו חברי הלשכה במוסקוה. תחילה לא היה להם גם מקום קבוע ללון ולעבוד. חברי הלשכה חיו כל הזמן חיי „קומונה צרפנית". את שכר עבודתם ***) היו מכניסים ל„קופה הכללית" וממנה היו מוציאים גם לצרכי העבודה החלוצית (מכתבים, נסיעות וכו'). החלוצים במוסקוה — על אף הצפיפות והדוחק בדירותיהם — נהגו כלפי חברי הלשכה במידת הכנסת־אורחים נאה ****), אך בתנאים כאלה אי־אפשר היה, כמובן, לארגן פעולה הסתדרותית־צבורית ולא כל שכן לבוא בקשרים עם השלטונות. מן ההכרח היה למצוא חדר במוסקוה ברובע מרכזי ולפתוח משרד של „החלוץ". לא קל היה הדבר. חברי הלשכה חיבלו תחבולות שונות, כתתו את רגליהם — יגעו ומצאו. על־פי „תעודת־השליחות" של אחד מהם באו בראשית פברואר 1922 אל בית־

---

*) הדבר לא יצא לפועל הן מפאת חוסר אמצעים והן מפאת חוסר חברים מומחים בחקלאות. הזמנו חלוצים מהמושבות היהודיות בגליל חרסון אולם הם אחרו לבוא ומספרם היה מועט.

**) בפטרוגראד יצאו ברוסית שלוש חוברות של „החלוץ" (במבוגת־כתיבה), לגדוד ביארצאוו היה כלי־מבטא שלו — „בדרך" (בעריכת ש. וילקוביץ'). גליונות־ידיעות ומאמרים נפוצו גם בקיוב, קאוקאזין, הומל, ועוד.

***) שני חברי הלשכה עבדו חדשים אחדים ללא הפסקה. אחד היה עובד יומית בשמירה, הסקה וכדומה.

****) גם חדר אחד של לא־חלוצים (גר בו ד. וולחונסקי, שהיה מראשי „צעירי־ציון"), שימש לנו אכסניה חברית.

המלון „אקונומיה" (בסימטת לוקוב מספר 2) במרכז מוסקוה ולקחו חדר לעשרה ימים*), אחרי כן יצאו לחציים ולקחו חדר אחר באותו בית־מלון. בהשתדלויות שונות נשארו לדור שם חדשים אחדים עד אשר חלו שינויים בסדרי בתי־המלון במוסקוה. „אקונומיה" חדלה להיות בית־מלון והפכה ל„התאגדות דיירים" — והחדר 15 בסימטת לוקוב 2 נשאר ברשות הלשכה הראשית של „החלוץ" עד הפירוק הרשמי של „החלוץ" במארס 1928. ב„מצודת לוקוב" זו, אשר יצאו לה מוניטין בכל רחבי התנועה**), נמצא משרד הלשכה הראשית של „החלוץ" (ואחרי־כן משרד המרכז), שם גרו חברי הלשכה ועובדיה, שם מצאו להם צל־קורה חברים אורחים עוברי־דרך (להכשרה ולעליה), שם סודרו ישיבות ופגישות חשובות, שם צצו וקמלו חלומות ותקוות, שם פרחו ונשאו פרי מאמצים ומעשים. זה היה במשך שנים אחדות תל־פיות לצבוריות היהודית־הלאומית, זה היה ה מ ע ן של ארץ־ישראל ברוסיה הסוֹוֶאטית. שם, ב„לוקוב", עמדו עובדי הלשכה והמרכז יומם ולילה בלי הפוגות על המשמר. ידם האחת עושה במלאכה, מלאכת ההכשרה, העליה, הארגון וההדרכה, ואחת מחזקת שלח המלחמה לזכות קיומו והתפתחותו של „החלוץ" ברוסיה.

---

*) לפי הוראות הסוֹוֶאט המוסקואי אסור היה אז להשכיר בבתי־המלון חדרים לזמן ארוך מזה.

**) על „לוקוב" ועובדיו חוברו שירים ופזמונים רבים. למלאות שלוש שנים ל„לוקוב" סודרו בסניפים אחדים אסיפות, שבהן נעשה חשבון־הנפש של ההסתדרות. החשובה ביותר היתה האסיפה הכללית של סניף מוסקוה (דו"ח מקוצר נדפס בעתון הרוסי „החלוץ" מס' 11—12, עמודים 40—41).

„החלוץ" והמהפכה

הצורך בלאגאליזציה והתקוות שנתלו בה. — רעיונות ההכשרה והקבוצה במשנתו ובמעשיו של „החלוץ"

החברים, שהטילו על עצמם את הנטל של קבלת היתר־השלטונות לפעולת „החלוץ", ידעו וראו מראש את המוקשים והדרדרים המעותדים להם מפנים ומחוץ. ובכל זאת לא נרתעו. יוזמי הלאגאליזציה ולוחמיה החשיבו אותה מכמה בחינות אשר תכליתן אחת: האדרת הפעולה ברחבי רוסיה למען ארץ־ישראל העובדת ולמען התרבות העברית. הם קיוו כי בהיות „החלוץ" לאגאלי יוכל לספר בגלוי להמוני היהודים על קיומה של ארץ־ישראל ועל שאלותיה ולחשוף את מקומות־התורפה שבחיי־הגלות בכלל ובגלות בתוך גאולת־המהפכה בפרט. נשקפה תקוה כי „החלוץ" יוכל לחדור לתוך המונים ושכבות אשר עד עתה לא שמעו את שמו, יוכל להציל המוני נוער יהודי אשר חרמי היאבסקציה וההתבוללות היו טמונים להם; יוכל להוציא עתון בגלוי, לסדר אסיפות פומביות, נשפים עבריים, שיעורים לעברית ולידיעת הארץ, לקבוע קשרים עם הסתדרות העובדים, המרכז העולמי של „החלוץ", הקבוצות וכו'; תיפתחנה אפשרויות נוחות יותר לארגון מפעלי־הכשרה ולהסדרת העליה. חברי הלשכה הראשית במוסקוה שטיפלו בלאגאליזציה הניחו כי מפלגות תוכלנה אולי להחזיק מעמד ולנהל איזו פעולה פוליטית בתנאי המשטר הסוואטי, אך להסתדרות משקית־מעשית כ„החלוץ" דרושה מסגרת חוקית כלשהי, שאם לא כן לא יוכל לקיים אף ענף אחד של עבודתו. היה ברור לרבים ב„החלוץ" *), כי אין להתייחס אל השלטון ברוסיה כאל שלטון־מעבר וכי כשלונה של רוסיה הסוואטית עלול להטביע בנהרי דמים את מאמציהם של דורות לוחמי חרות וקידמה במעמד הפועלים ולהניף גרזן כרת ושמד על מיליוני יהודים **). רבים ב„החלוץ" רצו

---

*) טרומפלדור הדגיש זאת לא־פעם ב־1918 וב־1919.

**) בכרוז הועד הפועל של ההסתדרות, שנתפרסם באלול תרפ"א והגיע למוסקוה כעבור שבועות אחדים, בדבר תרומות יום עבודה לנגועי־הרעב ברוסיה, מצאנו אישור להרגשה־הכרה זו. בכרוז נאמר בין השאר: „ארבע שנים רצופות נלחמו ברוסיה כל שונאי ממשלת הפועלים הפנימיים והחיצוניים — והרעיבוה. עתה בא גם הטבע לעזרתם:

ללמוד מלקח המהפכה ומאמציה המשקיים־הקולקטיביים בפרט. הם שמעו כי מערכי־הלב של חלק גדול מצבור הפועלים בארץ היו לטובת השלטון הסוֹאֶטי ביחוד לאחר שזה התחיל לגלות התעניינות גם במצבם הכלכלי של יהודי רוסיה. כן שמעו*) כי בועידה העולמית של פועלי־ציון בוינה ב־1920 (שבה נתפלגה תנועת „פועלי ציון") שררה דעה כללית כי הנסיון הרוסי, על אף כל ליקוייו וסכנותיו, הוא נסיון חיובי. וברוח זו העריכו אותו בנאומיהם בועידה גם ותיקי פועלי־ציון ושליחי „אַחדות־העבודה", הגם שהם התנגדו להצעות המרחיקות לכת עד כניסה לקומאינטרן וכיוצא בזאת. בכל אופן לרוב המכריע של החברים הפעילים ב„החלוץ" היה ברור כי אסור ל„החלוץ" לאַבד את עולמו ברוסיה הסוֹאֶטית, הגם שהוא אינו מסכים לכל העיקרים וההלכות של לנין, טרוצקי וזינוֹביאֶב. על „החלוץ" להכיר בשלטון הסוֹאֶטי (על כל פנים לא פחות מאשר התנועה הציונית מכירה בשלטונות הארצות הקפיטליסטיות השונות), ולהשתדל לנצל את המסגרת החוקית שתינתן לו כדי לעשות את נושאי הדגל החלוצי־הארצישראלי ברוסיה לנושאי הפוליטיקה היהודית — לא המילולית אלא המעשית.

קשה היה ל„החלוץ" להשלים, שהתנועה הציונית כולה תנקוט כלפי המהפכה ברוסיה עמדה של דאֶזאַרטיר ששרף אחריו את כל הגשרים המוליכים אל הענינים הצבוריים והכלכליים אשר יד השלטון נוגעת בהם. ואם בימי הצאר ובכל משטר מלוכני וריאקציוני מבקשת לה הצבוריות היהודית דרכים וצנורות על־מנת להתקיים ולעבוד, על אחת כמה מצוה „החלוץ", כהסתדרות, להינזר מענינים פוליטיים (לא־ארצישראליים) שאינם מותרים בסס„ר ולהתייחס באהדה לשלטון מהפכני המגן על היהודים, נותן להם שויון־זכויות ואפשרויות, מגלה רצון להציל ולבנות. הנוער היהודי ברוסיה ראה עין בעין גם את הריסת המשק הפרטי הקפיטליסטי בידי כוחות המהפכה, המעמד, וגם את מאמצי השלטון לקומם

רעב של כליה ומגפות עושים שמות בעממי רוסיה. השמחים לאיד מעמידים פנים של רחמנים ובאים כביכול לעזרה, מביאים אתם יחד עם מעט הלחם — חרב נוקמת. וזוממים לעשות על־ידי הרעב ו„העזרה" את אשר לא עלה להם לעשות עד עתה בחרבם — כלה בממשלת הפועלים. עם מפלתה של רוסיה צפוי אסון לכל הפועלים בעולם ולכל לראש — לעם ישראל שברוסיה. בדם ישראל, בפרעות וגזירות ובדם הפועלים תיכרת ברית הממשלה החדשה אשר תקום ברוסיה". — — — (בעבור זמן נודע לנו כי הכרוז עורר ויכוח בצבור הפועלים בארץ).

*) מפי צירי פועלי־ציון שמאל שחזרו מוינה למוסקוה.

את ההריסות, לבנות ולהחיות את המשק. הוא ראה והבין את ההבדל בין הסוחר היהודי, אשר בכל סערה ושואה הוא מאבד גם את ה„סחורה" שלו וגם את „היהודיות" שלו, ובין האכר ובעל־האחוזה הרוסי, האוקראיני וכו' אשר באבדן את האחוזה אין הוא והיא אבודים לכלל הרוסי ולמשק־הארץ. וב„החלוץ" מצא הנוער היהודי־החלוצי את המזיגה של הלאומיות והסוציאליות, של ה מ ע מ ד י ו ת ה מ ה פ כ נ י ת ו ה ב ו נ ה, של ארץ־ישראל עברית עובדת ושל יחס חיובי למהפכה העולמית. חלוצים רבים ברוסיה מצאו ב„החלוץ" ובקבוצה החלוצית סיפוק למאוייהם הסוציאליים־הפוליטיים *) (בשנת 1922/1923 הוגדר „החלוץ" כהסתדרות בלתי־מפלגתית אך ל א אַפוליטית). ואם יש ב„החלוץ" חברים המשתייכים למפלגות פוליטיות אשר להן השקפות ותכניות־פעולה מסויימות כלפי השלטון ואשר אינן תמימות־דעה עם הקולקטיביזם „הכל־יכול" — אין הדבר נוגע ל„החלוץ" כהסתדרות. אין „החלוץ" דורש „פאספורט" פוליטי מחבריו ואין הוא מפריע בעדם לחיות את חייהם הפוליטיים במפלגותיהם בתנאי שהשלמות הארגונית וכושר־הפעולה של „החלוץ" לא ייפגעו**).

את פעולת הבניה הקונסטרוקטיבית של הממשלה הסוֹוַאטית ואת הצבוריות היהודית הגלויה לא רצה „החלוץ" להפקיר ולהסגיר בידי „הנציגים היחידים של הסוציאליזם ברחוב היהודי" יוצאי ה„בונד" וכיוצא באלה. בקבלת אישור מאת השלטון הקומוניסטי לפעולות ההכשרה, העליה והתרבות של „החלוץ" ראינו מכה מוסרית וצבורית גדולה ליאֶבסקציה ולכל גרוריה ברוסיה ובארץ־ישראל.

החברים שעסקו בפעולת הלאֶגאליזציה לא העלימו את כוונותיהם אלה גם מהשלטונות. הדברים נשמעו כעבור שנתיים וחצי בערך גם מעל במת הועידה הכל־רוסית הגלויה (היחידה) ביולי 1924 **). אמנם ידענו כי לפתח הלאֶגאליזציה

---

*) ראה לעיל את העיקרים של „משמר הוולגה" וראה להלן בפרק זה את ההשקפות על ההכשרה והקבוצה.

**) בסניפים אחדים של „החלוץ", בפרט במוסקוה ובפטרוגראד, היו גם חברים בודדים שהרשו יחס חיובי ברור לדיקטאטורה של הפרולטריון והשתתפות פעילה של „החלוץ" במפעלי השלטון.

***) בדין־וחשבון הארגוני מטעם המרכז נמסר אז בפי מביא הספר הזה לדפים, לאמור: „בלי לגליזציה, בלי אפשרות של פעולה והופעה גלויה, של קשר גלוי את המוסדות הממלכתיים הצבוריים והכספיים ברוסיה ומעבר לגבול היה א־אפשר לחשוב על כל פעולה מעשית רצינית שהיא. חשוב לא־פחות היה גם הצד העקרוני הכללי

חטאת רובץ. ידענו, וזאת הדגישו לא־פעם חברי צ.־ס. (המפלגה הציונית־סוציאליסטית, שנוסדה באוקטובר 1920 עם הפילוג ב„צעירי־ציון"), כי התנאים הלאֶגאליים יחייבו זהירות ואולי גם ויתור על הופעות ומעשים מסויימים. בכל אופן היה ידוע שהמפלגות, אשר חבריהן משתתפים ב„החלוץ", לא תוכלנה להבליט במסגרת „החלוץ" את עמדתן הפוליטית הכללית (לא הציונית) כלפי השלטון הסוֶאטי. אבל חברי המפלגות שהיו במרכז „החלוץ" (גם „צ.־ס." וגם „צ.־צ.") קיבלו עליהם מראש את גזירת הסייגים הללו מתוך ראיה נכונה של המצב, כי „החלוץ" יצליח בפעולתו אם היא לא תתנהל במחתרת, במחבואים, ואם הוא יוכל לשמש צנור לקשרים בין הציונות העובדת ובין הממשלה והצבוריות הסוֶאטית.

רוב החברים שעבדו בלשכה הראשית ראו את הלאֶגאליזציה כסעיף א ח ד בתכנית פעולתה להקמת הסתדרות בריאה מצויידת במכשירים משקיים וארגוניים ואזורה קנאות של הגשמה חלוצית. הם שאפו לשים קץ למקריות בארגון נקודות־ההכשרה, לשטחיות שבהכשרה עצמה, לאי־הסדר בהנהלה הכספית־המשקית, לחפזון באישור חברים לעליה. עוד שנים רבות תהא ארץ־ישראל זקוקה לחלוצים, לעולים־עובדים מוכשרים מבחינת העבודה והכרת האפשרויות והקשיים אשר בה. על כן יש לדאוג למשקים בני־קַיָם ולרציפות בפעולה הארגונית. המהות והתוכן של ההכשרה החלוצית נעשו עשירים ועמוקים יותר. ההכשרה חשובה הן מפאַת תועלתה לחלוצים עצמם ולארץ־ישראל והן מפאַת השפעתה על הסביבה היהודית והלא־יהודית ברוסיה. ההכשרה — כּוֹר מזקק ומצרף לחומר האנושי השונה הרוצה לעלות לארץ. היא צריכה לעשות את „החלוץ" לא רק ל ע ו ב ד, אלא לאיש־עבודה ו ל א י ש ח ב ר ת־ע ב ו ד ה. אחד האמצעים להצלחת ההכשרה ולהעלאַתה — ה ק ב ו צ ה.

רעיון הקבוצה לא היה זר ל„החלוץ" מראשית לידתו. טרומפלדור חלם על

שבדבר: „החלוץ" סבר כי יש לו זכות גמורה לעבוד באופן חפשי וגלוי ברפובליקות הסוֶאטיות. כן סברו חברי „החלוץ" שעסקו בהשגת הלגליזציה כי ברוסיה הסוֶאטית תהא בתנאים חוקיים אפשרות נוחה יותר להכשרה חברתית־תרבותית של החלוצים גם בשאלות היהדות והתרבות העברית וגם בשאלות הבנין המשקי וחברת־העבודה. „החלוץ" לא יסגיר את עצמו לידי מתקני השרשרת של היצירה הלאומית־הסוציאלית העברית".

קומונה חקלאית להכשרה בדרום־רוסיה עוד ב־1908 ו־1911 *), ובהשתתפותו בפעולת „החלוץ" אחרי המהפכה הטעים לא־פעם את ערך הקבוצה כמסגרת־חברתית וכמכשיר התיישבותי. (בהזדמנויות שונות העלה על נס את דגניה אם־הקבוצות). בשורות „החלוץ" הרוסי, אשר ינק בהלכה ובמעשה שלו מהתנאים והצרכים של ההתיישבות בארץ ומהאפשרויות והדרישות של הכלכלה ושל היהדות ברוסיה, תפסה הקבוצה והאגודה השיתופית (הקואופרטיבים) מקום חשוב מראשית ארגון ההכשרה והעליה. בשחרית „החלוץ" כבר היה ברור כי המעבר לחיי עבודה ברוסיה, יציאת הגלות וההסתגלות לתנאי ארץ־ישראל יוקלו אם הם ייעשו על היסוד של עזרה הדדית. הסידורים השיתופיים (בחיפוש עבודה, מטבח, מכבסה, מחסן וכו') משחררים את האדם מדאגות רבות, מדאגות פרטיות לפרנסה במובן הרחב ביותר, והמרץ שלו מוזרם בתוך אפיק של השתלמות עצמית. הפרט מיטיב לגלות את כוח היזמה וכשרונות־היצירה שלו אם הוא נמצא בתוך קיבוץ המנהל את מלחמת־הקיום כגוף שלם. כעבור זמן־מה הובלט הקולקטיב כגורם לאומי, כאמצעי לכיבוש עבודה והתגברות על המכשולים בדרך ההתיישבות. רבים טשטשו, אגב כך את הערך האישי, האינדיוידואלי שבקבוצה. העיקר בשבילם — חובת העבודה בקולקטיב לטובת הכלל, האומה: החלוץ עובר לפני המחנה — „ועל כל חבר להימצא ברשות ההסתדרות כחייל ממושמע במשך שלש שנים". במשך הזמן הוחשבה הקבוצה גם כגורם משקי־סוציאלי. היא צריכה להיות בנויה ומנוהלת בכוחות עצמיים. אין „החלוץ" שואף ליצור מחנות פועלים מנוצלים אלא עובדים־יוצרים, אנשי־משק עצמאיים, מניחי־יסוד לחברת־עבודה. ומן ההכרח שהקבוצה בחוץ־לארץ (ברוסיה) תכשיר את החלוצים לקראת הקבוצה בארץ. על כל חלוץ לא להסתפק בעבודה עצמה. הוא צריך לבדוק גם את תוצאות העבודה, הוא צריך להרגיש „חדוַת־יצירה".

אולם מה כוח לאומי וסוציאלי כללי יש לקבוצות בודדות, מפורדות? והמחשבה החלוצית (הן בארץ־ישראל והן ברוסיה) הוסיפה להתחבט בתוך כתלי היצירה הקבוצתית והגיעה לכלל הכרה כי בלי קולקטיביזם מקיף, מבלי שתקורץ

---

*) יתר על כן, את הדגשת חשיבותן של השתופיות והקולקטיביות לשם הצלחת ההתיישבות בארץ־ישראל אנו מוצאים עוד לפני כן בכרוז אל „הנוער היהודי" שהוצא על־ידי האגודה הציונית־סוציאליסטית בלונדון בראשותו של נחמן סירקין. ההגירה מרוסיה בשנת 1881/82 עמדה את היא בסימן של קולקטיביזם. באמריקה נוסדו אז כמה מושבות־קומונות של המהגרים היהודים מרוסיה.

חטיבה כלכלית־סוציאלית גדולה, בלעדי חברה של קבוצות הקשורות ביניהן בקשרים של עזרה הדדית ואשר כל אחת מהן ממלאה את החסר לחברתה גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה תרבותית — מאבד המפעל הקבוצתי הרבה מנגהו ומכוחו.

לאזני החברים ברוסיה הגיעו ידיעות על הלבטים הרוחניים־החברתיים של בני העליה השלישית, עצם מעצמותיו של „החלוץ" הרוסי. אלה ביקשו בצורה הקיבוצית בארץ־ישראל פתרון לשאלה הלאומית, הסוציאלית והאינדיווידואלית כאחת. הכרת התפקידים של גאולת האדם והאדמה, התערות בעבודה ובחברה, הבראת האומה על יסודות של משטר־צדק, הגשמת מהפכה בלי דם והרס והצורך לגשר בין חוסר האמצעים החמריים ותהום הצרכים האנושיים — חוללו תנועה ליצירה קבוצתית מחודשת. גדל גדוד־העבודה על־שם יוסף טרומפלדור *), עמדה על רגליה דגניה, מופת הקבוצה. וברוסיה נוצרו בשנות 1922 ו־1923 תנאים נוחים לעבודה וליצירה משקית בצורות שיתופיות. הרעיון של ארגון „צבאות עבודה", גדודי עובדים־חיילים העוברים מחזית־המלחמה לחזית הכלכלה, לא נקלט בהמונים ולא הצליח. חזקה תנועת הקולקטיבים בחקלאות. השלטונות באו לעזרת הקולקטיבים, הוקצו בשבילם חלקות־אדמה, ניתנו מכשירי־עבודה, חמרי־זריעה, תמיכה כספית. השלטונות עדיין לא הכריחו את האכרים ללכת לקולקטיבים הגם שרבים מהמנהיגים הקומוניסטיים כבר טענו אז שהמסגרת היחידה לריכוז סוציאליסטי של המשק החקלאי ברוסיה המפורד ומפוצל בין מיליוני אכרים רחוקים מכל חזון חברתי־מהפכני — הוא הקולקטיב, הקואופרטיב. רוב מנינם של חלוצי רוסיה הכירו בשנים הראשונות אחרי מלחמת־האזרחים כי הצורה הקולקטיבית היא הצורה היחידה המאפשרת להעביר כפעם בפעם דרך המשק מחנות חדשים של חלוצים מתכשרים לקראת עליה ועבודה בארץ. בקבוצה משתנית מן הקצה אל הקצה הפסיכולוגיה הבעל־ביתית של היהודי בן העיירה

---

*) גדוד־העבודה נוסד ב״א אלול תר״פ, מקץ חצי־שנה למות טרומפלדור, עם התחלת סלילת הכביש טבריה—צמח. מניחי־היסוד היו כמאה חלוצים מחבריו של טרומפלדור שעלו מקרים ואחדים מפועלי ארץ־ישראל הותיקים. במועצת סיון תרפ״א נוסחו תקנות גדוד העבודה, אשר לפיהן עיקרי הגדוד הם: א) ארגון החברים בקבוצות בעלי משמעת הנמצאים ברשות ההסתדרות הכללית לכל עניני העבודה וההגנה; ב) קופה כללית המספקת את צרכי החברים; ג) תוצרת פנימית השואפת לספק את כל צרכי החברים; ד) הרחבת המשק ושכלול תנאי־העבודה על־ידי השקעת הרווחים העודפים למטרה זו; ה) ביצור הסתדרות העובדים וכיוון דרכה במגמת הגדוד״.

הקטנה שהיה שקוע ראשו ורובו בסביבה של מסחר ובצע. הקולקטיב — מכשיר חשוב לפרודוקטיביזציה של יהודים סתם שאינם חושבים לעלות בקרוב לארץ־ישראל ולהשפעה ציונית עליהם. מפאת היות הקבוצה משפחה גדולה וסגורה במובן ידוע — הריהי מסגרת נוחה לפעולה חלוצית ולאומית, תרבותית וחברתית, גם בשעה שעין הקומוניסטים פקוחה לעקור כל ניע וזיע לא־קומוניסטי בצבוריות *).

בינואר 1922 נפתח משא־ומתן בין „החלוץ" לבין מוסדות ואישים סוֹאַטיים רבים, שנמשך מאז עד לאחר פירוקו הרשמי של „החלוץ" ב־1928. הלשכה הראשית השתמשה בעזרת ידידים וידעה לנצל כל הזדמנות, כל מפר והפרות כדי לעשות פרסום ולרכוש נפשות איהדים ל„החלוץ" **). עוזרים נאמנים בפעולה לאישור „החלוץ" היו: אברהם מ א י ר ו ב י ץ ***) ופרופ׳ דוד ש ו ר.

התזכירים הראשונים הוגשו ל„נארקומנאץ" (הקומיסאריון לעניני הלאומים). ראש הקומיסאריון היה סטאלין. ממלא־מקומו — ג. ברוידה (יהודי), סגנו השני — המזרחן מ. פאבלוביץ־זאלטמאן (יהודי), הסגן השלישי — קלינגר

---

*) הדברים על ההכשרה והקבוצה אשר בפרק זה הובעו על־ידי ז. וולקומירסקי וד. פינס לא־פעם בהרצאות ובשיחות־חברים. הם באו לידי ניבוש וניסוח בחוברת „מלים אחדות על החלוץ" שהוחרמה ע״י „ג. פ. או". במאי—יוני 1922 הוציאה הלשכה הראשית במוסקוה „חומר לקראת הועידה" (ראה להלן) ובו באו שוב לידי ביטוי הרעיונות הללו.

**) חברי „החלוץ" קשרו קשרים גם עם הצמחונים והטולסטואיים, כדי להשיג בעזרתם אפשרות להכשיר חלוצים בגנוּת ובמטבח. חברי הלשכה השתתפו באסיפה אחת שלהם, וז. וולקומירסקי הרצה פעם לפניהם על הקבוצה החלוצית.

***) מאירוביץ (כינויו המפלגתי: „בינא") היה קומוניסט ותיק. השתתף במלחמת־האזרחים בקרים, במולדאביה (היה במפקדה הצבאית) ועל גדות הוולגה. מיוזמי הרפובליקה של הגרמנים על הוולגה וממארגניה (שיתף אז פעולה עם קלינגר מהקומיסאריון לעניני הלאומים). בהיותו בסאראטוב נשלח על ידי השלטונות אל הקבוצה „משמר הוולגה" על מנת „לעקור את הקן הציוני הקונטר רוולוציוני". אולם כשבא וראה — נוצח. החלוצים מגשימי המהפכה בחיי הפרט מצאו חן בעיניו ומאז נתקרב אל „החלוץ" ואל ארץ־ישראל. יהודי חם. ידע קצת עברית. כתב בגרמנית ובאידיש מאמרים, סיפורים ומחזות. בשנת 1922 עבד בקומיסאריון להשפלה (המחלקה לעניני הלאומים). אחרי־כן נכנס לעבודה במזכירות המזרח הרחוק של הקומאינטרן. תחילה המליץ על „החלוץ" כעל גרעין מהפכני ביהדות ובציונות, אולם במשך השנים דבקה נפשו ב„החלוץ" ובארץ־ישראל. (ראה לעיל בפרק „משמר הוולגה"). בהיותו בקרים הרנו ה„לבנים" את בנו עמנואל.

(גרמני) *). אחרי־כן עבר הענין גם למוסדות ולקומיסאריונים אחרים. לחברי הלשכה וההמרכז היו מאז מאות שיחות בעניני „החלוץ" עם קאלינין, סמידוביץ, יאנוקידזה, קיסאֶליוב, סאפרונוב, דראזאן, פראזאנט (הנשיאות והמזכירות של הועד הפועל המרכזי של הסוֹאטים), קאמאניאב, ריקוב, ריסקולוב (סובנארקום), ברוידה, קלינגר (נארקומנאץ), סטאלין, בובנוב, בוכארין, לוּבוֹבה, קריניצקי (מרכז המפלגה הקומוניסטית), באֶלוּבורודוב, קולוטילין, יאגורוב, ראויץ' **), צואטקוב (הקומיסאריון לעניני פנים), לונאצ'ארסקי, לאבאדיאב־פוליאנסקי (הקומיסאריון להשפלה), מוראלוב, ביצאנקו, דומבאל (הקומיסאריון לחקלאות), קרילאנקו וקאטאניאן (הקומיסאריון למשפטים), לארין („אוזאט"), טומסקי, אנצאלוביץ' (המועצה המרכזית של האגודות המקצועיות), פלורינסקי, טרויא־נובסקי (הקומיסאריון לעניני חוץ), סולץ (ועדת־ההשגחה המרכזית של המפלגה הקומוניסטית), ועוד ועוד.

ל„נארקומנאץ" הוגשו ב־2 בינואר 1922 שלושה תזכירים בזה אחר זה: בראשון סופר על מטרותיו ותפקידיו של „החלוץ", בשני נמסרה סקירה קצרה על המשקים הקיימים ובשלישי נוסחה הדרישה: להפסיק את הרדיפות ולאַשר את „החלוץ". אחרי שיחות וישיבות מוקדמות אחדות, נתכנסה ב„נארקומנאץ" הישיבה לקבלת החלטה. השתתפו: ברוידה (יו"ר), פאבלוביץ, קלינגר, ריסקולוב, מאראזין (מהמחלקה היהודית), מאירוביץ ואחרים. על הישיבה הזאת נתפרסם ב„עמעס" מ־5 בפברואר 1922 דין־וחשבון זה:

„בינואר 1922 פנה הועד המרכזי של „החלוץ" אל פקיד הקומי־סריון לעניני הלאומים מאירוביץ ***) ומסר לו תעודות בענין „החלוץ". בתעודות אלה כותב הועד המרכזי שיש לו ברספס"ר כ־75 סניפים. הגדולים שבהם: במוסקוה, בפטרוגראד, בויטבסק, הומל, נובו־באֶליצה, בוברויסק, ויאטקה, קיוב, חרסון, ניקולאיאב, יאֶליסאוֶטגראד, סימפרופול, פיאודוסיה, רוסטוב ע"נ דון, ולאדיקוקז, באקו, באטום, טאשקנט ועוד. מלבד זאת יש עוד שורה של סניפים „הקשורים בנו ושעבודתם סובלת מחמת הרדיפות התכופות". רדיפות כאלה היו בבוברויסק, אודיסה, פרילוקי, אונאֶצ'ה, רומני,

---

*) כעבור שנה נתמנה קלינגר מנהל המחלקה לעניני הלאומים ליד ה„וציק" ואחריזה — מנהל המזכירות של ה„וציק".

**) אשת זינוביאב.

***) „עמעס" לא דק בענין מקום־עבודתו של מאירוביץ.

אורשה ובכל גלילי מינסק והומל. להלן קובל הועד המרכזי של „החלוץ" על ש„אין מקבלים לרישום הסתדרויות בעלות צורה כללית טהורה, כגון: חבורות פועלים וקבוצות, אך ורק משום ששם „החלוץ" נקרא עליהן". — — „בהיותנו נתונים במצב לאַגאלי למחצה אין אנו יכולים לבנות משקים, לסדר קלובים וכו'. בתקופת השלטון הסוֹאַטי, שלטון העבודה, מוכרחים אנו — הסתדרות עובדים — להסתפק בעבודת־„חוגים". אין מרכז „החלוץ" יכול להשגיח על פריון־העבודה בסניפיו ואין צריך לומר שאינו יכול לעבוד עבודה רחבה מסקנית ושיטתית בהיקף כל־רוסי". להלן הם קובלים על שאינם יכולים לכנס ועידות „החלוץ" והם דורשים החלטה מכרעת בדבר „החלוץ". לתעודות הנ"ל מצורף גם התקנון של „החלוץ" אשר בסעיפו הראשון נאמר: „הסתדרות־העבודה הכל־רוסית „החלוץ" שמה לה למטרה את הבראַת הכלכלה של המוני־היהודים העובדים על־ידי סיפוחם לענפי היצור ולצורות־עבודה קולקטיביות ועל־ידי יצירת מרכז לאומי עובד בארץ־ישראל מקום ריכוזם של העובדים היהודים, שלא יהיה בו מקום לניצול — בהתאם לצרכים הסוציאליים־הכלכליים של המוני־היהודים העובדים".

פקיד הקומיסאריון לעניני הלאומים מאירוביץ מסר את כל התעודות הנ"ל לקולגיון של הקומיסאריון לעניני הלאומים וקיבל על עצמו את ההגנה על דרישות „החלוץ". שאלה זו עמדה בסדר־היום של ישיבת הקומיסאריון ב־7 בינואר, בנשיאות חבר הקולגיון ג. ברוידה ובהשתתפות מנהל המחלקה היהודית מאַראַזין. וזו לשון ההעתק הרשמי מן הפרוטוקול:

„דנו על ההסתדרות העמלנית „החלוץ". מנהל המחלקה היהודית מבקש לקבוע מי הגיש את ההשתדלות בדבר „החלוץ". מתברר כי על „החלוץ" מלמד זכות הח' מאירוביץ. מאַראַזין מביא שורה של תעודות: את הסעיף הראשון של תקנות „החלוץ", גילוי־דעת של ב"כ ציוני רוסיה הבורגנים בלונדון ומיסמכים אחרים על פעולת „החלוץ" בשטח ההגירה המוכיחים את הקשר שבין „החלוץ" ובין הציונים. הוא (מאַראַזין) מציע: א) להסתפק בהחלטת נשיאות ה„וציק" מ־18 במארס (1920); ב) להציע לצד המעונין להמציא תעודות המוכיחות את הפרת ההחלטה הנ"ל של ה„וציק". הח' מ א י ר ו ב י ץ מניח שיש קשר בין „החלוץ" ובין הציונים אבל אין בזה כל אסון. לפי דעתו, אין „החלוץ" יכול להיות הסתדרות ריאקציונית כיון שמייסדו היה האנארכיסט־

הקומוניסט טרומפלדור. אמנם, „החלוץ" מעביר את עבודתו לארץ־ישראל אולם יש ברצונו לעשות זאת לא בחסותה של הדיפלומטיה הבורגנית. להלן אומר מאירוביץ, כי רוב מנינו של „החלוץ" הוא ממחייבי המהפכה ורצוי איפוא לאַחד את החלוצים המפוזרים בתפוצות פולין, ליטא ורוסיה (כחמשת אלפים בערך), לסייע בידם ולהשפיע עליהם השפעה קומוניסטית. הח' ב ר ו י ד ה אינו מסכים להברי מאירוביץ ואומר שהחלוצים עלולים למלא בארץ־ישראל תפקיד ריאקציוני־קולוניזאטורי דוגמת הקוזאקים ברוסיה ושהסתדרות עמלנית זו או אחרת של „החלוץ" יכולה להתקיים ברוסיה בגלוי על יסודות כלליים.

„ה ח ל י ט ו: להטיל על המחלקה היהודית להשגיח שהחלטת ה„וציק" תתגשם ובכל מקרה של הפרת ההחלטה הנ"ל מוסר הקולגיון לח' מאירוביץ לבוא לידי הסכם עם המחלקה היהודית".

עד כאן לשון ה„עמעס".

ישיבת ה„נארקומנאץ", על הנימוקים שנשמעו בה לזכותו של „החלוץ" ועל החלטתה „הפושרת", לא סיפקה, כמובן, את הלשכה הראשית של „החלוץ", אם כי בדיון ובעובדה שהדברים נדפסו ב„עמעס" היו נקודות מעודדות. כעבור ימים מספר נתפרסמה ב„עמעס" ידיעה כי בברדיצ'ב פורקה חבורת „החלוץ" הגדולה לגידול סלק. תרגמנו את הידיעה לרוסית ושלחנו אותה בלוית תזכיר ל„נארקומנאץ", כדי לסתור את הטענה שאין רודפים את „החלוץ". התזכיר הזה לא נשא כל פרי. טענות ה„נארקומנאץ" היו: א) ברדיצ'ב היא בתחומי אוקראינה ויש לברר את הדבר ב„אוציק"; ב) החבורה בברדיצ'ב היא משותפת ל„החלוץ" ול„צעירי־ציון"; ג) החבורה פורקה בגלל ליקויים ארגוניים (עבירה על התקנון וכדומה).

מאז פנה „החלוץ" לא־פעם ישר אל ה„נארקומנאץ" (ש ל א באמצעות מאירוביץ והמחלקה היהודית), וכשזה בטל — אל המחלקה לעניני הלאומים של ה„וציק", ובכמה מקרים עמדו המוסדות האמורים לימין „החלוץ" וכמה התנקשויות נהדפו. בעזרת ה„נארקומנאץ" שוחררו 6 חברים שנאסרו בויטבסק (ב־27 באבגוסט 1922), בטל המשפט הגדול והממושך של החברים בסימפרופול*), שוחררו אסירי הועידה הגלילית בהומל**), ועוד.

---

*) פרטים בפרק על העבודה בקרים.

**) פרטים להלן.

החלטת ה„נארקומנאץ" מ־7 בינואר איפשרה לפתוח משרד פתוח של „החלוץ" במוסקוה (בסימטת לוקוב), לקחת תיבת־דואר על־שם „החלוץ" במשרד־הדואר הראשי במוסקוה, לתת מודעה במקום ניכר ב„איזוֶסטיה" על המען של לשכת „החלוץ" *), לשאת ולתת עם ה„נארקומזאם" ומחלקת הקרקעות של פלך מוסקוה והמחוז בדבר חכירת חנה להכשרה, לנהל בגלוי את הפעולה של ארגון הגדוד ביארצאוו, לקבוע חליפת־מכתבים עם חו"ל (המרכז העולמי, מרכז יוצאי רוסיה ואוקראינה, ירמיהו גרוסמאן בקובנה ובברלין, ועוד **). כעבור זמן־מה קיבלה הלשכה בדואר מחו"ל שתי חבילות עתונים וספרים.

---

*) ימים אחדים אחרי הופעת המודעה, נדפסה ב„איזוֶסטיה" בעמוד ראשון קאריקאטורה על שמות הנוטריקון שבהם מכונים חברות ומוסדות סוֶאטיים. בין הנוטריקון היה גם "Гехолуц".

**) הועד הפועל לעניני „החלוץ" במזרח אירופה שנתארגן ב־1919 במועצה בוארשה (אז הוחלט גם על משרד „החלוץ" בארץ־ישראל) התקיים עד סוף 1920, אך פעולתו לא היתה ניכרת ביותר. הנסיונות לכנס ועידה עולמית של „החלוץ" לא הצליחו עד פרום הקונגרס הציוני הי"ב. הועידה העולמית הראשונה של „החלוץ" נתכנסה באבגוסט 1921 בקארלסבאד. השתתפו בה באי־כוח רוסיה, פולין, ליטא, רומניה, צ'כיה, אוסטריה וקושטא. נבחר מרכז עולמי אשר מושבו בוינה. בספטמבר 1921 אישר הקונגרס הציוני הי"ב בקארלסבאד את „החלוץ" כהסתדרות להכשרה ועליה חלוצית והכנים את תקציב ההכשרה החלוצית בתקציב הציוני הכללי.

בכסלו תרפ"ב היתה בוארשה ועידת החלוצים יוצאי רוסיה ואוקראינה. נבחר מרכז יוצאי רוסיה ואוקראינה, שדאג לעניני החלוצים הזרים בפולין ועזר עזרה ניכרת לעבודת „החלוץ" הפולני. מרכז יוצאי רוסיה ואוקראינה התקיים עד ראשית 1923. (נעזרו בו קרוב ל־1800 חלוצים שעלו מרוסיה ואוקראינה דרך פולין). אחרי כן הפך לסקציה ליד מרכז „החלוץ" בפולין. כשנפסקה עלית החלוצים מרוסיה דרך פולין בטלה גם הסקציה.

התכונה לועידה כללית גלויה

ההשתדלות בדבר רשיון. — חומר לדיון במקומות. — היחסים במרכז

כבר בראשית ארגון הגדוד ביארצאוו וההחיפושים אחרי חנה בסביבות מוסקוה נתגלו חילוקי־דעות בקרב חברי הלשכה הראשית של „החלוץ". נתהוה רוב ומיעוט *). המיעוט טען כי ההכשרה חשובה במידה שהיא מציינת שהאדם בחר לו דרך חדשה, הוא כרת ברית את העבודה ואת הארץ. אין לדרוש מהחבר כי ילמד על בוריו את המקצוע שהוא בחר בו כי הלא שונים ונפלים הם התנאים הטבעיים והכלכליים של רוסיה מתנאי ארץ־ישראל. הקבוצה אינה אלא אמצעי להכשרה. מכיון שאי־אפשר לסדר הכשרה זולה ונוחה שלא בקבוצות יש לאַרגן משקים קולקטיביים אבל אין להקנות לקבוצה שום אופי של קבע. העיקר בקבוצה: הרוח החברית, העזרה ההדדית, האידיאליזם. מובן איפוא שלא כל מי שרוצה ליטול את האיצטלה של „החלוץ" רשאי לבוא וליטול אותה. דרושים אנשים מסורים לכלל, אידיאליסטים נלהבים, „נשמות יפות" **). הרוב ראה בקבוצה צורה עיקרית של ההתישבות העובדת ושל חיי חברה. ארגון קבוצת־הכשרה דורש כוחות רבים. התנועה החלוצית הוא מעין אנושי בלתי־פוסק. על כן אסור לאַרגן קבוצה לזמן, שתתפרד עם עלית חבריה. העליה צריכה להתנהל בסדר ובתכנית כדי שהמשק וקבוצת־ההכשרה לא יסבלו. כל חלוץ חייב בחנוך תרבותי־חברתי, הוא חייב לסגל לעצמו מקצוע, ידיעה משקית, משמעת צבורית, שאם לא כן אינו זכאי לעליה. הקבוצה — מכשיר לחנוך חלוץ איש עבודה, משקי, תרבות וחברה. אין לדקדק ולהכניס ל„החלוץ" את ה„שופרא דשופרא" דוקא של העם היהודי, הגם שאין לפתוח את שערי „החלוץ" לרנחה ולקבל מכל הבא ביד. „החלוץ" שואב חומר אנושי מההמונים ומעבירם דרך הפוך המזקק ומצרף של ההכשרה והקבוצה. כן פרצה מחלוקת בלשכה, אם להוסיף ולעורר במוסדות השלטון את שאלת אישורו של „החלוץ" או להסתפק במה שהושג.

---

*) הרוב — „השלישיה" (י. אלטשולר, ז. וולקומירסקי, ד. פינס) אשר חלקה בעיצוב דמותו של „החלוץ" ברוסיה בשנות 1921—1926 גדול מאד. המיעוט — ש. שניאורסון. היו לו תומכים בין החברים הפעילים של קבוצות העליה שנמצאו או במוסקוה.

**) ביטוי זה היה שגור בפי ש. שניאורסון.

חילוקי־הדעות נשתלבו גם בחיכוכים אישיים שונים*). ובסוף מארס קם שניאורסון ונסע הביתה, לויטבסק**). בראשית אַפּריל בא ואנסקי למוסקוה ונכנס לעבודה בלשכה. בישיבה הראשונה בהשתתפותו הוחלט על כינוס ועידה גדולה של „החלוץ" ברוסיה ובאוקראינה. מקום הועידה — קיוב. הלשכה פנתה תיכף אל נשיאות ה„וציק" במוסקוה וקיבלה תשובה קצרה: „בדבר רשיון לכינוס ועידה של „החלוץ" בקיוב יש לפנות אל נשיאות ה„אוציק". נסיון לבקש רשיון משלטונות אוקראינה לא נעשה, כי היה ברור מראש שלא יצליח***), ותכניתם של המטפלים בלאַגאליזציה היתה להשיג תחילה אישור ל„החלוץ" במוסקוה כדי שתקל אחרי־כן הפעולה בחארקוב ובקיוב. לנשיאות ה„ותיק" הוגשו, לפי דרישת המזכירות, ראשי־פרקים על מהות „החלוץ" ותפקידיו****) ואל הקומיסאריון לעניני פנים התקנון של „החלוץ" (כי בינתיים נתפרסמה פקודה המחייבת את כל החברות והמוסדות הצבוריים להגיש את תקנוניהם לאישור ורישום בקומיסאריון־הפנים), ואחרי כיתות־רגלים רב נתקבל מאת הקומיסאריון לעניני פנים רשיון לקריאת ועידה של „החלוץ" במוסקוה ב־23 ביולי 1922. ענין אישור התקנון נשאר תלוי ועומד.

בעצם הפעולה לקבלת רשיון לועידה יצא ואנסקי לחוץ־לארץ על מנת לעלות לארץ. כשהגיעו לאהרונוב, שבא אז לקיוב*****), שמועות על „מעשים סאַפּאראטיים" של הלשכה מיהר ויצא למוסקוה. הוא נשתומם מאד כשלא מצא בלשכה אף חבר אחד של המרכז: וולקומירסקי היה ביארצאַוו בעניני הגדוד, ואנסקי יצא לחוץ־לארץ ושניאורסון היה בויטבסק. אהרונוב יצא לפטרוגראד על־מנת לנסות דברים עם מנדלסון על אפשרות עבודתו במרכז, ולאחר ששב משם

---

*) ש. ש. לא דר בקביעות בדירת הלשכה. ממילא לא היה בקי בכל פרטי העבודה (כמו יתר החברים, „דיירי לוקוב"), היה מאחר לבוא לישיבות הלשכה ולשיחות עם השלטונות וכו'.

**) עבר שם בבית־חרושת לסוכריות.

***) בה בשעה שברוסיה המרכזית נשבו אז רוחות „ליבראליות": באַפּריל התחיל להופיע בפטרוגראד „יאברייסקי ואַמטניק" ונתקבל רשיון להוצאת „יאבריסקי סטודנט" במוסקוה (החברת הראשונה הופיעה ביוני), ו„יאבריסקויא סלובו" בצ'יטה — ואפרו בקיוב ב־30 באַפּריל 1922 כל משתתפי ועידת „צעירי־ציון". ב־20 באַגוסט נערך בקיוב משפט גלוי נגד צירי הועידה ומארגניה.

****) חוברו ע"י ב. ואנסקי וד. פינס.

*****) לאחר שהחלים ממחלת הטיפוס.

(מבלי שהשיג את הסכמתו של מנדלסון) הוזמן שניאורסון לבוא לישיבת המרכז והלשכה במוסקוה שבה הוחלט על ארגון מזכירות המרכז בקיוב (אהרונוב ושניאורסון) ועל פעולות־הכנה לועידה.

על מועד הועידה נתפרסמה מודעה ב„איזוֹאסטיה"*) ונשלחו מכתבים וטלגרמות לכל קצוי רוסיה וגם לחו"ל. כן שלחה הלשכה למקומות „חומר לקראת הועידה" בשאלות הכשרה וארגון ועמדה להוציא חומר גם בשאלות עליה ותרבות אלא שלא היו בידה שום אמצעים כספיים ובינתיים נאסרו באי הועידה הגלילית בהומל, הרשיון לקריאת הועידה נלקח — וכל עמלה של הלשכה עלה בתוהו.

*

ואלה הם ראשי־הפרקים על הכשרה והסתדרות שהוצאו כחומר לקראת הועידה של „החלוץ"**).

„א. הכשרה.

I. ההכשרה — חוליה הפותחת שרשרת ארוכה של עבודה ויצירה המחושלת על־ידי הפועל העברי בארץ־ישראל. עלינו לראות את ההכשרה לא כהכנה למשהו שיתחיל ש ם ו מ ח ר במקום חדש ובתנאים אחרים כי־אם כהגשמה כ א ן ו ה י ו ם, עבודה על כל תכונותיה ועקרוניה הרצויים לנו בארץ. את תהליך ההכשרה עלינו לראות כמעבר מעולם של אינרטיות, סרסרות ותלישות (חוסר־בסיס) אל עולם פרודוקטיביות, יזמה ויצירה.

II. שלבי ההכשרה: א) ה ס ת ג ל ו ת והתרגלות לעבודה; ב) י צ ו ר — התמחות, סיפוק נפשי; ג) י צ י ר ה, התגלות ה„אני" בעבודה.

III. הכשרה — חנוך עצמי רב־צדדי של החלוצים לתפקיד של פועלים בני־תרבות בוני ארץ־ישראל: הכשרה פיסית, מקצועית (בחקלאות ובחרושת) וחברתית־תרבותית. בהכשרה הפיסית אנו משתמשים בדרכים ובסיוע של „מכבי".

---

*) תחילה קיבלה מחלקת המודעות של העתון תשלום בעד פירסום המודעה של „החלוץ" בעמוד א', אולם מישהו התערב, כנראה, ומהעתון מסרו ללשכת „החלוץ" כי המודעה תוכל להידפס רק בעמוד האחרון. אחרי משא ומתן נמצא הוסכם שהמודעה תופיע בעמוד השלישי סמוך לחומר המערכת, לא בין המודעות.

**) את החומר על ההכשרה חיברו וולקומירסקי ופינס; את החומר על הסתדרות — אלטשולר ופינס. הדברים נכתבו רוסית. הם ניתנים כאן לפי תרגום עברי שנעשה ע"י אחד החברים סמוך לפרסומם.

מרכז־הכובד של התכוננותנו לארץ־ישראל הוא רכישת מקצוע בענף חקלאי או חרשתי־טכני. ה ה כ ש ר ה ח ק ל א י ת עדיפה הן מפאת הסיכויים הכלכליים של הארץ והן מטעמים פסיכולוגיים־חברתיים: העבודה בחקלאות מחנכת את האדם חנוך עמלני יסודי. לאחר שהחבר קנה יסודות־ראשית של העבודה בחקלאות הוא נגש להתמחות בענף מסויים: פלחה, פרדס, גן־ירק, מכוורת, לול, רפת וכדומה.

ההכשרה החקלאית נקנית בעבודה: א) במשקים סוֹאַטיים וקולקטיביים (סובחוזים וקולחוזים) הקיימים כארטאל או קומונה של פועלים שכירים; ב) במשקים עצמיים חכורים בצורת קומונה עובדת או קואופרטיב; ג) במשקים פרטיים כפועלים שכירים (באטראקים); ד) בגני־ירק קטנים; ה) דרך לימוד במוסדות חקלאיים מיוחדים (בתי־ספר, שיעורים להשבחת הקרקע, להשקאה וכו').

הצד החיובי בעבודת־הכשרה בארטאל או בקומונה שכירה בסובחוז או בקולחוז הוא בפרולטאריזציה של החברים ובקולקטיביזציה של העבודה. הצד השלילי — בחוסר התעניינות בהתפתחות המשק וחוסר־הבנה לארגון של משק עצמי והנהלתו. עבודה כבאטראק במשקים פרטיים קטנים היא בדרך כלל צורה שלילית להכשרה, אם כי צד חיובי בה שהפועל־השכיר לומד לעשות עבודות שונות במשק.

הדרך הרצויה ביותר להכשרה חקלאית היא עבודה קבוצתית במשקים גדולים חכורים. אם הקבוצה עצמה חוכרת את המשק יש לחשוש שתסתגר ותהפוך לכתה בפני עצמה אגב רדיפה אחרי רכוש פרטי. אם ההסתדרות כולה חוכרת את המשק יש לחשוש שהחברים ישליכו את יהבם על ההסתדרות ולא יגלו התעניינות במצב החמרי־הכלכלי של המשק.

צורה בלתי־רצויה — עבודה בגנים קטנים. הלימוד בבתי־ספר חקלאיים צריך להיות מלווה עבודה מעשית בקבוצה חלוצית.

החשובים בענפי ההכשרה ה ח ר ש ת י ת־ ה ט כ נ י ת הם אלה המשמשים את החקלאות (תיקון מכונות, מסגרות וכו'), בנאות, הובלה, חשמלאות, חימיה, נגרות, עיבוד־מתכת, עורות ואריגים.

ההכשרה המקצועית־טכנית נקנית: בבתי־חרושת ותעשיה; בבתי־מלאכה — של בעלים זרים ושל „החלוץ"; בעבודות צבוריות; על־ידי לימוד בבתי־ספר למלאכה, בשעורים מיוחדים וכדומה. העבודה בבתי־חרושת ותעשיה חשובה משום שהיא עושה את החברים לפועלים. אולם אין בה אפשרות להכיר את הצד המשקי־הארגוני. העבודה בבתי־מלאכה קטנים מקנה ידיעות עמוקות

במקצוע אולם אינה מוציאה את החלוץ מהסביבה הבורגנית הזעירה. הצד החיובי בעבודות צבוריות — פרולטריזציה וקולקטיביזציה (גדוד־עבודה); השלילי — חוסר התמחות והתעניינות. העבודה המעשית של החברים המתלמדים בבתי־ספר טכניים צריכה להיעשות ככל האפשר בסביבה חלוצית.

IV. ההכשרה יכולה להתנהל ביחידות ובקבוצה. הקבוצה מקילה את המעבר לעבודה פרודוקטיבית. ביחידות נוח יותר להתמחות במקצוע. מהחברים המתכשרים ביחידות אנו דורשים התמחות יסודית במקצוע. בקבוצה יש מקום גם לפועלים לא־מומחים בצדו של אחוז מסויים של מומחים. צורות ההכשרה הקבוצתית: חבורה (אַרטל), קבוצה (קומונה) וגדוד (או קבוץ). החבורה עובדת על יסודות קואופרטיביים וכל חבר בא על שכרו לפי פעלו. קבוצה — קומונה אשר כל חבר בה מכניס לפי כוחותיו וכשרונותיו ומוציא לפי צרכיו. גדוד — קבוץ גדול המאַחד עובדים בענפים שונים לשם ביצוע מחזור־עבודה מסויים והמספק את צרכי עצמו. הקולקטיבים מקבלים מן החוץ את המומחים הדרושים להם בעבודתם ובחייהם, כן הם שולחים חברים למקומות שונים לשם השתלמות במקצוע והעמקת ההכשרה.

ההכשרה, הן האינדיוידואלית והן הקולקטיבית, צריכה להצדיק את עצמה מבחינה חמרית ולשמש מקור עיקרי לאמצעים בשביל העליה. ההכשרה — תהליך ארוך. זמנו תלוי במקצועות שבו בחר החלוץ.

V. ההכשרה התרבותית־חברתית אחוזה ודבוקה בהכשרה המעשית הכללית של „החלוץ" השואפת ללאבוריזציה, לפרודוקטיביזציה וקולקטיביזציה של העבודה. מטרת ההכשרה התרבותית־חברתית: לחנך עובד בן־תרבות אשר מעשיו עולים בקנה אחד עם עקרוניו, המוציא כוחותיו בחסכון והמכיר את מקומו ותפקידו בחברת־העבודה. לפיכך תופסים בהכשרה זו מקום חשוב: לימוד הסטאטיקה והדינאמיקה של החברה העובדת והאמצעים לחליפת־הרעיונות ומכשירי היצירה התרבותית שלה: הלשון העברית, ידיעת הארץ, תולדות ישראל, תולדות תנועת־הפועלים, ידיעות־יסוד במדע־החברה ובכלכלה מדינית, ספרות יפה.

דרכי ההכשרה התרבותית־חברתית: שיחות חברים, קריאות בצבור, קריאה של יצירות החברים עצמם וניתוחן, משפטים ספרותיים, סיורים, תערוכות התוצרת, הצגות, מקהלות ותזמרות, עריכת יומן והוצאת עלון או עתון־קיר בקבוצות ובסניפים. לשם סיוע בהכשרה החברתית־תרבותית של החברים מארגנת הסתדרות „החלוץ" ספריות ותערוכות, מוציאה ומפיצה ספרות, חומר־קריאה

ומלונים טכניים בעברית לכל ענף־עבודה ומקימה ליד המרכז מחלקה מדעית־טכנית *).

ההכשרה התרבותית־חברתית צריכה להדגיש כי העבודה של כל אחד מאתנו אינה קרבן אלא תפקיד חברתי טבעי. כן עליה להבהיר את היחסים בין הפרט לבין הכלל. הקבוצה צריכה להיבנות בעיקר לא על יסוד התקרבות החברים איש לרעהו כי־אם על יסוד הכרת האינטרסים המשותפים בהשגת המטרה, בעבודה ובבנין המשק. הקבוצה צריכה לשאוף לא למחיקתם וטשטושם של הקוים האישיים אלא לעקירת האנוכיות הצרה ולגילוי כשרון־היצירה ורוח־היזמה של כל חבר".

„ב. הסתדרות

א. הגשמת העיקרים החלוציים תיתכן רק בהסתדרות בריאה.

ב. את ההסתדרות יש להבריא על־ידי הרחקת האלמנטים הלא־עמלניים מתוכה ועל ידי הכנסת המוני עמלים אל שורותיה.

ג. ההסתדרות הכל־רוסית היא חבר אבטונומי של „החלוץ" העולמי.

ד. „החלוץ" בא במגע ומשא הקרוב ביותר עם הסתדרות העובדים הכללית בארץ ישראל.

ה. „החלוץ" בא בקשרים עם הסתדרויות עבודה, יהודיות וכלליות, ועם חברות ומוסדות המסייעים להעמלתם של ההמונים היהודיים ולבנין ארץ־ישראל העובדת.

ו. גברים ונשים מ־18 ומעלה שאינם מנצלים עמל זולתם, המכירים במטרת „החלוץ" והסרים למשמעתו — יכולים להיות חברי „החלוץ".

ז. בכל מקום שיש לא פחות מ־10 חברי „החלוץ" מתארגן סניף מקומי.

ח. קבוצות אחדות הנמצאות במקום אחד מהוות סניף מקומי אחד.

ט. ועדים גליליים מוקמים בהומאל, ויטאבסק **), קיוב, בארדיצ'אב ***),

---

*) ברוסיה היו נפוצות מאד בשנות 1922—1924 הסיסמות של „נוט" (ראשי־תיבות: „ארגון מדעי של העבודה").

**) מושב הועד הגלילי היה למעשה לא בויטבסק אלא במינסק.

***) המרכז לא הצליח לארגן ועד גלילי בברדיצ'ב. במקומו היה זמן־מה ועד־ארגון בצ'רניגוב.

ויניצה, יאליסאוואטגראד, ניקולאייב, אודיסה, סימפרופול, טיפליס, חארקוב ואירקוטסק *).

י. תפקידי הועד הגלילי: ארגון סניפים חדשים בגליל, שירות הסניפים הקיימים בהספקת חומר־קריאה, הדרכה ארגונית, סידור מקומות הכשרה, מפקד החברים, פיקוח על העליה בגליל ועזרה למרכז בעבודתו.

יא. למרכז נכנסים 7 חברים. 3 מהם, יחד עם מזכירות, מהוים במקום מושבו של המרכז את הלשכה הפועלת.

יב. המרכז מעבד תקנון הסתדרותי, פנקס־חבר, שאלונים, חוזרים וכו'.

יג. על המרכז לסדר את הספירה והמפקד של החברים, הסניפים והמשקים ולפקח על הנהלת החשבונות. במרכז צריכה להיות רשימת כל חברי ההסתדרות בסדר אלף־בית.

יד. כשחלוץ עובר ממקום למקום עליו להביא אתו את השאלון מהסניף הקודם.

טו. במרכז צריכות להיות מחלקות: להכשרה, עליה, ארגון וכספים, תרבות ופירסום ומחלקה מדעית־טכנית.

טז. על המרכז להוציא כלי־מבטא של „החלוץ".

יז. ליד המרכז צריך להיות חבר־מדריכים היוצאים לפי תכנית ובשעת הצורך לסניפים שונים.

יח. פעם לשלושה חדשים צריכות להתכנס ישיבות מלאות של המרכז בהשתתפות באי־כוח הסניפים הגדולים ביותר.

יט. הועידה מכירה בצורך להזמין חברים אחראיים מארץ־ישראל לעבודה ב„החלוץ" ברוסיה.

כ. עובדים אחראיים ב„החלוץ" (חברי המוסדות המרכזיים והגליליים, מנהלי ההכשרה במקומות, המדריכים של המרכז) אינם רשאים לעזוב את העבודה ההסתדרותית או לעלות מבלי שיכשירו או ימצאו ממלאי־מקום לעצמם.

---

*) היתה כוונה לארגן את החלוצים בסיביר וביתר החבלים הרחוקים באסיה. בטומסק היה אז סניף חי ומשם ליקחו אחרי־כן חברים אחדים לקבוצת „תל־חי" בקרים. זמן־מה התנהלה הפעולה הציונית והחלוצית במזרח הרחוק בלי מכשולים. מנוואמבר 1922 עד מארס 1923 עבדה ההסתדרות הציונית בעבר־הבאיקאל (צ'יטה) בהיתר ובגלוי כי היא אושרה ע"י הועד המהפכני. אחרי־כן באו מאסרים וההסתדרות הציונית חוסלה שם.

כא. חברים שלא עבדו עבודת־הכשרה יכולים לעבוד במנגנון המרכזי של „החלוץ" לא יותר משנה. במקרים יוצאים מן הכלל רשאית הועידה (או ישיבה מלאָה של המרכז) להאריך את הזמן הזה.

כב. האמצעים הכספיים של „החלוץ" באים: 1) ממס המוטל על החברים בשיעור אחוז אחד מהכנסתם הכללית; 2) מתשלומים מיוחדים; 3) מהרווחים של המשקים, נשפים, הרצאות וכו'; 4) מהלוואות והקצבות של המרכז העולמי.

כג. ליד המרכז קיימות קרנות להכשרה ולעליה. סדר ארגון הקרנות ותפקידיהן נקבעים על ידי הישיבות המלאות של המרכז.

כד. הועדים המקומיים משאירים לצרכיהם הארגוניים לא־יותר מ־25% של תשלומי־החבר. המרכז מעבד טופס כללי לדו"ח כספי חדשי של הועדים המקומיים. בכל חודש חייבים הועדים להמציא למרכז את הסכומים המגיעים מהם בצירוף דו"ח.

כה. הועדים הגליליים מקבלים אמצעים לצרכיהם הארגוניים מידי המרכז לפי תקציב מאושר על ידו.

כו. לשם ביקורת הנהלת החשבונות והענינים בועדים המקומיים והגליליים ובמרכז נבחרות ועדות לבקורת (מקומיות, גליליות ומרכזית)".

אחדים מהחברים הפעילים התייחסו בלעג אל ההצעות הארגוניות, שנתכוונו להסדיר ולסדר את חיי „החלוץ", וכינו אותן „סימני התנפחות". יחס הזלזול אל המאמצים הארגוניים החריף אף הוא את המחלוקת במרכז.

חתירות היבסקציה

מאסר הועידה הגלילית בהומל. — כיצד בוטל הרשיון לכינוס הועידה הכללית. — פקודה לפרק את כל סניפי „החלוץ". — ועדה ממשלתית לבירור שאלות „החלוץ". — הרדיפות ושאלת ה„חתימות"

ביוני נקראה בהומל ועידה גלילית, כדי להביא את דעת החלוצים של אותו גליל לפני הועידה הכל־רוסית. בועידה הגלילית השתתפו שני חברי המרכז: ז. וולקומירסקי ממוסקוה וש. אהרונוב מקיוב. עיקר המחלוקת היתה בשאלה „מוסקוה או קיוב?", כלומר: היכן צריך המרכז לשבת. הועידה עצמה עברה בשלום אולם לאחר שנגמרה נאספו כמעט כל המשתתפים בה ובכלל זה גם שני חברי המרכז. חברי הלשכה במוסקוה פנו מיד בקובלנה אל קאלינין ויאַנוקידזה. יאַנוקידזה שלח להומל הוראה טלגרפית לשחרר את החלוצים האסורים ולאפשר לחברי המרכז לבוא למוסקוה. השלטונות בהומל, שהושפעו מהיאַבסקציה, מלאו אחרי החלק הראשון של ההוראה, אך עד נוואַמבר לא נתנו לאהרונוב ולוולקומירסקי לצאת מהומל *).

על הועידה הגלילית בהומל ועל מאסרה מספר א. צ י ר ל י ן:

„החלוץ" התכונן לקראת הועידה הכל־רוסית. התכונה היתה מרובה. בכל מקום — אסיפות, הרצאות, מועצות. החלטנו לכנס בהומל ועידה גלילית כדי לשמוע את דעת עשרות הסניפים מפלכי הומל ומינסק. מרכז „החלוץ" היה בקיוב. אבל סיבות שונות (קלות התחבורה עם מוסקוה, ערותם וזריזותם של חברי הלשכה הראשית ועוד) גרמו לכך שהומל בחרה בקשרים עם מוסקוה ולא עם

---

*) פרט מעניין: גם לאחר שהחברים בהומל שוחררו נעשו אצלם לא־פעם חיפושים. באחד החיפושים נמצא בכיסו של וולקומירסקי מכתב מאת יאַנוקידזה אל ראש ה„איספולקום" בהומל, שבו התבקש ע"י נשיאות ה„וציק" לאחוז באמצעים כדי להעביר את הענין של „החלוץ" למוסקוה. (המכתב שנמסר לחברים בהומל בידי שליח מיוחד של הלשכה הראשית — עשה, כנראה, רושם...).

קיוב. ש. אהרונוב בא אל הועידה להשפיע שגליל הומל יחליט כי מקום המרכז צריך להיות בקיוב.

„לאחר שביקשנו רשיון לכינוס הועידה הגלילית ולא קיבלנו הוחלט לכנס אותה בחשאי. החלפנו במשך ימי הועידה כמה דירות. היה ויכוח חם בשאלת „מהות החלוץ" (וולקומירסקי תיאר אז את הקבוצה במלוא דמותה) ומקום המרכז. אחד הרגעים היפים שנחרתו העמק בזכרוני — בואו של נחמן רייכנשטיין להיפרד מהחברים לפני עלותו ארצה. (רייכנשטיין היה מהחלוצים הותיקים ואחד הפעילים בסידור העליה הבלתי־ליגלית. בזמן הועידה היה במצב של נרדף, כי השלטונות גילו את עבודתו באחת מערי־הגבול). אחרי נעילת הועידה החלטנו לסדר מסיבה בדירת אחד החברים. התאספו 12 איש. בא גם וולקומירסקי. אהרונוב עמד לחזור לקיוב. עד חצות עסקנו בזמרה ובזכרונות וגם סעדנו את לבנו. אחרי זה יצאתי יחד עם י. בודניק להשיג דברי־לגימה נוספים לצרכי המסיבה. כשחזרנו, מצאנו בבית „אורחים": סוכני „ג.פ.או." באו לחפש ולבדוק. כולנו נאסרנו וחומר רב נלקח ל„צ'אקא" (אי־זהירותו של מזכיר הועד היתה בעוכרינו: הוא החזיק חומר בלתי־כשר בדירה שבו היתה המסיבה). השאלה הראשונה שנשאלתי עוד באותו לילה אצל החוקר היתה, אם מכיר אני את אהרונוב והיכן הוא. עניתי שאני מכיר אותו אבל איני יודע היכן הוא. למחרת בבוקר פגשתי את אהרונוב בחצר הסוהר: הוא נאסר בשעה שהתכונן לעזוב את הומל. לאחר שהחקירה עברה לידי לאנצאויצקי (צעיר, חניך ישיבות, בקי בשפה העברית), נוכחנו כי הענין אינו פשוט וקל. החוקר השתדל להאשים אותנו בכינוס ועידה על אף איסורה על־ידי השלטונות ובהברחת יהודים דרך הגבול (על־סמך החומר שנמצא בשעת החיפוש). אנחנו אמרנו שלא היתה ועידה אלא מועצה ושאנו מטפלים בעולים המקבלים או יקבלו רשיון־יציאה לחו"ל, ובחומר שנמצא בשעת החיפוש מדובר על עליה להכשרה. בבית־האסורים ישבנו כשבועיים ושוחררנו (לפי דרישה ממוסקוה), אולם לא הורשינו לעזוב את הומל ונמצאנו תחת פיקוח „ג.פ.או.". רייכנשטיין נשאר כלוא כ־8 חדשים. הוא הכריז שביתת־רעב, וכעבור 12 ימי תענית הועבר לבית־חולים".

*

נדדה שנתם של אנשי היאבסקציה לאחר ש„החלוץ" הצליח להשיג היתר־מה לפעולתו והוא עמד לכנס ועידה גדולה. „החברה אסתר" (פרומקין) סבבה בשליחות היאבסקציה בפלכי הומל ומינסק ואספה שם חומר רב על פעולת „החלוץ" ליד הגבול כדי להבאיש את ריח „החלוץ" במוסדות השלטון המרכזי.

ליטוֹאַקוב (עורך „עמעס"), מאַראַזין, חפץ, צ'אַמאַריסקי ואחרים המציאו תזכירים ותעודות למרכז המפלגה הקומוניסטית ולקומיסאריון לעניני פנים, כדי להוכיח שאַסור לאפשר ל„החלוץ" פעולה גלויה ברוסיה. ותוצאות הלחץ הזה לא אחרו לבוא.

באחד הימים בא פקיד אחראי של הקומיסאריון לעניני פנים אל משרד „החלוץ" וביקש מאת י. אַלטשולר שיתן לו לחצי־שעה את טופס הרשיון לקריאת ועידה כי חסרה שם חתימה אחת. שליח השלטונות לקח את הרשיון אתו... כשבאו אחרי־כן נציגי „החלוץ" אל הקומיסאריון לעניני פנים הוסבר להם כי אי־אפשר להרשות ועידה של „החלוץ" כל עוד לא אושר תקנונו. נציגי „החלוץ" הביעו מחאה נמרצת על ביטול הרשיון לועידה וביחוד על אופן ביטולו (בדרכי רמאות). אולם הטענות לא הועילו. אז הוגש מחדש על־ידי הלשכה הראשית של „החלוץ" תזכיר אל הקומיסאריון לעניני פנים, בצירוף הצעת־תקנון *), ובו נוסחו שלוש משאלות: א) לאשר את „החלוץ" בכל רוסיה. ב) להרשות כינוס ועידה, ג) לשים קץ לרדיפות נגד „החלוץ" וחבריו.

בינתיים חלה הפרעה חזקה בעבודת „החלוץ". שני חברי המרכז ישבו בהומל בפיקוח המשטרה הפוליטית, העבודה בגליל נהרסה, הרשיון לועידה בטל, באוקראינה תכפו חיפושים ומאסרים, ב־29 ביולי היה חיפוש קפדני גם במשרד „החלוץ" במוסקוה ולוקחו הרבה ניירות, חשבונות וחומר ספרותי. חבר הלשכה הראשית י. אלטשולר צווה על־ידי הרופאים לצאת להתרפא בקרים. בלשכה הראשית במוסקוה נשאר חבר אחד ועליו נפלה כל המעמסה הכבדה של הפעולה הארגונית־הפוליטית של „החלוץ" עד סוף אַבגוסט, אשר אז הוזמן למוסקוה גם חבר המרכז ש. שניאורסון.

באבגוסט ובספטמבר 1922 פגעה יד „ג.פ.או." במאות ציונים ובעשרות חלוצים בגליל הומל, במוסקוה, יארצאַוו, ויטבסק, בעשרות ערים ועיירות באוקראינה. באחד בספטמבר הביא שליח מהקומיסאַריון לעניני פנים אל לשכת „החלוץ" פקודה לפרק במשך שבועיים את כל סניפי „החלוץ" ואגודותיו ברספס"ר, ודרש ממזכיר הלשכה ד. פינס לחתום שהפקודה תקויים. פינס סירב לחתום. ב־8 בספטמבר נשלחו שוטרים להביא את שניאורסון ופינס אל המחלקה להנהלה פנימית של האיספולקום המוסקואי. שם נדרשו לחתום כי במשך שבוע

*) תקנון זה בשינויים אחדים אושר על־ידי השלטונות בעבור שנה (באבגוסט 1923).

ימים *) ימלאו אחרי פקודת קומיסאריון־הפנים. שניאורסון ופינס רשמו על טופס הפקודה שהוקראה לפניהם: „קראנו. מרכז „החלוץ" פונה בקובלנה אל נשיאות ה„וציק". נמלא אחרי הפקודה הזאת במקרה אם נשיאות ה„וציק" תדחה את הקובלנה".

ב־12 בספטמבר היתה במוסקוה מועצה חשאית דחופה של פעילי „החלוץ" במקומות שונים **) והוחלט להתחיל בפעולה נמרצת לשם אשור התקנון של „החלוץ" וחיסול ענין הומל, לעודד את החברים במקומות, להגיש עזרה למאמצי החברים בקרים, להוציא לפועל את עלית החברים שעמדו לצאת לחו"ל. כן הוחלט לצרף לעבודה במזכירות הטכנית של הלשכה את מ. אבן־טוב ***). באותו יום (12 בספטמבר) הוגש לנשיאות ה„וציק" תזכיר מפורט בשם מרכז „החלוץ" שבו באה קובלנה על החלטת הקומיסאריון לעניני פנים ונוסחה בקשה לאפשר ל„החלוץ" פעולה גלויה ברפובליקות הסוֹאֶטיות ****).

בראשית נוֹאֶמבר באו מהומל למוסקוה וולקומירסקי ואהרונוב (לאחר שהם התחייבו בכתב לא לצאת ממוסקוה בלי רשיון), ואז הוחלט כי מושבו הזמני של המרכז הוא במוסקוה. בקיוב נתארגנה לשכה מרכזית: שניאורסון, ואֶסט, ליפוֹאֶצקי, וארלינסקי ואבן־טוב. באה שוב התעוררות במחנה החלוצי. הורגשה יד מדריכה ומארגנת של המוסדות המרכזיים.

ליד ה„וציק" נוסדה ועדה מיוחדת לבירור שאלת „החלוץ"*****). נגד „החלוץ" נשמעו בועדה טענות שונות. שמץ מהן היה מגיע לאזני החברים שנשאו ונתנו עם השלטונות. ברוידה טען: „החלוץ" הוא מכשיר בידי הבורגנות הציונית (והראיה: הוא משתתף בקונגרס הציוני); „החלוץ" הוא ארגון צבאי שוויניסטי (והראיה: באמריקה קיים „חלוץ צבאי"); „החלוץ" עובר על החוק בארגון עליה בלתי־לֶגאלית; תחת כנפי „החלוץ" מסתתרות מפלגות פוליטיות קונטר־רוולוציוניות שונות, וכדומה. תשובות נציגי המרכז היו: „החלוץ" כהסתדרות איננו משתתף בקונגרס הציוני. „החלוץ" ברוסיה אינו יכול להיות אחראי

---

*) כי בינתים עבר שבוע מיום פרסום הפקודה.

**) הישיבה היתה בחדרו של א. אברמוביץ. השתתפו 10 חברים.

***) הוא היה מזכיר טכני של לשכת הארגון והמודיעין של „החלוץ" בשנת 1920.

****) זמן־מה אחרי התזכיר של „החלוץ" הוגש לשלטונות תזכיר, בחתימת הפרופ' דוד שור, בדבר רדיפות הציונות והציונים.

*****) על הועדה הזאת הוטל אחריות לטפל בעניני התנועה הציונית בכללה. חברי הועדה היו: ברוידה, סמידוביץ, בובנוב, דימאנשטיין ואחרים.

לדעותיהם והשקפותיהם של החלוצים בחו"ל, ביחוד לאחר שלא ניתן לו לבוא אתם במגע ומשא („הלא גם באינטרנציונל הקומוניסטי מתגלות סטיות ועבירות בקרב מפלגות שונות בחו"ל. האומנם אחראית לכך המפלגה הקומוניסטית ברוסיה?"). „החלוץ" אינו מעונין בעליה בלתי־לאַגאלית. אין המרכז יכול להשגיח על העליה ודרכיה כל עוד אין לו אפשרות להתקיים בלי נגישות ורדיפות. ובכלל, המושג „עליה בלתי־לאַגאלית" אינו קבוע ועומד. הנה, למשל, נהרו המוני פליטים אל גבולות רומניה. השלטונות התעקשו תחילה בהשפעת היאַבסקציה ולא נתנו שום רשיונות־יציאה ואז היתה הגירה בלתי־לאַגאלית. כעבור זמן־מה נשבר במקצת סירוב השלטונות. הורשתה היציאה למספר נגועי חרב ורעב וההגירה נעשתה לאַגאַלית. „החלוץ", כהסתדרות כלכלית־משקית בעיקר, „איננו בודק בכשרות ציציותיהם הסוֹאַטיות של חבריו" *). בדרך כלל, כפי שידוע לנו אין חברי „מפלגות קונטררולוציוניות" הולכים לעבוד ב„החלוץ".

במשך הזמן חרגו השאלות של באי־כוח השלטון מהמסגרת הכללית והן נגעו בפרטים שונים של ההכשרה, העליה, התרבות והמהות של „החלוץ". ויכוח סוער בשאלות אלו פרץ פעם בחדרו של בובנוב (מנהל המחלקה לתעמולה והטפה של מרכז המפלגה הקומוניסטית) בין שניאורסון ופינס לבין מאַראַזין **).

---

*) ברוידה ניהנה פעם מאד מהניסוח הזה ושאל פרטים על הציציות שבטלית ועל בריקתן.

**) בסוף 1922 כתב „עמעם": „האמצעים שנאחזו כלפי ההסתדרויות של „החלוץ" שניאורסון ופינס אל מרכז המפלגה הקומוניסטית, ענתה להם המזכירה (יהודית רבינוביץ שמה), כי בובנוב לא יוכל לקבלם ועליהם לפנות אל מאַראַזין. הם ישבו מיד וכתבו בקשה לבובנוב שיקבלם למספר דקות. בובנוב רשם בשולי הבקשה: „נא לפנות אל המשרד הראשי של היאבסקציות, אל הח' מאַראַזין". ש. ופ. לקחו את תשובת בובנוב, הביאו אותה אל קאמאניאב וקבלו לפניו, שאין שומע להם. קאמאניאב התקשר מיד בטלפון עם בובנוב ואמר לו: מה קרה, בובנוב? פה יושבים אצלי באי־כוח „החלוץ" והם מתאוננים עליך שלא רצית לשמוע מה בפיהם"... בובנוב ענה לו משהו, ואז העיר לו קאמאניאב בצחוק: „נו, יקירי, לאן אתה שולח אותם! הרי המקצוע של היאבסקציה הוא לקפח את כל יתר היהודים". לאחר שקאמאניאב גמר את השיחה בטלפון פנה אל ב"כ „החלוץ": „אתם יכולים ללכת אל בובנוב. הוא ידבר אתכם". ואמנם כשבאו פינס ושניאורסון פתחה לפניהם המזכירה היהודיה של בובנוב את דלת חדרו והעירה בכעס: „החבר בובנוב מחכה לכם". רגז כנראה, גם בובנוב עצמו ולאחר שב"כ „החלוץ" פתחו בטענות, הזמין את מאַראַזין להיות נוכח בשעת השיחה. מאַראַזין התחיל מיד להתערב בשיחה, ואז פרץ ויכוח בקול רם.

ש. ופ. העירו כי היאֶבסקציה מסבירה פנים ל„יאַהודים" העשירים מחו"ל והיא מוכנה לוַתר על כמה מעקרוניה ובלבד שתוכל לשתף פעולה עם „בעלי־המאָה" בתחומים שונים ב„אידגאָזקום", ב„אורט" וכו'. הנה נעשה חוזה בין המחלקה היהודית של הקומיסאריון לעניני הלאומים ובין „הועד המאוחד להגירה יהודית" בברלין על יציאת מהגרים יהודים מרוסיה. הנה מקבלים בזרועות פתוחות את ה„ג'וינט" ומנהלים משא־ומתן עם יק"א. אין עין „החלוץ" צרה חס וחלילה בחברות ובמוסדות אלה העושים עבודת־עזרה חשובה אבל מדוע תופלה לרעה פעולתו הקוסטרוקטיבית של „החלוץ", של הסתדרות־עמלים יהודית? „האם אין זאת משום שהיאֶבסקציה מפחדת מפני התחרותו של גורם צבורי חזק ממנה הנשען על ההמונים ומעורה בהם?". הדברים הללו העלו את חמתו של מאָראָז'ין, ובובנוב הפסיק את הויכוח בסיימו במשאָלה שמרכז „החלוץ" יסביר את עמדתו כלפי המשטר הסוֹוֶאטי בתזכיר מיוחד *).

עוד מרכז „החלוץ" במוסקוה מטפל בהשגת הלאָגאליזציה — ובאוקראינה ובמקומות רבים ברוסיה הלבנה, בסיביר ובקרים פשטו ופשו רדיפות ונגישות. בקיץ 1922 התחילה „ג. פ. או." לענוש את הציונים גם בגרוש. נחשול של „חתימות" על הסתלקות מהעבודה הציונית והחלוצית „הקונטררוולוציונית" הציף את אוקראינה. עבודתה של הלשכה המרכזית בקיוב נעשתה קשה ביותר הן מחמת המאסרים מסביב וריבוי מלשינים ובוגדים בפנים והן מחמת חוסר אמצעים גמור.

בסוף 1922 מצאו סוכני הבולשת הפוליטית אצל שני חברים בשעת חיפוש־פתאום בקרמנצ'וג את „הויזות" שניתנו להם על־ידי מרכז „החלוץ", כתובות על חתיכות בד, שלא הספיקו להכניס ולתפור אותן בתוך שרוול או צוארון של מעיליהם. התעודות שנמצאו שימשו אחרי־כן „הפץ־האשמה" בידי עויני „החלוץ". כן נמצאו אז בשעת החיפושים הרבים (בויטבסק, בקיוב, במוסקוה ועוד) מכתבים שונים שגילו ל„ג. פ. או." סודות מהחדר החלוצי והיאֶבסאָקציה צהלה **). בפרט נודע להם על חילוקי־הדעות בין חלקי „החלוץ" השונים ועל חששותיהם של חברי „צעירי־ציון" ב„החלוץ" פן תתפוס מפלגת „צ.־ס." בידה את כל הנהגת התנועה החלוצית.

---

*) תזכיר מיוחד כזה לא הוגש.

**) בסוף 1922 כתב „עמעם": „האמצעים שנאחזו כלפי ההסתדרויות של „החלוץ" ו„צעירי־ציון" בקיוב הם רק רמזים ראשונים, שהממשלה תסיק להילחם במפלגות הקונטררוולוציוניות היהודיות עד רדתן".

עם תקוף המאסרים ודרישת „החתימות" על הסתלקות מהעבודה החלוצית „הקונטררוולוציונית" (החתימות היו חשובות בשביל ג. פ. או. והיאבסקציה לא רק בגלל המבוכה והמועקה הנפשית שהן הכניסו למחנה החלוצי, אלא גם כדי שיוכלו — על סמך העדויות של בעלי־הדין עצמם — לצרף את ההסתדרויות הציוניות, ואת „החלוץ" בפרט, לרשימת הארגונים הקונטררוולוציוניים, אשר המשתייך להם ראוי לעונש חמור) — נתעוררו במקומות שאלות שונות, אשר המרכז היה חייב לתת תשובה עליהן. שתי השאלות העיקריות היו: א) המותר להשתמש בכספים שנועדו להכשרה ולעליה לשם הגשת עזרה לנאסרים ולמשפחותיהם? ב) המותר לתת „חתימות" כדי להינצל מעונש קשה, כדי להציל את הסניף או את הקבוצה וכדי שהחותם יוכל אחרי־כן להמשיך בעבודה החלוצית? בשתי השאלות הללו — ובעיקר בשאלה השניה — נתגלעו חילוקי־דעות במרכז „החלוץ" במוסקוה, ביחוד לאחר שכל חברי הסניף בנאבל חתמו שלא ימשיכו בעבודה החלוצית. חבר אחד *) הביע את דעתו בסוף 1922, כי לחברים רבים (ובפרט לחברים העומדים בראש הפעולה הארגונית במקומות ולמאַרגני העליה) יש להתיר מראש מתן „חתימה" ל„ג. פ. או.", באשר „אין אנו מתייחסים באַמון לשלטון הזה, אין אנו מכירים בו וממילא מותר לנו לשקר ולרמות אותו". ואם בטופס של „החתימה" לא פורש שם „החלוץ" ויש בו התחייבות סתומה „לא להשתתף להבא בהסתדרויות קונטררוולוציוניות" — על אחת כמה וכמה רשאי כל חלוץ לתת חתימה כזו ולהמשיך אחרי־כן בעבודה. רוב חברי המרכז והלשכה במוסקוה שהשתתפו בדיון דחו בכל תוקף את הנימוקים ואת השיקולים האלה. המסקנה היתה: חבר הנותן „חתימה" ל„ג. פ. או." מוציא על־ידי כך את עצמו מ„החלוץ". הוצעו גם שתי הערות נוספות: א) כל חבר שנתן „חתימה" רשאי, בהמלצת הועד המקומי, להשתדל לפני המרכז על החזרתו ל„החלוץ"; ב) „במקרים יוצאים מן הכלל רשאי המרכז ביזמתו הוא להציע לחבר לתת חתימה". אחרי ויכוח חם הוחלט לא להעמיד את ההצעות הללו למנין.

לאחר ש„החתימות" והריגול הפנימי הפכו ל„מכת־מדינה" התחילו ועדי „החלוץ" להקפיד ולהחמיר לגבי כל חשוד בגילוי דברים פנימיים לבולשת ובמתן „חתימה". החשודים היו מורחקים מן „החלוץ" ומנודים, ולא־פעם נאלצו בותני־החתימות, תחת לחץ „דעת־הקהל" לעזוב את מקום־ישיבתם ואת בית־הוריהם.

---

*) עבר אחרי הפירוד ל„החלוץ" הימני („הלאומי־עמלני"). לפי שעה אין לפרש בשמו.

קשרים עם המרכז העולמי

דרישת כספים להכשרה ולעליה. — קרבנות עליה. — עזרה ליהודים הרעבים

הלשכה הראשית במוסקוה שלחה בסוף אַפּריל 1922 מכתב אל המרכז העולמי של „החלוץ", המשקף את המצב והחניות של התנועה החלוצית ברוסיה באותה תקופה. המכתב ניתן כאן בלשונו ובצורתו, ללא תקון והשמטה:

„במכתב זה באים אנו להמציא לכם סקירה כללית על מצב הסתדרותנו ברוסיה ובאוקראינה ועל המהלך שהיא מתנה לעבודתה בעתיד הקרוב. התנאים הגרועים שבהם היינו נתונים עד עכשיו השפיעו לרעה על עבודתנו ההסתדרותית. ובה בשעה שסניפי רוסיה הגדולה נמצאו אף בשעות־החרום היותר קשות בקשר מתמיד פחות או יותר את המוסדות המרכזיים — הנה מצב סניפינו האוקראיניים היה רע יותר. נחשול הפרעות והבולמוסים למיניהם שהציף את אוקראינה ערער את הסתדרותנו במדינה זו. ערבוביה נוראה שולטת בכל.

ברוסיה הלבנה נרדף „החלוץ" על צואר עד שאי־אפשר כלל לנקוף אצבע אף במקצוע ההכשרה והעבודה הכלכלית. נקודות מאירות היו לנו בחופי הוולגה ומזרח־רוסיה (סאראטוב, יאֶקטרינבורג ועוד), ששם התקיימו קבוצות חזקות גם בעידן־הבעתה היותר נורא. אנחנו נהלנו את עבודתנו כמעט „במחתרת", בחשאי; נצלנו עד כמה שאפשר את כל מאורע־כושר, מלאנו את ההכשרה בדרך שניתן לנו — וחיינו.

מינואר שנה זו מנהלים אנו את העבודה המרכזית בגלוי, פונים אל המוסדות הממשלתיים בדבר הכשרה וכדומה, אלא שבערי־השדה (ביחוד, ברוסיה הלבנה) נוגעת בנו עדיין יד השלטונות ואי־אפשר לברר, ולו גם לעצמנו, מה אנו: הסתדרות גלויה או חשאית, אסורה או מותרת? ועוד זאת: גדודי השודדים הפושטים על פלך הומל ומינסק אינם נותנים לצאת לעבוד בשדה, עד אשר אין לחלום על עבודה חקלאית במקומות אלה. ברוסיה המזרחית אין עכשיו אצלנו כלום. הערים המזרחיות נתרוקנו מאוכלוסי היהודים, ובאוקראינה הימנית ובקרים רע ומר מאד. אין מקום לשום עבודה חברתית בשעה שהרעב שליט ומרבה להגדיל את ההרס

והחורבן של עיירותינו ומושבותינו. ולא זו בלבד אלא שהעליה מצד אחד ומלחמת הקיום מצד שני בלעו את מיטב כוחותינו. כל מי שהיתה לו אפשרות כלשהי קרע את ים־סוף הגלות. נשארו מחוסרי־אמצעים ויכולת. ומלחמת־הקיום שרבבה את שיניה הטורפות והבליטה את פרצוף־החיה שלה, והתגלמה אף אצל חברינו בצורות מגונות של ספסרות וסרסרות *)... והרינו עומדים לפני עובדה מחלחלת: המעין החלוצי ברוסיה הולך ודל... מחנות שלמים של חלוצים דופקים בדלתותינו ודורשים מקומות ואפשרויות של הכשרה — ואין בידינו למלא את מבוקשם. המצב אינו מזהיר. ואף על פי כן, למרות כל המכשולים ואבני־הנגף מתאמצים הסניפים למקומו־תיהם והמוסדות המרכזיים למצוא מקום להכשרה בשביל החברים. בשורה שלמה של ערים ועיירות מתבטאת ההכשרה בגננות ובחקלאות קלה; באי־אלה מקומות עולה הדבר בחוג רחב יותר לעבוד בתור שכירי־יום (באודיסה — בשדות־ההשקאה, בפודוליה, ווהלין וחבל קיוב — במטעי חצב וטבק), כן גם עובדים חברינו בבתי־מלאכה קטנים (מסגריות, נגריות, מפחות), וחלק לא־גדול של חברים מומחים — באותם בתי־התעשיה שבהם היו עסוקים עד עכשיו. בסניפים אחדים נתארגנו משקי־עופות וחלב. אבל בכל המעשים האלה ניכרת הפעוטיות, פסיעות קלות ובלתי־מאוששות. וכובד־מעוף זה שבהכשרה נובע אך ורק מ ח ו ס ר־א מ צ ע י ם.

המהלך החדש בכלכלה המדינית, הדורש מכל מוסד ומשרד חסכון וריוח בעבודה, אינו מאַפשר להכניס אל משק או תעשיה חברים טירונים על מנת להתמחות שם. ורק במקומות אחדים עלה הדבר להרחיב קצת את האופק. גדודים וקבוצות גדולות ישנם בברדיצ'ב (100 חבר), באומאן (120 חבר), בקיוב (30 חבר) ובעוד מקומות העובדים במשקים חקלאיים גדולים וקואופרטיביים. עשינו צעד גם בהכשרה בנאית במידה יותר רחבה בתחנת יארצאוו. שם עובדים כעת 60 חבר ואפשר יהיה להעלות את המספר עד 100. החברים יוכלו להתמחות בכל מקצועות־הבנאות (נגרות, נפחות, מסגרות, מסדות, סככות וכו). מתוך החברים העובדים ייבחרו המעולים ביותר ויתארגנו לגדוד־עבודה, אשר יכניס אל תוכו גם מומחים

*) פסוק זה נכתב תחת הרושם של המצב בנגריה בפטרוגראד, של ניצול ברטים־נם־עה של „החלוץ" לצרכים פרטיים, ועוד. — [ה. פ.].

במקצועות האמורים ובענפים הדרושים בחיי הגדוד. ואף על פי שברי לנו, כי החברים שיעבדו במשך זמן אחד (6—8 ירחים) לא יהיו בפועל מומחים בנאיים, הרי כשיהיו ביניהם גם מומחים ושאר החברים יעבדו שכם־אל־שכם כגוף שלם וחטיבה רבת־צדדים ומעור אחד — יוכלו לעלות לארץ ולהמשיך שם את העבודה לתועלתה. אולם, יארצאו היא כמעט המקום היחיד אצלנו, אף על פי שמשתדלים אנו ליצור אפשרויות כאלו גם סמוך למוסקוה, אבל ענין זה של עבודה בתור פועלים שכירי־יום אצל אחרים בולע את כל כוחותינו ואינו מניח את דעתנו משום שאיננו מביא לתוצאות הרצויות. החברים מתרגלים ומסתגלים לעבודה אבל אינם יודעים אֶת סדור העבודה.

ביחוד בולט קו זה בחקלאות. החלוצים העוסקים בעבודה זו לומדים את יסודותיה ודרכיה, אבל גם כעבור שנים אחדות לא יוכלו לסדר בפני עצמם משק על אחריות עצמם. לדבר זה יש תקנה אם נקבל עבודות שונות בקבלנות ובחכירה. לנו דרושים פועלים־סדרנים. וברוסיה נפתח עכשיו כר נרחב לחכירת כל מיני בתי־מלאכה וחרושת ומשקים חקלאיים בתנאים נוחים אולם לשם כך נחוצים אמצעים כספיים. אמנם את תשלום־החכירה מכניסים לא מיד אלא בפירות־העבודה, אולם דרוש הון יסודי וחוזר לרכישת חמרי־עבודה ומכשירים ובעיקר לכלכלת החברים עד שהמוסד, המשק או החרושת, יביא פירות — והאמצעים הנחוצים אינם אצלנו.

ואם עד עכשיו הוצאנו את רוב אמצעינו לעליה — היינו מוציאים הרבה כסף ומעלים מעט חברים — הנה עכשיו רוצים אנו להשתמש באמצעינו בשביל ההכשרה בחשבון שהיא תוכל להמציא את הכספים הדרושים לעליה. ההכשרה לא רק שאינה צריכה ואינה יכולה להיות לעול על חברינו ולקרבן מצדם, כי־אם עליה מוטל להבטיח את העליה.

על פי התכנית שעיבדנו חושבים אנו לאַרגן משקים חקלאיים: 1 בקוקז, 1 בקרים, 1 במושבות היהודיות (כגון: נובופולטאבקה), 1 בגליל קיוב־וואהלין, 1 בגליל הומל־מינסק. בתי־מלאכה וחרושת יש לסדר: באודיסה, קיוב, חארקוב, מוסקוה, הומל, ויטבסק. גדודי בנאות: במוסקוה ובסביבותיה.

לכל אלה נחוצים, לערך, אמצעים של 1½ אלף לי״ש. בסכום זה נוכל להעמיד על גובה ידוע את הכשרת חברינו ולהחיות את הסתדרותנו

במרחבי רוסיה. הסתדרותנו ברוסיה, אוקראינה, קרים וקוקז מונה בערך 10 אלפים חלוצים. מספר סניפינו 250*) ועדיין רבים מלבדם נמצאים במצב ההתהוות (ידיעות ומספרים מדויקים אין בידינו). דרישתנו הנמרצה בשם אלפי חברינו הזקוקים להכשרה והשואפים אליה: לאחוז בכל האמצעים כדי ליצור ק ר ן - ה כ ש ר ה של 1.500 ל״ש, לכל הפחות. למודי חסכון וצמצום אנו, וקרן זו תשמש לנו לא רק להכשרת אלפי חברינו הנמצאים עתה בהסתדרותנו אלא גם לרכישת חלוצים חדשים לאלפים. „החלוץ״ מנהל תעמולה זו לא בפה, כי־אם ביד, ביד חורשת וקוצרת או הולמת־פטיש. אמצעינו הזעומים, הכשרתנו משוללת הבסיס החמרי אינם יכולים למשוך לבות המוני צעירינו ועמלינו שסיסמה אחת להם: לקבל הכשרה ולעלות מזויינים בידיעות ובנסיון.

על מכשולים ומעצורים רבים גברנו. רצוננו אביר הוא אך כוחותינו הולכים ותשים. אַל תחמיצו את השעה — החישו דבר יצירת הקרן להכשרת החלוצים הרוסיים! בסוף יוני**) מתכנסת הועידה הכל־רוסית־אוקראינית של „החלוץ״. ואנו מבקשים אתכם להודיענו במשך חודש זה אם יש לנו לחלום ולקוות לעזרה מצדכם או לא. יודעים אנו כי גם אצלכם משבר כספי, ובכל זאת זכרו, חברים, כי אם לא תנצר „קרן ההכשרה״ בשביל חלוצי רוסיה ואוקראינה הרינו קובעים את נפש כל ההסתדרות במרחבי ארץ זו, אותה ההסתדרות שהתגברה על כל אבני־הנגף ופרצה לה דרך לארץ אף כשחרב חדה היתה מונחת על צוארה״ ***).

אחרי המכתב הזה נשלח ממוסקוה למרכז העולמי של „החלוץ״ תזכיר מפורט על פעולות „החלוץ״ ברוסיה ובאוקראינה בדרישה להמציא כספים על יסודות של הלואה. הדרישה הובאה לפני „מרכז הסיוע להכשרה ולעליה של חלוצים ועמלים״ שנתארגן באבגוסט 1922 בברלין לפי עצת המרכז העולמי של „החלוץ״. בא־כוח „החלוץ״ ברוסיה (י. גרוסמאן) השתתף בועידה העולמית השניה של „החלוץ״ בברלין****) בדצמבר ושם חידש את הדרישה על הקצבת

---

*) המספרים מוגזמים.

**) בתזכיר שהוגש ל„וציק״ נקבע תחילה מועד הועידה באמצע יוני.

***) עם קבלת המכתב הזה פירסם ז. לויזון בעתונות הציונית מאמר למצב „החלוץ״ ברוסיה, שבו דרש יצירת קרן הכשרה לחלוצי רוסיה ואוקראינה.

****) מלבד ב״כ רוסיה השתתפו בועידה צירים מפולין, גאליציה, ליטא, גרמניה, צ׳כיה, אוסטריה, קושטא ובא־כוח הסתדרות העובדים מארץ־ישראל.

סכומים לצרכי הפעולה ברוסיה. ומאז התחילו מגיעים למרכז במוסקוה סכומים שונים גם לעליה וגם להכשרה.

הצרכים היו אז מרובים מאד. בקיץ 1922 נפוצו שמועות כי השלטונות יקבעו משפט־מות על „גניבת־הגבול", והחלוצים שהתכוננו לעליה מיהרו לזוז ממקומם. ביחוד מהישובים הסמוכים לגבול: קאמאַנאַץ־פּודולסק, מוהיליב־פּודולסק, פּרוסקורוב, וורושילובקה, מאַזירבוז' ועוד. התחילה תסיסה גם בגדוד היאַרצאוי הצעיר. השאלה על „קרן העליה" הוצגה בחריפות. כעבור זמן־מה הוצאָה הפקודה האמורה, והפיקוח על הגבולות נעשה חמור ביותר. העליה הבלתי־לאַגאלית מרוסיה („גניבת הגבול") נמשכה גם בשנים הבאות, אם כי חלוצים אחדים נורו על־ידי זקיפי־הגבולות. נגד רבים מהחלוצים שנאסרו ניסחה ג. פּ. אוּ. אשמה: „סיוע בידי גונבי־גבול". בקיץ 1922 קרה אסון לקיבוץ־עליה („הקיבוץ הדרומי") בן 44 חברים שהתלקטו משש נקודות בסביבת יאַליסאַוועטגראד (בראשות יצחק ג י ב ר), באו לברדיצ'ב ומשם המשיכו דרכם לארץ־ישראל. בדרך בין ברדיצ'ב ושאַפּאַטובקה אחזה אש ברכבת הנוסעים ו־8 חלוצים־עולים (ביניהם ראש הקבוצה יצחק גיבר) נשרפו *).

*

על אף הטרדות הרבות לא הזניח „החלוץ" את הגשת־העזרה ליהודים הרעבים בדרום אוקראינה, ובפרט לחלוצים במושבות. בחוזר מס' 5 (מאי 1922) הודיעה הלשכה המוסקואית על יסוד קרן־עזרה לחלוצים הרעבים ודרשה מכל חבר להכניס אל הקרן הזאת 3 ליטרות קמח או 500 אלף רובל בשטרי־כסף. כן הציעה אז הלשכה לערוך „שבתוני־עבודה", נשפים ומפעלי־הכנסה אחרים לטובת הרעבים, אולם „בתור הראשון צריכה לעמוד השאלה לסדר בעבודה את החברים מהאיזורים נגועי־הרעב כי פעולת „החלוץ", שהיא בדרך כלל פעולה לעזרת־עבודה הדדית, צריכה ללכת בדרך זו גם בענין העזרה לרעבים". כמה חלוצים הוזמנו לעבודה במוסקוה. קבוצת־עליה אחת של חלוצים מהמושבות בפלך חרסון בנו את הגדר לבית־הקברות היהודי במוסקוה והתגוררו בחדר־הטהרה והתפילה שבבית־הקברות. כן עבדה בבית־חרושת לנסירת־עצים ובנין־גשרים חבורה חלוצית, שנתארגנה אחרי־כן לקבוצה „הפּועל העברי" ויצאה לקוקז **).

---

*) האסון קרה ב־12 ביולי 1922.

**) מאין אפשרות לעלות נתפזרה. חלק מחבריה נכנסו לפעולה ארגונית ונאסרו ואחדים עלו במשך הזמן לארץ.

בסובחוז ליד תחנת גוליצינה (במסילת־הברזל מוסקווה־סמולנסק, 40 ק״מ ממוסקווה) עבדה בקיץ 1922 קבוצה חלוצית בת 12—13 חברים (מבין המספר הכללי של 60 פועלים). העבודה היתה יומית. השכר — לחם וחלב וקצת כסף. החברים עבדו בקציר, ברפת, בשאיבת מים ובכל עבודות המשק. עם גמר הקציר עבדו החלוצים כחדשיים בעבודות שחורות בתיקון המסילה ונחשבו פועלי־הרכבת.

משקי הכשרה וקבוצות עליה

„חקלאי" בסיראץ. — משק שדהלבן. — הקומונה בטאראשצ'ה. — „יאבסאלטרוד" ליד אומאן. — „החלוץ" בסקוירה. — העבודה בסביבות חארקוב. — הגדוד ע"ש יוסף־חיים ברנר. — תנאי העליה וחיי העולים בקוקז

הרדיפות והמצוקה הכספית לא הצליחו להשתיק את דופק הפעולה החלוצית בשטח ההכשרה. מלבד נקודות־ההכשרה ברוסיה המרכזית ובקרים (על העבודה בקרים — להלן) נוסדו והתפתחו משקים חלוציים בכמה מקומות באוקראינה.

ב ס י ר א ץ ליד קיוב התחילה באַפריל 1922 לעבוד חבורה של סטודנטים ושל נוער לאומי בשם „חקלאי" (החבורה נרשמה במחלקת החקלאות הממשלתית בשם „אַרטאַל פיונאַר"). כעבור שבועות מספר נצטרפו אליהם כמה חלוצים מקיוב ובסוף מאי נכנסו ל„החלוץ" כל חברי „חקלאי". הם עבדו בעיקר במשתלות של סובחוז אשר קודם לכן היה שם משק פרטי לגידול־פרחים. תמורת העבודה היו החלוצים מקבלים מנת־מזון בכל יום ובגמר העונה ניתנו לכל אחד 15 פודים תפוחי־אדמה. החברים חיו בקבוצה, אבל את הלבנים היו מכבסים כל אחד לחוד. ועד לא היה לקבוצה. היה רק מנהל־עבודה. עם צלצול הפעמון בבוקר היו החלוצים (תחילה 26, אחרי־כן הופחת מספרם) יוצאים לעבודה יחד עם יתר הפועלים, רוסים ואוקראינים, ואז היו באים הממונים על כל ענף במשק ומגישים דרישות לידים עובדות, ובו במקום היה מנהל־העבודה של הקבוצה קובע את המקומות שבהם יעבדו החלוצים. לפרקים קרובים נתאספו אסיפות כלליות. כן היו שיחות אחדות בתורת החקלאות.

דויד ב ו ל י א ס נ י מספר:

„הכוח התרבותי בקבוצת סיראץ היה יעקב ברומברג. מכיון שהחברים היו אוכלים שלש פעמים ביום תבשילים חמים היתה האכילה גוזלת זמן רב. ואז הכניס ברומברג הצעה: „מכיון שאין פנאי לעבודה תרבותית יש לצמצם את האכילה ולהקדיש שעה לתרבות". חברים מקיוב היו מבקרים בקבוצה בכל שבת. פעם ערכה הקבוצה משפט־חברים נגד יונה טורדוטוביץ (מנהל־העבודה) על אשר אסר

לגמור את העבודה בשעה הקבועה. הקבוצה החליטה לערוך את המשפט בדלתות סגורות וכשבאו מקיוב חבר המרכז וחברי הועד המקומי לא נתנו להם להכנס אל החדר. פרץ סכסוך — והועד הקיובי הוציא את כל קבוצת סיראץ מ„החלוץ". כעבור זמן־מה הוחזרה.

בסתיו 1922 הלכו הסטודנטים ללמוד*) ובמקום נשארו 11 חברים. באסיפה כללית הוחלט למכור את תפוחי־האדמה שנפלו בחלקם ובעזרת „אורט" קנו שני סוסים ומכשירים שונים ועברו לקיוב. במשך החורף עבדו בקיוב בחטיבת־עצים ובעבודות שונות. אז נוסדו בקיוב מפחה ועגלוניה. אחדים מקבוצת סיראץ עבדו זמן־מה שם ואחרי־כן עברה כל הקבוצה לשדה־לבן".

ב ש ד ה־ל ב ן**) עבדה בשנת 1922 קבוצה קטנה של שלושה חלוצים. ברשותם היו: בית קטן, רפת וגינה של חצי דאסיאטינה. אחרי־כן קיבלו במקום אחר, מהלך 2 פרסאות מן הבית, שטח בן 15 דאסיאטינות ששימש שנים רבות מקום להרקת אשפה. ובמקום שני, מהלך 2 פרסאות מן הבית בכיוון אחר, קיבלה הקבוצה את „הקייטנה של פורסאויץ" — חורבה של ארבעה קירות ושבע דאסיאטינות קרקע. באביב 1923 באו לשדה־לבן מספר חברים מקבוצת סיראץ, ו„נדוניה" בידיהם: 2 סוסים. החברים החדשים ראו מיד כי אין כאן סיכויים להקים משק־הכשרה בריא, באשר אי־אפשר לבנות משק וקבוצה על אשפה (פשוטה כמשמעה), אולם חברי הלשכה המרכזית בקיוב היו חסידים נלהבים של שדה־לבן. בעיני אחדים מהם היתה העבודה שם חשובה יותר מ„הנסיונות בקרים"***). בחדשי האביב באו לשדה־לבן חברים מקאזאטין, אלכסנדריה, מהגדוד היארצאוי וגם מקבוצת סקוירה****) — והקבוצה מנתה כ־40 איש. עבדו בהתלהבות, אולם הקרקע היתה גרועה וקשה לעיבוד (היתה מלאה שברי־כלים, לבנים ופגרי סוסים). בשעת החרישה נשברו 2 מחרשות והסוסים נפצעו. זרעו תפוחי־אדמה, אבטיחים ועגבניות. „קייטנת פורסאויץ" היתה סמוכה לכפר

---

*) אחד מהם, הלל באלאנסקי (לבני) ז"ל, החליט להמשיך גם בלימודים וגם בעבודה.

**) הפרק על שדה־לבן נכתב על סמך דברי ד. בוליאסני ואידה זילברהרץ־בראסלאבסקי.

***) כך בינה ש. ש. את הפעולה לייסוד משקים חלוציים בקרים.

****) ראה להלן.

אוקראיני והאכרים היו מתנפלים בכל לילה, גונבים אבטיחים ומחבלים. הקבוצה נתנה למיליציה 300 פודים תפוחי־אדמה ואז קיבלה הקבוצה 5 רובים לשמירה.

בקיץ השיגו החברים מלוה וקנו עוד 2 סוסים וכן שכרו גנן מומחה שינהל את העבודה. אולם היבול היה רע: לא ירדו גשמים והזיבול היה למעלה מן המידה. כספים להספקה היו לוקחים מהסכומים ששלח המרכז לפיתוח המשק וכן משכר הובלת קמח משדה־לבן לקיוב (חברים אחדים עבדו בעגלונות). הקבוצה השפיעה על אנשי העיירה, ובשדה־לבן נתארגן סניף גדול של „החלוץ". בסתיו 1923 פורקה הקבוצה בשדה־לבן.

מסתיו 1921 עד סתיו 1923 התקיימה קבוצה חלוצית ב ט א ר א ש צ' ה.
שבתי ו ו ל ו ד א ר ס ק י מוסר:

„בסתיו 1921 נוסדה „הקומונה החקלאית הראשונה בטאראשצ'ה" (כך היה שמה הרשמי של הקבוצה החקלאית). לרשותנו נמסר גן־העיר — 20 דונאם עציפרי. כן חכרנו אצל אנשים פרטיים את הגנים שלהם לשם עיבוד. חברים עבדו תחילה מטעם מחלקת־האספקה הממשלתית במיון תפוחי־אדמה. הם הכניסו את כל מזונותיהם (שכר־העבודה) למחסן הכללי, רכשו להם פרה, זוג סוסים, מחרשה ועגלה — וכך קמה הקומונה.

בשנה השניה מסרו השלטונות לקבוצה 5 דאסיאטינות אדמה וגם בית צבורי. מלבד 12 החברים שעבדו נתלקט סניף „החלוץ" בן 20 חברים (אחדים מהם היו ב„הגנה העצמית") וגם קבוצות נוער וילדים. בימי עבודה בוערת בקבוצה היו באים חברי הסניף לעזרה. בשנה הראשונה עבדו החברים יחדיו ולנו יחדיו בקבוצה, אבל כל אחד היה אוכל בביתו לחוד. בשנה השניה — היה גם המטבח משותף. מהכנסות היבול הראשון עשו מגפיים ומכנסיים לכל החברים. יחס השלטונות היה תחילה לא־רע. מהמפלגה הקומוניסטית ומהקומסומול היו באות אלינו חברות ללמד אותנו כלכלה מדינית. בקיץ 1922, בנחשול הרדיפות על הציונות באוקראינה, נאסרו כל חברי הקבוצה. אחדים מהם נשלחו לקיוב. כעבור זמן־מה שוחררו. אולם יחס השלטונות הורע. החברים הורחקו מהאגודות המקצועיות. התחילו להשגיח עלינו בשבע עינים. לא ארכו הימים, והקבוצה נתלקטה שוב. לא היו לנו אמצעים, וזו היתה אחת הסיבות לפירוק הקבוצה אחרי הפירוד ב„החלוץ" (חורף 1923).

בין שדה־לבן וטאראשצ'ה היו קשרים אמיצים. כן היו מבקרים אצלנו חברי המרכז ושליחיו".

גם ליד אומאן נוסד בשנת 1921 משק „יאבסאלטרוד" *). 14 חברי „החלוץ" וקרובים להם (מ„צעירי־ציון") עבדו בקביעות בגן־הירקות (שמונה דאסיאטינות). רוב החברים גרו בעיר, עבדו שם בפקידות או עזרו להוריהם. חברי סניף „החלוץ" היו עוזרים בעבודה **).

על מצבם ולבטיהם של החלוצים באוקראינה בשנות 1921—1923 ופעולתם בשטח ההכשרה מספרת רשימתו של שמואל מורגון על „החלוץ" בסקוירה:

„החלוץ" החל להתארגן בעיירתנו בשנת 1921. לאסיפה הראשונה באו כ־15 איש. רובם חברי „צ־ס". שמענו שיש מרכז „החלוץ" ושיש נקודות הכשרה, אבל הדברים היו עמומים. החלטנו לשלוח חבר אחד לקיוב ולפעול בינתיים בין אנשי־העבודה בסקוירה. ש. אהרונוב בא אלינו והרצה על „החלוץ", מהותו ופעולתו. פתחנו קלוב „החלוץ" ועליו התנוסס שלט בעברית וברוסית. הקלוב הפך בית־ועד לפועלים בוגרים ולנוער. פתחנו ספריה וסידרנו הרצאות. הקלוב של הקומסומול היה ריק ואלינו היו באים עשרות אנשים ערב־ערב. לא הסתפקנו בעבודת הקלוב והחלטנו לארגן מקום הכשרה. פנינו אל מחלקת הקרקעות המחוזית, הסברנו להם מי אנחנו ודרשנו שיתנו לנו 15 דאסיאטינות אדמה. לאחר שקיבלנו תשובה חיובית בדבר האדמה נגשנו לאסוף כסף. המרכז שלח לנו סכום לא־גדול ואת השאר אספנו בין החלוצים וחוגים קרובים לנו. חרשנו חלק מהאדמה ובמשך החורף (1921/22) הכינונו זריעה ל־5 דאסיאטינות חמניות, 3 דאסיאטינות שבולת־שעל, 5 דאסיאטינות שיפון ו־2 דאסיאטינות דוחן. לקראת האביב נתעוררה שאלה: מי ומי יעבוד — כל החברים אשר בסניף לפי תור ובשעות הפנאי או חלק מהם יעבדו בקביעות? אחרי דיון רב הוחלט, כי שנים מהחברים יעבדו בקביעות והיתר מתחלפים ועובדים לפי תור. באביב כבר מנה הסניף למעלה מ־60 חברים והיתה הצעה לארגן גם את „החלוץ הצעיר". אחרי הפסח יצאנו לחרוש ולזרוע תבואות־קיץ. רבים מהעיירה נלוו אלינו לראות כיצד נעבוד. הזקנים לעגו, כי הם היו בטוחים שנטמין את הזרע בקרקע ולא יצמיח כלום. גם רבים מהשכנים הנוצרים יצאו לראות כיצד יהודים צעירים חסרי־נסיון

---

*) ראשי־תיבות רוסיות: „Еврейский Сельско-хозяйственный Труд"

**) עם הפירוד ב„החלוץ" עברו החברים והמשק לרשות „החלוץ" הימני. ב־1926 ביטל המשק.

חורשים וזורעים. אולם עמדנו בנסיון — וכעבור חדשים אחדים קצרנו ודשנו ברינה.

אז בא אלינו חבר המרכז וארלינסקי והוחלט להתארגן כקבוצה ולדרוש שטח גדול יותר. פנינו בענין זה אל מחלקת הקרקעות, אך אנשי היאבסקציה והקומסומול הספיקו „ללחוץ בכפתורים שונים", כי הם ראו בנו מתחרים מסוכנים מאד, ומחלקת הקרקעות דחתה את בקשתנו. ולא עוד אלא שבאחד הערבים כיבדו אותי שליחי „ג. פ. או." בביקור. עשו חיפוש, לקחו את מפתחות המחסן שלנו ולקחוני לבית־הסוהר. טענתי, כי עלי למסור את המפתחות ולתת הוראות לחברים בדבר החמניות אשר במקשה, אך שומע לא היה לדברי. בבית־הסוהר מצאתי כ־15 חברים. האכרים ראו 2—3 ימים שאין איש יוצא למקשה, התחילו לחקור ולדרוש לסיבת הדבר וכשנודע להם על מאסרנו מיהרו וניקו את המקשה. לאחר שישבנו ימים אחדים בכלא שוחררו אחדים, והיתר נשלחו לקיוב. שם נפגשנו עם ציונים, ציונים־סוציאליסטים וחלוצים רבים ממקומות שונים. ב„ג. פ. או." בקיוב דרשו מאתנו „חתימות", ולאחדים — בכלל זה גם לי — הציעו לעבוד אצלם... סירבנו בכל תוקף להטות אוזן לשידוליהם. טענה אחת היתה בפי כולנו: „החלוץ" הוא לאגאלי, הנה תתכנס בקרוב ועידה של „החלוץ", היתה על זאת מודעה ב„איזוואסטיה" וכך הלאה. כעבור ימים אחדים נקראנו למשרד „ג. פ. או.", ניתנו לנו תעודות על שחרורנו. כשחזרנו לסקוירה מצאנו שם חורבן. חברים אחדים פנו אלינו עורף, הקלוב נסגר, פעולתנו הוכרזה כבלתי־חוקית. התחלנו להחיות את הסניף. האסיפות היו חשאיות, מחוץ לעיירה „על החולות". אחרי התיעצות עם המרכז יסדנו קבוצה בת 10 חברים, שכרנו בית וחיינו ביחד. מכרנו חלק מהיבול שהיה לנו וקנינו סוסים להובלה. בסוף ינואר 1923 פנינו שוב לשלטונות. סיפרנו להם כי יש לנו קומונה מאורגנת ובידם לקיימה או להרסה. ביקשנו אדמה. בסוף מארס הזמינו אותנו למחלקת הקרקעות ושם הוגד לנו במפורש, כי שום אדמה ושום עזרה לא תינתן לנו, באשר השלטונות רואים את עבודתנו כקונטררוולוציונית ועל כן מוטב שנתפזר מרצון איש לביתו. הודענו על המצב לקיוב. חבר המרכז בא אלינו ואחרי התיעצות הוסכם כי אין בסקוירה סיכויים לפיתוח פעולת הכשרה, על כן יש לפרק את הקבוצה וחלק מחבריה יעברו לשדה־לבן.

*

ב־1922 עשה הועד הגלילי של „החלוץ" בחארקוב (שהיה קשור גם למוסקוה וגם לקיוב) נסיון להכניס חלוצים לעבודה בסובחוזים, במכרות ובבתי־

החרושת באוקראינה. ב פ א ס ק י סודרו 26 חלוצים בסובחוז. שכר־עבודה לא ניתן להם. נתנו רק לחם ותה ממותק בסאכארין. את שיירי הלחם היו מוכרים וקונים סיגריות. החברים עבדו יפה. חיו חיי „קבוצה אינטימית" סגורה. מפאסקי עברו ל י ו ז ו ב ק ה. הפצו להסתדר שם בעבודה אך ראו את הסבל, הלכלוך והעזובה במכרות ובפירים והחליטו כי מוטב לעבוד בבית־חרושת, אבל שם סירבו לקבל יהודים שהם, נוסף על כך, חסרי נסיון בעבודה. ב ק ו נ ס ט א נ ט י נ ו ב ק ה הצליחו כמה חלוצים מקבוצת פאסקי להסתדר בבית־חרושת. אבל הם לא החזיקו שם מעמד זמן רב. אחדים חלו בקדחת והשאר לא יכלו להחזיק מעמד בסביבה הזרה־הגסה.

בשדה־לבן עבדנו עד הפירוד ב„החלוץ". אחרי־כן עברנו ל„תל־חי" בקרים".

טיפול רב טיפל המרכז, כאמור, בשנת 1922/23 בגדוד־העבודה ביארצאוו שנקרא על שם יוסף־חיים ברנר. אסיפת־היסוד של הגדוד היתה ב־12 במאי 1922. השתתפו בה 20 החברים הראשונים שבאו ליארצאוו למלא את מקומם של חברי „משמר הוולגה", „הפועל בדרך", „תל חי" (הקבוצה הפטרוגראדית) והחברים ממוסקוה. 40 החברים שהתלקטו מכל קצוי רוסיה (רובם בני משפחות אמידות שלא „טבלו מעודם אצבע בצוננים") התלפדו לגוף אחד בכור העבודה ותנאי־ההוי הקשים. החברים גרו בקרונות־משא, המטבח והעזרה הרפואית לא היו מסודרים, המזון היה גרוע. אולם מבחינת ההכשרה לחיי עבודה וקבוצה יש להחשיב מאד את הגדוד היארצאוי. מלבד ההסתגלות לעבודה פשוטה בבנין, סבלות, חפירת תעלות וכורות, רכשו להם כמה חברים מקצוע בבתי־המלאכה *). כן נעשתה פעולה תרבותית חשובה. השפה העברית הושלטה בגדוד בקנאות יתירה. היה מופיע כלי־מבטא של הגדוד („בדרך"). בסוף 1922 הוברר כי אין סיכויים להרחבת הגדוד **) ביארצאוו — ובקרב החברים הוטלה קדחת־נסיעה. אחדים מחברי המרכז פקפקו אם נוחה היא השעה לעלית חברי הגדוד, אך ידם של דוחקי־הקץ גברה. הקבוצה הראשונה של הגדוד (כ־30 איש) יצאה בראשית 1923 לקוקז על מנת לעבור משם לקושטא. אחריה יצאה גם הקבוצה השניה. ביארצאוו נשארו רק 14 חברים. ארבעה מהם נאסרו פתאום ו„ג. פ. או." דרשה

*) נגריה ומפחה נוסדו בעזרת המרכז.

**) מנהלי־העבודה נוהפו ע"י השלטונות על שנתנו לרכז מספר רב של חלוצים.

מהם לגלות היכן הנותרים. המרכז שלח הוראה טלגרפית לטיפליס שכל החברים יבואו למוסקוה כדי שלא יסבנו את עצמם. ראשי הגדוד לא שעו להוראה זו, בנמקם את הדבר באזני החברים לאמור: „הלא יודעים אתם כי חברי הלשכה במוסקוה מתנגדים לעליתנו. הבה נחכה עד שנקבל ידיעה משמואל". ואמנם כעבור זמן־מה נודע כי אחד מחברי המרכז הריץ טלגרמה „נבדלת" לחברים בטיפליס כי עליהם לדון בדבר, אם כדאי להם לזוז מן המקום. האסיפה הכללית של הגדוד החליטה לא לעזוב את טיפליס ולהתכונן לעליה. כעבור זמן־מה באו גם יתר החברים (ביניהם ארבעת האסירים ששוחררו בינתיים). בטיפליס התרפזו מלבד חברי הגדוד עוד חלוצים ולא־חלוצים רבים ממקומות שונים שציפו לאפשרות עליה („הפועל העברי" ממוסקוה, קבוצת מגדלי־טבק מחויניקי, קבוצת „מכבי" מקיוב, עשרות יהודים בעלי־משפחות, חלוצים בודדים). תנאי החיים היו קשים מאד. אי־אפשר היה להשיג יום־עבודה. 8 חברים עבדו בבית־חרושת לבישול שכר ובשכרם היה צורך לכלכל את כל הקבוצה. כעבור זמן־מה נתקבלו כמה חברים לעבודה בבנין תחנת־כוח באובצ׳אלי (מרחק קילומטרים אחדים מטיפליס). הישיבה באהלים ואחרי־כן בצריף משותף עם הפועלים הגרוזינים, עבודת־הפרך והמזון הגרוע התישו את החברים. אבל רוחם לא נשברה כי על כל הסבל והיסורים כיסתה התקוה לעליה קרובה, שהלכה, אמנם, הלוך ודעוך. לאחר שהובררה כי הדרך מקוקז לקושטא חסומה בהחלט ורוב החברים חלו בטיפוס־הבטן (שלושה חברים מתו) — עברו חברי הגדוד למוסקוה. זה היה חדשים אחדים אחרי הפירוד ב„החלוץ" *).

טפח אחד מתנאי־העליה דרך קוקז וממצב העולים שם בראשית 1923 מגלה סיפורו של פנחס סמאגארינסקי:

„החלטת ועד המפלגה הקומוניסטית בלויאב להרחיק אותי מעבודתי במספנה על הדניאפר כ„אלמנט פוליטי בלתי־רצוי" חלה בזמן אחד עם קבלת תעודה לעליה ממרכז החלוץ במוסקוה. נסעתי לטיפליס, אשר לשם נהרו אז חלוצים ויהודים סתם. בקיוב נפגשתי עם חבר המרכז וקיבלתי ממנו כסף. טיפליס המתה פליטים, בני עמים שונים. השלטונות החליטו להוציא מקוקז את כל הפליטים שנתרכזו שם במשך שנות המלחמה והמהפכה: אשורים, תורכים, יונים, ארמנים וכו׳. היהודים השתמשו בזאת וערכו „רשימות של הפליטים היהודים היוצאים למולדתם לארץ־ישראל". כך נקראו הרשימות שהוגשו לשלטונות. לא

*) רוב מניני של הגדוד הלך אל „החלוץ" הימני.

האמנתי למראה־עיני: אצלנו הס מלהזכיר את שם ארץ־ישראל וכאן בטיפליס מדברים בגלוי על ארץ־ישראל כעל מולדת יהודית! לרשימה הראשונה אחרתי, ועלי היה לחכות לרשימה השניה — חדשיים. זמן רב מאוד בשביל חלוץ קצר־רוח! בינתיים הוסיפו לבוא חלוצים ממקומות שונים. בא גם הגדוד היאַרצאַוי. נתארגן סניף חלוצי שמנה למעלה ממאה חברים אך כולם ראו את עצמם כאורחים שנטו ללון. קשה היה להשיג עבודה. אחדים מאתנו עבדו בכביש הצבאי הגרוזי ובתחנת־הכוח האובצ'אלית.

הועד המקומי התחיל לדרוש שהעולים לא יהיו בודדים אלא יתארגנו לקבוצות. אני ועוד כמה חברים, בס"ה 12 איש, נתארגנו לקבוצת־עליה בראשות יונה קליין (ממגדלי־הטבק בחויניקי). אולם בינתיים נודע לי כי בבאַטום הולכת ונערכת „רשימת פליטים" חדשה. מיהרתי ויצאתי לשם. עלה בידי להצטרף לאחת המשפחות שהיתה ברשימה של 600 פליטים היוצאים לארץ־ישראל. הרשימה עוררה חשדות — וכולנו נאסרנו. (אני שוחררתי כעבור 4 ימים, אולם היו עולים שישבו במאסר חדשים אחדים). אחרי הכשלון הזה החלטתי „לגנוב" את הגבול. מספר שבועות ביקרתי בקביעות בבית־הקפה „אנגורה" כדי להתוודע לאנשים. מכל הצדדים הביטו עלי עינים חושדות: מבריחי־הגבול חשבו כי אני צ'אֶקיסט וסוכני „ג.פ.או." תהו על קנקני אם אינני ממבריחי־המכס.

סוף־סוף מצאתי לי בני־לויה וגם איש בעל־נסיון „מורה־דרך". היינו כעשרה עולים: 4 חלוצים, 2 סטודנטים, יהודי מאמריקה, ועוד. על גבי תאו עברנו את הנהר צ'ורוק, התגנבנו דרך ההרים ובאנו לאחד הכפרים התורכים. אנו מעֲבר לגבול! אולם בדרכנו לאחד הנמלים אסרו אותנו השלטונות התורכיים ואיימו להחזירנו „הביתה", לבאַטום. יראנו פן יקיימו את איומם ואז נפול לידי „ג.פ.או.". הראינו להם 350 לירות תורכיות והניירות האלה השפיעו לטובה: הם הסכימו להביא אותנו אל אחד החופים השקטים על אדמת רוסיה...

עייפים ושקטים היינו אך לא אמרנו נואש. החלטנו לנסות שוב את מזלנו. לפי הוראות „יועצים־מומחים" הפלגנו — 7 חלוצים — מחוף שקט בסירת־מיפרש. קוינו כי הפעם לא תשלוט בנו עין רעה, אולם סירתנו נתקלה בסלעים — ולא יכולנו להמשיך דרכנו. חזרנו לבאַטום. למחרת אסרו השלטונות אותנו והאשימו אותנו ברצח תורכי, שגויתו נמצאה לא־הרחק מדירתנו, וגם היו הוכחות חותכות נגדנו: רגלינו היו מכוסות רפש ובכיסינו — לירות תורכיות! בלינו בסוהר שבועות אחדים, עד שאחד החברים הודה בנסיוננו „לגנוב" את הגבול. זוכינו מאשמת הרצח ושוחררנו.

עכורי־רוח ורעבים ישבנו בבאַטום וחכינו לנס של עליה. ימים שלמים לא בא כל אוכל אל פי, אפילו פת־קיבר. זכורני, כי לרגל השתדלות בדבר הנסיעה ביקרתי בביתו של אחד הנכבדים היהודים בבאַטום. כשיצאתי את הבית התנפל עלי כלב זועף. בעלת־הבית מיהרה ונתנה לי פרוסת־לחם גדולה כדי שאפייס במנה יפה זו את הכלב. שיחק לי מזלי, והכלב לא התנפל עלי (כנראה משום שראַני בבית אדוניו פעמים אחדות). אז התנפלתי אני על הלחם ולעסתיו בתיאבון גדול... כשסיפרתי את הדבר לחברים קינאו בי״.

„הפלֶנום האפריליי"

סיכום־העבר והתאוּרות לעתיד. — המחלוקת בהנחות הפרוגרמתיות ובשאלות ההכשרה

החיכוכים בין המרכז לבין הלשכה, שנתגלעו עוד בהיות המרכז באוקראינה והלשכה במוסקוה, נעשו ממשיים ומוחשיים יותר לאחר שמוסקוה נקבעה כמקומו (הזמני, אמנם) של המרכז. ערפה של ההכשרה ותפקידה של הקבוצה — זה היה שורש חילוקי־הדעות, אך הוא היה לעתים טמון תחת ערימות של שאלות ופלוגתות ארגוניות שונות: סמכות הלשכה בשליחת חברים להכשרה, אישור לעליה, הקמת משקים, קשרים עם המקומות וקבלת כספים מהם, משא־ומתן עם מוסדות וכו'.

הפעולה המשקית והארגונית הגדולה בקרים ובמוסקוה, הזמנת חברים להכשרה מכל פינות רוסיה ואוקראינה אל משקי „החלוץ", חומר־המודיעין וההדרכה שנשלחו למקומות *), הקשרים עם חוץ־לארץ ועם המוסדות הממשלתיים והצבוריים („גזינט", יק"א, ועוד), הסיכויים לאישור תקנונו של „החלוץ" — כל אלה הגבירו את עֲמדותיו של המרכז במוסקוה. ואם כי במשך החורף 1922/23 היו ישיבות אחדות במוסקוה (בהשתתפות ב"כ מקיוב) ובקיוב (בהשתתפות ב"כ ממוסקוה), ובהן נעשו מאמצים למצוא לשון משותפת — לא שרר שלום־בית בין שני חלקי המרכז.

נערמו ענינים ארגוניים ואידיאולוגיים רבים שתבעו את פתרונם ונתעוררו שאלות אחדות על התכסיס בפעולת הלֶגאליזציה. כדי לתֵאם את מעשי המרכז והלשכה ולהתוות בדבר פגישה מורחבת נשלח ד. פינס בסוף מארס (1923) לקיוב. בישיבה שהיתה שם הוחלט לכנס באמצע אַפריל **) מליאה של המרכז בהשתתפות חברים מהסניפים הגדולים ביותר. בקוצר־רוח חיכו החברים לישיבה זו. ואמנם „הפלֶנום האַפריליי" סיכם את הרעיונות והדעות בדבר מהות „החלוץ" ותפקידיו

---

*) ממחצית 1922 עד אפריל 1923 הוציאה לשכת המרכז במוסקוה 12 עלוני־ידיעות, 3 מוספי־מאמרים אליהם, 11 חוזרים בענינים שונים.

**) במוסקוה סברו כי ב־15 באפריל כבר יהא בידי „החלוץ" כתב־אישור מטעם השלטונות.

שהלכו ונעשו אז נחלת רוב ההסתדרות. הפלאנום חשף את נקודות־החולשה הארגוניות של „החלוץ" והניח יסודות לחנוך חלוצי מעמיק.

„הפלאנום האפרילי" נפתח במוסקוה ב־15 באפריל 1923 ונגעל ב־18 בו *). השתתפו בו: ש. אהרונוב, ז. וולקומירסקי, ש. שניאורסון (חברי המרכז), י. אלטשולר, ד. פינס (חברי הלשכה המוסקואית של המרכז), ב. ואסט, א. ליפובצקי, מ. אבן־טוב (חברי הלשכה הקיובית), ל. דובקין (מוסקוה), ה. באלאנקי (קיוב), י. רזניצקי (חארקוב), מ. איידלברג (הועד החבלי באודיסה), ז. יאבזריכין (מושבות חרסון). אל הפלאנום הוזמנו עוד כעשרה חברים (מטיפליס, ברדיצ'ב ומקומות אחרים) אולם הם לא באו.

סדר־היום: א) דו"ח על עבודת המרכז — פינס, שניאורסון; ב) דו"ח על המצב בקרים — אלטשולר; ג) דו"ח על המצב בחבל אודיסה — איידלברג; ד) מהות „החלוץ" ותפקידיו — פינס, ואסט; ה) הכשרה: 1. חקלאית — וולקומירסקי, 2. מקצועית־טכנית — ליפובצקי, 3. תרבותית — אבן־טוב, איידלברג; ו) היחס בין המשקים והמרכז — ואסט; ז) עליה — שניאורסון, אלטשולר; ח) הסתדרות וכספים — אהרונוב; ט) הרכב המרכז ומושבו.

בהרצאה על עבודת המרכז ב מ ו ס ק ו ה מינואר 1922 (ועידת חארקוב) עד אפריל 1923 קבע המרצה (פינס) שלושה פרקי־זמן: 1) ינואר 1922־יולי 1922 — עליה וגאות בעבודה (הרחבת ההכשרה, בפרט ביארצאוו, קשרים עם חו"ל; החלטת ה„נארקומנאץ" שאפשרה עבודה גלויה ל„החלוץ"; שכירת חדר מיוחד ללשכה במוסקוה במרכז העיר; הכנות לועידה וכו'). 2) יולי 1922־נואמבר 1922 — ירידה בעבודה (מאסר הועידה הגלילית בהומל; גל של רדיפות, מאסרים ומשפטים בהומל, ויטבסק, סימפרופול; העדר עובדים במרכז; ביטול הרשיון לקריאת הועידה; פקודת קומיסאריון־הפנים על פירוקה של ההסתדרות; כשלונות בעליה וכו'). 3) נואמבר 1922־אפריל 1923 — חיזוק העבודה (ארגון „תל־חי" בקרים, בואם של וולקומירסקי ואהרונוב למוסקוה, הוצאת חומר, קביעת קשרים עם המרכז העולמי של „החלוץ", ועוד).

המרצה סבור כי בקרוב יאושר תקנון „החלוץ". על כל פנים כך מבטיחים ב„נארקומנאץ" המסייע בידינו בענין זה. ולפיכך יש לקוות שהעבודה תסודר

---

*) החומר ניתן כאן לפי העתק מדוייק מהפרוטוקול. המקור הועבר בתוך צרור גדול של חומר לארץ־ישראל שנשרף במאורעות אב תרפ"ט ברמת־רחל.

בזמן הקרוב בהיקף רחב יותר. דרושים יהיו כוחות נוספים ואמצעים כדי לנצל את אפשרויות הלאגאליזציה. בראשית 1922 היה ללשכה במוסקוה קשר עם 30 סניפים, ביוני 1922 עם 115 ועתה — עם 35 סניפים. נשלחו במשך הזמן 1200 מכתבים למקומות. הכנסות המרכז (הלשכה המוסקואית) מ־29 ביולי 1922 עד 5 באפריל 1923 *) מהסניפים: 6.300 רובל, בעוד שלצרכי ארגון והדרכה הוצאו 1.200 רובל, לעליה 1500 רובל ולהכשרה 20.000. מקום לכספים שימש לנו „מלוה־דגן" שעבר בהצלחה (בס"ה קיבלנו סכומים כדי 1200 פודים). כן לוינו כספים שונים. חובות המרכז מגיעים כיום למאה רובל זהב.

בסוף דבריו עמד המרצה על החיכוכים בין מוסקוה וקיוב.

בהרצאה על עבודת המרכז בקיוב נמסרו על־ידי המרצה (שניאורסון) כמה פרטים על עבודת העליה וההכשרה וכן על הרדיפות באוקראינה. קיוב קשורה כיום עם 26 סניפים (500 חברים). הוצאות המרכז בקיוב: לצרכי הסתדרות 5000 רובל, לעליה 1450 רובל, להכשרה 21.000 רובלים.

המרצה האשים את החברים העובדים במוסקוה ב„אהבה יתירה" לקרים המעלימה מעיניהם את הצרכים ביתר המקומות.

בהרצאה על המצב בקרים (אלטשולר) הובאו פרטים על המסגריה „תל־חי" („חרש") בסימפרופול, שהושקעו בה לערך 10 אלפים רובל (2000 מכספי המרכז, 6000 יק"א, ועוד). המסגריה יכולה וצריכה לקלוט עתה 6 חברים נוספים. עלינו לשלוח לשם חברים טובים מבחינה חברתית ותרבותית. כן סיפר המרצה על המצב ב„תל־חי" („כרם יוסף") ביאלטה, שם עובדים 13 חברים, ועל הקבוצה החקלאית „תל־חי" בצפון קרים, שם עובדים עתה 33 חברים. סניפי „החלוץ" קיימים בסימפרופול (15 חברים) ובג'אנקוי (13 ח'). יש סימן של סניף ביאבפאטוריה.

על עבודת הועד החבלי באודיסה מסר איידלברג: באודיסה נמצאים כיום 93 חלוצים. כולם עובדים תחת השגחתו של הועד החבלי. בכל החבל — 14 משקים: מהם 13 קטנים ואחד גדול (בשדות ההשקאה באודיסה). בכל החבל מונה „החלוץ" 250 חברים מאורגנים.

בויכוחים אחרי ההרצאות השתתפו: יאבזריכין, איידלברג, ליפובצקי, אבן־טוב, אהרונוב, וולקומירסקי. הדגישו את הליקוי היסודי — קיום שני חלקי המרכז

---

*) החשבונות מינואר עד יולי 1922 לוקחו ע"י „ג. פ. או" בשעת החיפוש ב־29 ביולי אותה שנה.

הרבים ביניהם — ודרשו לשים קץ למצב זה. אַיידלבּרג האשים את המרכז בחוסר תכנית בפעולתו.

ראשי־הפרקים של הרצאת פינס על מ ה ו ת „החלוץ":

„החלוץ" — הסתדרות המאַרגנת ומכשירה עובדים יהודים בוני־הארץ ומבריאי־העם. „החלוץ" הוא, איפוא, חלק מתנועת־הפועלים היהודית והארצ־ישראלית וחיל־מילואים שלה, וחלק מתנועת הפועלים העולמית. „החלוץ" הוא „הסתדרות העובדים העברים הארצישראלית" בדרך. הוא עומד מחוץ למפלגות אבל לא מחוץ לפוליטיקה. חברי „החלוץ" צריכים לקבל חנוך חברתי מסויים, חנוך מעמדי. „החלוץ" מסייע בעבודתו לשינוי ערכים בחיי הפרט והחברה. „החלוץ" צריך לעמוד מחוץ למפלגות גם במובן שני: „החלוץ" אינו דבר טפל בשביל כל חבר אלא העיקר. עלינו להתחנך לא רק חנוך ע מ ל, אלא חנוך ע ב ו ד ה. בשבילנו חשובה לא הוצאַת כוחות ומרץ כי אם התוצאה הכלכלית־המשקית, פריון־העבודה. הקבוצה היא מסגרת נאַה לחנוך חלוצי ולשינוי ערכי החיים. מטרתנו: ארץ־ישראל עובדת על יסודות קולקטיביסטיים. „החלוץ" צריך להשפיע בעבודתו על צבור הפועלים בארץ כדי להבטיח את היסוד המעמדי והקולקטיביסטי בבנין הארץ. הקבוצה עלולה לפתור גם את שאלת כיבוש־העבודה במינימום קשיים וחיכוכים. „החלוץ" ההולך לבנות את ארץ־ישראל ומעמד פועלים עברי בה, ההולך לגרש את השממה מהשדות ומהנפשות — ישפיע לא רק על ארץ־ישראל בלבד אלא גם על הארצות הסמוכות של המזרח הקרוב. אחדים מראשי השלטון שבאנו אתם בדברים נוטים לאַשר את „החלוץ" משום שהם רואים בו כוח מהפכני במזרח הקרוב. כשעבודת „החלוץ" תיעשה לאַגלית, תהא צפויה סכנה של מגמות קיצוניות גם מימין וגם משמאל. מימין — תוגבר המלחמה בסכנת „ההתבוללות הסוֹאַטית" וממילא תבוא התרחקות מהחיים הצבוריים־הפוליטיים של רוסיה. משמאל — צפויה סכנה של רדיפה אחרי החיצוניות הסוֹאַטית והסתגלות אליה ובעקבותיה התרוקנות מכל תוכן חלוצי־ציוני. נזכור זאת ונשמור על הנפש. עלינו לפעול, כדי לענין את השלטונות ב„החלוץ" כבבא־כוחה של ארץ־ישראל העובדת, אבל לא כבמיסיונר שלהם ברחוב הציוני והארצישראלי".

ו אַ ס ט טען בהרצאתו נגד ההנחות של המרצה הראשון. „סכנה רבה פרוכה בעצם החיפוש אחרי תוכן פוליטי ל„החלוץ", כי על־ידי כך עלול „החלוץ" ליהפך לכתה מפלגתית. „החלוץ" — הסתדרות לאומית־סוציאלית. תפקידו: הכשרה ועליה. אין מקום ב„החלוץ" למלחמה מעמדית. אנו בונים את הארץ רק בדרכים קונסטרוקטיביות. „המהות" המוצעה כאן על־ידי פינס אינה יכולה להתקבל לא

בהסתדרות העולמית של „החלוץ" ולא בצבור העובדים בארץ־ישראל. אין לנו צורך לחדש. נשמור על הערכים שהביאו אותנו עד הלום. נתרכז בבירור השאלות המעשיות העומדות לפנינו בלי „מהות" חדשה, אשר רוב החברים ברוב המקומות לא יקבלו אותה, ובלי תקוות ללאַגאליזציה".

לפי הצעת יאַבזריכין הוחלט לשמוע מיד את ההרצאות על ההכשרה התרבותית ולאַחד את הויכוחים בשאלות ה„מהות" והפעולה התרבותית.

א ב ן־ט ו ב מדגיש, כי האינטרסים הלאומיים הם חוט־השדרה שב„החלוץ". ואי־אפשר לראות את „החלוץ" כמקום לטיפוח צורות־חיים סוציאליות חדשות. האינטליגנציה עוזבת את שורות הציונות משום שאינה יכולה להיכנע לדרישות האומה. עלינו לאַרגן את האינטליגנציה הרוצה לעבוד ב„החלוץ" ולאַרגן קבוצות מיוחדות של עובדי־רוח ותרבות. הנקודות העיקריות בהכשרה התרבותית: הפרה חלוצית, ידיעת הארץ, לימוד הלשון העברית וחיי הפועלים.

המרצה השני, א י י ד ל ב ר ג, סבור, כי אין לחלק בין הדבקים: בין ה„מהות" ובין ההכשרה התרבותית, שהרי ההכשרה היא הגשמת הרעיון. והואיל ו„החלוץ" הוא הסתדרות לאומית־מעמדית משמע שההכשרה התרבותית צריכה לחנך את החלוצים חנוך לאומי־מעמדי.

בויכוחים על ה„מהות" והפעולה התרבותית לקחו חלק כל משתתפי הפלאַנום *). ד ו ב ק י ן: „החלוץ" — הסתדרות סוציאלית־משקית ולא פוליטית. אולם איננה אַפוליטית. כי אין סוציאליות וכלפלה אַפוליטיות. אני קומוניסט, אולם אני הולך אל מטרתי דרך בנין הקבוצה. הקבוצות הן בתור הראשון עַמדות כלכליות אולם בזמן הקרוב ביותר הן תמלאַנה גם תפקידים בני אופי פוליטי. אין אנו מכינים באטראקים בשביל ארץ־ישראל ולא בשביל מוסד קפיטליסטי. אני מכשיר את עצמי כאינג'ינר. כל קבוצה חדשה היא נצחון מעמדי. אנחנו קונסטרוקטיביסטים ובמידה גדולה יותר מאַנשי בראנדייס, אולם אנחנו עובדים. אין אנו ע מ ל י ם סתם, המבזבזים כוחות. אנו ע ו ב ד י ם. עמל — זהו מושג סובייאַקטיבי, ועובד — אוביאַקטיבי. העובד משתתף בקביעות בפיתוח משק־הארץ.

ש נ י א ו ר ס ו ן: המרצה הראשון דיבר כאן יותר על המזרח הקרוב מאשר על ארץ־ישראל. (אַלטשולר: דאַמגוגיה! יש לנו אַזניים...). שמענו כולנו, שהוא דיבר על המזרח הקרוב. „החלוץ" — הסתדרות של תנועת השחרור הלאומי.

---

*) בפרוטוקול רשומים משום־מה רק דבריהם של שלושה חברים.

והקבוצה — אמצעי, מכשיר בידי הסתדרות זו. הקבוצה יכולה לפי צרכי המקום והזמן לשנות את צורתה כפעם בפעם. אין מקום בארץ למלחמת־המעמדות וב„החלוץ" לא כל שכן.

וולקומירסקי: עלינו להשמיד עד חרמה את ניצני הלגיוניזם והפאשיזם הנראים ב„החלוץ". (אבן־טוב: אתה נגד טרומפלדור?). יפה מבינים כאן את טרומפלדור... עלינו להדגיש כי אין מקום בשורותינו לחברים אשר ילכו לעבוד במקום אשר שם יכריזו פועלים ערבים שביתה בדרשם שכר גבוה יותר ותנאי־עבודה טובים יותר. משונה הדבר, שבשאלת ההכשרה התרבותית הרצה לפנינו חבר אשר במשך שנים רבות של היותו ב„החלוץ", ואפילו במוסד מרכזי של „החלוץ", לא למד עברית (איידלברג: מכנסי הפלאנום הטילו עלי להרצות. לא רציתי).

בסיום הויכוח ניתנה רשות־הדיבור למרצים לתשובות קצרות. אבן־טוב הציע להקים ליד המרכז ועדה מיוחדת לעניני תרבות ולסדר כתות־תרבות מיוחדות מהחלוצים המפותחים ביותר. ואסט העיר, כי בישיבה זו אנו רואים 4 מפלגות, שהרי כבר יש כאן חבר שבמקרה איננו שייך ל„ר. ק. פ.". המהות המוצעת על־ידי פינס אין לה אחיזה בשורותינו. אין ל„החלוץ" חלק במלחמת־המעמדות. פינס הסביר את המושגים „עמל" (המוציא כוחות גם מבלי שיעשה עבודה), „עובד" (העובד ומייצר), „פועל" (הקשור לענף־עבודה, למקצוע, מוכר את כוח־עבודתו ומאורגן בתנועה־הפועלים). „החלוץ" — הסתדרות העושה עמלים לעובדים שיהיו פועלים בארץ־ישראל. אין זה די להגיד כי אנו עמלים, כשם שלא מספיק להגיד שאנו „קונסטרוקטיביסטים" ו„סוציאליסטים". הלא בעלי־האחוזות והפרדסנים הם ודאי קונסטרוקטיביסטים טובים, מפירי־שביתה הם גם כן עמלים ועובדים, והפאשיסטים מתפסים באיצטלה של סוציאליסטים. ואשר להכשרה התרבותית תפקידה להקנות לכל חבר את ההכרה החלוצית נוסף על ההרגשה החלוצית שיש לו. ההכשרה התרבותית צריכה להיות מכוונת לתת מענה ברור על השאלות הללו: למה אנחנו ב„החלוץ"? מה אנחנו נותנים לו ומה נותן הוא לנו? למה נחוצה לנו ארץ־ישראל? למה לנו עברית? למה לנו להיות עובדים? למה לנו הקבוצה? אין לקבל את הצעת אבן־טוב על יסוד קולקטיבים תרבותיים לחוד. עלינו להשתדל להכניס את התרבות לכל קבוצה חלוצית ולא להבדיל את אנשי התרבות ולאַרגנם לחוד.

על ההכשרה החקלאית הרצה וולקומירסקי ואמר: „בהכשרה לא השגנו עד עתה את המבוקש. החברים שבאו לארץ ונסתדרו שם כפועלים

בודדים לא רכשו את הידיעות הנחוצות לעבודתם ולא קבלו חנוך חברתי רצוי. והקבוצות היו עד עתה ברובן צורות־מעבר לחיי־עבודה אך לא צורות־חיים חדשות. המשקים גם האינדיוידואַליים וגם הקולקטיביים עודם עומדים באמצע דרכם. הם לא סגלו כלל את יסודות הסידור המדעי של העבודה, היצור והשימוש הראציונלי באמצעים. הסיבה העיקרית: קוצר זמנה של ההכשרה, האופי הזמני שלה וחוסר קשר בין החבר ובין המשק שהוא עובד בו, חוסר התעניינות. היות כי מעוניינים אנו שההכשרה תשא אופי רציני יותר ותספק את דרישותינו הן מפאַת לימוד המקצוע והן מפאַת ההכשרה התרבותית וכישת הרגלים של חיי משק וקבוצה, עלינו לעורר בקרב החברים התעניינות בהתפתחותם של משקי ההכשרה. חשובים יותר משקים חלוציים מרכזיים. גנים קטנים וחלקות־שדה קטנות חשובים בדיעבד, במידה שהם כבר קיימים. בהם יעבדו חברים שלא יימצאו מקום במשקים המרכזיים. ביסוד משקים מקומיים (קטנים) צריכה לפעול יזמה מקומית, אולם אין למרכז לטפל בהם והעיקר אין לו להקציב אמצעים לכך. המשקים המקומיים מקנים לחלוצים את האלפא־ביתא של העבודה החקלאית, הנסיעה אליהם אינה כרוכה בקשיים ובהוצאות, כי הם קרובים למקום־מגורם של החברים. ובחדשי החורף יכולים החלוצים שעבדו בגן להתפרנס בעירם ובעיירתם בלי הוצאה מיוחדת של כספים. אולם החברים העובדים במשקים כאלה אינם מעוניינים בהם ענין רב מבחינה חמרית, ממילא הם עובדים כלאחר־יד. ויש שהם באים לעבוד בגן אחרי יום עבודה במוסד סוּאַטי. העבודה בגן היא בשבילם דבר טפל והם עלולים להזניחה בכל הזדמנות. אני מחשיב את סידור חברינו להכשרה במושבות היהודיות, כניסת חברינו אל האַרטאַלים היהודיים הקיימים וכן איגוד חברינו בחבורות קטנות לשם עבודה כפועלים שכירים בסובחוזים לעונת־הקיץ. אולם עלינו להימנע משליחת מספר קטן של חברים לתוך המוני פועלים לא־יהודים אם אין לנו אפשרות להבטיח להם פעולה תרבותית מסודרת. כן עלינו להימנע מלרכז מספר גדול של חלוצים בעבודות עונתיות בריחוק־מקום מבתיהם כי הוצאות הדרך תבלענה סכומים גדולים. כדי שנוכל להשתמש במלוא האפשרות בעבודות הנעשות ועומדות להיעשות בעזרת חברות שונות עלינו להדגיש, כי עבודתם הפעילה של חברינו בחברות ובהסתדרויות הללו רצויה היא בהחלט.

לבנין משקים מרכזיים עלינו לגשת בזהירות. מרכז־הכובד כאן — צורת המשק. ואם כי רצוי מאד שהחברים, שהחליטו לחיות ולעבוד בארץ־ישראל במושב־עובדים יוכלו כאן לרכוש את ההכשרה המתאימה לחייהם העתידים בארץ, משוללי־אפשרות אנו לייסד כאן משקי־הכשרה בצורת מושב־עובדים. ולפיכך

עומדת לפנינו שאלה מעשית: לקבוע מקומות ואפשרויות להכשרת החברים אשר ברור להם כי בארץ יתיישבו ודאי במושב־עובדים. ובמשקים שלנו אשר בהם תתפתחנה קבוצות יש איפוא מקום אך ורק לשני סוגים של חברים: א) חברים שפבר הכירו בקבוצה כצורת־החיים העתידה שלהם; ב) חברים אשר צורת־חייהם העתידה בארץ אינה ברורה לפי שעה. אולם אין ספק, שחברים הרואים את עצמם כאנשי מושב־עובדים אינם מעוניינים בשגשוגה ובביצורה של הקבוצה, וביודעים ובלא־יודעים הם מפריעים בעד סידור העבודה והחיי ובנין המשק הקבוצתי (שניאורסון: תורה חדשה!). בשבילך, שמואל, היא אולי חדשה. יש לך עוד הרבה ללמוד. (ואסט: גם לך!). כן, גם לי.... תפקיד הקבוצה — לחנך את החברים ולחולל בקרבם שינוי־ערכים ביחס שלהם אל העבודה, הפרט, המשק, וביחסים ההדדיים בין האיש והאשה וכו'. אגב, יש להימנע בקבוצה מקביעת עבודות „מונופוליות" לחברה (מטבח, כביסה, חליבה וכדומה).

מלים אחדות על תכנית מעשית: קודם כל דאגה למשקים המרכזיים. עלינו לבסס את הקיימים ובאותה שעה עצמה לייסד משקים חדשים. האיזורים הנוחים ביותר לעבודה משקית: קרים וצפון קוקז. שם תנאים אֶתנוגרפיים, פוליטיים וכלכליים נוחים יותר. כן יש לשים לב לגליל העמל ולאוקראינה הימנית, אשר שם יושבים המוני יהודים ושם לב עבודתנו".

בהרצאה על ההכשרה הפרופטכנית (המקצועית־טכנית) אמר א. ליפובצקי: „מה השגנו עד כה בהכשרה הפרופטכנית? — הרבה ולא־כלום. השגנו הרבה, כי הרי חברים שלא ידעו להחזיק פטיש נעשו אומנים ופועלים טובים. לא־כלום — מפני שלא היתה לנו שיטה בהכשרה פרופטכנית ואין לנו שום מפקד של נסיונני בתחום־פעולה זה. ארץ־ישראל — ארץ חקלאית בעיקר. התעשיה שלה תהיה קשורה אף היא בחקלאות. ולפיכך עלינו להכשיר קודם כל מומחים לתעשיה החקלאית. ארץ־ישראל הולכת ונבנית. נבנות ערים, מושבות. ועלינו להכין פועלי־בנין. את ההכשרה המקצועית־טכנית עלינו לרכז בערים הגדולות. בתור הראשון עלינו לאַרגן בתי־מלאכה מיכניים גדולים (למסגרות ונגרות) וגם פלוגות־בנין. פלוגות אלה תוכלנה למלא את העבודה גם כשיהיו להם מומחים רק כדי 30 אחוזים. סַניטרים, מכונאים, וכדומה לא נוכל להכשיר מחוץ לבתי־ספר טכניים. עלינו לשים לב לארגוני „החלוץ הצעיר" ולעזור להם בעבודתם. כי בגיל צעיר יותר קלים יותר המעבר לחיי עבודה ובחירת המקצוע. אַל לנו לטפל עתה ביסוד בתי־מלאכה לחיט ולסנדלרות. אולם נדאַג לסידור עבודות מיוחדות לחברות: פתיחת בתי־מלאכה לקליעת־סלים ורהיטים, לסריגה, טויה וכו'. בדברנו

על ההכשרה החקלאית אין לשכוח כי מלבד העבודות החקלאיות ממש, על האכר לדעת גם מלאכות שונות: זגגות, תקון עגלות וכדומה.

ו א ס ט אמר בהרצאתו על ה י ח ס י ם ב י ן ה מ ש ק י ם ל ב י ן ה מ ר כ ז: „אין לדבר על איזו התענינות מיוחדת במינה של חלוצים בהתפתחותו של משק מסויים. התענינות זו כללית היא והיא חלה על קולאי*) ועל עין־חרוד ביחד. שני דברים חשובים לנו בדברנו על בנין משקים חלוציים: התפתחותם הבלתי־פוסקת וחוסר גרעון בעבודתם. ולכך צריכים להיות מכוננים כל מאמצינו. אקרא לפניכם 18 סעיפים הנוגעים לשאלה הנידונה: א) כל מוסד**) הכשרה נחשב במרכז כמו הסתדרות מקומית ויש לו כל החובות והזכויות של זו. ב) מוסדות־ההכשרה המרכזיים, שבהם עובדים ברובם בלתי־מומחים, הם מוסדות קואופרטיביים ובאותה שעה גם מוסדות בשביל לימוד המקצוע. ג) משקי־ההכשרה אינם אלא מוסדות זמניים לעבודת החלוצים. הם עובדים בהם זמן ידוע ועולים אחרי־כן לארץ. ד) המרכז — או ההסתדרויות המקומיות, לפי הוראתו — שולחים אל מוסדות־ההכשרה את החברים הנחוצים להם. אם המשקים זקוקים לאנשים באופן תכוף ואין המרכז שולח אותם למועד הנדרש יש רשות לועד המשק להזמין עובדים מן הצד (רק לזמן מוגבל). המשפורת של העובדים הזמניים צריכה להיות שוה למשפורת המקובלת באותו מקום. עובדים תדירים שולח רק המרכז. ה) את התכנית הארגונית־משקית של מוסד ההכשרה מעבד המרכז ומוסר אותו לועד המשק להוציאה לפועל. אם ועד המשק מוצא במהלך הגשמתה של התכנית להכניס בה שינויים, עליו לשאול את פי המרכז. ו) המרכז צריך לדאוג בעוד מועד, שהעובדים במשק יקבלו מינימום הנחוץ לצרכי־החיים. ז) הנהלת המשק נמצאת בידי הועד הנבחר ע"י העובדים במשק. ח) מוסד־ההכשרה הוא אַבטונומי בעניני סידור חייו הפנימיים. ט) המוסד מעבד תקנון לסידור העבודה וחלוקתה במשק. תקנון זה טעון בקניו היסודיים אישור על־ידי המרכז. י) הועד אחראי בפני המרכז לעבודת הקבוצה ועליו לדאוג שהעבודה במשק תתנהל על יסודות אַקונומיים בריאים, זאת אומרת: שהמשק יוכל לכלכל את עובדיו ויהיה מבוסס במובן הכלכלי. יא) על הועד לדאוג להנהלת־חשבונות מדוייקת. יב) ועד המשק ממציא למרכז בכל חודש דו"ח ארגוני ומשקי־כספי. יג) אם המרכז יראה צורך בדבר

---

*) שם תחנת מסילת־הברזל ג'אנקוי־פיאודוסיה, אשר סמוך לה נוסדה „תל־חי".

**) השם מפעל לא היה ידוע אז.

הוא יכול למנות מורשה אשר יהיה אחראי בפניו לעבודת המשק. יד) לשם התפתחות פעולת־ההכשרה של המרכז והכשרת אלמנטים חדשים גובה המרכז מהמשק בשעת־הפושר הראשונה את הכספים שהושקעו בו. טו) התנאים של סילוק החובות המגיעים מהמשקים למרכז צריכים להיות נוחים למשקים: הקרדיט צריך להינתן לזמן ארוך, בלי ריבית, אולם גם בלי הפסד למרכז העלול להיות לרגל הורדת שער הכספים — הכל לפי המצב הכלכלי של המשק. טז) בריוח של המשק משתמשים: להרחבת המשק, לעליה, לסילוק החוב למרכז. הריוח מתחלק על־ידי המרכז בהסכם עם ועד המשק. יז) אם המשק הקיים בעיקר על אמצעים שבאו ממוסדות־אשראי מביא גרעון, באשמת החברים או מחמת הוצאות ההכשרה (שכר־לימוד), על המרכז לדאוג להמצאת אמצעים הדרושים להבטחת עבודתו הבלתי־פוסקת של המשק. יח) כל דרישות המרכז כלפי ההסתדרויות חלות גם על גדודי־העבודה העובדים כחבורות שכירות".

בויכוח על שאלות ההכשרה חיוו את דעתם כל המשתתפים בפלאנום*). שניאורסון: „אני נגש אל „החלוץ" לא מנקודת־מבט סוציאלית. בשבילי העיקר הם האינטרסים הלאומיים. אנו צריכים להבריא את חיי הכלכלה של עמנו ועלינו לכבוש ארץ שאין אנו אדונים עליה. על כן אין אני יכול להסכים לרוב ההנחות של וולקומירסקי המדברות על העדפת הקבוצה על יתר העבודות החלוציות". דובקין: „אני תומך בהחלט בדעתו של וולקומירסקי על שליחת חברים לקבוצות המודים בעיקר. „החלוץ" איננו „אורט" הדואג רק לאחרים. כל מה שאנו עושים אנו עושים בשביל עצמנו. ושטות היא לחַיֵּיך בין הצד הלאומי והצד הסוציאלי. הלאום — הצורה, והעבודה הסוציאלית — התוכן. אותה פעולה סוציאלית, שאנו עושים בתחומי העם היהודי, עושים בני עמים אחרים, אשר שאיפותיהם דומות לשאיפותינו, בתחומי עמם הם. ההכשרה של „החלוץ" צריכה להיות מכוונת להקמת חברה חדשה בארץ־ישראל". ליפובצקי: „סבורני כי בכל משק צריך להיות לא רק ועד אלא גם מנהל". וֵאסט: „היוו כי אין אנו יודעים מה ילד יום, אסור לנו לרכז את פעולתנו המשקית רק במשקים מרכזיים. נטפל גם במשקים הקטנים". אהרונוב: „סבורני, כי ביסוד כל היחסים אשר בין המשקים לבין המרכז צריך להניח את העיקרון, שהמשקים שייכים למרכז והוא מוסר אותם בחכירה לחבורות (לקבוצות) העובדות בהם". ליפובצקי: „שכחתי להדגיש, כי יש לשים לב להכשרת עובדי־ים (מַלָּחים, קברניטים)

---

*) בפרוטוקול נרשמו הברייתם רק של חברים אחדים.

ודייגים". ואסט: „אין משק־ההכשרה מוסד קואופרטיבי כי־אם מקום־לימוד, על כן איני יכול להסכים לגירסתו של אהרונוב שהמשק נמסר בחכירה לחברים העובדים בו".

על העליה הרצו שניאורסון ואלטשולר, בשאלות ההסתדרות והכספים — אהרונוב, על הרכב המרכז ומקומו הוכנסו הצעות על־ידי אלטשולר. רוב הנחותיהם נתקבלו על־ידי הפלאנום ונוסחו אחרי־כן בהחלטות. נבחרו שלש ועדות להכנת החלטות: 1) לשאלת המהות, 2) הכשרה ובנין משקים, 3) עליה, ארגון וכספים.

לפני קריאת הצעת ההחלטה על המהות הפרוגרמתית של „החלוץ" מסר ואסט הודעה זו: „א) היות כי השאלה על המהות הפוליטית־הפרוגרמתית של „החלוץ" הועמדה בסדר־היום של הפלאנום בלי הכנה ועיבוד לא רק בהסתדרויות המקומיות כי־אם גם במרכז עצמו; ב) והיות כי רק ועידה מיוּפת־כוח מכל ההסתדרות יכולה לתת הוראות פוליטיות־פרוגרמתיות, אבל אין המרכז יכול לקבל החלטות פוליטיות שתהיינה חובה על כל ההסתדרות; ג) והיות כי קבלת ההחלטה על הפרצוף הפוליטי של „החלוץ" עלולה בתנאים הנוכחיים להפוך את „החלוץ" מהסתדרות לאומית־סוציאלית למפלגתית — אנחנו מציעים לקבל ההחלטה כזו: „שתי ההרצאות על מהות „החלוץ" שנקראו בפלאנום הזה והויכוחים שנתעוררו אחריהן משמשים חומר דיסקוסיוני בשביל ההסתדרות. המרכז צריך לפתוח דיסקוסיה רחבה (בעלונים, באסיפות כלליות וכו') על אודות כל שאלות „המהות" שנתעוררו בפלאנום".

לשאלת יאבזריכין בשם מי מסר ואסט את הודעתו, ניתנה תשובה: „בשם שלשה הברים". וולקומירסקי הציע, ש„ההחלטות שתתקבלנה היום תהיינה חובה ולא רשות. אי־אפשר לעשות שום מעשה מבלי לדעת את המטרה". אבן־טוב הציע „לקבל החלטה על „המהות" בתנאי שהיא תשמש חומר לבירור פנימי בהסתדרות". אלטשולר הביע דעה, כי „ההחלטה על „המהות" לא תהא חובה על כל החברים אלא שהמרכז יצטרך לנהל את העבודה ברוח ההחלטה שתתקבל עתה". אהרונוב הציע נוסחה כזו: „המרכז יזכור בעבודתו את ההחלטות של הפלאנום הזה ויתחשב בהן". ההצעות הועמדו למנין. בעד הצעת ואסט הצביעו 2, בעד הצעת וולקומירסקי — 2, בעד הצעת אבן־טוב — 5 (נגד 8), בעד הצעת אלטשולר — 4, בעד הצעת אהרונוב — 7 (נגד 5, נמנע 1). נתקבלה הצעת אהרונוב.

את הצעת ההחלטה על המהות הפרוגרמתית קרא פינס: „א. „החלוץ" שואף ליצור בארץ־ישראל חברה עברית עובדת על יסודות קולקטיביסטיים. ב. בהיות

„החלוץ" הסתדרות עובדים בלתי־מפלגתית ועומדת ברשות עצמה רואה „החלוץ" את עצמו כחלק של מעמד־הפועלים העברי והעולמי ומכיר בהכרח של מלחמת־המעמדות. ג. „החלוץ" נלחם במשטר הקפיטליסטי בכל ענפי החיים בדרכו הוא: דרך עבודה קונסטרוקטיבית ומהפכה גמורה בחיי כל פרט המגשם במעשיו יום־יום את העקרונים של עבודה, מלחמת־מעמדות וקולקטיביזם מתוך הכרה. ד. ברוח ההנחות הללו עלינו להשפיע על הסתדרויות „החלוץ" בארצות אחרות, על המרכז העולמי ועל הסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ־ישראל".

אהרונוב מציע נוסחה דומה בשינויי־סגנון אחדים בשלושת הסעיפים הראשונים: „א. „החלוץ" — הסתדרות בלתי־מפלגתית השואפת ליצור בארץ־ישראל חברה עברית עובדת על יסודות קולקטיביסטיים. ב. „החלוץ" מכיר את עצמו בתור חלק אורגאני של מעמד־הפועלים העברי והעולמי והוא נלחם במשטר הקפיטליסטי בכל ענפי החיים בהכירו בהכרח של מלחמת המעמדות. ג. „החלוץ" שואף להכניס שינויי־ערכים בחיי ההמונים היהודים דרך מהפכה בחיי כל פרט המגשם במעשיו היום־יומיים את העקרונים של עבודה וקולקטיביזם מתוך הכרה".

ואסט מודיע, כי מכיון שהפלאַנום קבע מבלי שהיתה לו רשות לכך כי ההחלטות על „המהות" אינן דיסקוסיוניות, לא ישתתפו 3 חברים בהצבעה.

ברוב דעות (ב־8 קולות; נמנעו 5) הוחלט לקבל את הנוסחות של פינס ואהרונוב כיסוד להחלטת הפלאַנום בשאלת ה„מהות", להוציא מהנוסחה של פינס את המלים „ועומדת ברשות עצמה" ולמסור לפינס ואהרונוב לנסח את ההחלטה נוסחה אחרונה.

שניאורסון שואל: „כיצד להבין את ההחלטה שנתקבלה קודם כי המרכז זוכר את ההחלטות ומתחשב בהן". אהרונוב מברר: „ההחלטה על המהות הפרוגרמתית שנתקבלה כאן אינה חובה לא למרכז ולא להסתדרות. אולם המרכז— בידעו את יחסו של הפלאַנום אל ההחלטה הזאת וכן באיזו מידה מביע הפלאַנום הזה את דעת ההסתדרות — יתחשב בהחלטות שנתקבלו כאן כשידון בשאלות פרינציפיוניות שונות". [שניאורסון מבקש לרשום בפרוטוקול כי מנהל הישיבה, אהרונוב, לא נתן לו רשות־הדיבור במשך 15 דקות למרות דרישותיו הנמרצות. ההצעה מתקבלת]. ואסט מקבל רשות־הדיבור להודעה: „הרוב בפלאַנום הזה מתעקש ומקבל החלטות שאינן לרוח ההסתדרות כולה. בזאת דוחפים את „החלוץ" לדרך חלקלקה. בה בשעה שעלינו לעסוק בעבודה מעשית הרינו עוסקים כאן בהצהרות פוליטיות מחוסרות כל ערך. אין לבזבז כוחות כדי לאַשר את „החלוץ". התועלת המעשית של הלאַגאליזציה תלויה בספק, אולם מן הצד הפרינציפיוני יש

כאן הפסד ברור". וולקומירסקי: „תגיד זאת לשניאורסון, שהוא במשא ומתן „מהפכני" יותר מכולנו" — — — (מנהל הישיבה משסע את וולקומירסקי, כי לא ניתנה לו רשות־הדיבור). אבן־טוב: „ההחלטות על ה„מהות" נתקבלו תחת השפעת הרחוב, והיות כי הרכב הפלאַנום מקרי, באשר לא באו באי־כוח המקומות שהוזמנו, יש רשות לחברים שאינם מסכימים להחלטות שנתקבלו כאן לפנות באַפּאַלאציה אל ההסתדרות כולה". אַלטשולר: „מה פירוש אַפּאַלאציה?" שניאורסון: „אני מודיע כי אינני חושב את ההחלטות לחובה בשבילי". ואַסט: „הרכב הישיבה הזאת מקרי ובלתי־דמוקרטי. והיות כי עכשיו נתקבלה החלטה פוליטית אשר תכנה ישתקף גם בכל ההחלטות על הפעולה המעשית (הכשרה, תרבות וכו'), עלי להודיע כי שלשת החברים שנמנעו להצביע בשאלת ה„מהות" לא ישתתפו גם בהצבעה על יתר ההחלטות". אהרונוב: „הדבר בלתי מובן. הלא באי־כוח השלישיה לקחו חלק בעבודת הועדות שהכינו את הצעות־ההחלטות. ואם כן על סמך מה הם אומרים להחרים את ההצבעה?" אבן־טוב: „אני לא יפיתי את כוחו של הח' ואַסט להודיע, כי אני נמנע מהצבעה בכל השאלות, אם כי באופן מוסרי יפיתי, כמובן, את כוחו לזאת, כיון שרוב מקרי אוסר את ידי החברים הרוצים לעבוד".

לפי הצעת ואַסט, הועמדו ההחלטות על המהות הפרוגרמתית להצבעה שניה. 6 הצביעו בעד, 3 — נגד, 4 נמנעו. אַלטשולר קורא את הצעת ההחלטות בשאלות ההכשרה, אבן־טוב ודובקין קוראים את ההצעות על הפעולה התרבותית, אַלטשולר ושניאורסון מציעים החלטות בענין העליה ואהרונוב — בשאלות ארגון וכספים. ההצעות מתקבלות כהחלטות, לאחר שהוכנסו בהם שינויים אחדים על־ידי באַלאַנקי, רזניצקי, איידלברג וליפובצקי. ברוב דעות נדחתה הצעת איידלברג ש„המרכז יקציב סכום לצרכי ההכשרה בחבל אודיסה והכספים יתחלקו בין המשקים לפי ראות־עיניו של הועד החבלי". כן נדחתה הצעת רזניצקי האומרת ש„אין רשות למקומות לאַרגן משקי־הכשרה קטנים". פינס מציע לנסח בהחלטות על העליה סעיף מיוחד האומר: „ידיעת הלשון העברית — תנאי הכרחי לאישור כל חלוץ לעליה". ההצעה מתקבלת. דובקין מודיע: „החלטה זו אינה מובנת לי. אין לה מקום ב„החלוץ". אם הועידה הקרובה תקבל אף היא החלטה כזו, אצא מ„החלוץ". [פינס מציע לרשום את הודעתו של דובקין בפרוטוקול. ההצעה מתקבלת]. ליפובצקי ופינס מציעים להוסיף להחלטות סעיף מיוחד האומר: „רצוי הדבר שחברי המרכז לא ישתקעו בעבודה הסתדרותית תלושים מעבודת־הכשרה במקצועם יותר משלש שנים. הוצאת ההחלטה לפועל נמסרת לועידה הקרובה". אחרי חליפת־דעות הוסכם לשים לב להצעה זו אך לא להכניסה לגוף ההחלטות.

ברוב דעות אישר הפלאַנום את ההצעה על הרכב המרכז (השמות בסדר האלף־בית): שניאור אהרונוב, יהושע אַלטשולר, זלמן וולקומירסקי, בנימין וואַסט, מנשה וואַרלינסקי, זרובבל יאַבזריכין, אליעזר ליפובצקי, דן פינס, שמואל שניאורסון. בדברי־נעילה של אהרונוב וולקומירסקי נסגר הפלאַנום. וזהו נוסח ההחלטות:

I. הנחות פרוגרמתיות

(נתקבלו לשם בירור במקומות)

„החלוץ" שואף ליצור בארץ־ישראל חברה עברית עובדת על יסודות קולקטיביסטיים.

בהיות „החלוץ" הסתדרות־עבודה בלתי־מפלגתית הוא רואה את עצמו כחלק אורגאני של מעמד העובדים היהודי והעולמי ובהכירו בהכרחיותה של מלחמת־המעמדות הוא לוחם במשטר הקפיטליסטי לכל גילוייו.

„החלוץ" מחולל שינוי־ערכים בחיי ההמונים היהודים הרחבים על־ידי כך שכל חבר שלו מגשים בחייו יום־יום את יסודות העבודה הקונסטרוקטיבית והקולקטיביזם מתוך הכרה.

ברוח ההנחות הללו צריך „החלוץ" הכל־רוסי להשפיע על הסתדרויות „החלוץ" בארצות אחרות, על פעולת המרכז העולמי והסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ־ישראל.

II. הסתדרות

א. בתור חבר ההסתדרות נחשב כל חלוץ העובד במקצוע־הכשרה לפי הוראתם של המוסדות המנהלים.

ב. אַל „החלוץ" מתקבלים רק אותם החברים העוברים מיד לעבודה פרודוקטיבית.

ג. כל הנכנס אל „החלוץ" מתקבל תחילה כקנדידט, לפי המלצת שני חברים העובדים בהכשרה לא פחות משנתיים. (הערה: במקומות שאין חברים כאלה מייפה המרכז, או הלשכה הראשית לאוקראינה, את כוחם של 2—3 חברים לתת המלצות לגבי קבלת חברים ל„החלוץ").

ד. בתור חבר בפועל של הסתדרות „החלוץ" נחשב רק אותו חבר שעבד שלשה חדשים בהכשרה ומילא באופן אַקטיבי את כל חובותיו ההסתדרותיות.

ה. בתור סניף „החלוץ" נחשבת נקודה המנהלת עבודת־הכשרה בהתאם להוראות הועד המרכזי או הגלילי.

ו. הועדים המקומיים אחראיים לעבודתו של כל חבר הסניף.

ז. ועדי הסניפים נבחרים באסיפה כללית של חברי הסניף ומתאשרים ע"י הועד המרכזי או הגלילי.

ח. הועדים המקומיים חייבים להמציא למרכז או לגליל פעם בחודש דו"ח מפורט על מצב הסניפים ועבודת החברים.

ט. כל הועדים חייבים להמציא בכל חודש למרכז או לגליל את הסכומים המגיעים מהם.

י. המרכז מעיר את לב החברים, כי עבודת המרכז תאופשר ותצליח אך ורק כשתהיה בהסתדרות משמעת־חברים חזקה.

יא. הגשת התקנון לרישום ב„איספולקומים" המקומיים מותרת אך ורק לסניפים שיקבלו לזאת רשיון המרכז, הלשכה הראשית לאוקראינה או הועד החבלי.

יב. ליד המרכז נוסד משפט־חברים מרכזי וליד הועדים הגליליים והעירוניים — משפטי־חברים גליליים ועירוניים.

יג. הסניפים המקומיים כפופים להנהלה ההסתדרותית של הועדים הגליליים. באיזורים שאין בהם ועדים גליליים באים הסניפים בקשר ישר עם המרכז.

יד. הועדים הגליליים מכוונים את הפעולה בגליל בשטח הארגון, הכשרה, תרבות ועליה, לפי הוראות המרכז; הם עורכים מרשם ומפקד של חברי הגליל; מפיצים את החומר המוצא ע"י המרכז; גובים את התשלומים החדשיים, ועוד. (הערה: אל מקומות־ההכשרה המרכזיים נשלחים החברים ע"י המרכז באמצעות הועדים הגליליים).

טו. חברי הועדים הגליליים טעונים אישורו של המרכז.

טז. למרכז נבחרים 9 חברים. מושב המרכז — מוסקוה. בקיוב נוסדת לשכה ראשית לאוקראינה הימנית.

יז. בכל השאלות הפרינציפיוניות צריך משרד המרכז במוסקוה לשאול את דעתם של כל חברי המרכז. אם פתרון השאלה אינו סובל דיחוי מחליט חלק המרכז אשר במוסקוה בשאלה בהתאם להחלטות של הועידות הקודמות וברוחן ומודיע על זאת מיד לכל חברי המרכז ובתור הראשון ללשכה הראשית בקיוב.

יח. ליד המרכז מתארגנות ועדות לכל ענף־עבודה (בתור הראשון: ועדה להכשרה וועדה לפירסום). כן תוקם ליד המרכז ועדה לסידור מדעי של העבודה (מחלקה מדעית־טכנית). בראש כל ועדה מרכזית עומד חבר המרכז.

יט. ליד המרכז יתארגן חבר אינסטרוקטורים.

כ. ישיבות מלאות של המרכז נקראות פעם ב־2—3 חדשים. הישיבה נחשבת מלאה, אם משתתפים בה לפחות 5 חברי המרכז.

כא. המרכז עושה הרשמה חדשה של כל חברי ההסתדרות ודואג להמצאת עלוני־ידיעות ומכתבי־הדרכה למקומות.

כב. רצוי שלכל חברי „החלוץ" יהיה פנקס־ (או כרטיס־) חבר. החברים ששמותיהם נעדרים ברשימה האלפא־ביתית המרכזית אינם נחשבים לחברי „החלוץ".

כג. הפלאַנום קובע מס־חבר חדשי בשיעור 50 קופיקות לגולגולת. להכנסת הסכומים אחראי הסניף כולו.

כד. ליד הועדים המקומיים צריכות להיות ועדות לארגון וכספים.

כה. על המרכז לכנס בספטמבר ועידה כל־רוסית של „החלוץ".

III. הכשרה

א. כל פעולתנו בתחומי ההכשרה צריכה להתנהל בהתאם לתפקיד היסודי של „החלוץ": לסייע ביצירת חברה עברית עובדת בארץ־ישראל על יסודות קולקטיביסטיים.

ב. ההכשרה צריכה להתנהל בשיטה ובתכנית. אין להפיר בהכשרה שנרפשה בזמן קצר. כל חלוץ צריך להתמחות בענף העבודה שהוא בחר בו במידה שיוכל להחזיק מעמד במלחמת־הקיום.

ג. על המרכז לשאוף לכך שכל עבודת ההכשרה תתרכז במשקים (חקלאיים וטכניים) השייכים ל„החלוץ". בתור הראשון דואג המרכז לקיים משקים גדולים, אשר בהם יש לקוות ליתר הצלחה מפאת ההתמחות במקצוע, החנוך הקבוצתי וההתרחקות מהסביבה הבורגנית הזעירה.

ד. מכיון שאין עכשיו ביכלתנו לארגן משקים מרכזיים במספר הדרוש, מעורר המרכז את האיניציאַטיבה של החברים למקומותיהם לשם ארגון משקים קטנים והוא בא לעזרתם באמצעים כספיים וארגוניים ובהדרכה.

הערה: יחידת־הכשרה משקית היא מקום שבו עובדים 10 חברים, בערך.

ה. על המרכז לפקוד את המומחים שיוכלו לעמוד בראש ההנהלה של נקודות ההכשרה.

ו. המרכז רואה צורך לתמוך במשקי־ההכשרה הקיימים וכן לארגן משקים חקלאיים חדשים ומוסדות הכשרה פרופטכנית.

ז. הואיל ואין אפשרות לרפז את כל החברים במשקים ובמוסדות־הכשרה (גדולים וקטנים) השייכים ל„החלוץ", מעיר הפלאַנום את לב החלוצים לחשיבות

של סירור חברים במושבות היהודיות, באַרטאַלים היהודיים הקיימים, בסובחוזים, בעבודות־בנין שונות, אצל בעלי־מלאכה, וכו׳.

ה ע ר ה: בכל העבודות הללו אנו משתדלים להכניס את היסוד הקולקטיבי.

ח. על המרכז להקדיש תשומת־לב מיוחדת לארגון עבודות גדולות בקרים, קוקז ותורקסטאן, אשר התנאים הטבעיים והכלכליים דומים שם במידה רבה לתנאי ארץ־ישראל. עבודת ההכשרה באיזורים אלה תוכל להתנהל בהיקף רחב יותר.

ט. בזמן הקרוב ביותר על המרכז: 1) לבסס את העמדות המשקיות של „החלוץ" בקרים וביתר המקומות שיש בהם משקים חלוציים; 2) לאַרגן משקים מרכזיים באוקראינה; 3) להשתמש באפשרויות ההכשרה בדיג (אוצ׳אקוב, קאַרץ׳, יאַבפאטוריה); 4) לסדר חלוצים לעבודה במושבות היהודיות; 5) לאַרגן נקודות מרכזיות להכשרה מקצועית־טכנית בקיוב, חארקוב, אודיסה ומוסקוה; 6) לאַרגן גדודי־בנין; 7) להשתמש בבתי־הספר המקצועיים הקיימים (ביחוד, לבנאות).

י. כל חלוץ נגש לעבודת הכשרה אחרי בדיקה רפואית מפורטת.

יא. הסטודנטים המתמחים במקצועות החשובים לבנין ארץ־ישראל והעלולים לשמש כוחות מדריכים למשקי „החלוץ" נחשבים כממלאים אחרי דרישות ההכשרה החלוצית גם בהיותם מחוץ למשקי „החלוץ" בתנאי שימסרו מזמן לזמן ידיעות לועד המקומי של הסניף על מהלך לימודיהם ועבודתם. הסטודנטים צריכים לדאוג לכך שיוכלו לעבוד את עבודתם הפראקטית במשקי „החלוץ".

יב. על כל חברי „החלוץ" באשר הם שם מוטלת חובה של הכשרה חברתית־תרבותית רצינית.

יג. לעבודה במשקים המתאַרגנים על יסודות של קבוצה אין יכולים להישלח חברים המתנגדים לרעיון הקבוצה והשואפים במפורש לסדר את חייהם על יסודות של מושב־עובדים *).

יד. המרכז משיג אמצעים כספיים לצרכי ההכשרה: א) על־ידי ניכוי 60% מכל הסכומים הנכנסים לרשותו (אין מנכים סכומים המוקדשים מראש למטרה מסוימת); ב) מהלוואות הניתנות ממוסדות צבוריים, אשראיים וכו׳.

טו. הועדים הגלויים צריכים להמציא למרכז את הצעת תקציבם להכשרה

---

*) זהו „סעיף י״ג" שהטיל רעש ברוסיה ובארצות אחרות ושימש אחד מגורמי הפירוד בתנועה החלוצית ברוסיה.

3 חדשים לפני התחלת העונה. על המרכז לבדוק את התקציבים והאפשרויות ולספק את דרישת הגלילים במידת האפשרות. מהסכום הכללי המוקצב לצרכי ההכשרה קובע המרכז אחוז מסוים לצרכי המשקים המקומיים.

VI. היחס בין „החלוץ" ומשקיו

א. כל המשקים החלוציים נמצאים ברשות הסתדרות „החלוץ" ושייכים אליה.

ב. המרכז מוסר את המשקים לחברים העובדים בהם על יסודות של חכירה.

ג. המשקים המרכזיים מנוהלים ע"י המרכז, הגלויים — ע"י הועדים הגליליים והמקומיים — ע"י הועדים המקומיים. את מיון המשקים (לפי חשיבותם) קובע המרכז.

ד. שליחת חברים למשקים — זכותה של הסתדרות „החלוץ". אין הקבוצות יכולות לקבל חברים על דעת עצמן אולם הן רשאיות להוציא חברים שאינם מתאימים לסדר־החיים והעבודה בהן. הוצאת החברים טעונה אישור מאת המרכז או הלשכה הראשית לאוקראינה.

ה. בשעת ארגון המשק נמצאת הנהלתו בידי המרכז אולם כשהקבוצה הולכת ומתפתחת היא קונה לעצמה זכות אַבטונומיה שלמה בחייה הפנימיים.

ו. המרכז ממציא אשראי למשקים בלי ריבית, לפי תעודות־התחייבות.

ז. חלוקת הרווחים של המשקים טעונה אישורו של המרכז.

V. הכשרה חברתית־תרבותית

א. ההכשרה החברתית־תרבותית היא חלק בלתי־נפרד מפעולת ההכשרה בכללה המתנהלת על־ידי „החלוץ" ומטרתה לחנך פועל עברי בעל השקפת־עולם קולקטיביסטית והפרה פוליטית המסוגל להיות חבר פעיל של החברה העובדת בארץ־ישראל.

ב. ידיעות אלה חובה הן על כל חלוץ: דיבור, קריאה וכתיבה בעברית; ידיעת הארץ; כלכלה מדינית ותורת־החברה; תולדות תנועת הפועלים (העולמית, היהודית והארצישראלית); קואופרציה וצורות ההתישבות העובדת; ספרות עברית ויהודית.

ג. רצוי הדבר שהחברים יסגלו להם את כללי הארגון המדעי של העבודה וילמדו את יסודות הפסיכוטכניקה.

ד. על המרכז לקבוע שיטה לרכישת ההכשרה החברתית־תרבותית ולהמציא למקומות הוראות מפורטות.

ה. להכשרה החברתית־תרבותית יש להקציב כספים מיוחדים.

VI. עליה *)

א. 30 אחוזים מכל הכנסות המרכז (להוציא הלוָאות ליסוד משקים) — קודש הם לצרכי העליה. סכומים המתקבלים בשביל עליה במיוחד צריכים להיות מוצאים אך ורק למטרתם ולשמם.

ב. עזרה כספית של ההסתדרות לעליה מקבלים בתור הראשון קבוצות שלמות וחברי קבוצות, אחריהם בעלי־מקצוע שונים ועובדים הסתדרותיים שעבדו ב„החלוץ" זמן רב, וכן יחידים שיש להם הכשרה מספקת.

ג. יש רשות למרכז לעכב, אפילו לזמן ממושך, את עלית החברים שהוא זקוק לעזרתם ולעבודתם בענפי־פעולה שונים של „החלוץ".

ד. הסטאז׳ המינימלי של הכשרה המקנה זכות לעליה: שנתיים עבודה בחקלאות, שנה וחצי — במקצוע טכני.

ה. הפרה חלוצית וידיעת הלשון העברית חובה הן על כל המועמדים לעליה.

ו. חברי „החלוץ" יכולים לקבל כספים לעליה מידי אנשים מן הצד אך ורק על יסודות הלוָאה **). המרכז רשאי לגייס כספים לעליה מבין החברים גם על מנת שלא להחזירם.

---

*) בפרוטוקול של הפלאנים לא נרשמו סעיפים אחדים מההחלטות על העליה. סעיפים אלה לא באו גם כאן.

**) סעיף זה הובנם לפי דרישת משתתפים אחדים בפלאנים לאחר שסופר על מגביות שנעשו במקומות אחדים בין אנשים פרטיים בצורה בלתי־רצויה.

אישור תקנון „החלוץ"

שיחה עם סטאלין. — משא ומתן מיוּגע עם הקומיסאריון לעניני פנים. — פירסום התקנון בעתון הרשמי. — התפקידים החדשים ותנאי־העבודה. — כשלון הפעולה לאישור „החלוץ" באוקראינה וברוסיה הלבנה

בהפסקות שבין ישיבה לישיבה של „הפלאֶנום האַפּרילי" המשיכו חברי המרכז בביקוריהם במוסדות השלטון לשם השגת אישור התקנון של „החלוץ". הפעולה להשגת הלאֶגאליזציה נמשכה בכל המרץ.

באביב 1923 בא למוסקוה הסופר הגרמני־יהודי אַרתור הוליצ׳אר, אשר בספרו „מסע על פני ארץ־ישראל" (גרמנית) העלה על נס את עבודת החלוּצים מגשימי המהפכה החברתית־התרבותית בעם היהודי ובארץ השוממה. חברי המרכז נפגשו פעמים אחדות עם הוליצ׳אר (אז היתה לו השפעה על כמה קומוניסטים „בעלי־דעה" בסס״ר) והוא הבטיח את עזרתו. ואמנם בפגישתו עם קאלינין הזכיר הוליצ׳אר לו את ענין „החלוץ". חברי המרכז ביקרו אצל קאלינין, יאַנוקידזא, קיסאֶליוב ואחרים ודרשו להחיש את הענין. קאמאֶניאֶב, אשר נציגי „החלוץ" נעשו אורחים קבועים במשרדו *), הודיע כי שאלת אישורו של „החלוץ" עומדת להיפתר בחיוב ומחכים לדעתה של מזכירות המרכז הקומוניסטי. לאחר שנודע גם מפי פקידי הקומיסאריון לעניני פנים ששאלת „החלוץ" עומדת על הפרק, החליטו חברי המרכז לנסות דברים אל י. סטאלין, המזכיר הראשי של המפלגה הקומוניסטית. ובאחד הימים נתקבל מחבר הספר הזה לשיחה אתו.

ואלה הם הפרטים הנוגעים לענין:

משרדי המרכז הקומוניסטי נמצאו אז ברחוב ווזדויז׳אנקה במוסקוה. לא היה קל להגיע אל סטאלין. היה צורך לעבור כמה מדורים ושלבים. בעזרת אחת העובדות

---

*) קאמאֶניאֶב היה יו״ר „הלשכה הפוליטית" של המרכז הקומוניסטי (מאז מחלתו של לנין), ראש הסוֹוֶט המוסקואי ועוד. הוא נתן הוראה למזכיר שלו בסוֹוֶט המוסקואי, מוזיקה (אוקראיני אנטישמי; פוטר בעבור זמן־מה ממשרתו), שירשה לנציגי „החלוץ" להיכנס אליו, אל קאמאֶניאֶב, בכל מקרה־צורך.

בהנהלת הבית של המרכז הקומוניסטי ניתן לי רשיון־כניסה אל מחלקת הארגון. פניתי אל מנהל המחלקה ואמרתי לו כי לפי דברי קאמאניאב נמצא עתה תיק „החלוץ" לבירור במרכז הקומוניסטי. באתי להיוודע מה גורל הענין ואם כבר ראה אותו סטאלין אחרי השיחות שהיו לנו עם לובובה, ביבנזב וקאלינין. כששמע מנהל המחלקה לארגון את שם לובובה הציע לי לסור אל המחלקה לתעמולה לדבר אתה בענין זה וציוה לתת לי רשיון־כניסה אליה. לובובה לא היתה אותה שעה במשרד. קיבל אותי ממלא־מקומה. חזרתי באזניו על כל הדברים שאמרתי במחלקת־הארגון. תשובתו היתה: „בן, כן. אבל אני לא טפלתי בזאת. הח' לובובה יודעת את הענין והיא מסרה אותו למזכירות הכללית". בקשתי שתינתן לי אפשרות להיכנס למזכירות הכללית. קיבלתי את מבוקשי בלי כל קושי. נקלעתי אל שולחן של אחת המזכירות וכששאלה באיזה ענין באתי, עניתי כי משיחותי עם קאמאניאב וקאלינין הובררו כי ענין „החלוץ" עומד להיות מובא היום או מחר לפני סטאלין, רציתי איפוא למסור לו פרטים נוספים. המזכירה עיינה בניירות ואמרה: „הצדק אתך, חבר. עוד היום יובא התיק לפני החבר סטאלין". שאלתי: „ואם כן אולי אוכל להוסיף איזה פרט בעל־פה לסטאלין?" היא ביקשה אותי להמתין, יצאה לחדר אחר ובעבור דקות מספר הביאה לי פתקה שעליה היה מודפס: „חדר־הקבלה של הח' י. סטאלין, מספר 6", והוסיפה: „עליך יהיה לחכות כחצי־שעה". נכנסתי לחדר־הקבלה. חדר לארגזול ובו שולחן קטן וכסאות אחדים. על השולחן עתון ודפדפת. מצאתי שם אנשים אחדים מחכים. ישבתי כרבע שעה. יצאה אחת המזכירות ואמרה (במעט בלחש): „החבר סטאלין לא יוכל לקבל היום את כל הממתינים. תיכף ייקבע מי יצטרך להטריח את עצמו ולבוא בפעם אחרת". אחריה נכנסה מזכירה שניה ושאלה את כל אחד מהממתינים על הענין שבגללו הוא בא. כשפנתה אלי אמרתי לה: „המזכירות הכללית הפנתה אותי לפי הוראת קאמאניאב אל סטאלין, כי היום יובא תיק „החלוץ" לפניו". המזכירה יצאה ובעבור דקות מספר חזרה והכריזה: יתקבלו רק שלושה — יאנוקידזא, פינס, אלקסנים *). את יאנוקידזא לא ראיתי לא בכניסתו ולא בצאתו. אלקסנים נשאר לחכות. כעבור רבע שעה בערך נקראתי אל המזכיר הפרטי של סטאלין, קנטור. הוא ליווה אותי עד דלת של חדר, פתח אותה ואמר: „בבקשה!"

ראיתי חדר ארוך ריק ובקצהו, מול הדלת שנכנסתי בה, פתח ומסך וכסא בצדו. סבור הייתי שעלי לעבור את כל החדר ולעבור דרך הפתח אל חדר שני אשר מאחורי המסך. צעדתי צעדים אחדים ופתאום הגיע מאחורי מצד ימין קול: „בבקשה הנה!" רעד

---

*) אז סגן הקומיסאר לעניני העבודה. בימי הכנת הספר לדפוס — המפקח הראשי על התעופה בסמס"ר.

קל עבר את גופי. הפניתי את עיני — סטאלין יושב ליד שולחן בפינה הימנית של החדר אשר חשבתי אותו כמסדרון. על השולחן ניירות, טלפונים ומכשירי־אזעקה שונים. בידו הימנית — עפרון, והיד השמאלית — סוככת על אקדח שהיה מונח על השולחן. כמה אחד עמד בריחוק־מה מהשולחן. לא נתבקשתי לשבת. התחלתי להסביר בקצור את מטרת בואי: אחרי הויכוח שהיה בחדרו של בובנוב בינינו ובין מרז'ין ואחרי כל מה ששמענו מפי ברוידה וקאמאניאב ראינו צורך לברר לו (לסטאלין) את הנקודות המעוגנות הבהרה. הנה הועדנו ועידה ולא ניתן לנו לקיים אותה. נלקח מאתנו הרשיון. חברים נאמרים. „אם עבודתנו אסורה, יודיעו נא השלטונות על כך במפורש. ואם לא — למה לייגע ולהציק?" סטאלין שאל שאלות קצרות אחדות: אתם עובדים גם עכשיו בשאין לכם רשיון? — כן. — הדבר ידוע לקומיסאריון לעניני פנים? — כן, לא העלמנו זאת. — מאיזה זמן קיימים אתם ברוסיה? — מימי המהפכה. — עם מי קשורים אתם ממוסדות חו"ל? — עם הסתדרות העובדים בארץ־ישראל, עם המרכז העולמי של „החלוץ" ומשקינו באים בקשרים עם „אגרו־ג'וינט". — אתם לא מתומכי פאטליורה? צחקתי ולא עניתי כלום. באותו רגע לחץ סטאלין באחד הכפתורים אשר על שולחנו. נכנס קנטור, וסטאלין לחש לו משהו. קנטור פנה אלי ואמר: „תפנה נא אלי ואחתום לך על הרשיון בדי שתוכל לצאת". הראיון נגמר.

כעבור שבועות אחדים זז ענין האישור של „החלוץ" מנקודת־הקפאון. בקומיסאריון לעניני פנים של ר.ס.פ.ס.ר. התחילו לעמוד אתנו על המקח לגבי סעיפים אחדים בתקנון שלא ישרו בעיני השלטונות וגם לגבי הרכב המרכז. בימי „הפלאנום האפרילי" הוגשה לקומיסאריון־הפנים רשימת חמשה חברים של המרכז האחראיים למילוי התקנון שיאושר ולהנהלת ענייני „החלוץ" בכללם: י. אלטשולר, ש. אהרונוב, ז. וולקומירסקי, ד. פינס, ש. שניאורסון. קומיסאריון־הפנים (קרי: „ג. פ. או.") מצא סירכה בשני חברים: ש. אהרונוב וש. שניאורסון ולא רצה לאשר אותם. הוצע לנו להסתפק בשלושה חברים במרכז או לתת שני חברים נוספים אחרים. מרכז „החלוץ" החליט לא לותר ולדרוש את אישור הרשימה כולה. המשא ומתן בנקודה זו היה מייגע מאד. ש. אהרונוב רשם בשאלון של הקומיסאריון שהוא ציוני־סוציאליסט (צ.־ס."). „ג. פ. או." סירבה לתת את הסכמתה לאישורו כחבר מרכז „החלוץ" כי על־ידי כך הריהי מאשרת בעקיפין שהמפלגה הציונית־סוציאליסטית אינה אסורה ברוסיה הסוֹאֶטית. ש. שניאורסון רשם בשאלון, כמו יתר שלושת החברים, שהוא „איננו שייך לשום מפלגה", אולם „ג. פ. או." נטפלה גם אליו, ופקידי הקומיסאריון לעניני פנים, אשר לא כולם ידעו את נימוקי „ג. פ. או." ואשר פחדו מפני המוסד הנורא הזה הרבה יותר מאשר חברי „החלוץ",

היו מגמגמים: „יש עיכובים... ממוסד חשוב. ספק, אם תוכלו להשיג את מבוקשכם אם לא תנתרו"... אך סוף־סוף התגבר „החלוץ" על המעצורים, וב־22 באַגוסט 1923 אישר הקומיסאריון לעניני פנים של ר. ס. פ. ס. ר. את תקנון „הסתדרות־העבודה הכל־רוסית — החלוץ".

היה צורך למהר ולפרסם את התקנון בעתון הרשמי של הממשלה הסוֹאֶטית, שאם לא כן אין כל תוקף לאישור. מרכז „החלוץ" פנה אֶל מחלקת התחיקה של ה„סובנארקום" שבידה עריכת העתון הרשמי. מחלקה זו מצאה אף היא פגימות בתקנון. גם כאן השפיעה עמידתנו התקיפה ובעזרת אחד הפקידים הגבוהים במחלקה זו, ידיד הציונות, הצלחנו להחיש את הפירסום הרשמי של התקנון. לאחר ששילמנו שכר־פירסום, נדפס התקנון של „החלוץ" ב„מאסף החוקים והפקודות של ממשלת הפועלים והאכרים" מס' 21 מ־20 בספטמבר 1923, מדור II.

זהו תוכן התקנון במילואו (בתרגום מרוסית):

תקנון הסתדרות־העבודה הכל־רוסית „החלוץ"

I. המטרה

1. הסתדרות־העבודה הכל־רוסית „החלוץ" מציגה כמטרה לעצמה את הבראַת המבנה הכלכלי של ההמונים היהודים על־ידי משיכתם לענפים פרודוקטיביים ולצורות קולקטיביות של העבודה ועל־ידי השתתפות — בעבודה עצמית הרחוקה מכל ניצול אחרים — בבנין מרכז עובד בארץ־ישראל כמקום ריכוז להמוני עובדים יהודים, בהתאם גמור לצרכיהם החברתיים־כלכליים*).

2. לשם השגת המטרה הזאת, בהתאם לתפקידי־המדינה בהחייאה הכלכלית של ס.ס.ס.ר.: א) „החלוץ" מסייע לארגון קומונות חקלאיות, משקים קולקטיביים, חבורות ייצור ועבודה, קואופרטיבים והתאגדויותיהם; ב) שולח את חבריו לעבודה במשקים סוֹאֶטיים, במשקים קולקטיביים קיימים, בחבורות לגננות, במפעלי תעשיה ממשלתיים ובסדנות וכן לקורסים אגרונומיים, חקלאיים ומקצועיים־טכניים, לבתי־ספר לרכישת מקצוע ולמוסדות־לימוד אחרים; ג) מסדר קורסים, הרצאות, טיולים, ספריות וקריאות; ד) מוציא כלי־מבטא מחזוריים ולא־מחזוריים, עומד בקשרי־מישרים עם הסתדרויות־עבודה יהודיות ולא־יהודיות וקובע קשרים עם המוסדות המנהיגים של התאגדויות היצרנים.

---

*) הסעיף „המסורבל" הזה הוא פרי ניסוח מייגע, מתוך הכרח להתאים את התקנון לטופס־התקנון הרגיל המקובל ברוסיה.

II. הרכב ההסתדרות

3. חברי ההסתדרות יכולים להיות גברים ונשים*) בגיל לא למטה מ־18, שאינם מנצלים עמל זולתם, המפירים בתקנון ההסתדרות, נכנעים לכל ההחלטות של מוסדותיה המנהיגים והמגשימים בחייהם הפרטיים את עקרונות העבודה.

4. קבלת חברים חדשים נעשית על־ידי הועד בהצבעה גלויה, ברוב דעות רגיל.

5. היציאה מההסתדרות נעשית או לפי חפצו של היוצא עצמו או לפי החלטת שני שלישים מחברי ההסתדרות. הוצאת חבר יכולה להיעשות אך ורק אם על־ידי המוצא נעשו צעדים שהם מטילים דופי בהסתדרות או נוגדים למטרותיה היסודיות או כשנעשה על־ידו מעשה הטעון עונש פלילי.

6. רשימות חברי ההסתדרות לראשית כל שנה מוגשות אל הקומיסאריון העממי לעניני פנים**).

III. הארגון וההנהלה של עניני „החלוץ"

7. את עניני „החלוץ" מנהלים: א) ועידת „החלוץ", ב) הועד המרכזי, ג) ועדים חבליים, גליליים, פלכיים, ד) ועדים מקומיים.

8. בכל השאלות מחליטים המוסדות המרכזיים והמקומיים של „החלוץ" בהצבעה גלויה ברוב דעות רגיל, מחוץ למקרים אשר עליהם מיוחד הדיבור בתקנון זה.

א. ועידת „החלוץ".

9. ההדרכה העליונה של עניני „החלוץ" היא בידי הועידה של נציגי סניפי „החלוץ".

10. ועידות רגילות מתכנסות בכל שנה. מקומן ומועדן נקבעים על־ידי הועד המרכזי. שיעורי הנציגות בועידה: כל 15־25 חברים שולחים ציר אחד; 25־60 — שניים; 60־100 — שלושה; כל 100 חברים נוספים — עוד אחד.

11. ועידות יוצאות מן הכלל מתכנסות: א) לפי החלטת שני שלישים של חברי הועד המרכזי, ב) לפי החלטת שני שלישים ממספר כל סניפי „החלוץ".

12. פעולות הועידה: א) דיון בשאלות החשובות ביותר של ההסתדרות והחלטה עליהן; ב) עיון בדינים וחשבונות ובתקציבים ואישורם; ג) טיפול

---

*) במקור הרוסי: „בני שני המינים".

**) לסעיף זה לא רצה מרכז „החלוץ" להסכים, אולם נאלץ לוותר לאחר שהוכח לו כי זהו חוק כללי לגבי כל ההסתדרויות.

בשאלות על תיקונים ומילואים לתקנון; ד) בחירת חברי הועד המרכזי וועדת־ביקורת.

ב. הועד המרכזי.

13. הועד המרכזי נבחר על־ידי הועידה הכל־רוסית, לה הוא מוסר דין־וחשבון ובפניה הוא נושא באחריות למעשיו.

14. הועד המרכזי מנהיג ומדריך את פעולות הסניפים והועדים הגליליים ומוציא לפועל את החלטות הועידה. בין השאר: א) הוא מנהל הרשמה מדוייקת של הסניפים והחברים; ב) מכשיר מומחים לענפי־משק שונים; ג) שולח חברים בודדים ופלוגות שלמות הן להכשרה והן לארגון העבודה*); ד) אוחז בכל האמצעים לשם פיתוחה וחיזוקה של ההסתדרות בכל תחומי הפדרציה הסוציאטית ומטפל בהכנת ועידות, כינוסים, מועצות וכדומה.

15. הועד המרכזי זכאי, הן הוא בעצמו והן באמצעות המורשים שלו, לסדר כל מיני הספמים וחוזים, לרכוש ולהפקיע נכסים וכן לתבוע ולטעון במשפט.

16. הועד המרכזי נבחר לשנה אחת. בחירת הועד המרכזי לפני המועד תיתכן לפי דרישת שני שלישים מהסניפים. במקרה של אי־אפשרות לכנס ועידה כל־רוסית מוארכת סמכותו של הועד המרכזי עד הועידה הבאה.

ג. ועדים גליליים.

17. ועדים גליליים נוסדים בנקודות המשמשות מרכז לגליל מסויים. מספר הגלילים ותחומיהם נקבעים בועידה או על־ידי הועד המרכזי.

18. הועד הגלילי — במספר חברים לא פחות משלושה — נבחר בועידה של באי־כוח הסניפים בגליל וטעון אישורו של הועד המרכזי.

ה ע ר ה: במקום שאי־אפשר מטעמים שונים לכנס ועידה גלילית מתמנים חברי הועד הגלילי זמנית על־ידי הועד המרכזי**).

19. הועד הגלילי פועל לפי ההוראות וההדרכה של הועד המרכזי והוא משמש בשבילו מוסד מוציא לפועל (בתחומי הגליל).

20. בתחים־תפקידיו של הועד הגלילי: א) ארגון הגליל; ב) שירותו במדריכים, ספרות וידיעות; ג) מפקד החברים; ד) ארגון מרכזים להכשרה מקצועית־טכנית וחקלאית והנהלת המשקים הקולקטיביים; ה) עזרה לסניפים

---

*) בסעיף זה השתמש מרכז „החלוץ" לא־פעם בשנאלץ לתרץ לשלטונות על סמך מה הוא מזמין חברים מאוקראינה או שולח חברים לשם לנקודות־הכשרה.

**) הערה זו הוכנסה, לפי דרישת מרכז „החלוץ", על־ידי עורכי העתון הרשמי.

במילוי אחרי ההוראות וההחלטות של הועידות והועד המרכזי; ו) הגשת עזרה לועד המרכזי וקביעת קשרים עם הגליל.

ד. ועדים מקומיים.

21. בכל נקודה המונה לא־פחות מעשרה חברי „החלוץ" מתאַרגן סניף מקומי *).

22. בראש סניף מקומי עומד ועד בן 3־5 חברים הנבחר באסיפה כללית של הסניף.

23. מוֹעד סמכותו של הועד נקבע על־ידי האסיפה הכללית של חברי הסניף המקומי, אולם הוא אינו יכול להיות למעלה משנה. בחירות חדשות לפני זמנן יכולות לצאת לפועל לפי דרישת מחצית מספרם של חברי הסניף, לפי יזמת הועד עצמו או לפי דרישת הועד המרכזי.

24. הועד המקומי ממלא אחרי הוראות הועד המרכזי והועד הגלילי ומוסר להם דין וחשבון מדי חודש בחדשו.

25. אסיפות כלליות של הסניף המקומי נקראות לא־פחות מפעמיים לחודש, או: א) לפי החלטת הועד, ב) לפי דרישת שליש מחברי הסניף.

26. יש תוקף לאסיפות הכלליות אך ורק אם בהן נוכחים לא־פחות משליש מבין חברי הסניף הנמצאים למעשה באותו זמן במקום **).

27. לועד המרכזי, לועד הגלילי ולכל הועדים המקומיים ניתנת רשות להשתמש בחותמות־זוית ובחותמות עגולות ברוסית ובעברית.

IV. אמצעי ההסתדרות

28. אמצעי ההסתדרות באים: א) מתשלומי חבר; ב) מהכנסות של נשפים, הרצאות ומפעלים אחרים; ג) מהכנסות מקריות שונות.

V. ועדות־ביקורת

29. לשם ביקורת הנהלת העניינים והחשבונות של הועד המרכזי נבחרת בועידה הכל־רוסית של „החלוץ" ועדת ביקורת, לפחות בת שלושה. ועדות־ביקורת

---

*) הקומיסאריון לעניני פנים דרש „לא פחות מעשרים וחמשה". „החלוץ" לא הסכים לכך.

**) מרכז „החלוץ" חשש פן יתהווה צרוף־מסיבות כזה: „נ. פ. או" שמה במאסר ומגלה את החברים הפעילים והנאמנים ביותר באיזה סניף ואחריכן נקראת אסיפה כללית והחברים הנשארים מחליטים החלטות בלתי־רצויות. משום כך דרש להכניס את המלים: „הנמצאים למעשה באותו זמן במקום".

כאלה נבחרות בועידות גליליות, לשם ביקורת עניני הועד הגלילי, ובאסיפה הכללית של הסניף — לביקורת עניני הועד המקומי.

VI. פירוק ההסתדרות

30. ההסתדרות יכולה להיסגר: א) לפי החלטת השלטונות, במקרים שעליהם מדובר בחוקים הפועלים בססס"ר, ב) לפי החלטת ועידה ברצון שני־שלישים של הצירים.

31. במקרה של פירוק עובר רכוש ההסתדרות אל הועד המרכזי של האגודה המקצועית הכל־רוסית של עובדי האדמה והיערות *).

על התקנון חתמו: מטעם „החלוץ" — דן פינס ושניאור אהרונוב; מטעם הקומיסאריון לעניני פנים — הקומיסאר באָלובורודוב.

*

מה ראו השלטונות הסוֹאָטיים לאַשר את תקנון „החלוץ" על אף התנגדות היאָבסקציה וחוגים קומוניסטיים אחרים? — שאלה זו נשאלה לא־פעם על־ידי חברים רבים, וכן על־ידי ידידים ומתנגדים. התשובה לשאלה היא זו שניתנה בשעתה על־ידי כותב הטורים האלה לאחדים מהעסקנים הציוניים ברוסיה וגם לחברים מארץ־ישראל שביקרו במוסקבה. אין עתה לחדש או לשנות בנידון זה כלום. נדמה, כי שיקולים וגורמים רבים ושונים השפיעו על מנהיגי הממשלה הסוֹאָטית לתת אפשרות־מה לעבודתו הגלויה של „החלוץ".

שנת 1923 היתה עונת־הפריחה של ה„נאֶפ" והיא סימלה מפנה גדול לקונסטרוקטיביזם ולהבראה כלכלית של העמים השונים בססס"ר. (פרט מענין: בחודש אַבגוסט שבו אושר תקנון „החלוץ" אושרו גם תקנונים של הסתדרויות לפעולה כלכלית בקרב האשורים והצוענים). נהדקו הקשרים של רוסיה עם חוץ־לארץ בכלל ועם הצבוריות היהודית בחו"ל בפרט.

---

*) בענין ניסוח הסעיפים על פירוק ההסתדרות נמשכת התאַבקות קשה בין הקומיסאריון לעניני פנים לבין „החלוץ". הקומיסאריון דרש לנסח: א) „ההסתדרות יכולה להיסגר לפי החלטת השלטונות, ב) לפי החלטת ועידה. על השימוש ברכוש מחליטה הועדה המפרקת". מרכז „החלוץ" דרש לפרט את המקרים שבהם רשאים השלטונות לחסל את ההסתדרות. כן דרש לקבוע שהרכוש נמסר להסתדרויות שמטרותיהן ופעולותיהן קרובות למטרתו ופעולתו של „החלוץ". הקומיסאריון טען כי אינו יכול להפלות את תקנון „החלוץ" לטובה מיתר התקנונים. אחרי משא ומתן טרדני הוסכם הנוסח שנתנם לתקנון.

נחתמו חוזים חדשים עם „ג'וינט", יק"א, „אורט". ועדות־תיכון (מרכזית ומקומיות) טיפלו בתכניות לתיחום רוסיה הגדולה לאיזורים כלכליים (ראשית „תכניות־החומש") ולרפובליקות וחבלים לאומיים (יסוד ססס"ר), ומשום כך נאסרה לזמן־מה הגירה פנימית בתחומי רוסיה. ממילא נתעוררה שאלה מה ייעשה לעם היהודי המפוזר והמדולדל. הצעות „החלוץ" על פעולה שיטתית וענפה להבראה כלכלית־חברתית של המונים יהודים מצאו להן, איפוא, אוזן קשבת *).

ולא עוד אלא שראשי השלטון ראו כי „החלוץ" ידע לגייס אהדה ואמצעים לפעולה גם ברוסיה גופה (עסקנים ואישים) וגם מחוץ־לארץ („ג'וינט", „וארבליף"). אנשי הממשלה היו סבורים, כי מאחורי „החלוץ" עומד כוח צבורי וכלכלי חשוב בחוץ־לארץ, ובאמריקה בפרט, ודעה זו רוחה במוסדות שדנו על גורלו של „החלוץ". ואין זה מן הנמנע כי אצל אחדים מראשי השלטון היתה תכנית להשתמש ביזמה, בנסיון ובאמצעים אשר „החלוץ" יאגור ולשים כעבור זמן־מה עליהם את כף השלטון והצבוריות הקומוניסטית הרשמית.

אין ספק כי אחדים מ„הידידים" של „החלוץ" במוסדות הממשלתיים קיוו כי על־ידי מתן היתר לעבודה החלוצית (בגבולות מסויימים ובפיקוח מתמיד) הם יוכלו לפורר את „החלוץ" מבפנים ולהביאו לידי התנוונות, כשם שנתפוררו ונתנוונו י.ק.פ., ארגונים שונים של ציונים־קומוניסטים, „קומבונד" וכיוצא באלה. כן תלתה, כנראה, „ג.פ.או." תקוות כי „החלוץ" ישמש מסגרת ונקודת־מוקד לריב מפלגות ציוניות ולא־ציוניות שונות ואנשיה יוכלו לעקוב בלי קושי אחרי הזרמים הרעיוניים, הארגונים המפלגתיים והעסקנים הפוליטיים. ייתכן שאנשי הקומאינטרן שאפו להיעזר ב„החלוץ" ובעליה החלוצית בשביל עבודתם בארץ־ישראל.

ואחרון־אחרון: עמידתו האמיצה של מרכז „החלוץ", גילויי יזמתו ומרצו, דברי־ההסברה הלוהטים והמשכנעים — השפיעו אף הם על אחדים מהעומדים ליד הגה־השלטון **).

---

*) א. בראנין, שנזדמן לו בשנות 1922—1923 להיפגש כמה פעמים עם חברי מרכז „החלוץ" ולשמוע מפיהם תכניות והצעות על העברת יהודים לחקלאות, השתמש בהן לא־פעם בתזכיריו ובמאמריו. על ממד הידיעות על עבודת „החלוץ" בקרים הרצה א. בראנין בישיבת המרכז של ה„אורט" הרוסי ב־23 בפברואר 1923 על „האפשרויות לקבל עתה שטחי־אדמה גדולים בדרום רוסיה ובקרים להתישבות יהודים לרגל התיחום הכלכלי והאיסור על הגירה פנימית ברוסיה".

**) סמידוביץ' סיפר פעם לשני חברי מרכז „החלוץ" שביקרו אצלו: „ריקוב התפעל מאד משלהבת האמונה הפנימית שבכם והוא שאל אותי, אם אינכם עושי־להטים".

קורות „החלוץ" בשנים הבאות הוכיחו שהצבוריות היהודית הלאומית ברוסיה גופה והתנועה הציונית והחלוצית בחוץ־לארץ, סייעו בידי המתנכלים אל „החלוץ" להפיק את זממם ולכבות את האבוקה הארצישראלית בקרב היהדות של רוסיה הסוֹאֶטית רחבת־הידים ורבת־היכולת. רק יחידי־סגולה הבינו, כי בתנאים הקיימים ברוסיה רובצות סכנות רבות לפתח הדור הצעיר היהודי כולו, הנבוך ונטרף בסערת המהפכה, ופחים רבים יקושים לנשמת כל צעיר בישראל התועה במערפלי השקיעה והזריחה ומתאבק עם גלי ההתבוללות, הקאריֶאריזם, הבצע והחדלון.

*

קבלת האישור לעבודה גלויה הטילה על „החלוץ" חובות גדולות. את עצם הלֶגאליזציה ראינו כנצחון גדול על היֶאבסקציה אשר לא חסכה אמצעים ומאמצים כדי להבאיש את ריח „החלוץ" ולמנוע את אישורו. וידענו כי אסתר (פרומקין), ליטואקוב, חפץ, מאֶרֶז'ין ואחרים מראשי־הלוחמים ב„החלוץ" לא יניחו את נשקם והם ינצלו כל מקרה קל וכל רגע־כושר כדי לעקוץ אותנו ולפגוע בנו. ידענו כי עם אישור התקנון אנו נכנסים לתקופה של התאבקות פוליטית, חיצונית ופנימית, קשה מאד ואנו נוטלים על עצמנו אחריות כבדה מנשוא כלפי ארץ־ישראל העובדת והתנועה הציונית ברוסיה. הרגשנו כי „בתנאים הקיימים ברוסיה „החלוץ" הוא מרכז־הפעולה הצבורי היחיד של היהדות הרוסית, לא רק בשביל עבודתנו בארץ־ישראל, אלא גם — ואולי יותר מכל — בשביל התקומה הלאומית של יהודי רוסיה וביחוד של הדור הצעיר, הנוער העברי הרוסי"*). ומובן מאליו, כי העמסנו עלינו מצוות וחובות והתאזרנו לקיימן.

קודם כל ניגש המרכז להשיג אישור לעבודת „החלוץ" ב א ו ק ר א י נ ה ו ב ר ו ס י ה ה ל ב נ ה, מקוה־הכוחות העיקרי של התנועה, ולרשום את תקנוני הסניפים המקומיים בר.ס.פ.ס.ר. הרשמת כל תקנון של סניף, אפילו בתחומי רוסיה המרכזית, היתה קשה כקריעת ים־סוף, גם לאחר שקומיסאריון־הפנים אישר את התקנון הכל־רוסי של „החלוץ" ולאחר שהוא נתפרסם בעתון הרשמי. ב־1923 ובשנים הבאות התקיימו סניפים רשמיים אלה של „החלוץ": מוסקוה, לנינגראד, קורסק, ניז'ני־נובגורוד, וורונאז', סאראטוב, פאֶרם, יאֶלאֶץ, בוגורודסק (פלך ניז'ני נובגורוד), רוסטוב (ע"נ דון), ארמאויר, טאגאנרוג, נאוֶאל, סימפרופול, יאלטה, ג'אנקוי, יאֶבפאֶטוריה. מלבד זאת התקיימו עשרות משקים (בחקלאות ובתעשיה)

---

*) ד. בן־גוריון, „קונטרס" קם"ד.

בשמות שונים, רובם עבריים*), ומרכז „החלוץ" היה יכול לבוא אתם בקשרים גלויים ולהדריכם. אולם רוב מנינו ורוב בנינו של „החלוץ" בססס"ר (בזמן האישור היו כ־100 סניפים ובהם כ־2000 חברים) לא זכה לקבל אישור מהשלטונות, אם כי תנאי־עבודתם גם של כמה סניפים בלתי־רשומים הוקלו בהרבה בגלל קשריהם עם המרכז שעבד בגלוי. אלה שטענו נגד הלאֶגאליזציה את הטענה הידועה, ש„ג. פ.או." תוכל ביתר קלות לערוך חיפושים ובדיקות ולאסור חברים בסניפים לאֶגאליים — נתבדו. אמצעי הזהירות המיוחדים שבהם אחזו החברים למקומותיהם, לפי הוראות המרכז, והעמידה הערנית על המשמר הועילו. בסניפי „החלוץ" הלאֶגאלי**) היו במשך שנות־קיומם פרובוקאטורים ומלשינים בלי ספק פחות משהיו בהסתדרויות ציוניות בלתי־לאֶגאליות, כי הלא כמה מהפעולות העיקריות (יסוד משקים, שליחת חברים להכשרה, עבודה תרבותית, לימוד עברית, שליחת חומר־תעמולה והסברה וידיעות מהארץ, ביקורי מדריכים, כינוס אסיפות והרצאות וגם חלק מפעולת העליה ומהקשרים עם חוץ־לארץ) נעשו ב„החלוץ" הלאֶגאלי בגלוי. מספרם של חברי המרכז, המדריכים והחברים מן השורה, של „החלוץ" הלאֶגאלי שנאסרו והוגלו קטן הוא ממספרם של חברים אלה מ„החלוץ" הבלתי־לאֶגאלי.

בסניפים (גם הבלתי־לאֶגאליים) של „החלוץ" הלאֶגאלי שררה אוירה נקיה ובריאה יותר. כל חבר קיוה שבקרוב יגיע תורו להכשרה. פירוש הדבר: שהוא יישלח למקום לא רק של עבודה והתכוננות לעליה, אלא גם של פעולה חלוצית גלויה (קרים, מוסקוה, לניגראד). ממילא לא היו משפיעים עליו הלחץ והפחד בבית מצד אבא ואמא (שטענו כי בהשתייכותו ל„החלוץ" הוא מאבד את עולמו ומסכן את כל המשפחה) או מצד אחיו ואחיותיו שהם חברים ל„קומסומול".

בדרך כלל הרעילו תנאי „המחתרת" את האוירה ואת היחסים ב„החלוץ": חשדנות וחששנות לריגול ולמלשינות, חוסר דמוקרטיה, חוסר ביקורת על הוצאת כספים, לחץ תדיר מצד המשפחה, פחד מפני פיטורים מהעבודה, חוסר אפשרות

---

*) למען הבטיח את קיומם של המשקים ולשמור עליהם יתר שמירה החליט מרכז „החלוץ" להרשים אותם (גם במקומות ש„החלוץ" היה לאֶגאלי) כיחידות משקיות בפני עצמן בשמות שונים.

**) כך נקרא „החלוץ" השמאלי אחרי הפירוד, הגם שרוב סניפיו וחבריו עברו בחשאי.

ללימוד והתפתחות, וכך הלאה. מרכז „החלוץ" שאף לחנך את החברים לקוממיות חלוצית, שהם ילמדו להרים את דגל ארץ־ישראל העובדת והתרבות העברית ברוסיה וירוא את עצמם אזרחים שוי־זכויות בארץ המהפכה. וכוחות ומאמצים הרבה הקדיש „החלוץ" ברוסיה לשם השגת לאַגאליזציה בתחום־מושבם העיקרי של המוני בית־ישראל, אולם באוקראינה וברוסיה הלבנה וכן בפלכי הומל, סמו־לנסק וּבריאנסק לא הצלחנו לקבל אישור אף לסניף אחד של „החלוץ". במקומות אלה גברה יד היאַבסקציה, ועל אף המאמצים המרובים והמסירות של החברים במקומות ושל שליחי המרכז (שהצליח לחזק את דרישות האישור במכתבים ממוסדות־השלטון במוסקוה) לא נשבר סירובם של הסוֹאַטים ברפובליקות ובפלכים הנ"ל לאַשר את תקנון „החלוץ". י. אלטשולר עשה זמן־מה בחארקוב (שהיתה אז בירת אוקראינה) ובא בדברים עם ראשי השלטון שם. הוא הצליח להתגבר על כמה מכשולים, אבל בסוף נתקל בדרישתו הנמרצה של י. סודארסקי (מנהל המחלקה היהודית בקומיסאריון־ההשפלה) למחוק מהתקנון את הסעיף המתיר ל„החלוץ" לנהל עבודה תרבותית, ובפרט לפתוח קלובים. במרכז „החלוץ" נחלקו הדעות. נשמעה דעה להסכים למחיקת הסעיף על פתיחת קלובים ובלבד שהתקנון כולו יאושר. אולם לאחר שסודארסקי הוסיף ודרש שבתקנון ייאַמר במפורש, כי בקורסים של „החלוץ" לא ילמדו עברית — הפסיק מרכז „החלוץ" את השתדלויותיו בדבר אישור ההסתדרות באוקראינה. ד. פינס ביקר במינסק וקיבל פיתקה קצרה מקריניצקי (שהיה אז המזכיר הראשי של מרכז המפלגה הקומוניסטית ברוסיה הלבנה) שאין הוא מתנגד לאישור „החלוץ" ב מ י נ ס ק*) אם הסוֹאַט המקומי יסכים לכך. והסוֹאַט המקומי, שהיה בו הרבה בונדאים וציונים לשעבר, דחו בגסות כל בקשה על אישור „החלוץ". ב ה ו מ ל היתה המלחמה עם השלטונות קשה מאד, וכמה מהחברים הפעילים והאחראיים שם נאסרו, גורשו לארץ־גזירה והושמו במחנות־הסגר.

מבחינת השטח הגיאוגרפי והכמות היחסית של חברי „החלוץ" וסניפיו היתה הלאַגאליזציה מצומצמת וצנומה מאד. ואף על פי כן היה ערכה גדול לא רק בשביל „החלוץ" בלבד. ארץ־ישראל רכשה לה מ ע ן ברוסיה, בלבה של מוסקוה: משרד פתוח, עם מכונות־כתיבה (בעברית וברוסית), עם עתון רשמי, העושה

---

*) קריניצקי סירב לכתוב „ברוסיה הלבנה". הנימוק: „ספק אם נוכל להרשות ברפובליקה הסמיכה לגבול קיום „הסתדרות לאי־קומוניסטית". (נימוק זה ניתן אחרי־כן גם לבאי־כוח „החלוץ" שביקשו לאשר את „החלוץ" בפלכי הומל, סמולנסק ובריאנסק).

פירסום לארץ־ישראל, מנהל פעולה צבורית ותרבותית גלויה, מסדר אסיפות והרצאות, נושא ונותן עם השלטונות, עושה למען עברית, עליה, הצלת אסירים, הקלת מצבם של הגולים, מכניס „דבר" וספרות עברית לרוסיה ומפיץ אותם. במוסקוה, לנינגראד, קרים ומקומות אחרים היו משקים, קלובים ובתי „החלוץ" אשר מאות ואלפי יהודים היו פונים לשם לבקש עצה ועזרה בכל דבר קטן וגדול הנוגע לארץ־ישראל (בעניני עליה, חיפוש אחרי קרובים, ידיעות על המצב בארץ, שאלות מסחר עם ארץ־ישראל, העברת כספים וכו'). השפה הרשמית של „החלוץ", שפת הפרטיכלים וההחשבונות, היתה עברית. בכל חוזר ועלון וגם בעתון הרוסי הרשמי „החלוץ" הודגש כי עברית היא שפת ההמונים העובדים היהודים הקמים לתחיה. סניפי „החלוץ" וקבוצותיו היו מפגינים במועדי המהפכה ובחגי־העבודה בדגלים, שלטים, כתובות ושירים עבריים. כמה מעתוני־הקיר של סניפים רבים (גם במקומות הלאַגאליים וגם במקומות הבלתי־לאַגאליים) היו נכתבים עברית ועליהם התחנך דור צעיר, אשר רבים ממנו לוקחים עתה חלק בפעולת החנוך והתרבות בארץ. מרכז „החלוץ" עשה נסיון לייסד סמינריון למורים, קבוצה לאמנות עברית, סייע לקבוצת סיפרים עברים, ארגן קבוצת ילדים במשק „מעין" שתקבל חנוך עברי־ארצישראלי, ועוד ועוד.

האפשרויות שהיו שפונות אפילו בהיתר הרשמי המקוצץ לעבודת „החלוץ" לא נוצלו הן מחמת חוסר אמצעים וחוסר הבנה ועזרה מצד התנועה בחוץ־לארץ והן בעטיים של החיכוכים והמחלוקת בפנים המחנה שנזקם היה כפול ומכופל: המחלוקת בלעה הרבה זמן, כוחות ואמצעים, שהיו יכולים להיות מוקדשים לצרכים חיוניים של „החלוץ"; היא החלישה את ההסתדרות מבפנים; היא גילתה לזרים את חולשת „החלוץ" ואת עמידתו הדלה. המכתבים והדיבורים של חברי „צעירי־ציון" („התאחדות") ושל הנוטים אחריהם מהסתדרויות אחרות ובלתי־מפלגתיים על „צ.־ס." ועל „קומוניסטים" שתפסו את הנהגת „החלוץ", תנאי הדוחק והעוני שבהם חיו ועבדו חברי „החלוץ" (ובפרט חברי המרכז והמדריכים), הסכומים הקטנים שנתקבלו מחו"ל וכו' — נתקבלו על־ידי מוסדות־השלטון כהוכחות שמאחורי „החלוץ" אין כוח צבורי חזק וש„החלוץ" הולך ומתפורר אפילו אחרי הלאַגאליזציה החלקית שלו. וזאת היתה אחת הסיבות החשובות לסירובם של השלטונות להרחיב את תחומי אישורו של „החלוץ".

החיכוכים וזחילוקי־הדעות הפריעו לעבודת „החלוץ", אבל לא הפרו אותה. בכל ענפי־הפעולה הורגש בשנת 1923 לבלוב, דפק חי. ביחוד, בשדה ההכשרה החקלאית בקרים.

„החלוץ" מפלס דרך להתיישבות היהודים בקרים

יסוד „תל־חי". — קשרים עם ה„ג'וינט". — עשרות נקודות חקלאיות יהודיות בשכנות ל„תל־חי". — חתירות היבסקציה ו„ג. פ. או." — מן הדגל ב„תל־חי". — מחלוקת פנימית ופירוד בקבוצה

„החלוץ" היה המנוע והמנוף להתיישבות החקלאית ההמונית של היהודים בקרים. משקי „החלוץ" שימשו שאור לעיסת ההתאפרות היהודית בצפונו של החבל הזה עתיר־האפשרויות. ערבות קרים הרחבות ששממו ונתרוקנו בשנות המהפכה והרעב, תנאי האַקלים והסיכויים הכלכליים והצבוריים ברפובליקה צעירה זו, המסורת של העבודה החלוצית בקרים מימי טרומפלדור ואחריו — אלה עשו את צפון־קרים לתלפיות בשביל התנועה החלוצית ברוסיה. החברים הפעילים ב„החלוץ" ראו, עוד בסוף 1921, את קרים כמקום רב־סיכויים להתיישבות והבראה כלכלית של המוני יהודים בסס"ר ובפרט כבסיס גדול של הכשרה ענפה לקראת ארץ־ישראל. אולם הוצאת התכנית לפועל, הליכתו של „החלוץ" לקרים נתאפשרה באמצע 1922 עקב צירוף־מסיבות (בראו של ש. גלביץ למוסקוה, יציאתו של י. אַלטשולר להתרפא בקרים, קשירת קשרים עם ה„ג'וינט" ועוד), אשר עליו יסופר להלן.

*

החקלאות בצפונה של קרים היתה לפני המלחמה אַפסנטיבית. זה היה „איזור־תעשיה" גדול של חטה ושעורה ובמקצת של גידול בקר. גני־ירק ומקשות כמעט שלא היו. האדמה היתה מרוכזת בידי בעלי־אחוזות והון גדולים, בחלקם הניכר גרמנים, אשר כמה מהם הכניסו מחוץ־לארץ עוד לפני המלחמה מכונות חקלאיות חדישות (מכונות־דיש, מאלמות, מזרעות ועוד). לאכר „בינוני" היו בממוצע 200—250 דאַסיאטינות, והאחוזות הקיפו שטחים של אלפי דאַסיאטינות (לבארון גינזבורג, למשל, היו בקרים 75 אלף דאַסיאטינות). היבול הממוצע של החטה היה מגיע ל־250 פודים לדאַסיאטינה (375 ק"ג לדונאם). היבול בצפון קרים היה תלוי בשני דברים: א) עיבוד טוב של הכרב; ב) כמות השלגים בחורף והגשמים של תחילת מאי. כשאין גשמים באביב, האדמה חרבה ומתנכרת לעובדיה. ואם האביב ברוך גשמים מעניקה האדמה את תנובתה בשפע רב.

הישוב הקבוע בצפון קרים היה דליל. הכפרים הטאַטאַריים היו רחוקים זה מזה. באחוזות היו מספר פועלים קבועים במקום ורק בעונות העבודה היו באים מאוקראינה באַטראקים שהיו חוזרים לבתיהם אחרי גמר העבודה. כשפרצה המלחמה עזבו גרמנים רבים את קרים. חלק גדול מהם ברח מאחר שהם הוסיפו להיות נתיני גרמניה. משקים רבים נעזבו. מרבית הקרקע לא עובדה, ביחוד בימי מלחמת האזרחים. בשנת 1921 נוגעה קרים ברעב כבד. השנה היתה שחונה והאכרים לא אָספו כל תבואה. גם הטאטארים לא החזיקו מעמד. רבים מתו מרעב, רבים לקחו את מקל הנדודים בידיהם.

כשחידש „החלוץ" את פעולתו בקרים מצא שם אדמת־שממה שחיכתה לידים עובדות. בשנות 1922 ו־1923 נוסדו אָי־שם סוּבחוֹזים אחדים. עבדו בהם חיילים (מבין אלה שהשתתפו בפלוגות הצבא האדום שכבשו את קרים מידי ורַאנגאָל) ובאַטראקים ששרדו מהפועלים הקבועים באחוזות. לידיהם עברו המכונות החקלאיות והבנינים (טחנות־קיטור, בתי־בד) שנשארו הפקר עם בריחת בעלי־האחוזות, משגיחיהן ופקידיהן. הסוּבחוֹזים היו אַיים בודדים בשממה. אפשר היה לעבור עשרות קילומטרים ולא לפגוש שום אדם ובהמה.

על הנסיונות לחדש את פעולת „החלוץ" בקרים מסוף 1920 עד קיץ 1922, שאז התחיל מרכז „החלוץ" לנהל שם פעולה משקית בתנופה גדולה — מספר ש. ג ל ב י ץ:

„בסוף אוקטובר 1920 נכבשה פּאַראַקוֹפ על־ידי הצבא הסוֹוֶאטי, ובכל קרים פשט טרור אדום איום. נעשו שפטים ומעשי־נקמה בכל מי שהיה קרוב באיזו מידה שהיא ל„לבנים". בראש הפעולה הזאת עמד בּאַלה קוּן. מצב־הרוחות היה עכור. מה לעשות? התחלתי ללקט את שרידי החלוצים. נפגשתי עם קבוצת חברים מבּאַרדיאנסק, שבאו לקרים על מנת לעבור לארץ־ישראל. וכך נוצר גרעין של 10 אנשים שהכריזו על עצמם כעל הסתדרות „החלוץ".

עם ראשית מעשינו באו שליחי הצ'אַקה ואסרו אותנו. אבל כעבור יומיים שוחררנו. לא מצאו בנו כל חטא. אולם נתעוררה מיד השאלה שצריך לקבל אישור השלטונות לפעולת „החלוץ". הגשנו תזכיר לממשלה בסימפרופול והדגשנו ששאיפתנו ליישב פועלים ב ס ו ר י ה ו ב א ר ץ־י ש ר א ל. כעבור זמן־מה ניתנה לנו לאַגאליזציה. ו„החלוץ" בקרים נרשם כחברת־עבודה „החלוץ". החלטנו קודם כל להשיג משק להכשרה חלוצית. קיבלנו רשימה של כל המשקים בסביבה, למדנו את תולדותיהם, שייכותם, אפשרויותיהם. סוף־סוף מצאנו כי כדאי לצאת למשק

אינטנסיבי (ירקות וגן־פירות), שהיה ליד נחל סאלגיר, סמוך לסימפרופול. ואחרי ריצה של כמה שבועות על פני משרדי השלטונות נמסר המשק לידינו. תשעה חברים יצאו לשם. אולם מיד נתעוררה שאלה: מה יאכלו עד שיבשל הפרי? בשבוע הראשון שלחתי להם שלוש ככרות־לחם, ואחרי זה הטלנו „מס" על אחדים מאנשי־שלומנו שימציאו לחם לחברים העובדים במשק. כן באה הצעה לקנות בשביל החברים פרדה ועגלה, כדי שיוכלו לעבוד בהובלה ובסבלות ולהחזיק באופן כזה מעמד עד הקיץ. י. אַלנבּוֹגן לוה כסף לקנית עגלה ופרדה, אולם הוא בזבז אותו — והחברים, שסבלו מאד מקור ומרעב, נתייאשו ועזבו את המשק.

הרעב בשנת 1921 לבש צורות איומות. בני־אדם היו נופלים מזי־רעב ברחובות עיר ואיש לא שם לב ולא זע. הכלבים, החתולים, הסוסים נעלמו כליל מעל אדמת קרים. ונדמה היה לרבים, כי קץ כל בשר בא. ואז נולדה מחשבה נועזה: להשיג רשיון לעלית חלוצים לארץ־ישראל. חיברתי תזכיר ארוך אל ה„ציק" של קרים, שבו תיארתי את התנוונותם של הבחורים המלאים מרץ ויזמה והנדונים בגלל קשי המצב לאפס־מעשה ולירידה מוסרית. בקשתי לאַפשר למאה ועשרים חברים את העליה לארץ. הלכתי אל נשיא ה„ציק" גאוֹאַן, שהיה איש אמיץ ונבון, ושוחחתי אתו בענין זה במשך שעתיים. דברי עשו עליו רושם והוא נתן לי פיתקה אל המזכירות להעמיד את השאלה בישיבה הקרובה של הסובנארקום הקרימאי. ואמנם, כעבור ימים אחדים החליט הסובנארקום לאמור: „מצדנו אין כל מניעה. בענין הביצוע הטכני של הדבר יש להתקשר עם מורשה הקומיסאריון לעניני־חוץ בסאוֹאַסטוֹפוֹל". יצאתי מיד לסאוֹאסטוֹפוֹל, ומן הדרך מיהרתי והודעתי לישראל אידלסון בהארקוב, כי ממשלת קרים נותנת רשיונות־עליה ל־120 חלוצים. את הכסף לדרך השיג לי שטורמאן, אחד החברים אשר, כפי שנודע אחרי־כן, שימש ב„החלוץ" סוכן חשאי של ה„צ'אקה". מורשה הקומיסאריון לעניני חוץ קיבל אותי בסבר־פנים יפה, שוחח אתי על אופן חלוקת הרשיונות לחלוצים וסיים: „טוב. תבוא מחר שוב. נסדר את הענין". בשמחה רבה מיהרתי אל בית קרובי שאצלו נתאַכסנתי. על מדרגות הבית פגשתי את שטורמאן. לא עלה על דעתי לשאול כיצד מצא אותי (איש לא ידע את אכסניתי). הוא סיפר, כי בא לטעון קרון קמח בשביל סימפרופול. ואני — לא הסתרתי ממנו דבר ומסרתי לו את כל פרטי המשא ומתן: „נו, שטורמאן, איזה נצחון! הלא זה ממש חלום!"

שיחתי זו עם שטורמאן, ביטלה, כנראה, את כל הנצחון. כשבאתי אל משרד הקומיסאריון חדור בטחון שאקבל את הרשיונות פנה אלי הקומיסאר בפנים זועפות: „לך אל המזכיר שלי!" והמזכיר פתח בויכוח אידיאולוגי. הבנתי, כי הענין לא

בסדר. אחרי טענות ומענות הוסבר לי כי הם מחזירים את הענין לבירור נוסף ב„ציק" של קרים. חזרתי לסימפרופול. גאואן הבטיח להזמינני לישיבה שבה אוכל להגן על הצעתי, אבל מישהו קטרג (עדיין לא ידענו אז מיהו השטן), לישיבה לא הוזמנתי, ושלטונות קרים החליטו למסור את הענין לקומיסאריון לענייני־חוץ במוסקוה.

לא ארכו הימים, ומפי חברה אחת שנכנסה ברשותנו לעבודה ב„ג. פ. או." לחקור מיהו הפרובוקטור בשורותינו, נודע לנו, כי שטורמאן הוא המרגל והמלשין (ב„ג.פ.או." היה חותם „ז'אק"). וכשהרגיש שטורמאן כי לב החברים סר מעליו — גילה את פרצופו והתחיל לרדוף אותנו. בראשית הקיץ (1921) נאסרנו. כעבור שבועיים שוחררנו, אבל ה„צ'אקה" הדריכה מאז את מנוחתנו. ואף על פי כן רשמנו ארטאל של „החלוץ" וקיבלנו את אחוזת אפאנאסאנקו (במרחק 8 קילומטרים מג'אנקוי) לעבדה ולשמרה. המשק היה יפה: 600 דאסיאטינות, גן־פירות, בית מסודר, חצר מרווחה, מחסן מלא מכונות וחצירים. עשינו בג'אנקוי מגבית לצרכי המשק, הצגנו מחזה (ואני הייתי בין המשחקים!), ובכסף קנינו קמח־שפון. כעבור חודש נגנב כל הקמח שהופקד בביתו של אחד החברים, ולא היה במה להתחיל את העבודה במשק.

בינתיים באו לסימפרופול כמה חלוצים מאוקראינה בשמעם כי יש בקרים עבודת־הכשרה ואפשרות עליה. הרעב נתגבר וה„צ'אקה" טפלה עלינו האשמות שונות. באחד החיפושים נמצא במזוודה של אחד החלוצים שהיתה טמונה בחצר, חומר על משלחת מטעם „מרכז ציוני דרום רוסיה" שביקרה אצל גנרל דאניקין וביקשה ממנו למנוע פרעות ביהודים. חומר זה נתן פתחון פה ל„צ'אקה" לבטל את הלאגאליזציה של „החלוץ" ולעורר נגדנו משפט בגלל „קשרים עם דאניקין". (הענין נמשך עד אמצע 1923). המאסרים והחיפושים תכפו. ואז החלטנו להתקשר עם הלשכה הראשית במוסקוה ולבקשה שהיא תסייע בידינו לקבל רשיון לעלית 120 חלוצים ולארגן משק חלוצי באחוזה קאלימבאט, אחת האחוזות הגדולות והיפות אשר בקרים. אני יצאתי בשני העניינים האלה למוסקוה. נצטרף אלי י. אלבוגן.

הברי לשכת „החלוץ" במוסקוה דחו את התכנית של בקשת רשיונות לעליה כדבר שאין לו סיכוי להצליח בתנאים של אותה שעה. לעומת זאת שמחו על ההצעה של יסוד משק־הכשרה חלוצי בקרים והבטיחו לתכלית זו 2000 רובלים. י. אלטשולר, שחלה באישיאס קשה, נסע אתנו — לפי פקודת הרופאים — ליאבאטוריה, והלשכה הטילה עליו לבחון מקרוב את האפשרויות בקרים. הצגתי את אלטשולר

לפני קומיסאר־הפנים של קרים, אוֹנופריייאֶב, כחבר מרכז „החלוץ" — ועל סמך החלטת ה„ציק" מ־18 במארס 1920 וחליפת־מכתבים עם השלטונות חודשה הלאֶגא־ליזציה של „החלוץ" בקרים".

כשבא אַלטשולר לקרים בקיץ 1922 התחיל לטפל (בעזרת ש. גלביץ וחברים אחרים ביסוד סניפי „החלוץ" ובתקיעת יתדות להכשרה חלוצית רחבת־מידות, קודם כל התחילו בהחייאת „העצמות היבשות", בליכוד החברים שהיו חלוצים בימי טרומפלדור ואשר כמה מהם חשבו את עצמם חלוצים עד היום הגם שלא עסקו בשום עבודה שתזכה אותם ליטול שם זה. נוסד קולקטיב „א פ ר" וסניף „החלוץ" ביאֶבפאטוריה, אולם שניהם לא גילו חיוניות חלוצית ולא האריכו ימים. בסימפרופול נוסד בית־מלאכה גדול „תל־חי" (פרטים להלן). נעשו עוד נסיונות אחדים, אולם עיקר המאמצים של אַלטשולר וגלביץ היו מכוונים להשגת המשק הגדול „קאלימבאֶט". חדשים אחדים כיתתו החברים את רגליהם כדי להשיג פנינה זו של צפין־קרים, אבל הם לא הצליחו. „ג. פ. או." רמזה לקומיסאריון־החקלאות שהיא לא תסכים למסור את המשק לקומונה חלוצית שבה מאוגדים „אַלמנטים לאומיים", הגם שידוע להם כי הם קומוניארים טובים ומסורים ויוכלו לסדר משק טוב ויפה. פקידי הקומיסאריון לחקלאות ניהנו מאד מהקריצה הזאת של „העין הפוליטית". הם לא חפצו למסור את המשק הטוב ביותר ל ז ר י ם.

יש לזכור כי בשעת היסד הרפובליקה האַבטונומית של קרים היו בה בסך־הכל 28 אחוזים טאטארים לעומת 50 אחוז של רוסים ואוקראינים (אשר בתנאי קרים היוו עם אחד). הטאטארים אשר על גדות הוולגה, בסביבות קאזאן, שהיו מפותחים מיתר אחיהם ברוסיה, עזרו לא־מעט להקמת הרפובליקה הקרימית ולארגון הרפובליקות השונות באַסיה הסוֹאֶטית (אם כי לטאטארים הקאזאניים היו עם העמים האלה קשרים ד ת י י ם בלבד אך לא לאומיים). אצל הטאטארים בקרים לובו מאד יצרי־השׂררה והחשדנות לגבי כל לא־טאטארי — רוסי, אוקראיני, יהודי, בולגרי. הואיל ולטאטארים לא היה מספר מספיק של פקידים משלהם ומוסקנה השגיחה על הרפובליקה הצעירה בשבע עינים*) ושלחה לשם נאמנים משלה, סודרו העניינים כך שבצמרת כל מוסד וקומיסאריון נמצאו צעירים טאטארים**) שהיו מתאַמנים בפקידות ולומדים לנהל את העניינים, בעקבם אחרי

*) הרפובליקה הקרימית כפופה עד היום הזה לא לאוקראינה שכנתה אלא לר. ס. פ. ס. ר. (למוסקוה), הגם שביניהן חוצצים שטחי אוקראינה.

**) ביניהם גם בני בקים ושיכים, לא הושם לב למוצא הסוציאלי, שאם לא כן לא היו יכולים למצוא פקידים טאטארים כלל וכלל.

עבודת הפקידים הרוסים והיהודים. כשהריחו הקומיסארים הטאטארים הצעירים את ריח „החלוץ" ותנועת התישבות יהודית החליטו להתנגד להם. טענתם היתה, שיש להם טאטארים, בני עמם וארצם, שהודחקו מקרים עקב המלחמות הקודמות ונגישות המשטר הצארי והם מפוזרים בתורכיה ובכל ארצות הבאלקאנים, והאדמה שייכת איפוא בתור הראשון להם. משום כך התנהל בכבדות גם ענין קבלת המשק בשביל „החלוץ". הנימוק הרשמי לאי־מסירת „קאלימבאט" ל„החלוץ" היה, שאת האחוזה הזאת אומר קומיסאריון־החקלאות להפוך לחוה ממשלתית מרכזית לגידול בקר וצאן *).

החברים בקרים לא שקטו. לפי הידיעות שהגיעו אליהם ממוסקוה מלשכת המרכז, היה הכרח להזדרז ביסוד משקי־הכשרה מטעמים אלה: א) החשש פן תגיע בינתיים לקרים ידיעה על מאסרי חברי „החלוץ" במקומות שונים, ושלטונות סימפרופול ינהגו אף הם ביד חזקה כלפי „החלוץ" (והלא ענין גלביץ עדיין לא בוטל!); ב) אולי תגיע לאזני היאבסקציה השמועה ש„החלוץ" מרכז כוחות בקרים והיא תמהר לקלקל את המערכה; ג) מן ההכרח לעודד את הסניפים והחברים במקומות שנפגעו מהרדיפות ומהמאסרים ולסדר כמה חברים בעבודה ובהכשרה; ד) במקומות אחדים (בפרט במושבות היהודיות בפלך חרסון, במוסקוה וברוסיה הלבנה) נתלקטו חלוצים מחוסרי־עבודה אשר אי־אפשר היה לדחות את סידורם בעבודה; ה) היה ברור כי „ג'וינט", יק"א ו„אורט" יצטרכו בקרוב לעבור לפעולה קונסטרוקטיבית רחבה וכדאי היה ל„החלוץ" למהר ולנעוץ קנה בערבות קרים.

לאחר שאלטשולר נוכח כי קשה מאד לקבל לרשות „החלוץ" משק שנמצא בפיקוח הקומיסאריון לחקלאות יצא לג'אנקוי כדי לקבל שם משק מידי מחלקת־הקרקעות (החקלאות) המחוזית. שם היתה לו „קפיצת־דרך" — וכעבור ימים מספר נמסר לרשות הקומונה החקלאית „תל־ח י" (אשר תקנונה נרשם ב„ברית הקומונות והארטאלים של מחוז ג'אנקוי") המשק „באיגאנצ'אק". אמנם יו"ר מחלקת־הקרקעות היסס תחילה: „מימי לא ראיתי יהודים עובדי אדמה!" אבל אחרי־כן אמר: „יפה, נעשה נסיון. נראה!"

*) פרט מענין: אחרי השתדלויות רבות הובטח סוף־סוף לאלטשולר ולגלביץ שהמשק יימסר ל„החלוץ". מרוב שמחה שתו באותו יום יין לכבוד המאורע ועשנו סיגריות יקרות. אילם כשבאו כעבור ימים מספר לקבל תעודה לכניסה ל„קאלימבאט" פגשו אותם פקידי הקומיסאריון בקרירות והודיעו שלא יוכלו למסור להם את המשק, כי הוחלט לסדר שם תחנה לגידול בקר.

הישוב היהודי בג׳אנקוי, אשר מנה אז בסך־הכל 80 משפחות, חרד ושמח כאחד כשנודע לו שצעירים יהודים החליטו להתיישב בבאיגאנצ׳אק ההרוסה־למחצה, בתוך סביבה זרה וישוממה.

ב־29 באוקטובר 1922 „כבשו״ שלשה חברים, שעבדו קודם בסובחוז גוליצינה הסמוך למוסקוה, (ביניהם חברה אחת) *) את המשק „באיגאנצ׳אק הגרמני״ **) והניחו יסוד לענק משקי־ההכשרה החלוצית „תל־חי״ ולהתיישבות היהודית בערבות צפון־קרים. סמוך ל„באיגאנצ׳אק הגרמני״, מצד מזרח, נמצא „באיגאנצ׳אק הטאטארי. מצד מערב — כפר גרמני בוריגנסק. מבין השכנים הראשונים של „תל־חי״ בסביבה זו יש לציין את הקומונה „נוואיא־ז׳יזן״ („חיים חדשים״), שנתארגנה על־ידי רוסים לבנים מחוסרי־קרקע שהיגרו הנה מסביבות מינסק ורוגאצ׳וב [קבוצת „תל־חי״ נמצאה במרחק 17 קילומטרים צפונית־מזרחית לג׳אנקוי ובמרחק שלשה קילומטרים מתחנת קולאי, במסילת־הברזל ג׳אנקוי־פיאודוסיה]. שטח האדמה של „תל־חי״ — 2000 דאסיאטינות.

בתולדות „תל־חי״ יש להבחין ארבע תקופות: א) שנות הכיבוש וההסתגלות: 1922־1923. ב) קביעת תכנית ותכלית למשק (פלחה, גידול־בקר אגב כיוון לאינטנסיפיקציה; קביעת זמן ההכשרה ומחזור העליה): שנות 1924 ו־1925. ג) שגשוג המשק והקבוצה והתפתחותם: אמצע 1925, 1926 וראשית 1927. ד) הירידה במשק ובקבוצה והפירוק: 1927 ו־1928.

על הימים הראשונים של „תל־חי״ מספרת ר. ויינשטיין:

„לבאיגאנצ׳אק באנו לפנות ערב. שלושה חברים היינו. מצאנו שם רק את השומר בלבד. הראינו לו את תעודת מחלקת־החקלאות על מסירת המשק לרשותנו, אך הוא אטם אזנו משמע וצעק: „הבו הנה את ה„נאצ׳אלסטוו״ (המנהלים), שאם לא כן לא ארשה ליהודים להיכנס לחצר״. אחרי הפצרות ושידולים רבים הסכים שנלון הלילה בבאיגאנצ׳אק ומחר יובהר הענין.

---

*) רבקה ויינשטיין.

**) המשק היה של שלושה אחים גרמנים ובן־דוד שלהם. ערב המלחמה העולמית נמכר המשק לביתהחרושת לטבק „סטאמבולי״, אלא שהבעלים לא הספיקו לסדר את הכניה. אחרי המהפכה הוחרם המשק ונוסד שם סובחוז. הגרמנים נשארו לעבוד בסובחוז כפועלים. אבל אחד מהם מעל בכספים והומת בירייה. הסובחוז פורק וכעבור זמן־מה נמסר ל„החלוץ״.

בכסף הראשון שנשלח ממוסקוה נקנו: סוס, מחרשה, פרה אחת, פר גזעי, אסדה. בכסף הנוסף שנתקבל כעבור זמן־מה רכשנו: עוד שתי פרות, שתי מחרשות ומעט אינוונטאר. באו עוד חברים אחדים, ביניהם גם ליב שפירא, אשתו וילדיו מג'אנקוי. מספרנו גדל, איפוא, עד 9. שפירא היה איש־משק*), ידע את תנאי המקום על בוריים, ובזמן הראשון מילא בלי ספק תפקיד חשוב בהנחת היסודות המשקיים ב„תל־חי" ובקשירת קשרים עם אנשי הסביבה, אולם ברור כי השכר שהקבוצה הפיקה ממנו יצא בהפסד הרב שגרם ל„תל־חי" במשך הזמן: משפחתו לא היתה מסוגלת לחיי קבוצה (אשתו בעטה בגלוי בכל סדרי „תל־חי"), והוא עצמו חלם להיות מנהל וראש, לא ידע כיצד לנהוג כלפי פועלים ל א־שכירים, שהם חברים לקבוצה, וממילא שימש מרכז לרוטנים ורוגנים שונים.

באנו למשק בימים האחרונים לאוקטובר. כבר היה מאוחר לזרוע וגם זרעים לא היו לנו. נגשנו לשיפוץ הרפת והאורוה. בתי־הדירות היו בסדר פחות או יותר. רוב בניני המשק שנבנו „באַטון־זבל" (כך קראו אחרי־כן לתערובת של טיט וזבל המשמשת חומר־בנין נפוץ מאד בערבות קרים) היו הרוסים ורעועים. מיד עמדה לפנינו השאלה: מה נאכל? קצת קמח לאפית לחם הכינונו, היה לנו גם חלב מהפרות שלנו, וזה הכל. הואיל ובין החברים הראשונים שבאו לתל־חי היו שני בורסים הוחלט לייסד בורסקיה שבה יעובדו עורות שיובאו על־ידי האכרים מהסביבה ושכר־העבודה יפרנס את הקבוצה. בסידור הסדנה הושקעו 1000 רובלים, שנתקבלו מהמרכז במוסקוה. נקנו עורות לעיבוד כדי להוציא לשוק דוגמה של תוצרת „תל־חי" וכן להכין בשביל המשק פרוות, נעלים, מגפים, ריתמות לבהמות. בעד עיבוד העורות שהובאו מן החוץ קיבלה הקבוצה דגן (שיפון וחטה): בחורף הראשון 1000 פוד, בחורף השני למעלה מ־2000 פוד. זה היה מקור הכנסה חשוב ל„תל־חי", ובשנה הראשונה — מקור־פרנסה עיקרי.

בחורף הראשון תפסנו לצרכי דירה והבורסקיה רק שני חדרים ומטבח, כי לא היה במה להסיק והחורף היה קשה וזועף מאד. חדר אחד שימש לנו חדר־אוכל ומאפיה, חדר אחד — ליבוש העורות המעובדים. תפקיד המטבח היה כפול: ביום שימש בית־משרה לעורות ובלילה חדר־שינה.

ב־1 בינואר 1923 נתקבל הסכום הראשון מה„ג'וינט" ואז נקנו 2 פרות, 6 שנרים, 4 סוסים. בינואר ובפברואר התחילו לבוא חברים חדשים. על־ידי המרכז הוזמן גם אַגרונום לתל־חי (בנימין פפולאַר). באביב 1923 כבר היו ב„תל־חי" 25

*) בנו של מאיר שפירא, בעל־אחוזה גדול לשעבר, שהיה ידוע בכל צפון קרים.

חברים. נחרשו 160 דאָסיאטינות, נזרעו 128¼: שעורה 71¼, חטה 10, שבולת־שועל 11, פשתן 3, דורה 18, חרדל 3, חמניות 2½, עשב־סודאן *) 2, מקשה 5, גן־ירקות 3 דאָסיאטינות. האינוואַנטאר החי מנה אז: 22 שוורים, 6 סוסים, 5 פרות, 16 עגלות, 12 בני־פר, 1 פר, 14 כבשים, 80 עופות. האינוואַנטאר הדומם: כלי־עבודה ומכונות שונות (משדדות, מחרשות, מזרעות, מכונת־דיש, כלים ומכשירים למחלבה ולבורסקיה וכן למפחה, סנדלריה ומתפרה)".

*

גולת־הכותרת של נקודות ההכשרה החלוצית ברוסיה, קבוצת „תל־חי", נוסדה בשעה קשה מאד ל„החלוץ". גל של רדיפות עבר בהרבה מקומות, בקוקז, באוקראינה ובסביבות הומל ישבו כמה חברים בכלא על עזרה לעולים, חברי המרכז אהרונוב וולקומירסקי היו עדיין כפותים להומל, קופת „החלוץ" היתה ריקה. ובשעה קשה זו דוקא נתגלה — כמו שנתגלה לא־פעם בקורות „החלוץ" ובדברי ימי „תל־חי" — מה רב ערכם של רצון עז ושל מאמצים קיבוציים.

המרכז לנה במוסקוה (אצל ציונים שונים) סכום קטן של 600 רובלים ובכסף הזה יצאו החברים הראשונים לקרים לייסד משק־הכשרה גדול. אחרי־כן החליט המרכז על „מלנה־דגן" בין ציונים וידידי „החלוץ". הפעולה העיקרית נעשתה בלנינגראד (לשם כך נשלח לשם מ. אבן־טוב). סיסמת המלוה היתה: כל ידיד „החלוץ" מלוה למרכז כמה פודים דגן (בכסף, לפי השער בשוק) וכעבור שנה או שנתיים הוא יקבל את כמות הדגן הזאת בחזרה ממשקי „החלוץ", ועל־ידי כך יהיה לכל מלוה שכר כפול: הוא יתמוך בהכשרה החלוצית וגם יבטיח קמח לביתו. מהמלוה הזה נמסר ל„תל־חי" בסך־הכל סכום־כסף כדי 1117 פוד דגן שבו הונח היסוד למשק ולקבוצה.

הידיעות שהגיעו למוסקוה מ„תל־חי" הראו כי הונח שם יסוד איתן לבנין משק גדול ומצד החברים ניכרים מאמצים להתערות בקבוצה וליצור, אבל אין להם אמצעים כדי לעמוד על רגליהם. הסכומים שנשלחו ממלוה־הדגן וההכנסה מהבורסקיה אינם מספיקים כלל. ואז החליט מרכז „החלוץ" לפנות אל „גזינט". בענין זה מוסר ז. וולקומירסקי:

„גזינט" טיפל עד אז בעיקר בעזרה לאַלמנות, יתומים, זקנים, נצרכים, נגועי־רעב ופרעות. דיברו אמנם שהוא יעבור גם להגשת עזרה קונסטרוקטיבית אבל שום פעולה ממשית עדיין לא נעשתה. נתינת אשראי במושבות היהודיות

*) „תל־חי" הוא הראשון שהכניס את החציר הזה לקרים.

באוקראינה עברה לידי יק"א ונשמעה דעה שה„ג'וינט" יתרכז בנתינת אשראי לבעלי־מלאכה ולקואופרטיבים יהודיים בערים. כשהובררה ש„תל־חי" לא יוכל להתפתח ולהתבסס בלי סכומי־כסף ניכרים שיושקעו במשק בבת־אחת, הלכו שני חברי מרכז „החלוץ" (שניאורסון ואני) אל ה„ג'וינט" ופנו אל ד"ר י. רוזן. לא ידענו את האיש ואת טעמו, על כן הצגנו את עצמנו כחברים שבאו מקרים, שליחי קבוצות־יהודים (צעירים ברובם) ממקומות שונים, גם מהמושבות היהודיות, שהתפזרו עקב מועקת הרעב והתאחזו בקרים. יש לנו אינוואנטאר, ניצני משק והננו זקוקים לעזרה כדי שנוכל לעמוד על רגלינו. ד"ר רוזן קיבל אותנו בסבר־פנים יפה וביקש תכנית של המשק. תכנית כזו לא היתה לנו, כמובן. וכיצד לערוך אותה כשלא היינו במקום ולא ראינו אפילו את הנוף של קרים? הלכנו אל האקדמיה החקלאית בפאטרובסקו־ראזומובסקויא, התייעצנו עם פרופסורים, עם סטודנטים שעבדו בקרים ועם אגרונומים ועל סמך החומר שקיבלנו ערכנו תכנית (במשך יום אחד), כדי להגיש אותה אל ה„ג'וינט". אולם החלטנו לספר את האמת. הבאנו את התכנית אל ד"ר רוזן ואמרנו לו: לא נסתיר ממך דבר. אנו חברי „החלוץ", בלתי־לאגאליים, נלחמים לקבל היתר לעבודתנו. התסכים לדבר אתנו? הוא לקח את התכנית וביקש לסור אליו כעבור זמן־מה. הוא יימלך בדעתו מה הוא יכול לעשות בשבילנו. כעבור שבועות אחדים הודיע לנו ד"ר רוזן שהוא קנה בשבילנו טראקטורים (זה היה אז ברוסיה דבר חדש ויקר־המציאות), והוא מוכן לתת לנו גם הלוואה. ה„ג'וינט" שלח מיד איש מיוחד לקרים כדי לסדר את הענינים במקום ולמנוע נרגנות מצד הטאטארים והרוסים על שניתנת עזרה רק ליהודים. (ה„ג'וינט" הקציב אז סכום־כסף ניכר להחזקת בתי־יתומים ומוסדות־עזרה כ ל ל י י ם בקרים). ומאז נקשרו קשרים אמיצים בין „החלוץ" ובין „אגרוג'וינט" (כך נקראה החברה ברוסיה לאחר שהתחילה לטפל בפעולה קונסטרוקטיבית), וד"ר רוזן ועוזריו התחילו להקדיש תשומת־לב ולהקציב כספים לפעולת ההתיישבות היהודית בצפון קרים".

חברי „תל־חי" ומייסדיו לא הגבילו את עצמם. הם ראו את „תל־חי" כבכורו וראשית אונו של מפעל גדול לחקלאות יהודית והכשרה ארצישראלית בערבות קרים. וכבר בחורף הראשון (1922/1923) ניתנה על־ידי „החלוץ" דחיפה לארגון יהודים עובדים בחקלאות — ולא־הרחק מ„תל־חי", ליד תחנת קולאי נוסד ארטאל „ח ק ל א י", שבו היה גם גרעין מ„חלוצי־טרומפלדור" לשעבר. כן עזרו „החלוץ" ו„תל־חי" לארגון ארטאל חקלאי גדול של יהודים מתושבי קרים ואוקראינה „ע ב ו ד ה". לקבוצת „תל־חי" היו באים יום־יום עשרות אנשים שליחים ממקומות

שונים בקרים ובאוקראינה (גאָניצ׳אָסק, קיוב, צ׳ארקאסי וכו׳) להתייעץ, לברר את התנאים הכלכליים. הקבוצה היתה מקבלת אותם בסבר־פנים יפה, עוזרת להם, מקשרת אותם עם ה„ג׳וינט", נותנת להם שמות, משאילה אינוואַנטאר, שולחת מדריכים.

בתחילת מאי 1923 באו ד״ר רוזן וכמה מאנשי ה„ג׳וינט" לקרים. הם כיקרו ב„תל־חי" והתפעלו מההישגים שמצאו שם. חברי מרכז „החלוץ" סיפרו להם כי מלבד „תל־חי" כבר נוסדו גם „חקלאי", „עבודה" ו„אפר". האורחים לנו ב„תל־חי", ובבוקר השכם יצא ד״ר רוזן לבדו לראות את הרפתות והשדות. התבונן, דיבר עם חברים. ואחרי־זה נסע לסימפרופול ופתח שם משרד של „אגרו־ג׳וינט".

כך התחילה פרשת ההתיישבות היהודית בקרים והשתתפותו של ה„ג׳וינט" בפעולה זו. וכמו במקל־קסמים הוקמו בערבות קרים עשרות נקודות חקלאיות יהודיות בשכנות ל„תל־חי" ובעזרתה. רובן נשאו שמות עבריים: „קדימה", „חרות", „בית־לחם", „אחדות", „ציר־ה", „אגודת אחים", „כרמל", „תימן", עבודה א, עבודה ב, „חקלאי", „תקוה", „ראבוטניק", וכעבור זמן־מה נוסדו גם „מעין" ו„משמר". מכל תפוצות רוסיה ואוקראינה נהרו לקרים מאות יהודים, צעירים ובעלי־משפחה, ששאפו לעבודה ולפרנסה. תנועה זו להתאַכרות פרצה מאליה, בלי אישור השלטונות ובלי כל ארגון והדרכה כללית. תחת לחץ המציאות, מתוך הכרת האפשרי והנמנע במסגרת המשטר הסוֹאַטי, ובמקצת גם בהשפעת „החלוץ" ויתר ארגוני ארץ־ישראל העובדת („צ.ס.", „צ.צ.", „השומר־הצעיר", „קדימה", נוער „צ.ס.", „התאַחדות נוער ציוני" *), „מכבי", „הסתדרות", פועלי־ציון שמאל). העברת הקרקעות לארגוני המתיישבים נתקלה בקשיים רבים ולא פעם היה הכרח להיעזר באמצעים שאינם בתכלית הכשרות.

היאַבסקציה ברוסיה ובאוקראינה היתה עדיין רחוקה מעבודה קונסטרוק־טיבית ממשית, ובתחומי קרים לא היתה קיימת כלל. רק לאחר שהוקמו בקרים שתי עשרות נקודות יהודיות בחקלאות, אשר עיבדו שטח של 20 אלף האַקטארים, נתעוררה במקצת גם היאַבסקציה. היא הועמדה בפני עובדה קיימת ונאלצה להיכנס לתלם של עבודה כלכלית כדי לא לתת למתנגדיה הרעיוניים להגביר את השפעתם על ההמונים היהודים. על מוסדות השלטון הסוֹאַטי נעשה לחץ גם על־

*) היתה ידועה בנוטריקון הרוסי: „יאוואסאם".

ידי עסקנים יהודים ולא־יהודים שדרשו „לא לשכוח את היהודים שסבלו ביותר בימי הצאר ובמלחמת האזרחים" ולדאוג במיוחד להבראתם הכלכלית. הטובים שבקומוניסטים, אשר בסוד היאבסקציה לא באה נפשם, נתעשתו והכניסו למרכז המפלגה הקומוניסטית (בסוף קיץ 1923) הצעה בדבר יסוד רפובליקה יהודית אבטונומית ברוסיה הלבנה*). מהענין לא יצא כלום מטעמים שונים**), אולם מצבו המיוחד של העם היהודי גם אחרי המהפכה הקומוניסטית זכה בינתיים לתשומת־לב ולהפרה מצד כמה מראשי־השלטון, שהביאו לידי הכנסת פעולת ההתיישבות היהודית תחת כנפי הממשלה וכעבור שנים אחדות לידי ההכרזה על בירוביג'אן. ה„קומזאט" — הועדה המרכזית להתיישבות חקלאית של יהודים עובדים, ליד הועד הפועל המרכזי של הברית הסוֹאטית — נוסד בנשיאותו של פ. סמידוֹביץ כעבור שנה (ב־29 באבגוסט 1924). אחריו הוקם גם ה„אוזאט" — חברה לעבודה חקלאית יהודית***).

לאחר שהונחו יסודות מוצקים לפעולת ההתיישבות ולאחר שהותקנו כלים ומנגנון להדרכת הפעולה, רק אז התנערו אנשי היאבסקציה ונצטרפו אליה. והואיל והשפעת „תל־חי" ו„החלוץ" היתה גדולה על צבור המתיישבים היהודים וההולכים להתיישבות בקרים, ראתה היאבסקציה חובה ראשונה לעצמה לכוון את חיציה כלפי קבוצת „תל־חי" ופעולת „החלוץ" בקרים. חרדת היאבסקציה גדלה כשנוכחה כי גם המשקים הלא־חלוציים מושפעים מ„החלוץ" ורואים את עצמם כחלק מפעולת ההתיישבות שלו. ניצנים ראשונים של היאבסקציה בקרים הופיעו בסוף 1922 ****), זמן־מה אחרי יסוד „תל־חי". הקומוניסטים היהודים התחילו מיד לחתור תחת „החלוץ". בהשפעתם חודש בירור ענינו של ש. גלביץ *****). הוא ועוד

*) אין ספק כי יוזמי התכנית השפיעו, בלא־יודעים, מהתזכירים שהוגשו על־ידי „החלוץ" ויתר הלוחמים להתרת הפעולה הציונית, העברית והדגירה.

**) פרטים ראה במאמרי „המצב הכלכלי של היהודים בברית הסוֹאטית", „אחדות העבודה" 1930, חוברת ב'.

***) היוזם של החברה היה מרכז „החלוץ". חבריו עוררו את השאלה בשיחות עם אנשי השלטון ועסקנים שונים. וב־21 באבגוסט 1924 (ימים אחדים לפני יסוד ה„קומזאט") הגיש מרכז „החלוץ" תזכיר אל המחלקה לעניני הלאומים של ה„וציק", אל קומיסאריון־החקלאות, אל „אורט", יק"א ו„ג'וינט" על הצורך לייסד „חברה יהודית אגרונומית" שתגיים ותרכז את העזרה הצבורית לפעולת ההתיישבות וההבראה הכלכלית של המוני יהודים ברוסיה הסוֹאטית.

****) ראשוני חבריה היו אחדים מפועלי־ציון שמאל שהתנכרו לעברם.

*****) ראה עמוד 205.

חברים אחדים נאסרו, אבל בהשתדלות מרכז „החלוץ" נשלחה טלגרמה ממזכירות ה„וציק" (בחתימת יאַנוקידזאַ) לשחרר את הנאסרים. „ג. פ. או" בקרים היססה לביים משפט גדול נגד „החלוץ", כפי שדרשה היאַבסקציה („כדי להשמיד את העובר המסוכן בעודו באַבו"), כי היא חשבה שכוחות גדולים עומדים מאחוריו (אמריקה *), יאַנוקידזאַ). התיק עבר מידי חוקר לחוקר. אחרי חקירה אחת שנמשכה מ־8.30 בבוקר עד 4 אחרי־הצהרים, שבה השתדל החוקר להוכיח שלנאשמים (ובעיקר לגלביץ) היו קשרים עם קונטר־רוולוציונרים ועם דאַניקין **), נאסר ש. גלביץ ועוד חבר אחד על־מנת להימסר למשפט. מרכז „החלוץ" שלח שליח מיוחד***) לסימפרופול לברר את המצב. כעבור זמן־מה (בסוף קיץ 1923) שוחררו הנאסרים. אולם הענין לא חוסל. ה„ג. פ. או" והיאַבסקציה רצו לסלק את הנאשם העיקרי גלביץ, שהיה מותיקי „החלוץ" בקרים ועזר להקמת המשקים החלוציים. על־ידי הענשת גלביץ הם קיוו לפגוע פגיעה מוסרית־פוליטית גם ב„תל־חי" וב„החלוץ" כולו. סידור משפט פומבי לא נעם להם, על כן החליטה „ג. פ. או" להגלות את גלביץ לסיביר ולאחוז באמצעים כדי להכין חומר למשפט נגד „החלוץ" ****).

*

רשת ההסתדרות התרחבה בינתיים בנקודות החדשות. לא היתה כמעט אף נקודה חקלאית אחת בלי תא חלוצי. הועד החבלי נמצא בסימפרופול, אולם מרכז הפעולה למעשה היה ב„תל־חי". הקבוצה השפיעה בעצם קיומה, באורח־חייה, ברוח שפעמה בקרבה *****). נשפי הקבוצה היו ידועים לתהילה בכל הסביבה. בימי

---

*) כלומר: ה„ג'וינט". מוסדות השלטון התייחסו אל החברה בשנים הראשונות לפעולתה יחס כבוד ואדיבות מדגשת.

**) ש. גלביץ אמר לחוקר: „יש לך כשרון אבל במקרה זה הוא לא יועיל לך. כובע זר לא תצליח לחבוש לראשי. במשפט אופיע בפרצופי הפוליטי שלי — ונראה".

***) חיים הלפרין.

****) ש. גלביץ מספר: „הרגשתי כי יציאתי מבין כתלי סוהר „ג. פ. או" איננה גמר העניז. החלטתי להשתמש ב„בין־הזמנים" וביקרתי בעניני „החלוץ" בסאואסטופול, פיאודוסיה ו„תל־חי". בקבוצה השתתפתי בשיחה על הדוי שלנו במקומות ההכשרה. כשבאתי לג'אנקוי היו שם חיפושים. לא התעכבתי ונסעתי לסימפרופול. כעבור שבוע נודע לי כי „ג. פ. או" החליטה לשלחני לסיביר. לפי עצתו של ז. וולקומירסקי מיהרתי ויצאתי לחארקוב, ומשם למוסקווה. בפברואר 1924 נאסרתי שם יחד עם עוד כמה חברים".

*****) כעבור שנים אחדות כתב ד. ב ר ג ל ס ו ן, כי ערימות־התבואה של „תל־חי" בשלעצמן רומזות לציון...

י"א אדר, אחד במאי, יום־השנה ליסוד „תל־חי" ועוד, היו אכרים זורמים במאותיהם מנקודות קרובות ורחוקות להשתתף בשמחת הקבוצה, שומעים חדשות מארץ־ישראל, שואלים עצה בעניני משק וצבור וכיוצא באלה. „תל־חי" היתה שולחת חברים למשקים הסמוכים להרצות על עניני ארץ־ישראל והתנועה וגם להדרכה משקית (וגם מעין סמל היה לדבר: לחרישה ראשונה ברוב המשקים היהודיים בסביבה היו יוצאים שורי „תל־חי").

פעולה זו היתה, כמובן, לצנינים בעיני אנשי היאֶבסקציה אשר לא חסו על עמל ולא בחלו בשום אמצעים כדי לערער ולהכות את המשק והקבוצה של „החלוץ". ה„ג. פ. או" חיפשה איזו הזדמנות כדי להתאַנות ל„תל־חי" אבל לא בעבור פעולתה הצבורית והכלכלית של הקבוצה (שהיתה בהיתר והפיקה רצון מהמוני המתיישבים היהודים והלא־יהודים *), אלא בגלל איזו עבירה על התקנון או איזה חטא פלילי אחר ואז יהיה לבולשת הפוליטית פתחון־פה לחפש ולחטט ב„תל־חי", לחקור ולאסוף חומר, כדי להבאיש את ריחה של הקבוצה בעיני השלטונות והצבור הרחב. למעלה משנה טרחו אנשי היאֶבסקציה והבולשת הפוליטית עד שנזדמן להם ב־1924 מקרה־פושר לאסור 2 מחברי ועד „תל־חי" לרגל היעלמן של תעודות וחותמות **). ודברי ימי „תל־חי" מאז יכולים לספר גם על מאמצים בלתי־פוסקים להעמקת ההכשרה החלוצית ולפיתוח המשק וגם על מערכה ממושכת ומרירה נגד הרדיפות מצד היאֶבסקציה וה„ג. פ. או" וחתירות סוכניהם מבפנים.

מ„תל־חי" גורשו על־ידי „ג. פ. או" (במשך זמן קיומה של הקבוצה) לא־פחות מחמשים חברים. המאסרים היו מוציאים מהקבוצה את מיטב כוחותיה. פעמיים נלקחו כל חברי הועד יחד עם מנהלי הענפים השונים של המשק. כנגד הגרושים והמאסרים היתה להרוס את המשק ולחסל את הקבוצה. אבל קשיות־העורף החלוצית והקשר האמיץ עם ההסתדרות כולה הן שאיפשרו את קיום הקבוצה במשך חמש שנים וחצי ואת התפתחותה המשקית והצבורית שיצאו לה מוניטין ברחבי ס. ס. ס. ר. ומחוצה לה. במקומם של החברים אשר „ג. פ. או" היתה גוזרת עליהם „כרת" היו באים חדשים לסתום את הפרצות בחומת ההכשרה החלוצית.

עניני הקבוצה והמשק ב„תל־חי" התנהלו על־ידי ועד נבחר באסיפה

---

*) גם עם אלה קבעה הקבוצה יחסי שכנות טובה ועזרה הדדית.

**) ראה להלן.

הכללית של החברים *). הועד היה, כרגיל, בן 5 חברים, בכלל זה מזכיר. באכוח המרכז היה על־פי רוב הגזבר ומייצג את המשק כלפי חוץ **). לעזרת הועד היו נבחרות ועדות אהדות ונקבעים מורשים לענפי־פעולה שונים. על־פי רוב היו קיימות: ועדת־משק (שבתפקידיה היה גם סידור־העבודה), ועדת־תרבות, ועדת־הון. כן נקבעו באי־כוח ל„סאלסוואט" (המועצה הכפרית), ל„ועד דלת־הכפר", ל„התאחדות הקומונות והארטאלים" במחוז, ועוד. באסיפות השנתיות היו בוחרים גם בועדה־בקורת אבל למעשה לא היתה עושה כלום.

„ארון־בגדים משותף" נוסד ב„תל־חי" באמצע 1924. תחילה נקבע שההצטרפות ל„ארון המשותף" היא רשות ולא חובה, אולם כל החברים הצטרפו אליו. אושרו תקנות אלה ***): כל המצטרף ל„ארון המשותף" מכניס לשם את כל חפציו. אין לו שום מלבושים פרטיים שלו, אולם הוא רשאי לקבל מחפציו מינימום הנקבע על־ידי האסיפה הכללית. כל הבגדים צריכים להיות נתפרים וניתנים לפי המידות והטעם של כל חבר. יש להשתדל שהבגדים והלבנים לא יוחלפו ושכל חבר ישתמש באותם החפצים עצמם.

על אף מאמציהן של הממונות על „הארון המשותף" לא קוימו הכללים האלה במילואם ובדיוקם, בעיקר מחמת חוסר מלבושים בכמות מספקת והתחלפותם של החברים בעבודות שונות של המשק.

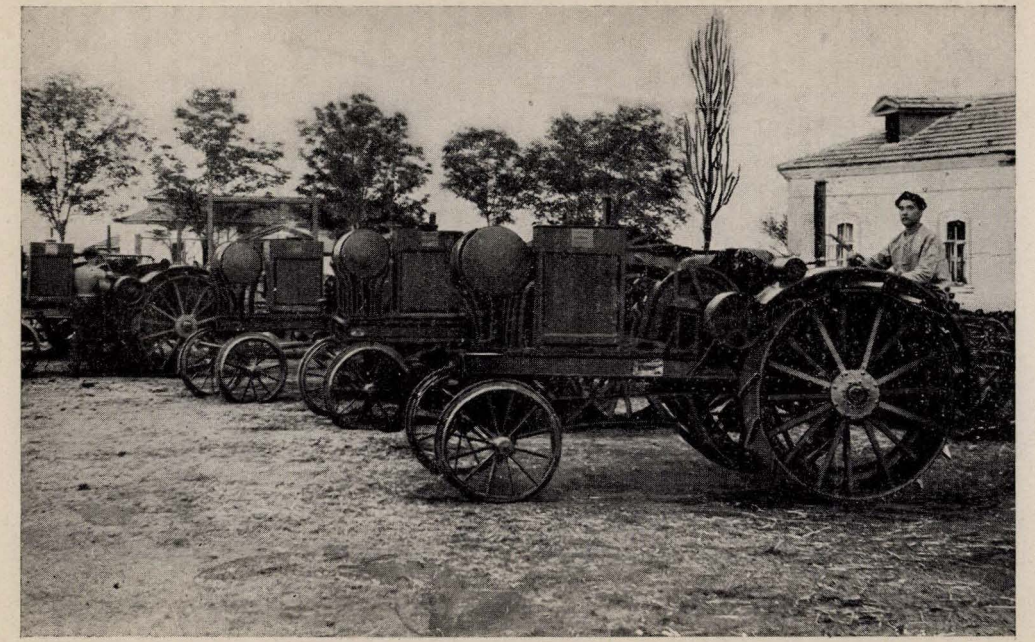
החברים שהיו באים אל „תל־חי" היו נחשבים זמן־מה קנדידטים עד שהקבוצה תעמוד על טיבם ועד שהם יכירו את המשק ואת החברים. הקנדידטים היו זכאים להשתתף באסיפות הכלליות ולהצביע רק בשאלות חלוציות כלליות אבל לא בשאלות המיוחדות של המשק והקבוצה. רבים מהחלוצים שנשלחו ל„תל־חי" על־ידי הועדים המקומיים של „החלוץ" (באישור המרכז) לא נקלטו ב„תל־חי" ועזבו כעבור זמן־מה את המשק מרצונם הטוב. רובם חזרו לעיירותיהם, אחדים הועברו על־ידי המרכז למשקים אחרים, אחדים הסתדרו בקרים במשקים חקלאיים אחרים או כפועלים בעיר. אולם היו מקרים שחברים הוצאו מ„תל־חי" (לפי החלטת האסיפה הכללית או לפי דרישת באכוח המרכז, שאושרה אחרי־כן

---

*) בשנה הראשונה נתמנה ועד על־ידי באכוח המרכז (י. אלטשולר).

**) בתחילה היה משתתף בהנהלת העניינים לפי יפוי־כוח ממרכז „החלוץ", אולם במשך הזמן הונהג שבאכוח המרכז נבחר אף הוא באסיפת חברים כללית. חברי מרכז „החלוץ" ב„תל־חי" נתחלפו פעמים אחדות.

***) התקנות מובאות כאן מפי יעל פלוטניצקי.



הטראקטורים ב„תלחי"

על־ידי אסיפה כללית) גם מחמת ספק בנאמנותם החלוצית או חשד מסויים וגם על מעשי־חתירה והפרת משמעת. על רקע זה של הוצאת חברים מ„תל־חי" נתלקח גם סכסוך חריף בהיקף הסתדרותי. ולא יהיה בדברים משום הפרזה כלל וכלל אם נגיד כי הורתו ולידתו של הפרוד ב„החלוץ" היו ב„תל־חי". הסכסוך האָמור נפל בקיץ 1923. הגורם הראשון לדבר היה ראש פלוגת הטראקטוריסטים.

לאחר שה„ג'וינט" הבטיח לתת טראקטורים ל„תל־חי" פתח קורסים למכונאי־טראקטורים. הקבוצה שלחה לשם חברים ללמוד ולהתאָמן. ל„תל־חי" הובאו ששה טראקטורים: שלושה בשביל המשק ושלושה בשביל הסביבה. ראש פלוגת הטראקטוריסטים, מומחה במקצועו אך חלוץ מסופק, סירב להיות חבר שוה־זכויות וחובות ב„תל־חי". הוא דרש תנאי־עבודה נוחים יותר (לא־יותר מ־8 שעות עבודה), וגם משכורת. הוא לעג לחברים המסכימים לחיות חיים דלים ועלובים בקבוצה ולאכול מ„הדוד הכללי". סביבו התלקטו חברים־מספר מהבלתי־מרוצים ומרי־הנפש והוא נעשה ראש ומנהיג לטוענים נגד סדרי הקבוצה. כשהגיעו אליהם ידיעות על חילוקי־הדעות שהיו בפלאָגות האָפרילי בענין קבוצה ומושב־עובדים — ונמצא גם מי שדאָג לנפח את מידת המחלוקת בנקודה זו — התחילו טוענים שהם נגד קבוצה גדולה, ואין איש יכול לחייב אותם לכך. אל ה„מושב'ניקים" כפי שהם קראו לעצמם, נצטרף גם ליב שפירא*) וכולם יחד התחילו מטפסים עצה כיצד לתפוס את הנהלת „תל־חי" בידיהם. אולם כשנוכחו שאין להם סיכויים למשוך אל מחנם מספר ניכר של חברי הקבוצה, אָחזו באמצעים אחרים. הם שלחו מכתב־מלשינות אל ה„ג'וינט", כי ב„תל־חי" נתאַספו קומוניסטים שאינם דואגים כלל להתיישבות, ו„כסף יהודים יאבד כאן", וכו. הדבר נודע כעבור זמן קצר: כשבא ז. וולקומירסקי אל משרד ה„ג'וינט" במוסקוה לקבל כסף על־חשבון ההלואה ארוכת־המועד שהובטחה ל„תל־חי" נפגש שם, לתמהונו הרב, בקרירות ואפילו „בפנים חמוצות". לא אָרכו הימים ואנשי ה„ג'וינט" גילו את אָזנם של ז. וולקומירסקי וד. פינס שהם נפגשו ממכתב המוסר על חיכוכים ומדנים ב„תל־חי". גם הראו להם את גוף המכתב. כשחזר וולקומירסקי ל„תל־חי" כינס מיד אסיפה כללית של החברים וניסח את השאלה בנוסחה קצרה ופסקנית: „יש כאן בקרבנו מלשינים ובוגדים. האפשר לעבור על זאת בשתיקה ולתת להם להימצא בתוכנו?" הוטלה סערת־רוחות גדולה. אחרי ויכוח משולהב, החליטה האסיפה הכללית להוציא אחד־עשר חברים מ„תל־חי". המוצאים הסתמכו על דעתם

*) ראה לעיל עמוד 209.

ומכתביהם של חברי המרכז שהתנגדו להחלטות אַפריל וטענו כי אין כל רשות לאסיפה לקבל החלטה על הוצאתם, ובפרט אין זכות הצבעה ב„שאלה פנימית זו של הקבוצה" לחברי „החלוץ" שאינם חברי הקבוצה. אחד־עשר המוצאים הודיעו שהם לא ייכנעו להחלטה והם הגישו קובלנה אל מרכז „החלוץ". (אחדים מהם הודיעו שאם לא יצליחו להשיג את מבוקשם במרכז, יפנו לעזרת „מוסדות אחרים" חזקים הרבה יותר שיש להם שליטה גם על המרכז...). ענין „תל־חי" הובא לפני ישיבת המליאה של המרכז שהיתה באַבגוסט 1923. המליאה מסרה אַתראַה לשניאורסון שלא יוסיף ב„מכתביו הפרטיים" להרוס את „תל־חי", וההחליטה לשלוח משלחת לקרים (ב. זאַסט וד. פינס) לברר את הענינים במקום. חברי המשלחת עשו ב„תל־חי" ימים אחדים, חקרו ודרשו, השתתפו באסיפות כלליות של הקבוצה והביאו את מסקנותיהם אל מליאַת המרכז בספטמבר. ישיבה זו החליטה כמה החלטות לסידור הענינים ב„תל־חי" ולהרגעת הרוחות בה, והרחיקה את שניאורסון (אחד הגורמים העיקריים למבוכה ב„תל־חי") מעבודה במרכז עד בירור הענין במועצה של „החלוץ". במליאַה זו נתפלגה ההסתדרות לשנים. המוצאים נשארו ב„תל־חי", היו „אוכלים ואינם עושים" אך מרעילים בה את האוירה. כך נמשך הדבר חדשים אחדים. באַפריל 1924 עלו המוצאים לאדמת אחוזה טאטארית סמוך לתחנת טאגאנאש אשר שם נוסדה, על־ידי מחוללי־הפרוד, הקבוצה „מ ש מ ר".

הפרוד ב„החלוץ"

אתרַאה לשניאורסון על־ידי המרכז באַבגוסט 1923. — החלטת מליאת המרכז בספטמבר על הפסקת עבודתו של שניאורסון עד בירור הענין במועצה מורחבת. — השתתפות ד. בן־גוריון ו. קופלוביץ בבירור המצב

מליאַת המרכז באַבגוסט 1923 נתכנסה אמנם במועד שנקבע לה ב„פלאַנום האַפריל", אולם היא נקראה בלי הכנה מוקדמת. היה ברור כי בעוד זמן־מה יהיה צורך לכנס שוב את המרכז (לרגל בוֹאָם של חברים מארץ־ישראל אל התערוכה החקלאית הכל־רוסית*); לרגל אישור תקנונו של „החלוץ"**); לרגל עניני „תל־חי" ואותות הפרוד), והישיבה טיפלה בעיקר בידיעות שהגיעו מ„ת ל־ח י" ובמצב הפנימי במרכז ושמעה הרצאה קצרה על „ה ח ל ו ץ ה צ ע י ר", שהתחיל אז להתפתח ביחוד ברוסיה הלבנה.

המצב הפנימי במרכז הורע בחדשים האחרונים מאד. אחד מבין החברים שהתנגדו להחלטות אַפריל לא הסתפק בויכוח רעיוני באסיפות ובשיחות אלא הפגין במעשים אחדים שלו שאין הוא מוכן לקיים שום החלטה מעשית המתקבלת במרכז (בשאלות הכשרה, עליה, ארגון וכו'), אם היא איננה לפי רוחו. במקרים אלה היה שולח מכתבים מיוחדים (ולעתים גם טלגרמות) כדי להנחות את החברים „בדרך הנכונה". כך עשה בענין עלית חברי הגדוד היארצאַי ובמקרים אחדים של סידור חברים להכשרה (היה שולח חברים לקרים ולמקומות אחרים למעלה מן המיכסה שנקבעה) וכך עשה לגבי המצב הפנימי ב„תל־חי". הוא קיבל תחת חסותו את עובדי הטראקטורים ואת הנוטים אחריהם, שלח להם מכתבים לא להיכנע

---

*) אם יבואו באי־כוח הסתדרות העובדים אל התערוכה או לא ומי ומי הבאים — לא היה ידוע למרכז „החלוץ" עד הרגע האחרון.

**) התקנון אושר עם נעילת המליאה.

להחלטות האסיפה הכללית ולהוראות חבר המרכז שנמצא במקום ועודד אותם בפעולה־החתירה שלהם *).

ישיבת המרכז באַבגוסט — שהשתתפו בה: ש. אהרונוב, י. אַלטשולר, ז. וולקומירסקי, ב. ואַסט, ז. יאַבזריכין, ד. פינס וש. שניאורסון — החליטה למסור אַת רַאַה לשניאורסון על שהתערב בלי כל רשות בעניני ההכשרה בקרים וגרם להגברת המדנים וסערת־הרוחות ב„תל־חי". „אם שניאורסון יוסיף ללכת בדרך זו של יצירת „מרכז בתוך מרכז" יאלץ מרכז „החלוץ" לאחוז נגדו באמצעים מיוחדים עד שהענין יובא לפני ועידה או מועצה מורחבת" **). עם זאת החליטה הישיבה לשלוח משלחת (ב. ואַסט וד. פינס) שתחקור את המצב העניינים ב„תל־חי" ותביא את מסקנותיה לפני ישיבת המרכז הקרובה.

יתר החלטות המליאה:

I. ע ל י ה: יש לשלוח את החברים... אַל... ואַל... כדי לסַדר את עליתם של החלוצים שנתרפזו שם וכדי לברר את אפשרויות העליה להבא. יש לפנות אַל „החלוץ" העולמי בדרישה להקציב סכומים כדי להעלות את הקבוצות שנתאַשרו לעליה וכן פלוגת חברים ראשונה מ„תל־חי". על מרכז „החלוץ" לדאוג לארגון ועדה לעניני העליה העובדת ליד המשרד הארצישראלי הכללי אשר בה יוכל „החלוץ" להשתתף.

II. ה ע ב ו ד ה ה ק ר ו ב ה ב ה כ ש ר ה: יש לאַרגן במשקים החלוציים עבודות־עזר שונות כדי שהחברים יוכלו במשך החורף להישאר במשקים ולנצל את הזמן לשם הכשרה. החברים העוזבים לקראת החורף את המשקים החקלאיים בגלל צמצום מספר העובדים אינם צריכים בשום אופן לעבור להכשרה בענף תעשיתי־טכני; הם צריכים להישלח בתור הראשון אל המשקים החקלאיים שיהיו זקוקים לחברים חדשים. (ה ע ר ה: אין סעיף זה חל על החברים שלא מצאו את מקומם בחקלאות אחרי זמן־עבודה מסויים). על המרכז והלשכה הראשית להציע

---

*) במאי אותה שנה פרץ סכסוך בלשכה הראשית בקיוב בין מ. וארלינסקי וש. שניאורסון. הסכסוך עמד ללבוש צורה חמורה ולהזיק לעניני „החלוץ". המרכז בהסכמת הצדדים קבע משפט־חברים (ב. ואַסט, ז. יאַבזריכין וד. פינס) שבירר את הענין לכל צדדיו יפסק: לתת חופשה למ. וארלינסקי לשלושה חדשים; לנוף בוארלינסקי ושניאורסון על אשר נתנו במעשיהם יסוד לערער את סמכות המרכז בעיני החברים.

**) אתרַאה זו נרשמה בפרוטוקול של הישיבה אך לא נכללה בהחלטות המליאה שנשלחו לסניפים ולא נתפרסמה בעלוני־הידיעות של המרכז.

לחברים להשתמש בעונת החורף בקורסים חקלאיים שונים. לקראת החורף יש לרכז מאמצים נוספים לסידור חברים בבתי־מלאכה וחרושת (יחידים וקבוצות). על המרכז לברר מה הם המקצועות וענפי העבודה הדרושים ונחוצים בארץ־ישראל בשעה זו ובעתיד הקרוב ולעבד על סמך הידיעות הללו תכנית מפורטת לפעולת ההכשרה. בשים לב למיעוט האמצעים הכספיים אשר ברשותנו עלינו להקים בתור הראשון מוסדות הכשרה שיש להם סיכויים לעבודה נורמאלית בלי גרעון. הועדים המקומיים צריכים להגיש מיד למרכז וללשכה הראשית תכניות ותקציבים מפורטים לנקודות־הכשרה שאפשר לייסד אצלם. הישיבה מדגישה כי יש צורך למהר ליפתוח בית־מלאכה במוסקוה. חברי המרכז הנמצאים במשקי־הכשרה צריכים להימנע מ מ י נ ו י ועדים ולאַפשר לקבוצות לבחור את הועדים באסיפה כללית.

III. „ה ח ל ו ץ ה צ ע י ר": הישיבה הפלאַנארית מדגישה כי הפעולה להעמלת הנוער הולכת ומתרחבת והיא זוקפת זאת גם לזכות עבודתו של „החלוץ". הסניפים המקומיים צריכים לסייע בעבודת־ההכשרה של „החלוץ הצעיר" המתאַרגנת ביזמתו ולהעמיד לשירותה של הפעולה הזאת כמה מדריכים. שליחת חברי „החלוץ הצעיר" למוסדות ההכשרה של „החלוץ" צריכה להעשות באופן שהיא לא תזיק לתכנית הכללית של המוסדות. סניפי „החלוץ" קובעים חבר אחד (מוטב מבין חברי הועד) למנהל את העבודה החלוצית בקרב האגודות הקיימות של „החלוץ הצעיר". בתכנית להכשרה חברתית־תרבותית צריך המרכז לכלול את עניני החנוך של „החלוץ הצעיר" *).

IV. ה ס ת ד ר ו ת: משרד המרכז צריך לגשת מיד להגשמת החלטות הפלאַנום האַפרילי על הבנין ההסתדרותי. באפשרות הראשונה יש להוציא קובץ מאמרים והוראות בשאלות הארגון. יש לסדר את העבודה במרכז באופן שחבריו יוכלו מזמן לזמן לבקר לפחות בסניפים החשובים ביותר. במקרה שאין חבר המרכז משתתף השתתפות פעילה במילוי התפקיד שהוטל עליו או שהוא עוזב את המקום שנקבע לעבודתו, אין הוא רשאי במשך זמן העדרו למלא תפקיד של חבר המרכז. על המרכז לקבוע רשימה של חברים חדשים שיש למשכם לעבודה הסתדרותית ומשקית ולאַמנם בה. תשומת־לב מיוחדת יש להקדיש להכשרת ח ב ר ו ת

---

*) רוב החברים במרכז „החלוץ" התייחסו אז אל „החלוץ הצעיר" כאל עובדה קיימת אך לא רצו ליטול על עצמם שום יזמה ואחריות להרחבת פעולתו. דעתם היתה, כי בחינך הנוער החלוצי בגיל צעיר יותר מושב שיטפלו ארגוני הנוער הקיימים ברוסיה.

וּלהצעדתן לעבודה ארגונית וּלהדרכה *). את סביבת יאָקאטאָרינוסלאב יש לכלול בגליל תארקוב. פודוליה מהוה גליל אחד; מקום מושבו של הועד הגלילי — ויניצה. בלי רשות המרכז אסור לכנס שום ועידה או מועצה ב„החלוץ", שבה משתתפים חברים יותר מאשר משני סניפים. מדריכים גליליים שאינם חברי ועד גלילי טעונים אישורו של המרכז (או הלשכה הראשית). מרכז „החלוץ" ברוסיה לא יוכל לשאת באחריות לפעולתו הפוליטית של המרכז העולמי הקשורה בהסתדרות הציונית**).

*

כעבור חודש — בספטמבר 1923 — הובלט הצורך בפגישה דחופה של חברי המרכז. קו־הפרוד ב„החלוץ", אשר קטביו היו „תל־חי" וקיוב (מקום עבודתו של שניאורסון), נשתרבב ונתעבה. שניאורסון לא שעה אל האַתראָה שנמסרה לו בישיבת המרכז באַבגוסט והודיע בגלוי שאיש לא יוכל להכריח אותו למנוע תמיכה מחברים הלוחמים לטהרת „החלוץ" ***).

ד. בן־גוריון וי. קופלוביץ (שהגיעו באותם הימים למוסקוה) הוזמנו על־ידי המרכז להשתתף במליאַת ספטמבר ובבירור חילוקי־הדעות בהסתדרות ****).

---

*) כמה חברות, שניתנה להן אפשרות לקחת חלק אחראי בעבודה החלוצית, הצטיינו בשנים הבאות בפעולתן הארגונית והתרבותית.

**) סעיף זה שימש נשק בידי המיעוט להרעיש עולמות, ש„החלוץ" הרוסי הלאַגאלי מתנכר ומתכחש ל„החלוץ" העולמי וּלהסתדרות הציונית העולמית.

***) כל מי שהמרה את פי מנהלי „תל־חי" ובעט בסדרי הקבוצה זכה לתואר „לוחם לטהרת „החלוץ"...

****) ד. בן־גוריון כתב במכתבו המפורט הראשון ממוסקוה:

„עכשיו למצב הפנימי ב„החלוץ". כאן אני עובר לפרשה מכוערה ומעציבה. יש שני זרמים ב„החלוץ": זרם „הקבוצה הגדולה" וזרם „מושב עובדים". הראשונים הם בעד בנין ארץ־ישראל על יסודות קולקטיביים. האחרונים — בעד בנין ארץ־ישראל על יסודות אינדיבידואליים. הנפקא מיניה היא בדבר בנין משק „תל־חי". סביב שאלה זו התלקחה במרכז „החלוץ" מלחמה קשה. מובן מאליו שבשורש המלחמה מונחים ניגודים מפלגתיים והמלחמה קיבלה צורה שלא היתה יהועה בארץ־ישראל גם בימי החיכוכים המפלגתיים הכי־חדים וחריפים. בינתיים הולך המשק ב„תל־חי" ונהרס. מוציאים אנשים, חותרים, מפריעים לעבוד. מגיעים הדברים עד כדי איומים להלשין. שולחים משלחת מטעם המרכז לברר את הענינים ב„תל־חי" והצדדים שהיו שנידם מיוצגים במשלחת עשה כל אחד את ההיפך ממה שרצה חברו והענינים הסתבכו עוד יותר. הד־

לפי עצת ד. בן־גוריון, נקבעה על־ידי המרכז ועדה בת שנים (ז. וולקומירסקי ודן פינס) שעליה לעשות יחד אתו נסיון להשלים בין שני הזרמים אשר במרכז. המיעוט במרכז התעקש והודיע, כי לא יוכל להסכים לשום סידורים כל עוד לא בוטלו החלטות הפלאֶנום האפרילי וכל עוד לא הוחזרו החברים שהוצאו מ„תל־חי". הרוב הסכים למסור את ההכרעה בשאלות העקרוניות לועידה או מועצה מורחבת של „החלוץ", שתתכנס באפשרות ראשונה, ובינתיים מן ההכרח הוא שהמיעוט יציית להחלטות המתקבלות ברוב דעות וינער את חצנו מהחותרים תחת „תל־חי" וממפלגי „החלוץ". המשלחת מארץ־ישראל היתה זהירה מאד בהבעת דעה, ומתוך רצון לאַחות באיזה אופן שהוא את הקרעים, ביקשה להפיג את החריפות העקרונית של חילוקי־הדעות ולהציע הצעות־פשרה. הצעות המשלחת בחתימת ד. בן־גוריון (בשם הועד הפועל של ההסתדרות) וי. קופלוביץ (בשם המרכז העולמי של „החלוץ") נמסרו לשני הצדדים. רוב המרכז לבו לא היה שלם עם ההצעות האלה, אבל הוא קיבל אותן והתחייב לקיימן. לא כן המיעוט. ב. וַאסט, חבר המשלחת ל„תל־חי", לא הכחיש בישיבה זו שפלוגת עובדי הטראקטורים היתה מקבלת „מכתבים פרטיים" מש. שניאורסון, אולם את ענין ההלשנה ניסה לטשטש ואמר שהוא שמע זאת אמנם מפי חברים אחדים, אבל לא עלה בידו להעמיד את הדברים על דיוקם. הוא האשים את חברי המרכז י. אלטשולר וז. וולקומירסקי בהשרַאת אוירה של „צ'אַקא" ב„תל־חי", והם אשמים, איפוא, במקרים החולניים שקרו בקבוצה. שניאורסון לא נטה לשום פשרות ואיים בפילוג „החלוץ". אותות רבים בישיבה ואחריה העידו כי המיעוט בא אל הפלאֶנום בספטמבר כשמאחוריו כבר היתה תלויה קופת הפירוד. שעות אחדות אחרי נעילת המליאה כבר היה ועד מרכזי ל„החלוץ" השני, שקרא לעצמו

הדברים הגיע לקיבוצי „החלוץ" האחרים, נשלחו מכתבים מחברי המרכז לצד זה ולצד שכנגד. שמע הדברים הגיע, כמובן, גם לחוגים התומכים ב„החלוץ".

והנה עכשיו יושב מרכז „החלוץ" זה היום הרביעי ו„מכפם לבנים". האשמות הדדיות וזלזולים, השחות וקטרוגים. נסיתי לדבר אתם רכות וקשות. נסיתי להכניס אותם בהכנת המצב הקשה של הפועל העברי בארץ והאַחריות הרבה הרובצת על „החלוץ" ברוסיה בתור מרכז הפעולה היחיד בתנאים של רוסיה הנוכחית. בעצם, כל חברי המרכז בלי הבדל זרם ומפלגה דם צעירים מסורים וגאמנים. ביניהם גם אחדים המוכשרים לפעולה ובעלי־מרץ. אולם שקעו כל כך בביצות הסכסוכים עד שהאוזן נאטמה ועד עכשיו לא הצלחתי להביא את הענין לידי גמר. הששתי שהם ישבו עוד יום־יומיים ללא תיעלת" — — —

„החלוץ הלאומי־עמלני". הוא המריץ את פילוג ההסתדרות על־ידי הפצת הומר מלא עלילות ובדותות על המרכז וחבריו הבודדים ושליחת שליחים ומדריכים על־פני הסניפים ובפיהם בשורת ההתבדלות מהקומוניסטים שב„החלוץ"...

החלטות מליאת המרכז בספטמבר 1923

„ה ס ת ד ר ו ת: מליאת המרכז קובעת כי העבודה הארגונית בששת השבועות האחרונים סבלה, ביחוד בלשכה הראשית בקיוב, בגלל המצב הפנימי שנוצר במרכז. הישיבה מדגישה את חשיבות הלאַגאליזציה, פרי מאמציו של משרד המרכז, ומציעה לאחוז בכל האמצעים על מנת לרשום את תקנון „החלוץ" באוקראינה ובמקומות אחרים *). המרכז יערוך בזמן הקרוב מפקד כללי של חברי „החלוץ" בס.ס.ס.ר. המרכז צריך לקיים את החלטת הפלאַנום הקודם על ביקור חברי המרכז בסניפים החשובים ביותר במשך החדשיים הקרובים. הפלאַנום ממלא את ידי משרד המרכז לגייס את החברים הנחוצים לעבודה הסתדרותית. הישיבה מדגישה את החשיבות של הפצת חומר על הפעולה הארגונית והתרבותית, על המצב ב„החלוץ" ועל תנועת הפועלים בארץ־ישראל. משרד המרכז צריך לברר את השאלה על הוצאת עתון מודפס של „החלוץ" ולקבוע את העורך האחראי של העתון. הפלאַנום מטיל על משרד המרכז לכנס בינואר 1924 מועצה רחבה של ההסתדרות בהשתתפות באי־כוח הגלילים והסניפים המונים לא פחות מ־50 חברים וכן של המשקים החשובים ביותר. על המרכז ללוות את הסכומים הנחוצים לו להוצאות ארגוניות, וביחוד להפצת חומר ולביקור במקומות.

לאחר שמליאת המרכז עיינה בעובדות ובנתונים המאשרים את פעולתו האנטי־הסתדרותית של שמואל שניאורסון, שהיתה מכוונת להנמיך את ערך המרכז, שהחמירה את המצב הפנימי ב„תל־חי" והשפילה את חברי המרכז בעיני כל ההסתדרות — היא מחליטה, בשים לב לאתראה שנמסרה לו בישיבת המרכז הקודמת: להרחיק את שניאורסון מעבודה במרכז עד המועצה הקרובה (או פלאַנום רחב) אשר תכריע בשאלת עבודתו של שניאורסון כחבר מרכז „החלוץ".

ה כ ש ר ה: הישיבה מדגישה, כי לעבודה במשקים ובסדנות של „החלוץ" יכולים להישלח כל חברי ההסתדרות חוץ מאלה שמתנגדים באופן אקטיבי לצורת־החיים הקיימת במשק שאליו הם נשלחים **).

---

*) המיעוט במרכז הצביע נגד הסעיף הזה.

**) סעיף זה נתקבל לפי הצעת בן־גוריון וכוונתו היתה להבהיר את הסעיף י"ג הנוגע של החלטת הפלאַנום האַפּרילי בשאלת ההכשרה.

לאחר שהישיבה שמעה את הדו"ח של החברים שעבדו בקרים ושל המשלחת שיצאה לשם ואת הויכוחים סביב הדינים וחשבונות, היא מביעה את התמרמרותה על הפצת השמועות והדיבה על „תל-חי" שהתכוונו להשפיל את ערך המרכז ולחתור תחת השיטה החלוצית בהכשרה ובהסתדרות. הפלאַנום מציין, כי בחיי הקבוצה נראים צדדים שליליים אחדים, אך המשטר המשקי-האדמיניסטראטיבי בכללו נכון וחברי המרכז שעבדו בקרים מילאו בדרך כלל אחרי הוראות המרכז. המצב הקיים ב„תל-חי" אי-אפשר שיימשך. הפלאַנום מחליט: להסביר לכל החברים שאינם רוצים לעבוד ב„תל-חי", כי המרכז מרשה להם לעזוב את המשק והוא לוקח על עצמו לסדרם במקומות אחרים; לפנות אל כל החברים הנמצאים כיום ב„תל-חי" והמסכימים לכיוון היסודי של המשק בהצעה להישאר ולעבוד ב„תל-חי" גם להבא*).

הישיבה הפלאַנארית מוחה על התנהגותם של העובדים בטראקטורים ומחליטה: א) פלוגת הטראקטורים בהרכבה של עכשיו אינה יכולה להיחשב מוסד-הכשרה חלוצי; ב) זאפס ומאקנוואַצקי מוצאים מן „החלוץ"; ג) טראכטנברג יוכל להישאר חבר ההסתדרות בתנאי שיעזוב את פלוגת הטראקטורים.

המרכז מדגיש, כי יש לגשת מיד לחפירת באר ארטאַזאנית ב„תל-חי". על הקבוצה להשיג את האמצעים הדרושים לכך, בסיוע של המרכז.

במשך השבועיים הקרובים יש לשלוח ל„מעין" 8 חברים, ברובם מומחים.

לשם הרחבת בית-המלאכה במוסקוה וסידור עבודות-בנין מחייב הפלאַנום את הועד המוסקואי של „החלוץ" למצוא את האמצעים הכספיים הנחוצים וממלא את ידי משרד-המרכז לבוא לעזרתו בסכום של 100 אדומים".

*

אוירת המחלוקת והפילוג ששררה במרכז „החלוץ" ובהסתדרות כולה לא איפשרה לסדר קבלת-פנים ראויה לשליחי הסתדרות-העובדים ומרכז „החלוץ" העולמי (ד. בן-גוריון, מ. רוטברג, י. קופלוביץ), שבאו לתערוכה החקלאית במוסקוה. האוירה הזאת עשתה, כמובן, רושם קשה מאד על האורחים.

---

*) פניה זו היתה מכוונת אל חברים אחדים מנאמני „הקבוצה הגדולה" שהתנגדו להוצאת כל 11 החברים מ„תל-חי".

המשלחת מארץ־ישראל לתערוכה החקלאית במוסקוה

חג לצבור היהודי ברוסיה. — הביתן הארצישראלי והמוצגים. — המוני מבקרים ורשמיהם. — פעולת ד. בן־גוריון ברוסיה. — פעולתו בחוץ־לארץ למען העליה מרוסיה. — שאלת רוסיה במועצה השלישית של הסתדרות־העובדים בארץ

בואה של המשלחת מארץ־ישראל לתערוכה החקלאית הכל־רוסית הראשונה במוסקוה, באבגוסט 1923, היה מאורע בחיי „החלוץ" ובחיי הצבור היהודי ברוסיה בכלל. מיד לאחר שפורסם בעתונים על ארגון התערוכה שבה תשתתפנה גם ארצות חוץ, פנה מרכז „החלוץ" במכתב אל הועד הפועל של הסתדרות העובדים בארץ (באמצעות המרכז העולמי), והעיר את לבו על חשיבות השתתפותה של ארץ־ישראל, ובפרט של המשקים העובדים, בתערוכה זו. תשובה על המכתב הזה לא הגיעה. ורק זמן־מה סמוך ליום פתיחת התערוכה נודע למרכז „החלוץ" במוסקוה, מתוך מכתב פרטי, כי שליחי ההסתדרות יצאו למוסקוה ואתם מטען של תנובה ממשקי היהודים בארץ — מוצגים לתערוכה. חרד הלב: היתנו לחברים להיכנס ולהכניס מזימרת הארץ? האם לא יביישו המוצגים המעטים אשר באמתחתם את החקלאי היהודי בארץ־ישראל? הנוכל להיפגש אתם בגלוי ולברר את שאלות ארץ־ישראל ולקבוע קשרים להבא? ומה יהיה יחסם אל העניינים הפנימיים שלנו?

לאחר שה„עמעס" פירסם שני מכתבים מארץ־ישראל, שבו הודיע כי „האדון בן־גוריון" יצא מארץ־ישראל למוסקוה „לרמות את העולם" וכו' — גדל החשש שהיאֶבסקציה תעשה כל מה שבידה כדי למנוע את בוא המשלחת מארץ־ישראל. [ואמנם אחרי־כן נודע לנו, כי מצד אנשי היאֶבסקציה היה לחץ גדול. הם דרשו לא להתיר את הכניסה לחברי המשלחת, ובפרט לבן־גוריון, אלא שמנהל התערוכה, אברהם בראגין, שהיה אז מן המקורבים לשלטון, הצליח לשבור את התנגדות היאֶבסקציה — ונשלחה טלגרמה על התרת הכניסה. המשא ומתן בענין זה נמשך ימים אחדים]. משראו חברי „החלוץ" כי רוב הביתנים בתערוכה כבר מוכנים ופתוחים והשליחים מארץ־ישראל אינם, סברו כי אֶפסה תקוה לקבל דרישת־שלום חיה מהפועל העברי בארץ. לשמחת כולנו, טעינו. ד. בן־גוריון בא ראשון. אחריו הגיעו גם מאיר דיזנגוף ויהודה קופלוביץ. הם הביאו אתם חומר לא

רק לתערוכה בלבד, אלא העניקו לנו גם מזון רוחני — עתונים וספרים אשר רק את שמעם שמענו ואותם לא ראינו*). בן־גוריון טרח והדפיס לפני בואו לרוסיה חוברת מיוחדת בשפה הרוסית על „תנועת־הפועלים בארץ־ישראל". החוברת נכתבה ונדפסה בחפזון, הרוסית שבה היתה לקויה, נפלו גם טעויות־דפוס, אבל החברים התנפלו עליה כעל בכורה בטרם קיץ, ולרבים מהם שימשה „אורים ותומים". אלא שמספר הטופסים של החוברת היה מועט (הם הלכו לאיבוד בקושטא לרגל משגה באריזת החפצים) ומקומות רבים שדרשו את החוברת נשארו מקופחים**).

שום קשיים לא נעשו לחברי המשלחת לא באודיסה ולא במוסקוה. אדרבא, בכל משרד ממשלתי נפגשו בסבר־פנים יפה והפקידים היהודים (בועד התערוכה, בלשכת הדירות, במחלקת הפספורטים וכו') גילו התענינות רבה בשאלות ארץ־ישראל, שאלו לפרטים ובן־גוריון לא התעצל והרצה לפניהם ממש הרצאות על המצב בארץ ועל הפועל העברי בה.

למוצגים הארצישראליים הוקצה מקום בביתן המיועד לעמי המזרח (שטח של 5×5 מטרים מרובעים), בשכנות עם פרס ומאנג'וריה. המוצגים הארצישראליים שהגיעו למוסקוה — החיטה, הדבש, השמן והפירות — עשו רושם על כל רואָם. יהודים זקנים וצעירים, ציונים ולא־ציונים, הסתכלו בצנצנות ובשבלים, רצו למשש אותם בידיהם, להריח, לספוג את אוירה ושמשה של ארץ־ישראל.

הצלחת הביתן הארצישראלי — שעליו התנופפו שני דגלים: אדום ועליו כתובת עברית: „ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל", ותכול־לבן ועליו כתובת: „ארץ־ישראל" — היתה למעלה מכפי שאפשר היה לשער.

---

*) י. קופלוביץ הביא ספרות ארצישראלית רבה: עקד מלא של „קונטרס", „אדמה", קובץ „אחדות העבודה", כמה כרכים של „הפועל הצעיר", „פנקס", עקד מלא של „מחינו", „ארץ־ישראל" של בן־צבי ובן־גוריון (באידיש), דינים וחשבונות מועידות, דו"ח של הועד הלאומי, של קרן היסוד, דו"ח של ההנהלה הציונית לקונגרס, דו"ח של משלחת פועלי־ציון, „בדרך" של י. וילקנסקי, „מושב עובדים" של א. יפה, „חיי יוסף טרומפלדור", ועוד. החומר הרב הועתק וגם תורגם לרוסית ולאידיש ונשלח למקומות.

יהודה קופלוביץ קיבל רשות־כניסה לרוסיה ככאב־כוח גדוד־העבודה ע"ש י. טרומפלדור כדי לראות את התערוכה ולבקר את מצב המשקים החקלאיים הממשלתיים.

**) לפי בקשתנו כתב בן־גוריון כהמשך לחוברת מאמר על „תנועת־הפועלים החקלאית בארץ־ישראל" אולם לא הספיק לכתוב אלא פרק אחד (נדפס בגליון הראשון של העתון הרוסי „החלוץ" שיצא ביולי 1924).

המוצגים המעטים אך הנאים שהיו בו הרגינו את הלב והוסיפו כבוד ויקר לארץ־ישראל, לחקלאות שלה ולמאמצים החלוציים המושקעים בה. יום־יום היו באים מאות אנשים לראות את תנובת ארץ־ישראל ולשוחח עם השליחים*). בן־גוריון ורוטברג הסבירו והשיבו בלי־הפוגות. לעזרתם נתן מרכז „החלוץ" חברים אחדים, בעיקר סטודנטים הלומדים אגרונומיה, ואלה עסקו בקישוט הביתן ובסידור המוצגים ושימשו מורי־דרך ומסבירים**). אל הביתן היהודי (שסודר על־ידי המחלקה היהודית של הקומיסאריון לענייני הלאומים בהשתתפות „אורט") היו באים יהודים לשאול על המדור הארצישראלי. הפקידים היאָבסקים רגזו ונמנעו מתשובות אדיבות וברורות.

במכתב ששלח ד. בן־גוריון ממוסקוה לארץ־ישראל ניתן תיאור זה:

— — — „המבקרים הם אכרים, פועלים, אנשי־צבא, מתלמדים. הרוב המכריע — רוסים. מה שהפתיע אותנו הוא הרושם הגדול שהתערוכה עושה על הגויים דוקא. גולת־הכותרת היא החטה שלנו מתחנת־הנסיון של יק"א ובודשמן. התפעלות כזו לא ראיתי מעודי. אגב, ראיתי רק פה מה זה אכר ומה בשבילו שבולת יפה! האכרים מתחננים למסור לדם זרעונים אחדים למזכרת, להראות לבני־כפרם איזו חטה גדלה בארץ־ישראל וגם לנסות לזרוע אותה. לצערנו אין אנו יכולים למלא אחרי הדרישה הזאת, כי רק מעט זרעונים מהמינים השונים אתנו. גם שאר הפירות מרהיבים את עין המבקרים: התירס, הדורה, הפשתה וביחוד השקדים ותפוחי־הזהב. השזיפים הם כ„ילדי־פלא" בתערוכה. הפועלים והמתלמדים מתרשמים ביחוד ממציאת קומונות בארץ־ישראל. והרוב מהם מקיפים אותנו בשאלות כיצד ומתי נוסדו הקומונות ואם יש גם שלטון סוֹוֶאטי ואם אין הממשלה מפריעה לייסד קומונות.

אלה מהמבקרים הלא־יהודים שהיו גם בפאויליון היהודי מציינים את ההבדל העצום שבין שני המקומות. ואמנם הפאויליון היהודי עושה רושם מעליב בחוסר־הטעם וחוסר־הענין שבו, בדלות ובחיזרון של האכספונאטים. רואים, שהפאויליון סודר בלי קורטוב של אהבה והתענינות פנימית. רק באילו כפאם שד. כפי שהגיד לי מתאמצים עתה אנשי הפאויליון היהודי, מתוך קנאה בהצלחת תערוכתנו, להוסיף ולקשט ולהעשיר את הפאויליון.

על הרושם שתערוכתנו עושה על היהודים קשה למסור את הדברים כהויתם. כמה דמעות־גיל ראיתי בעיני המבקרים. נוהרים מבקרים לא רק ממוסקוה. במשך שבעת

---

*) בממוצע באו 2000 איש ליום. ביום א' באו למעלה מעשרת אלפים איש.

**) הצטיינו החברות שושנה גאלצינסקי וחנה וייצמאן.

הימים האלה כבר היו לנו אורחים מפטרוגרד (קבוצת תלמידים משיירי „החבר")*), מקיוב, מחרסון, מאודיסה, מעיירות קטנות ומהמושבות העבריות בפלך חרסון. קבוצה של אכרים ובני־אכרים ממושבות אלה, שהיו אצלנו לאחר שהיו בפאויליון היהודי, דיברו בחריקתד שניים על מסדר הפאויליון שעשו לשימצה את עבודת־האדמה של היהודים ברוסיה". — —

——באים יהודים, זקנים וזקנות, צעירים וצעירות מכל החוגים והמעמדות. אדוקים, פועלים, מי־שהיו ציונים, לא־ציונים, מתנגדים, קומוניסטים וחצאי־קומוניסטים. רק מעטים פוגשים את התערוכה באיבה — אבל אין אף אחד שיבוא אלינו ויצא מאתנו בחוסר־עניין ואדישות. — — פינת תערוכתנו היא מרכז תעמולה והתעניינות ארצישראלית. השומעים בולעים בצמאון ובהתלהבות את הביאורים והידיעות. הרבה שואלים על אפשרות העליה, מתעניינים ביחסי הערבים, הממשלה. קיום ה ה ס ת ד ר ו ת, בניה וערכה — הוא גילוי כמעט בשביל כולם. הרוב יודע קצת על־דבר המפלגות ולרבים קשה לתפוס את התפקיד של ההסתדרות. באו גם באי־כוח ה„איזאפטיה" ועתון התערוכה המיוחד „פטיצ'קא" ובא־כוח „רוסטא"*). האחרון התבונן בתשומת־לב מיוחדת לאכספונאטים ולדיאגראמות. אחד־כך היתה לו שיחה ארוכה אתי. מהשאלות שהציע לי ראיתי שהוא מתעניין בכובד־ראש ובהבנה רבה בתנועתנו" — — „הוא הבטיח שיפרסם סקירה בעתונות הרוסית. אך עד היום — זה היום הרביעי — לא הופיע שום דבר. ידוע לי, שיש התאמצות גדולה מצד היצבאקים להחניק את כל העניין הרב אשת תעריכתנו עוררה במוסקוה לאחר שלא הצליחו למנוע את בואנו ולאחר שנכובה משאלתם שתערוכתנו תעורר רק מנוד־ראש." —

„אתמול היתה האכספרטיזה של החטה ושאר התבואות. זו היתה שירת־הנצחון לחקלאות הארצישראלית. השתתפו באכספרטיזה 4 פרופסורים. אחד מהם — ואוילוב **), מנהל מחלקת הבוטאניקה השימושית בפטרוגראד, מגדולי המדע הרוסי, עבד שנים אחדות בקאליפורניה, עמד בקשרי־מכתבים עם אהרונסון ויודע היטב את ארץ־ישראל ושכנותיה. באיזו התפעלות ודבקות הוא ביאר לחבריו את המידות המצויינות והחשיבות של אחדים ממיני החטה שלנו שעינו לא ראתה כמותם, לדבריו, בשום מקום אחר." — — „חושש אני למסור לכם מצאנה זו שלא איבשל בסאנטימאנטאליות ולא אהיה כמפריז בעיניכם. דברי המומחים הוי כחיזמון לחקלאות הארצישראלית".

---

*) ראשי־תיבות: „סוכנות־טלגרף רוסית". זאת היתה אז סוכנות־המודיעין הרשמית של הסוֹוֹאטים. עתה פועלת „רוסטא" בתחומי ר.ס.פ.ס.ר. בלבד, והסוכנות המרכזית לכל ס.ס.ס.ר. היא „טאס".

**) כעבור שנים מספר ביקר בארץ־ישראל.

כשהכיר ד. בן־גוריון את התנאים המדיניים והכלכליים ברוסיה הסוֹאֶטית קבע תפקידים אחדים שאותם יש למלא בזמן הקרוב ביותר, כדי להציל את היהדות ברוסיה, ואת הדור הצעיר היהודי בפרט, מתהום הטמיעה והחדלון הפעורה לבלעו וכדי לאגור ברוסיה כוחות ואמצעים לעזרת ארץ־ישראל העובדת. את תכניותיו לא גילה אז ד. בן־גוריון לחברי מרכז „החלוץ", שהוא נפגש אתם במוסקוה. היה מורגש אז מצדו איזה דוֹק של אי־אֶמון כלפי „חברי מרכז „החלוץ" שהם צעירים נחמדים ומסורים, אבל אינם תופסים את המצב"*). היחס הזה התנקם אז בתפקידים אשר ד. בן־גוריון סימן לפניו. חברי מרכז „החלוץ" לא היו מרוצים שלבן־גוריון יש „סודות", ענינים שהוא מכסה אותם גם מהחברים אשר אין ברוסיה קרובים לו יותר מהם. ידענו שהוא נפגש עם אחדים מאנשי־שלומנו ועם עסקנים שונים, קומוניסטים ולא־קומוניסטים. ידענו שהוא מתכן איזו פעולה כללית, אבל פרטים לא סיפֵּר לנו. ורק לאחר שנסע נודעו לנו דברים נוספים על שלושת הענינים שהוא טיפל בהם (יותר נכון: בירר אותם): אפשרות של יסוד סניף לבנק הפועלים, כדי שעל־ידו יוכלו יהודי רוסיה להעביר כספים לארץ־ישראל; יסוד חברת מסחר רוסיה־ארץ־ישראל; מציאת־דרך אל דעת־הקהל של רוסיה הסוֹאֶטית כדי להכחיש את העלילות והשקרים על המפעל הציוני, אשר מפיצים אנשי־היֶאבסקציה וגרוריה, ולפרסם ידיעות־אמת על ארץ־ישראל והפועל העברי בה. כן ניסה בן־גוריון לייסד ברוסיה ועד לאֶגאלי למען ארץ־ישראל העובדת, בשלט „החלוץ" ופועלי־ציון שמאל, שבו יקחו חלק כל מפלגות־העבודה ו„החלוץ". אילו היה בן־גוריון גלוי־לב יותר עם חברי מרכז „החלוץ", ייתכן שהיה חוסך כוחות וזמן, היה מספיק אולי לעשות ברוסיה יותר מאשר עשה, ומי יודע, אולי היתה גם השפעתו גדולה יותר על שני הזרמים שהתרוצצו ב„החלוץ" והיה מונע — או דוחה לזמן־מה — את הפירוד. אז היה נדמה לכולנו, כי אין בן־גוריון מכיר ומעריך למדי את המוקשים והקשיים אשר בדרכו של „החלוץ" ברוסיה. „החלוץ" היה במידת יכלתו וקשריו המעטים חי את חיי הארץ, שׂם על כל פירור־ידיעה מבית־היוצר של תנועת הפועלים בארץ־ישראל, מתנכח ומדיין בבעיות המדיניות והכלכליות של הציונות, מכשיר את עצמו לעבודה ולחיי צבור בארץ ונושא ברמה את דגל ארץ־ישראל העברית העובדת ברחוב הקומוניזם הרוסי והיהודי. ובן־גוריון ייסר והוכיח אותנו ש„ארץ־ישראל העובדת הממשית החיה על כל סבלה, יצירתה, מלחמתה, כיבושיה, צרכיה ומחסוריה, כל המציאות המסובכה והמגוונת של תנועת הפועלים בארץ

*) ממכתבו הנ"ל.

הפכה אצלו [אצל „החלוץ"] לשאלה מופשטת, נוסחה ריקה, מחלוקת סכולאסטית". דברים אלה שהגיד לנו בהיותו ברוסיה, קראנו כעבור זמן־מה בחוברת „קונטרס"*) שנקלעה אלינו — ודאַב לבנו. כולנו הצטערנו על התרשמותו זו של בן־גוריון, שהיו לה, כמובן, אחרי־כן הדים בארץ ופי כמה הצטערנו על אשר לא היה סיפק בידי בן־גוריון לבקר בנקודות ההכשרה שלנו — ב„עמק" החלוצי — והמסקנות שלו הוסקו משיחות עם חברים אחדים ומראיית מספר עסקנים בשעת קלקלתם והתגודדותם **).

למיעוט שבמרכז „החלוץ" היו טענות נוספות: הוא לא היה מרוצה מעמדתו של בן־גוריון כלפי הלאַאַליזציה ותפקידי „החלוץ" במשטר הסוֹוַאטי, שבאה לידי ביטוי במכתבו אל החברים בארץ־ישראל: „החיוב שבאישור שקול כנגד הכל. בתנאי רוסיה שכל פעולה חיונית נחרבה ונחנקה וכל הצבוריות היהודית — מלבד הקומוניסטית, שהיא לגמרי חסרת־חיים והשפעה ושנואה ומבוזה ברחוב היהודי — הרוסה עד היסוד, הרי „החלוץ" יכול להיות לנקודה המרכזת את כל המרץ הציוני והמעוררת שוב את הפעולה הלאומית". — — — „בתנאים של עכשיו אין אורגן מחוץ ל„החלוץ" שיוכל לרכז את הפעולה הארצישראלית. בחוגים רבים, יהודיים וממשלתיים, יש אהדה רבה ל„החלוץ". אפשר להשיג אדמות ומשקים. אם כי ה„גזינט" עומד עכשיו לפני ליקוידאציה, יש גם עכשיו אפשרות להשיג אמצעים ל„החלוץ". החומר האנושי הנמצא — יודעים אנו כולנו — הוא מן המובחר. „החלוץ" יוכל פה בתקופה הקרובה לשמש מנוף מרכזי לכל עבודתנו ברוסיה. קיומו הוא צורך חיוני מוסרי לדור היהודי הצעיר". — — — „תנועה חזקה ורבת־השפעה של „החלוץ" היא, לדעתי, תנאי מוקדם לתחיה הצבורית והמוסרית של היהדות הרוסית. החומר והתנאים האוביאַקטיביים לתנועה זו ישנם ברוסיה, למרות הכל. חסרה ההדרכה". — — — „יש לי הכרה עמוקה וברורה שהשלטון הקיים ברוסיה אינו בן־חלוף. הוא לא יפול. אין מי שיפיל אותו. אין מי שיחריב אותו. אם טוב הוא ואם רע, אחת היא. שלטון אחר לא יהיה ברוסיה בתקופת השנים הקרובה. — — ואילת ופשע שאין דוגמתם יהיו הויתור והיאוש. אין הציונות יכולה ורשאית לוַתר ולהזניח את ההסברה הציונית ברוסיה הסוֹוַאטית,

---

*) „קונטרס" קס"ד.

**) אין ספק, כי הפגישה הראשונה שהיתה לבן־גוריון באודיסה, פגישה עם חלוץ אשר לא ידע על קיום ההסתדרות ושמע רק על משבר קשה וחוסר־עבודה בארץ — הטביעה את חותמה על כל קנקן רשמיו.

את ההסברה בחוגי השלטון הרוסי. פליטי הציונים הרוסים המשתתפים בחו"ל בתור ציונים בהסתה ונרגון והפצת דבות נגד רוסיה הסוֹאֶטית הם עוכרי היהדות הרוסית והציונות ברוסיה. אין סכנה גדולה ליהודי רוסיה ממפלת המשטר הנוכחי". — — „יתאחדו הפאסמאניקים עם המונארכיסטים והמיליוקובים, אבל אַל תיסחף הציונות בספקולאציה פלילית ואוילית זו. אין לציוני, כמובן, להיות חסיד רוסיה הסוֹאֶטית, אבל אַל ישתתף בקומפאניה של שקרים ודבות נגד, אם רוצה הוא להילחם בדיבות ובשקרים הנפוצים נגדנו ושוללים את אפשרות ההסברה והבראת היחס במדינה הראשונה במספר יהודיה." — — — „לא קל יהיה לשנות את יחס רוסיה לעבודת הציונות — אבל הדבר אינו מן הנמנעות. ומוכרחים לעשותו בכל האמצעים, כי היהדות הרוסית יכולה להיות שוב לכוח הבונה הראשי של ארץ־ישראל גם באוֹנה וגם בהוֹנה".

אחרי נעילת התערוכה במוסקוה — ב־20 באוקטובר — עזב ד. בן־גוריון את רוסיה, מבלי שהספיק, כאמור, להיות במשקי־ההכשרה החלוציים. לפני צאתו סוּדרה לכבודו מסיבת־פרידה, אבל רוב חברי מרכז „החלוץ" לא יכלו להשתתף בה, כי הרוחות היו נסערות מאד הן בגלל הפירוד והן בגלל המאסרים (שדה־לבן, קיוב, פאסטוב, ז'יטומיר, קונוטופ, ברדיצ'ב, חרסון, ריבינסק ועוד) וגירושים לאדמות־גזירה, שהיו אז בבחינת חידוש כלפי ציונים וחלוצים.

בן־גוריון יצא מרוסיה אזור־רצון לפעול למען „החלוץ" ולמען יהדות רוסיה בכללה. שאלת רוסיה עמדה לדיון במועצת ההסתדרות השלישית (י"ד — כ' טבת תרפ"ד).

החלטות מועצת ההסתדרות אומרות:

„המשלחת לתערוכה. א) המועצה שמעה ברצון את הדו"ח על דבר התערוכה החקלאית הארצישראלית במוסקוה, שסודרה על־ידי ההסתדרות והיא מאשרת את פעילת חברי המשלחת במוסקוה. המועצה מוסרת לועד הפועל להמשיך את המשא־ומתן עם הקואופרטיבים הרוסיים בדבר קשרי מסחר בין רוסיה וארץ־ישראל. ב) המועצה שמעה בשמחה את דבר אישור הסתדרות „החלוץ" על־ידי השלטון המועצתי והיא מציינת בהכרה את העזרה הניתנת ע"י ממשלת רוסיה לסידור משקי „החלוץ" והרחבתם. ג) המועצה מביעה את רצונה בשם פועלי ארץ־ישראל שממשלת רוסיה המועצתית המבטחת ליהודי ארצה אפשרות של התפתחות לאומית, כלכלית ומדינית במידה שוה את שאר עמי ריסיה, תסיר ותבטל את כל ההגבלות והמעצורים לפיתוח התרבות הלאומית של העם העברי בשפה העברית. ד) המועצה שולחת את ברכת פועלי ארץ־ישראל לחבריהם החלוצים ברוסיה שהצליחו לפרוץ את קיר הדיבות והעלילות שהוקם



הביתן הארצישראלי בתערוכה החקלאית הגדולה במוסקוה

(אבגוסט־ספטמבר 1923)

נגד שאיפת התחיה הלאומית והסוציאלית של העם העברי ע"י צוררי תנועת העבודה העברית הארצישראלית.

„ה ח ל ו ץ". — המועצה מגלה את דעתה כי שלמותה של ההסתדרות הכללית בארץ ובידולה של התנועה החלוצית בגולה מחייבים את אחדותה ושלמותה של הסתדרות „החלוץ" וכי חילוקי־דעות בתוך חוגי „החלוץ" בשאלת צורת המשק בארץ־ישראל אינם צריכים להביא לידי התפלגות והתברדות הסתדרותית. עם זאת מוצאה המועצה כי קביעת דעה מתוך ויכוחים בחו"ל אינה מבטיחה עדיין את הגשמת אותה הדעה בארץ וכי כל פירוד בשורות „החלוץ" עלול להכשיל את התנועה החלוצית בגולה ולהחליש את ההסתדרות בארץ".

פעולה מיוחדת עשה בן־גוריון בענין העליה. הוחל במשא ומתן עם הממשלה הרוסית, באמצעות משרד המושבות ומיניסטריון־החוץ בלונדון, בדבר עלית חמש מאות חלוצים מרוסיה [למרכז „החלוץ" נודע תחילה דבר המשא ומתן במקרה מתוך שיחה בקומיסאריון לעניני פנים*). כעבור זמן־מה קיבלנו על כך ידיעה גם מארץ־ישראל ומברלין]. בעיקר בעשתה פעולה להעלאת חברים שהיו מוכרחים לעזוב את רוסיה מטעמים פוליטיים (אסירים, גולים, נרדפים), כי בסוף 1923 הונהג פסק־דין חדש נגד ציונים: גירוש מתחומי רוסיה הסוֹאֶטית.

באי־כוח הממשלה הסוֹאֶטית שבאמצעותם התנהל המשא ומתן בחו"ל, הודיעו, כי ממשלתם מסכימה להתיר את יציאתם של 500 חלוצים בתנאי שהמועמדים לעליה יוצעו על־ידי „החלוץ", אולם מכל הענין הזה לא יצא כלום.

*

י. קופלוביץ נשאר ברוסיה גם אחרי סגירת התערוכה. הוא ביקר בעשרות סניפים ומשקים, השתתף בשתי מועצות גליליות (בקיוב ובויניצה), הרצה באסיפות ובחוגים, שוחח עם מאות יהודים, סיפר מחיי הפועל היהודי בארץ, עודד את רכי־הלבב. ראה את „החלוץ" ואת מרכז „החלוץ" בהתלבטותם ובהתאבקותם הקשה עם אויבים ומתנגדים, חי את חייו של הצעיר היהודי בעיירה הקטנה, הנבוך והמדוכדך מרעמי המהפכה הקומוניסטית וברקיה, למד ולימד. ולא־מעט נתזים של רפש ושופכין מקיתוניהם של הנפרדים פגעו בקופלוביץ על אשר נתן יד למרכז „החלוץ" הלאֶגאלי וראה בו את הנציג האמתי של התנועה החלוצית ברוסיה.

---

*) חברי מרכז „החלוץ" הזמני לקומיסאריון והוצע להם להמציא רשימת כל חברי ההסתדרות בכתוב בתקנון. כן נשאלו באותו מעמד, היש ל„החלוץ" כל כך הרבה אנשים שיוכל „לשחרר 500 חברים ולשלחם לארץ־ישראל". אגב שיחה נודע כי הקומיסאריון לעניני חוץ מתעניין בשאלה זו.

שתי הסתדרויות „החלוץ" ברוסיה

מלחמה חדית על הנפש והרכוש. — הגזק שבפירוד. — נימוקי היוצאים. — מספר החברים ונקודות־ההכשרה.

המלחמה בין שתי ההסתדרויות של „החלוץ" היתה נטושה בחריפות רבה. זאת היתה מלחמה על הנפש והרכוש ממש, מלחמה על כל נפש ב„החלוץ" ועל כל משק וסדנה, על כל סוס ופטיש. רבים ושונים היו גם אמצעי המלחמה. לא חסרו סילופים והליכת־רכיל ו„אֶדי־רעל" אישיים*).

בשעת הפירוד היו ב„החלוץ" למעלה מ־100 סניפים מאורגנים (מהם באוקראינה 65) שמנו כ־3000 איש [70% — חברים, 30% חברות]*), כ־15 סניפים של „החלוץ הצעיר" שמנו כ־220 חברים וחברות ו־65 נקודות־הכשרה. על ההרכב המפלגתי לא היו מספרים מדוייקים, אבל היה מקובל לחשוב, כי ב„החלוץ" לפני הפירוד היו: 30% חברי „צ.ס." והארגונים הקשורים בה, 20% חברי „צ.ע." והארגונים הקשורים בה, 40% בלתי־מפלגתיים שמאליים, 10% בלתי־מפלגתיים ימניים. מספרם של אלה שיצאו מן „החלוץ" אחרי המליאה בספטמבר וייסדו את „החלוץ העמלני־לאומי" מאשר את האומדנה האמורה. פועלי־ציון שמאל לא לקחו כל חלק ב„החלוץ" ולא עזרו לעבודתו. רק מסוף 1923 התחילו מצטרפים חברים בודדים שלהם לתנועה החלוצית.

---

*) דוגמות אחדות: 1) מיד אחרי הפירוד הוציא המרכז „הלאומי־עמלני" חוזר בשפה הרוסית שבו כינה את מרכז „החלוץ" השמאלי בשם: „הקומסומולים מסימטת לוקוב". בכל אוקראינה נפוצו שמועות, כי זלמן ווילקומירסקי הוא חבר היאבסקציה. בקיוב ובמינסק היו אומרים: „יהודה [קופלוביץ] גדיע יותר מצ'אקיסט". ואותם הדברים נפוצו גם בחו"ל: א. אפשטיין הודיע באסיפה פומבית בריגה, כי „החלוץ" הוא מחלקה של היאבסקציה והוא שולח אנשים למזרח אך לא לארץ־ישראל. אבל היו לא רק דברים, אלא נעשו גם מעשים. באודיסה, למשל, באו הימנים בלילה אל המתפרה, הוציאו את כל האריגים שהיו שם והניחו פיתקה, שהם לקחו את הסחורה מטעמים מובנים ומציעים לבוא במו"מ עם הועד של החלוצים האמתיים. כן הלכו ל„גזינט" וסיפרו, כי ב„הגנן" עובדים פחות חברים מהמספר שנמסר ל„גזינט".

כן רבו השמועות — שיש להן יסוד — על מעשי־אונאה ושידולים בלתי־כשרים שנעשו על־ידי חברים משני הצדדים — למען משוך להסתדרותם מספר גדול של חברים. ביחוד הצטיינו בענין זה החלוצים בקיוב ובאודיסה.

התפלגותה של הסתדרות „החלוץ" ברוסיה לא באה לפתע ובבת אחת. ניצני הפירוד כבר בצבצו בשנת 1922. חילוקי־הדעות העקרוניים היו הן בשאלות בנינה של ארץ־ישראל, הן בעמדה כלפי השלטון והצבוריות הסוֹאֶטיים והן בשאלות הארגון החלוצי, תפקידיו ודרכי־פעולתו. לאחר ש„החלוץ" בא בקשרים תכופים יותר עם צבור הפועלים בארץ והכיר יותר את ענינו ולבטיו ולאחר שהלאֶגאליזציה של „החלוץ" נעשתה עובדה ו„החלוץ" התחיל לבוא במגע ומשא עם השלטון והצבוריות הסוֹאֶטית — החריפו חילוקי־הדעות הללו מאד. אולם מלבד המחלוקת הרעיונית־העקרונית הרעילו את האוירה גם חיכוכים וסכסוכים אישיים. הימין ב„החלוץ" הרגיש, כי עמדותיו רפויות לא רק מפאת מיעוטו הכמותי בהסתדרות ובמרכז, אלא גם מפאת חולשתם האיכותית של חבריו בהנהגת התנועה. המיעוט במרכז „החלוץ" פחד פן יאבד את כל השפעתו ועצמיותו על כן מיהר והקים „החלוץ" שני. היוצאים הצליחו לפלג את „החלוץ" ולמשוך אחריהם חלק ניכר מחברי ההסתדרות (את מספר היוצאים העמידו אז על 1000 חברים) לא רק עקב אחנה רעיונית, אלא גם בגלל המשמעת המפלגתית ובגלל התעמולה התוקפת הנמרצה שלהם נגד חברי המרכז שהתקבלה על דעת כמה חברים בעיירה הקטנה, שלא היו מרוצים מהדרישות הקפדניות של המרכז לגבי ההכשרה, הארגון, המשמעת, העליה וכו'. כל משגה קל וכל מעשה בלתי־מוצלח של מישהו מהמרכז נוצל על־ידי היוצאים כדי להבאיש את ריח המרכז כולו בעיני החברים. והואיל ורוב מנינו ורוב בנינו של „החלוץ" היה באוקראינה, שהודרכה על־ידי הלשכה הראשית בקיוב והעובדים העיקריים בה היו חברי הימין דוקא, התייחסו רבים מחלוצי אוקראינה באֶמון אל חברי המרכז היוצאים וקיבלו כמטבע עובר לסוחר את הטענות נגד „הדיקטאטורים המוסקאֶים". הבטחת המרכז „החדש" (הימני) כי לכל החברים שיצטרפו אליו תינתן בקרוב אפשרות־עליה „ולא יכריחו אותם להישאר ברוסיה ולבנות את הקומוניזם, כפי שעושה המרכז המוסקאֶי הלאֶגאלי" — השפיעה אף היא על חלוצים תמימים רבים.

היוצאים דגלו בסיסמה: „יש להציל את „החלוץ" מהמתנקשים בנשמתו ומהזוממים לסלף את תכנו ותעודתו הציונית". סיסמתם הכתה גלים בחוגי הצבור היהודי והציוני ברוסיה שהתייחס באיבה אל הממשלה הסוֹאֶטית. ובהשפעתם של

---

*) הגיל: 19—21 שנים — 50%, 22—24 שנים — 25%, 24—27 שנים — 20%, למעלה מגיל זה — 5 אחוזים. עברית ידעו כ־40% מכל החברים. 35 אחוזים ידעו מעט, 25% לא ידעו עברית, ביחוד בפודוליה ובחבל אודיסה.

אוהדים ועוזרים אלה דחו בעקשנות כל הצעה מצד הרוב שבמרכז למסור את ההכרעה, גם בשאלות הרעיוניות וגם בענינים הארגוניים, לועידה או למועצה מורחבת של „החלוץ". על כן גנזו את מכתבם של חברי המשלחת מארץ־ישראל „לכל חברי „החלוץ" ברוסיה" בדבר הצורך לשמור על אחדות התנועה ולבטל את המסגרת הארגונית החדשה שנקראה „החלוץ הלאומי־עמלני". רוב חברי „החלוץ הלאומי־עמלני" לא ידעו ולא שמעו כלל על מכתב כזה. המנהיגים העלימו אותו מעיני החברים, ביחוד במקומות שבהם היתה תסיסה רעיונית וארגונית.

*

הפירוד לא היה מוצדק כלל. זאת הוכיחה התפתחות הענינים בשתי ההסתדרויות בשנים הקרובות. „החלוץ" השמאלי לא בגד בדגל הלאומי־הארץ־ישראלי ולא מכר את נשמתו תמורת הלאַגאליזציה המקוצצת. בשתי ההסתדרויות גם ב„החלוץ" הימני וגם ב„החלוץ" השמאלי, היו תסיסות רעיוניות, מקרי־עזיבה ובגידה, עליות וירידות. שתי ההסתדרויות סבלו מחתירות חיצוניות ופנימיות. גם ממשקי „החלוץ" הימני יצאו והוצאו חברים על שלא יכלו להסתגל אל אורח־החיים והמשמעת של הקבוצות.

התועלת הציונית של הפירוד שנצטיירה בדמיונם של היוצאים היתה למעשה אֶפס ואין, בעוד שהנזק המוסרי והחמרי של פילוג „החלוץ" היה גדול לאין־ערוך. הוא החליש את השפעתו של „החלוץ" על חוגים ועסקנים שונים, גרם לבזבוז כוחות וכספים למלחמה פנימית ולרדיפה אחרי כל חבר וסניף, גרם להתרגשות גם בתנועה העולמית של „החלוץ" ובהסתדרות העובדים בארץ־ישראל, מיעטת את ערך „החלוץ" בעיני השלטונות והקל על „ג.פ.או." את המלחמה בו.

החדשים הראשונים אחרי הפירוד הצטיינו בפעלתנות ארגונית־הסברתית משני הצדדים. נשלחו שליחים למקומות, נתכנסו אסיפות ומועצות, נפוץ חומר־תעמולה רב, נוסדו משקים חדשים. התנועה היתה כמרקחה. היו חברים וסניפים שהחליפו את מחנם עשרת מונים.

על תנאי הפעולה והיחסים שבין שתי ההסתדרויות באותם חדשי־המרקחה יעיד מקרה אפייני זה העלול להקנות מושג גם על חיי העירה בזמן ההוא:

ח. הלפרין ואני נשלחנו „לעבד" את פודוליה. אחרי אסיפה כללית של הסניף בוניצה, שבה הוברר כי כל החברים, חוץ משניים, נאמנים למרכז ונשארים ב„החלוץ" השמאלי, יצאנו לז'מארינקה. בביתה של מאניה שטארקמאן (שהיתה חברה פעילה ב„החלוץ" וב„צעירי־ציון") היה ויכוח בינינו לבין חברי הועד המקומי של „החלוץ"

במשך כל הערב עד שעה מאוחרת אחרי חצות. היכוח התנהל בנימוס רב באוירה של „בבדחה וחשדנו". ביקשנו מהזעד לכנס אסיפה כללית שבה נוכל להיפגש עם החברים מן השורה ולספר להם על העיקרים השנויים במחלוקת, אולם בקשתנו נדחתה. לפי התכנית, היה עלי לצאת לפרוסקורוב (הלפרין נסע לכיוון אחר). הואיל וידעתי, כי פרוסקורוב קשורה עם ז'מארינקה, ביקשתי ממ. שטארקמאן שתתן לי מען של אחד החברים שם. היא השיבה את פני ריקם ואמרה, כי אין להם שום קשר עם פרוסקורוב ואין היא יודעת כל מען. הלכתי בלילה אל תחנת־הרכבת לנסוע לפרוסקורוב. חברי הועד ליוו אותי, אחד מהם עמד בתור לקנות בשבילי כרטיס־נסיעה ונפרדנו בידידות. ביניצה שמעתי שהסניף שם אינו גדול, ורוב חבריו הם חברי „צעירי־ציון". אולם הנקודה עצמה (על הגבול ובשכנות לכמה ערים) היתה חשובה בשבילנו, ומלבד זאת היה לי רצון להיפגש עם סניף רחוק שהוא כולו לא שלנו ולתהות על קנקנו. שום מען לא היה לי, אלא שביניצה מסרו לי החברים שם־משפחה של חברה אחת והוסיפו שאינם יודעים, אם היא עודנה בפרוסקורוב או כבר נסעה משם. את המען שלה לא ידעו. באתי למחוז־חפצי בביקר. עקבות פרעות האוקראינים היו ניכרים על כל צעד ושעל. לעיר היה מראה של מחנה צבאי גדול. בכל אשר פניתי פגשתי חיילים ואנשי „ג.פ.או." המתובבתי קצת ברחובות ולאחר שנוכחתי כי כבר שמו עין בי, בפנים החדשות בעיר זו, החלטתי לסור לאכסניה. בעל־האכסניה, יהודי בגיל העמידה, שעסק בכל מיני מלאכות ופרנסות, בעל עיניים מבריקות וזפזוזות וחוטם חד, התחיל מיד „לדרוח" את האורח: מי אני ולשם מה באתי? השתמטתי מתשובות ברורות, התחמקתי משיחה אתו — והוא היה בא בכל רגע להציע לי לקנות או לפרוט מטבעות זרים, טבק, אריגים ועוד מיני סחורות אסורים. החלטתי ללכת אל המעניה המקומי תולשאול שם על מקום־מגורים של החברה אשר את שם־משפחתה מסרו לי ביניצה. בקושי רב שידלתי את הפקידה שתכתוב תשובה על השאלון שהגשתי לה. לפי כללי המעניה יש לרשום בשאלון גם את השם הפרטי של האיש אשר עליו שואלים. לאחר שאמרתי לה, כי דומני ששמה בלהה, נתנה לי תשובה: „היא מ ת ה". בתמהון רב שאלתי: „מתה?!" הפקידה ענתה לי: „כן, אורח, כך רשום". לאחר שהפצרתי בפקידה נתנה לי את המען של הבית אשר בו גרה החברה הנ"ל לפני מותה. החלטתי ללכת לפי המען, אולי יש לה, לחברה, את או גואל. כשדפקתי בדלת צעדה לקראתי בברכים כושלות זקנה תשושה. ניסיתי לשאול אותה בזהירות ובנמנום, אולי היא תוכל להגיד לי היכן גרות החברות של בתה. אבל לא הצלחתי למשוך מפיה דבר שיהיה לי לעניין. חזרתי לאכסניה בפחי־נפש. שמתי לב, כי מישהו חיטט במזוודה שלי וגם פתח אותה, אבל את התיק לא הספיק או לא ידע לפתוח. חשדתי, כמובן, מיד בבעל־האכסניה: מי יודע, אולי הוא סוכן ה„ג.פ.או."

והחלטתי להתרחק ממנו ואולי גם לבקש לי מלון אחר. ואולי כדאי לחדול בכלל מהחיפושים אחרי חלוצים בפרוסקורוב ולצאת לנקודות אחרות? ב־11 בערב נכנס אלי בעל־האכסניה והציע לי עסק שהוא כולו „מציאה": כמות הגזה של י"ש. עניתי לו בשפה רפה, כי אינני סוחר. אבל הוא לא הרפה ממני ושאל אותי בנפש מתובלת פתגמי־עם רוסים, אם אינני זקוק לדיירה בחדרי... יצאתי מן הכלים וצעקתי: „לך לך לכל הרוחות! אם תוסיף להציק לי — לא אחכה עד הבוקר ואעבור מיד לבית־מלון אחר".

כל הלילה אימצתי את כשרונות־האמצאה והתחבולה שלי כדי למצוא קצה־חוט שיוליכני אל חברי „החלוץ". ונזכרתי: כשנסעתי לפני חדשים אחדים ממוסקוה לקיוב נפגשתי ברכבת עם סוחר יהודי משכיל, שעשה עלי רושם טוב. כשראה בידי ספר עברי, התפלא מאד ושאל: „בימינו אלה קורא צעיר יהודי עברית בפרהסיה?" נכנסתי בשיחה אתו וסיפרתי לו מי אני ומה מעשי, והוא אמר לי את שם־משפחתו והוסיף: סוחר־עורות מפרוסקורוב. נזכרתי ביהודי הזה והחלטתי למצוא אותו ולבקש ממנו שיפגישני עם אחד הציונים או החלוצים בעיר. השכמתי לקום על מנת ללכת לחפש את מבקרי זה. בדלת נתקלתי בבעל־האכסניה. שאלתיו: „אולי יודע אתה היכן גר פלוני?" על זאת באה תשובתו: „מדוע לא אמרת לי תיכף כי אתה מתעניין בעורות? תלך ברחוב הראשי עד השוק ומשם תשמאיל. המען שלו...." בביתו של מבקרי סוחרי־העורות נחקרתי ונדרשתי תחילה באיזה עניין באתי וסוף־סוף אמרו לי כי הוא מחוץ לעיר ויחזור הביתה בעוד שעות אחדות. שוטטתי בחוצות פרוסקורוב במשך כל שעות הבוקר — ודפקתי שוב בדלת סוחר־העורות. הוא הביטני תיכף, הכניסני אל חדר־האורחים בסבר־פנים יפה (אם כי הוא שאל תוך כדי הליכה אם אין איש עוקב אחרי) ושאלני על מטרת בואי. אמרתי לו קצרות: „קשרני עם אחד החלוצים!" הברתי מביכה בפניו במשך דקה אחת, אחרי־כן התעשת ואמר: „את עסקני „החלוץ" אינני מכיר. כן אין לי כבר מזמן כל קשר עם הציונים, אבל אפנה אותך אל מכרי שיהיה לך לעזר". למצוא את מכרו הציוני שעבד במוסד סוזאטי ולשוחח אתו — לא היה מן הדברים הקלים. התגברתי על כל המכשולים, והציוני, מכרו של מבקרי סוחרי־העורות, יעץ לי ללכת אל הרחוב אשר בו גר הרב ולחכות עד אשר הרב ילך להתפלל מנחה ואז עלי להיכנס אל הרבנית ולהגיד לה כי אני רוצה לראות את בנה השני („תזכור נא יפה: את השני דוקא. הבן הבכור הוא מהסיטרא אחרא, והצעיר — פחדן"), והיא כבר תסדר לך את הראיון. וכך היה. כשנכנסתי לחדרו של הבן השני, הרגשתי משום־מה שהוא ידע על בואי לפרוסקורוב, אך אינו להוט ביותר אחרי שיחה אתי. אחרי חליפת־דברים קצרה הצעתי לפניו לכנס אסיפת חברים, כללית או חלקית, ובה נשוחח על המצב בארץ ובמ„החלוץ". הוא מצא מיד ק"ן טעמים כדי לדחות את הצעתי: „בעיר מצב צבאי. בלילה אסור ללכת. מתחקים על כל צעד ותנועה.

צפויה סכנה גם לי, כי אין בטחון שבסניף אין בוגדים". ניסיתי לשדלו, אך העליתי חרס בידי. התגינו על פגישה בחדרי בבית־המלון.

לפנות ערב באו לחדרי בן הרב ועוד שניים מהועד של „החלוץ" (חבר וחברה). בעל־האכסניה נכנס ויצא פעמים אחדות (בלחשו מדי פעם: „איזה שוטה היתי! עכשיו אני מבין"...), כיבד אותנו בתה ושמר שאיש לא יפריע בעדנו לשוחח. סיפרתי לחברים את כל קורותי בעירם והם הודו לי אחרי־כן שהם ידעו על בואו של מישהו מהשמאלַיים שכן קיבלו טלגרמה מו'מאריינקה: „את הסחורה לא לקבל". כן נודע להם מפי אמה של „החברה המתה" שחיפשתי, כי „היה כאן איזה צעיר ששאל על חברותיה של בלהה". לאחר שראו שעבר יום תמים ולא באתי אליהם היו בטוחים שהחלטתי לחדול מחיפושים וחזרתי כלעומת שבאתי (אגב, אותה „חברה מתה" לא מתה כלל, אלא „גנבה את הגביול" ועלתה לארץ, אבל במעניה נרשם שהיא מתה). לאחר שהסברתי לחברים את סיבות הפירוד וגתתי להם חומר־קריאה עשיר על המצב בארץ־ישראל שהבאתי אתי — נענו לי והודיעו שהם נשארים ב„החלוץ" השמאלי ומנתקים את קשריהם עם היוצאים. למחרת בבוקר עזבתי את פרוסקורוב כשפני מועדות לקאמאניץ־פודולסק. כעבור ימים אחדים חזרתי לויניצה. בדרך נודע לי, כי מיד אחרי בא לפרוסקורוב אחד מחברי המרכז הימני ובהשפעתו חזרו בהם חברי הועד מהבטחתם לי והודיעו חגיגית שהם מנתקים את כל הקשרים עם „החלוץ" השמאלי. דבר זה כאב לי מאד, ומן הרכבת בדרך ויניצה קיוב שלחתי לחברי הועד בפרוסקורוב מכתב קצר ושנון (לפי המען שהם נתנו לי): האמנם והייתכן? וכי כך נוהגים ועל סמך מה הבטיחו? ביקשתי מהם שיכתבו תשובה ברורה למוסקוה: הלנו הם או לירידנו? לא ארכו הימים ובמרכז „החלוץ" במוסקוה נתקבלה מפרוסקורוב גלויה שתכנה היה בערך כזה: „חטאנו ושגינו. אנו מוכנים לתקן את המעוות. אנו מחכים לחומר ולהוראות". אולם בזה לא נסתיים הענין. מפלגת „צ.ת.", אשר חברי הועד השתייכו לה, השפיעה, כמובן, עליהם. וסופו של דבר היה ששלושה חברים עזבו את הסניף הימני והתקשרו עם המרכז שלנו.

התפתחות הפעולה המשקית בכפר ובעיר

„תל־חי". — יסוד „מעין". — „חרש" בסימפרופול ו„כרם־יוסף" ביאלטה. — „עמל" בפטרוגראד, „הכשרה" ו„גניה" במוסקוה. — „הגן", „השחר" ויתר נקודות־ההכשרה בחבל אודיסה. — הכשרה בחבל קיוב, בפודוליה וברוסיה הלבנה. — חוסר אמצעים כספיים לצרכי הכשרה ועליה

בשנת 1923 באה התעוררות כללית בצבוריות הציונית ברוסיה ובאוקראינה. ההסתדרויות הקיימות גדלו, הוטב הקשר עם חוץ־לארץ (גם התערוכה החקלאית במוסקוה סייעה לכך), שיטת הפאספורטים שהונהגה אז איפשרה לקשור קשרים עם ארץ־ישראל *) ופרצה תנועה גדולה להתיישבות חקלאית בקרים. בחארקוב יצא אז קובץ עברי „צלצלי שמע", ובקיוב הוכן קובץ שירים „געש" של מ. נובאק. נעשו נסיונות לארגן שעורים לעברית. המצב הכלכלי הוטב. הוכנס סדר ברכבות. העיירה היהודית התחילה להתאושש במקצת. והתנועה החלוצית עשתה חיל בכל שדות פעולתה. לזמן הפירוד היו ברשות „החלוץ" 65 נקודות משקיות בעיר ובכפר. במשקים שאורגנו מטעם המרכז ונמצאו בפיקוחו עבדו בהכשרה כ־300 חברים (210 בחקלאות, 90 בחרושת ובמלאכה). ברשותם של כמה סניפי „החלוץ" בחבל אודיסה וקיוב, בפודוליה וברוסיה המרכזית היו מפעלי הכשרה. נעמוד כאן על המצב במשקים העיקריים.

המצב החמרי ב„ת ל־ח י"**) לא היה מזהיר, על אף ההישגים במשק ובארגון העבודה. היבול בכללו היה למטה מבינוני. אם נחשב את יבול־הדגן כולו של השנה הראשונה בשעורה, תצא כמות של 6 אלפים פוד שעורה. גם תנובת המקשה היתה מועטה. מחמת חוסר גשמים ומי־באר לא הושקה גן הירקות כהוגן, והיבול היה זעום. הבאר האַרטאָזאנית שהיתה במשק נתנה מים מתוקים לשתיה בכמות בלתי־מספקת. מומחים אמרו שצריך לנקות ולהעמיק אותה. בשעת הניקוי וההחפירה בסתיו 1923 הובר, כי למטה נמצאת שכבה מלוחה והבאר התחילה לתת מים מלוחים בלוית מרירות. הקבוצה נאלצה להביא יום־יום מים לשתיה ממרחק 2½ קילו־

---

*) ציונים אחדים יצאו באותה שנה לביקור קצר בארץ־ישראל (בהיתר השלטונות) וחזרו לרוסיה.

**) על חיי „תל־חי" לפני הפירוד ראה עמודים 208—218.

Early 19th Century "Cycle" (Ch. 9)

Un Canon de 75

מטרים [באר חדשה נחפרה בסוף 1925]. הנסיון לגדל חציר־סודאן ב„תל־חי" עלה יפה. בס"ה נקצרו אז 540 פודים של חציר זה.

בסתיו 1923 נזרעו ב„תל־חי" 130½ דאָסיאטינות תבואת־חורף (חטה 115½ דאָס', דגן 15 דאָס'), כן חרשו 270 דאָסיאטינות לזריעה בסתיו ובאביב. המאזן ל־1 באוקטובר 1923: הפאסיב 12,645 רובלים, האקטיב 13,447 רובלים. האשראי מ„גיינט" עמד על סכום 10,600 ר'. לקראת החורף שופצו הבנינים וחדרי הדירה.

ל. ויינשטיין מספרת: לכל בית היה שם שלו, שהעיד על דייריו. השמות היו כולם ברוסית: „צוּאטניק" (גינת־פרחים), „פרולאטארי", „צארסקי" (בית מלכים), „נאַוצ'ני" (בית־המדע), „פארט־קלוב" (קלוב מפלגתי). לעומת זאת שמות הפרות היו כמעט כולם בעברית: אצילה, חשובה, עליזה, אילה, צוענית, תמימה, צנועה, רבקה ועוד. לשני הגמלים שהיו במשק ניתנו שמות של שני חברי המרכז: „דן" ו„זרובבל". בחורף 1923 ובאביב 1924 באו חברים מחרסון, רופא, פנקסן. חיי הצבור תססו. אסיפות וויכוחים. אבל סדרי־החיים לא היו מתוקנים. עכברים רבו ופשטו בכל המשק והשמידו הרבה תבואה. הם טיילו ללא פחד על־פני החדרים לאור היום, ועקבותיהם היו ניכרים בכל, אפילו במטבח... המאכלים הרגילים היו: מרק דוחן ודייסת דוחן, מעשי־בצק שונים. שתו „פריפס"*) בלי סוכר. הועד נזהר ונמנע מלהוציא כספי־אשראי לצרכי החברים. כספים אלה הושקעו רובם ככולם במשק.

באביב 1924 הוקצו חלקות־נסיון לגידול זני־תבואה שונים, ולפי חוזה עם תחנת־הנסיונות הממשלתית בחארקוב גודלו ב„תל־חי" זנים אחדים של חטה ופול־סויא, אשר עד אז לא נזרעו בקרים כלל. „תל־חי" רכשה לה גם פר גזעי ששירת את כל הסביבה, פיתח את ענף החזירים והמחלבה התחילה שולחת לשוק סימפרופול חמאה וגבינה. הבורסקיה עשתה אף היא מאמצים להתפתח. היא עיבדה עור סוליות ופנתה; מהעור שעובד בבורסקיה נתפרו בחורף סנדלים למכירה**).

ביקורו של יהודה קופלוביץ ב„תל־חי" בסוף 1923 עודד את החברים. היתה להם אפשרות לשמוע מלה חיה מפי חבר שעבר את כל מדורי הכיבוש

---

*) כך קראו לקפה של „תל־חי": שעורה קלויה, טחונה, מבושלת במים ובה כמות מעטה של חלב רזה.

**) בשנים הבאות פתח ערכה של הבורסקיה הן מפאת העדר מזמחה למיני העור העדינים. הן מפאת חוסר מנהל מסחרי וחוסר אמצעים מספיקים להרחבת העסק. ב־1924־1925 נוסדו בסביבת ג'אנקוי כמה בורסקיות.

בארץ־ישראל, ללמוד פרטים מחיי הצבור והיחיד ולבדוק את דרכם לאור המציאות הארצישראלית.

אחרי יציאת חברי „החלוץ" הימני מ„תל־חי" נפל מאורע שהרתיח שוב את הקבוצה והוכיח כי „ג.פ.או." הצליחה לשרבב חוטם ויד אל תוך חייה הפנימיים של „תל־חי". יום אחד נעלמו מהמזכירות 47 תעודות הצבא של חברי הקבוצה. הוחלט להודיע על זאת מיד לשלטונות כדי למנוע מהחברים אי־נעימויות. כעבור זמן־מה נגנבו ממשרד המזכירות גם החותמות של „תל־חי" ושל הועד החבלי של „החלוץ". אף על גניבה זו היה הכרח להודיע לשלטונות וגם לפרסם בעתון. ואז באו פקידי „ג.פ.או." וערכו פעמיים חיפוש קפדני בכל פינות המשק. חברי הועד ר. ויינשטיין וש. פרידמאן נאסרו והיה חשש ש„ג.פ.או." תביים גם משפט כדי לבזות את „תל־חי" ואת סדריה. חשדנות ואי־אמון השתררו בקבוצה. הודיעו על הדבר למרכז. בא ד. פינס והוא עזר לקבוצה להתגבר על הרגשת אזלת־היד שתקפה אותה לימים אחדים. אחרי חקירת שתי וערב מפורטת שנעשתה בקרב החברים נפל חשד על אחד שהוצא לפני זמן־מה מהמשק ועל חברתו*). החותמות שנעלמו נמצאו בגל־אשפה לא־הרחק מהבתים. כן נמצא כעבור ימים אחדים חלק מהתעודות כשהן חרוכות למחצה. [הפרובוקטור התכוון, כנראה, לשרוף אותן כדי להזיק לקבוצה, אבל לאחר שנוכח כי לא יצליח לעשות זאת משום שעין החברים פקוחה עליו החליט להחזירן]. כשהודיעו לשלטונות שהגניבות נמצאו, בא מנהל „ג.פ.או." ל„תל־חי", אסף אסיפה כללית והטיף מוסר ברמזו על איזו מחלוקת פוליטית חשודה שישנה בקבוצה ועל פילוג אידיאולוגי. שני חברי הועד שנאסרו שוחררו למחרת".

על החיים והעבודה ב„תל־חי" בחורף השני לקיומה מוסיפה יעל פלוטניצקי:

„החברים עבדו במיטב מאמציהם. הם רצו למלא את החסר בידים עובדות שהורגש עם הרצאת המתנגדים לקבוצה. עבדתי ברפת. הייתי קמה ב־2.15 אחרי חצות ומכינה אבוס לעגלות. החברות שעבדו בחליבה היו קמות ב־2.30. וביום היינו עובדים בחצר. בערבים היו מסתדרות אסיפות ושיחות: מה לעשות למוצאים שימהרו ויעזבו את „תל־חי"? לא היה לחם בקבוצה. אכלו בעיקר דוחן מתובל בשמן־פשתן. לא יכולתי לאכול זאת, אך ז. וולקומירסקי היה מעודד אותנו: „את

---

*) שני החשודים האלה חזרו אחרי־כן לעירם (ניצה) והתחילו לעבוד בגלוי ב„קומסומול".

הפשתה גידלנו במו ידינו — את פרי עמלנו אנו אוכלים, וזה טוב!" החברים שהוצאו ועמדו לעבור למשקם ישבו ב„תל־חי" ולעגו לנו. השתדלנו לא להגיב על ההתגרות שהתגרו בנו. לאחר שהם הלכו ל„משמר" נוכחו ודאי כי לשוא האריכו לשון לעומתנו. גם עליהם עברה הכוס המרה של בנין משק וקבוצה במקום חדש, בחומר אנושי רב מזגים ויצרים ובלי אמצעים כספיים מספיקים. הקבוצה לא שקטה גם אחרי יציאתם. נמצאו קנאי הקבוצה הגדולה (שהספיקו ליהפך בינתיים, בהשפעת ספוריו של י. קופלוביץ, לחסידי גדוד־העבודה) שקיבלו על עצמם להשגיח על הכשרות החלוצית־הקבוצתית. וכשהיה בא חבר חדש היו עורכים לו „בחינות" גם באסיפה כללית וגם בשיחות, על יחסו לקבוצה, לעברית, להחלטות אפריל. בין הבאים היו גם „חלוצים ירוקים" אשר ענו: „המפלגה*) שלחה אותנו לעבוד ב„תל־חי". לפי שעה לא החלטתי מתי אעלה לארץ־ישראל". או: „לא קבעתי לי דעה ברורה, אולם המפלגה היא בעד קבוצות". תשובות כאלו היו מעלות את חמתם של הבלתי־מפלגתיים. וב„תל־חי" פרצו במשך הזמן סכסוכים ומחלוקת בין חברי „צ.ס." לבין הבלתי־מפלגתיים. וולקומירסקי היה אומר: „במקום שיש חיים יש חילוקי־דעות", אבל גם הוא ראה בעין רעה את דבר התארגנותם של חברי „צ.ס." ב„תל־חי", כי חשש לשלמותה ולגורלה של הקבוצה. לאחר שאחד החברים**) יצא למוסקוה ומסר במרכז על ה„בחינות" הנערכות לחברים החדשים, נתקבלה הוראה מהמרכז לשים קץ לבחינות.

תוצרת „תל־חי" היתה ידועה לשבח בכל הסביבה. גם טאטארים היו באים אל „תל־חי" לשאול עצה בעניני גידול זני־דגן וגזעי־בקר וצאן. בתערוכות שהיו בג'אנקוי ובסימפרופול זכתה התוצרת של „תל־חי" לא פעם בפרסים ראשונים.

יפים ומרוממים היו החגים ב„תל־חי". את יום יסוד „תל־חי", אחד במאי, י"א אדר וכדומה היו חוגגים ברוב פאר ופומביות. היו מסדרים הרצאה לענין היום, מכינים הצגה, מסדרים נשף לחברי הקבוצה ולאורחים, תהלוכות ל„חקלאי", ל„קדימה" וגם לג'אנקוי. בלילה היו מסדרים תהלוכת־לפידים. על הדגלים והשלטים היו כתובות בשלוש שפות: עברית, רוסית ואידיש. בחגיגות אלה היו משתתפים על־פי הרוב חברי המרכז שהם היו גם מרצים על המצב בארץ־ישראל ובתנועה.

בקבוצה היו בדרך כלל חיים סואנים ומלאי־ענין החברים גדלו ב„תל־חי", בגרו, הזפתחו. היו לבטים, היה אי־סיפוק, אבל האוירה היתה חברית, חלוצית.

---

*) הכוונה ל„צ.ס."
**) ב. גרובר.

„אי־הסיפוק נחוץ לנו לא כדי להפוך את הקערה החלוצית על פיה, אלא כדי להשביח את התבשיל, להיטיב את טעמו, להוסיף לו מלח אנושי ועברי" — כך הטיף דן פינס בביקורו אצלנו. (הוא היה אורח לא־נדיר ביותר בקרים. בכל מקרה של פורענות ותקלה היתה הקבוצה פונה אל המרכז, והוא היה חש לעצה ולעזרה). אולם שגיאה גדולה היתה בפעולת „תל־חי": מיעוט העליה מתוכה לארץ־ישראל. בסתיו 1924 אושרו אמנם 25 חברים לעליה, אך מביניהם עלו רק מעטים*). הסיבה: חוסר עזרה וערות מצד המוסדות בארץ־ישראל. אכזבה ויאוש תקפו במשך הזמן את אלה שהיו מועמדים לעליה ולא עלו. וכשתכפו רדיפות וגבר הסבל ונערמו צרות משפחה — נבעו פרצים גם בנאמנותם החלוצית ובמסירותם לקבוצה ולמשק. בשיחות עם החברים עד היום אנו מזכירים את ההתלהבות והמסירות החלוצית ששררה ב„תל־חי" בשנים הראשונות ומתפלאים לאחריות הפנימית האישית המשולבת באחריות קיבוצית שבה היתה חדורה עבודתו של כל פרט בקבוצה".

*

כשהוברר שצפון־קרים הופך למרכז ההתיישבות החקלאית היהודית ברוסיה ושה„ג'וינט" נכנס במרץ לפעולה זו והוא מוקיר מאד את „החלוץ" ועבודתו**), החליט מרכז „החלוץ" „לנגד את הברזל כשעודנו חם" ולהקים עוד משק חקלאי חלוצי גדול. ז. וולקומירסקי, שניהל את העבודה ב„תל־חי" מטעם המרכז בשנות 1923—1924, קיוה שהמשק השני יוכל להיבנות בלי בזבוז־כוחות ועל יסוד בריא יותר (שהרי יוכל להישען על הנסיון ועל העזרה של „תל־חי") והוא ערך תכנית ליסוד מפעל־הכשרה חקלאי גדול שני שבו ירוכזו חברים מנוסים ונאמנים ויבנו משק וקבוצה למופת***).

כשבא ד"ר רוזן בפעם הראשונה לקרים במאי 1923 ומשק „תל־חי" מצא חן בעיניו מאד, ניסה ז. וולקומירסקי דברים אתו על יסוד משק חלוצי שני דומה ל„תל־

---

*) החברים הראשונים יצאו מ„תל־חי" בדרכם לארץ־ישראל בסוף 1924. עליה של עשרה חבריה בערך היתה בחורף 1925/1926. באביב 1927 התחילה עליית חברי „תל־חי" שגורשו על־ידי „ג.פ.או". אחרי חיסול „תל־חי" עלתה קבוצה ראשונה ב־1928 וקבוצה שניה ב־1929.

**) ד"ר רוזן וד"ר בוגן אמרו לבן־גוריון שהם רואים ב„החלוץ" אחד הגורמים החשובים ביותר בהבראת היהדות הרוסית ובהקמת החקלאות היהודית ואם כי אינם ציונים, הם מעריכים את האידיאליזם של חברי „החלוץ", את מסירותם לעבודה, וכו'.

***) רחיפה לארגון קבוצה שניה „נקיה ממחלוקת" נתנו הסכסוכים ב„תל־חי" בין נאמני הקבוצה לבין מתנגדיה.

חי". תחילה סירב ד"ר רוזן לקבל את ההצעה. עצתו היתה שנתרכז במקום אחד, אולם לאחר ששמע כי יש ב„החלוץ" חברים למאות ולאלפים המחכים לתורם לצאת לעבודה, הסכים לעיין בהצעה. ובראשית יוני הקציב ה„ג'וינט" סכום ראשון למשק החדש (8760 רובלים). וולקומירסקי טיפל במרץ בארגון הקבוצה החדשה, בחר את החברים שהיו ראויים לדעתו ללכת למקום החדש וגם רכש אינוֹאנטאר חי ודומם. כשיצאו שני חברים*) ביולי 1923 לשווקי דרום אוקראינה לקנות בהמות־עבודה בשביל המשק החדש, התנפלו עליהם שודדים, כפתו אותם וגזלו מהם 4000 רובלים. זאת היתה מכה ראשונה. אחריה התחילו תלאות הקרקע. על אף ההבטחות של קומיסאריון־החקלאות לא לשים מכשולים לא ניתנה למשק החלוצי השני אף אחת מהאחוזות העזובות שהוא ביקש למסרן לרשותו**). ורק אחרי השתדלויות וריצות רבות הושגה בסוף 1924 האחוזה „קיבלאַרובקה", 6 קילומטרים צפונית־מזרחית ל„תל־חי". שם היה משק אַפּסטאַנסיבי של בעל־אחוזה גרמני שברח מקרים. הבנינים היו טובים למדי. כן היו מים במקום. שטח האדמה — 1600 דאַסיאטינות.

אחרי צפיה רבה עלתה הקבוצה „מ ע י ן" בראשית שנת 1925 על אדמות „קיבלאַרובקה", וברשותה 5 סוסים, 20 שוָרים, 11 פרות, 10 עגלים ואינוֹאנטאר דומם. הישיבה הממושכת של חברי „מעין" ב„תל־חי" (מיולי 1923 עד ינואר 1925) השפיעה לרעה על מצב רוחם של החברים וגרמה לסיבוכים בחשבונות שבין שתי הקבוצות.

חברי „מעין" הרגישו את עצמם תמיד מקופחים ובנים חורגים, אם כי למעשה דאגו חברי המרכז לקבוצה זו לא־פחות מאשר ל„תל־חי". המרכז השתדל לפצות את „מעין" ולארגן בה מוסדות מרכזיים שאינם ב„תל־חי": כך נוסדה שם קבוצת הילדים, הוּנח שם יסוד לקבוצה אמנותית ונערכה תכנית על ריכוז כוחות תרבותיים ב„מעין" שיוכלו לנהל את התעמולה וההדרכה החלוצית בכל קרים.

*

מלבד „תל־חי" ו„מעין" היו ל„החלוץ" בקרים עוד שני מפעלי־הכשרה: אחד ב י א ל ט ה ואחד ב ס י מ פ ר ו פ ו ל. שניהם נקראו „תל־חי" וכך היו רשומים במוסדות השלטון. אולם במשך הזמן הוּתנה להוסיף להם שמות כדי להבדיל ביניהם

---

*) ל. שפירא ול. כהנוב.

**) אדמה אפשר היה לקבל בלי קושי מיוחד, אבל אנחנו רצינו במשק שיש בו בנינים.

ל„תל־חי" החקלאי הגדול: לבית־המלאכה בסימפרופול ניתן השם „ח ר ש" ולמשק האינטאנסיבי ביאלטה נקרא „כ ר מ - י ו ס ף"*).

בית־המלאכה למסגרות, פחחות ולתיקון מאזניים בסימפרופול נפתח באבגוסט 1922. המרכז הלוה לבית־המלאכה 400 רובלים באבגוסט ו־600 רובלים בספטמבר. תחילה עבדו שם 3 פחחים מומחים זקנים (שהתגאו ב„יחוס" חלוצי־טרומפלדורי), מסגר אחד, שני שוליות־מסגר וחלוץ אחד שנשלח להכשרה. בספטמבר נפתחה מחלקה לשרברבות ולתיקון־כלים. המרכז שלח 1000 רובל נוספים ואז נתקבלו עוד 2 חברים להכשרה. בחדשי נוֹוֶמבר־ינוֹאַר 1923 עברו על „חרש" שבועות קשים לרגל חוסר־עבודה והשקעה בלתי־מוצלחת**), אולם באביב 1923 הוטבו העניינים. יק"א נתנה ל„חרש" אשראי כדי 6000 רובלים ומרכז „החלוץ" שלח 6 חברים להכשרה. ל„חרש" יצאו מוניטין בכל קרים ביחוד במקצוע בדיקות מאזנים ומשקלות והטבעת חותמות בהם. ובית־המלאכה התחיל מכניס רנחים***). ואז נפתחו סניפים של בית־המלאכה „תל־חי" גם ביאלטה ובאלושטה.

קבוצת „תל־חי" („כרם־יוסף") ביאלטה נתארגנה באביב 1923. הקבוצה (בת 12 חברים; נשלחו כולם על־ידי המרכז) חכרה כרם וגן־פירות כדי 3½ דאֶסיאטינות לשנה אחת ועיבדה אותם. לרגל העדר מומחים ומנהלים וחכירת המשק לשנה אחת לא יכלה הקבוצה להתפתח ולכלכל את עצמה, ואחרי האָסיף הגיע הגרעון שלה ל־600 רובלים.

בדצמבר 1923 חידשה הקבוצה את עבודתה במקום חדש. היא חכרה בס"ה 10 דאֶסיאטינות (בשני מקומות) מידי הקופה לעזרה הדדית של ועד המפלגה הקומוניסטית: 4½ ד' גפן, 8¼ ד' טבק, ½ ד' גן־ירקות, השאר — מרעה. עבדו 30 חברים. אמצעים כספיים נשלחו מהמרכז ומה„גוינט", אבל הסכומים היו בלתי־מספיקים. בסוף 1923 היו ברשות הקבוצה: 3 פרות, מכוורת וכלי־עבודה שונים.

תנאי החיים ביאלטה היו כל הזמן קשים מאד, ובמשך חדשים אחדים רעבו החברים ממש ללחם. בקבוצה היו גם כמה חולים. אך שם שררה בדרך כלל אוירה חלוצית בריאה וחברים אחדים רכשו להם שם הכשרה.

„ע מ ל". זה שם בית־החרושת שנוסד על־ידי „החלוץ" בלנינגראד ושעברו עליו במשך שנות קיומו גלגולים רבים. עוד בסתיו 1922 הטיל הועד המקומי של

---

*) שם זה נקבע ביו"א אדר תרפ"ד.

**) קנו שני מכבשים בעד 1500 רובלים שלא התאימו לצרכי המדינה.

***) לפי המאזן ל־1 ביולי 1925 הגיע הריוח הנקי ל־2030 רובלים.

„החלוץ" על ועדה בת 3 לברר את האפשרויות של ארגון מפעלי־הכשרה. אחרי משא ומתן עם מוסדות־השלטון, עם בעלי־מלאכה וקואופרטיבים הוחלט להתקשר עם מהנדס יהודי שחכר בית־חרושת לא־גדול מידי „המועצה המקומית למשק־הארץ" ולקבל ממנו את בית־החרושת בתנאים אלה: המהנדס מוסר לרשות „החלוץ" את בית־החרושת ואת כל אשר בו לפי הרשימה שחוברה על־ידי השלטונות בשעת החכרתו; התוצרת והמכונות שאינם ברשימה נמסרות לידי המהנדס; התנאים שבחוזה־החכירה הראשון מחייבים את „החלוץ" ואת המוסד המחכיר. [אחד הסעיפים שבחוזה פירש, כי כל המכונות שתיקבענה בבית־המלאכה עוברות עם תום מועד החכירה לרשות המוסד הממשלתי המחכיר]. בסתיו 1923 קיבל נחמן רייכנשטיין (יוזם בית־החרושת) במרכז 100 רובלים להתחלת הפעולה. בינואר 1924 נגשו לעבודה (ייצור חלקים ופרימוסים), אולם מיד הוברר כי דרוש הון חוזר וכי צריך להוסיף מכונות. הנהלת בית־החרושת לא עמדה על הגובה. היא לותה כספים בלי תכנית וחשבון מבאנקים ומאנשים פרטיים בריבית של 10—12 אחוזים לחודש. העניינים הכספיים נסתבכו, ומרכז „החלוץ" ראה צורך באביב 1924 להתערב בעניני בית־החרושת. הוחלט לצרף לעסק יהודי מן הצד שקיבל על עצמו לממן את בית־החרושת ולטפל בצדה מסחרי, וכן לאשר תקנון של ארטאל מיוחד בשם „עמל" (עד אז נקרא שם „החלוץ" על בית־החרושת). הארטאל קיבל את המפעל לרשותו על־פי חוזה חדש שהוא חתם עם המוסד הממשלתי המחכיר והתנאים היו נוחים ביותר. בסתיו 1923 עבדו במפעל־הכשרה זה 9 חברים. במשך הזמן הוגדל מספרם.

„ה כ ש ר ה". — ביולי 1923 נוסדה במוסקוה קבוצה (קומונה) יצרנית, גרשמה במוסדות־השלטון בשם „הכשרה". לא בנקל עלה הדבר להתאים את סעיפי התקנון של הקבוצה העירונית הזאת לתקנון הרגיל של הקואופרטיבים היצרניים ברוסיה. תחילה התחילו חברי „הכשרה" לעבוד בבית־חרושת קטן למכשירי חשמל ואחר־כן התחילו לעבור לעבודת מסגרות שונה. הקבוצה שכרה בית בטבורה של מוסקוה*), שהפכה במשך הזמן „בית החלוץ". שם היו לנים חברים מערי־השדה שהיו באים למוסקוה, שם היו פגישות הסתדרותיות שונות (אסיפות, ישיבות הועד, מועצות וכו'). לשם היו באים חברים מכל קצות הבירה לשאול חדשות.

עבדו ב„הכשרה" 12 חברים. המצב הכלכלי של הקבוצה לא היה משופר. גם תנאי המעון שהיה, כאמור, מעין „רשות הרבים" לא איפשרו לחברים לגבש סדרי־

*) רח' פאטרויבקה.

חיים תקין. אבל הרכב הקבוצה היה טוב **) וכמה חברים רכשו להם ב„הכשרה" הכשרה מקצועית במסגרות, חשמלאות ושרברבות.

על המניעים הנפשיים שהביאו ליסוד הקבוצה העירונית „הכשרה" כותב ל. ד.:

„בעיר הבירה של ברית המועצות, בטבורה של מוסקוה, במרחק של מאות מטרים מהקראֶמל, בתוך צומת־הרחובות המפורכסים בתקופת ה„נאֶפ", קבעה לה מקום הקומונה „הכשרה". בשני חדרים נמוכי־תקרה נמשכו שנים התלבטויותיה והתחבטויותיה לעיצוב גובה־דמותה של קומונה בעיר.

„הכשרה" נוסדה מתוך חתירה לקולקטיביזם „אמתי". קומונה לא רק כצורת־חיי „סתם", אף לא כמכשיר מלכד לשם הכשרה חלוצית, אלא כגרעין בעל ערך עצמי המהוה חלק בלתי־נפרד מהמטרה. לא ייתכן להסתפק בקומונות בחקלאות בלבד. בחקלאות קיימים גורמים משקיים המאפשרים את הקומונה, ועלינו להעמיד את הקומונה במבחן קשה יותר, ואם היא תחזיק מעמד גם בתנאי הכלכלה, החיי, התרבות והחברה, ששמם „עיר", ושהם אופייניים להתפתחות הטכנית של האנושיות, ואם היא תעמוד בנסיון החי רק אז תוכית, שהיא מהוה כוח גורם־חיים אשר יוכל ליצרים האינדיוידואֶליסטיים הנובעים מתנאי המשטר הקפיטליסטי.

וכך הוקם ברחוב פאֶטרובקה בלב מוסקוה המשק העירוני: מסגריה מאֶכאנית מצויידת מנועים חשמליים, מכבשים, סדנים וכו'. אמנם, התוצרת — צירים לדלתות ומלאכת מתכת אחרת — לא היה בה משום שירת־היצירה של המשקים החקלאיים, וכן לא רב היה הסיפוק מיציאה לשוק העירוני כדי למכור ווים וצירים. אולם היתה חדות־יצירה אחרת: כאן מגשימים את הרעיון של הקומונה בעיר, כאן נועצים קנה בתוך משטר אשר אם בפניו לא תעמוד הקומונה — הרי אין לה בכלל ערך וטעם.

ואף השם „הכשרה" ניתן לא במקרה. הכל טעון הכנה וקריצה מחדש. הנה ברחובות הכרך משוטטים־הולכים אנשים מומחים ובעלי־מקצוע בענפי עבודה חשובים; גם ה„עבר" החברתי שלהם הוא נכבד, ויש להם אפילו ותק סוציאליסטי; ואף על פי כן אינם מוצאים להם מקום ואין תכלית לחייהם ואין סיפוק לרוחם. מה סיבת הדבר? האומנם באו כל העקומיות אשר במשטר הסוֹאֶטי אך ורק מחמת שגיונם או זדונם של שליטים אחדים? ואולי עיקר הסיבה היא בזאת שאין אנו

תמונה 1: משלחת "הבונים" (מרכז) בקיבוץ בית־הערבה

מחונכים ומוכשרים למען השתתף למעשה ביצירת המשטר החדש? על כל פנים היה לנו ברור, כי לא ייתכן שבארץ ישראל יחזור אותו הדבר. ואם באמת ובתמים אנו רוצים בארץ־ישראל עובדת, סוציאליסטית, הרי מצווים אנו לקחת לקח, לרכיש הכשרה קולקטיביטית, ומכיון שבארץ ישראל הכל נוצר מחדש — הרי יש לנו הזדמנות היסטורית לכך.

חברי „הכשרה" התייחסו באהדה רבה למאמצי הפועל בסס"ר — אולם אהדה זו היתה רצופה הרגשה של „עליונות": „שם בארץ נדע ליצור תנאים אחרים, טובים יותר להנוח האדם ולגיבוש חברה".

נשאר חרות בזכרונם של אנשי „הכשרה" אותו ליל־חורף צפוני כשחברי הקומונה יצאו ב־2 אחרי חצות בין מאות אלפים לעבור בסך ליד גופת לנין כדי למסור לו את הכבוד האחרון. היתה זאת הפגנה, היחידה אולי בתולדות רוסיה הסוֹאטית שלא מתוך כפיה. הדרת דתיות, געש רגשות של המון־עם מרחבי רוסיה רבת האפשרויות, הטבע האדיר, שמי כפור ממעל ומדורות אש למטה לחמם את העומדים בתור הארוך. אי־שם מתופף תוף, אי־שם שירי־אבל של המהפכה ופזמוני־מהפכה אשר הדי סיביר מהדדים בהם, — ובתוך כל אלה הקבוצה הקטנה של „הכשרה", אשר אליה נצטרפו חברים מספר מסניף „החלוץ" במוסקוה. היה בכל אלה סמל בלתי־נשכח ללבטי החלוץ ברחבי הגולה הסוֹאטית.

היתה אמונה, היה חזון. היה חלום של ארץ ישראל העובדת בדרך, אשר מהצעד הראשון בדרך זו מתחילים לא רק חיים חדשים, אלא גם משטר חדש. ומשטר מתהווה זה דורש קנאות ומסירות בלי גבול. יצרו של האדם רע מנעוריו, והסביבה מטפחת את היצר הרע הזה. נושיט לו אצבע — יקח את כל היד. זאת היא „קומונה בעיר".

האם מותר לקבל משהו מבית אבא ואמא? ואם מקבלים — הרי מובן מאליו שהחפצים נכנסים למחסן הכללי. אולם עצם קבלת דברים מבחוץ — זאת היא בעיה קשה: קשרי־משפחה, חפצים קלי־ערך הנשלחים לבן־יחיד... התלבטויות לאין־שיעור, ויכוחים „על זוג גרבים".

ועוד: יש סניף „החלוץ", ולו משמשת „הכשרה" נקודה מרכזית, קלוב בלתי־רשמי, אף מקום לאספות בלתי־לאגאליות ועוד ועוד. ובסניף הזה גם חברים הקשורים במפלגות, גם בלתי־מפלגתיים, גם בודדים השואפים לחיי קומונה. ו„הכשרה" נעשית מרכז הקנאות: אין מקום ב„החלוץ" למשהו שיטשטש את היצירה הקולקטיביסטית. שיפריע להתפתחות זו. „הכשרה" דורשת מלחמה תמימה ומתמדת לשם בסוסי של „החלוץ הלאגאלי".

מלחמה ללאגאליות — נקודה זו הרת סכנות היא בתנועה, אשר חלק ממנה — יחלק גדול! — נידון להשאר תמיד במצב בלתי־לאגאלי. העפלתה של „הכשרה", לבטיה האידיאולוגיים ורחשי־ההוי שלה הרעמדו בצל עקב התרוצצות זו של לאגאליות ובלתי־לאגאליות.

כוחותיה של „הכשרה" לא עמדו לה, לא בבסוס משקי ולא בהתגבשות רעיונית וחברתית. כשם שלא עמדו ל„החלוץ" בכללו — על שתי הסתדרויותיו — בתנאי המועקה הנפשית־הצבורית של רוסיה הסוֹאטית. אך היא השפיעה, חינכה, הניעה למחשבה, לבקורת, לחנוך עצמי".

ב־1924 נוסד במוסקוה בית־מלאכה שני, גדול ומסודר יותר, שנרשם בשם „נ ג ר י ה". שם היו תנאי העבודה והדירה נוחים יותר אבל הרכב החברים לא היה משובח*). גם דירת „נגריה" (היא נמצאה ברחוב צדדי בקצה העיר)**) שימשה „בית החלוץ". [מלבד זה היה עוד „בית־החלוץ" שלישי ברח' טאגאנקה].

בקיץ 1923 עבדה קבוצת־חלוצים (7—9 איש) כפועלים שכירים בסובחוז ליד התחנה בוטובה סמוך למוסקוה. [חברים אחדים מקבוצה זו עברו אחרי־כן למשק החלוצי „זאנגאן" שנוסד ליד מוסקוה].

*

פעולת־הכשרה נמרצה וחשובה, אמנם ברוב המקרים בלי תכנית וארגון טוב, נעשתה בחבל אודיסה ובסביבות קיוב. ב ש ד ו ת - ה ה ש ק א ה ל י ד א ו ד י ס ה נמשכה ההכשרה החלוצית החקלאית שהתחילה בשנת 1918־1919. בשנת 1922 חכרה חברת „אורט" חלקות אחדות בשדות ההשקאה על מנת שצעירים יהודים יוכלו לעבוד ולהתמחות שם בחקלאות אינטאנסיבית. הועד החבלי של „החלוץ" שלח לחלקות „אורט" בשדות ההשקאה 23 חלוצים. באביב 1923 הגיע מספר החלוצים שהתכשרו שם ל־100 בערך. לקראת הסתיו ירד המספר עד 60. „אורט" פתח קורסים חקלאיים להשתלמות, ורבים מהחלוצים שומעי־הקורסים שעבדו תחילה בחלקות „אורט" סודרו באוקטובר 1923 בקבוצות שתתאחזנה בשדות ההשקאה גם בשנים הבאות. אחת הקבוצות הללו „הגנן"***) קבלה לרשותה

---

*) בשנות 1927־1928 נפתחה משם רעה של בוגדים פנימיים.

**) סימטת וארקובסקי.

***) נרשמה במוסדות השלטון בשם רוסי „אוגורודניק", אולם ברחבי התנועה וגם ב„אורט" ידעו את שמה העברי.

11 דאַסיאטינות בחלקות 77—78 של שדות־ההשקאה ועוד 25 דאַסיאטינות במקום שהיתה שם „החוה של זוסמאן"*). תחילה עבדו ב„הגנן" 20 חברים, אך במשך הזמן עלה מספרם ל־80.

ב א ו ד י ס ה נוסדו גם כמה מפעלי־הכשרה בחרושת ובמלאכה, אך רובם נסגרו על־ידי המרכז לאחר שהובהר כי אין להם אחיזה כלכלית ושום סיכויים להתפתחות ונוסף על כך גרמו גרעונים, סבל ומחלות חברים. בעזרת „וואַאַליף" נפתחו מסגריה, נגריה (5 חברים), מתפרה (17 חברות), בית־אריגה לצמר (כ־40 חברים), כובעניה (5 חברים), אבל כל המפעלים האלה לא האריכו ימים והרבו ונסגרו המפעלים הקיימים**).

אותו בולמוס להרבות מפעלי־הכשרה היה גם ב ח א ר ס ו ן. שם נפתחו פחחיה ומקלעת סלים. עבדו בהן 20 חברים (בעיקר חברות). החברים המקומיים עשו תכניות לייסד גם מתפרה וסנדלריה, אבל לפי הוראת המרכז בטלו התכניות ונסגרו המפעלים הקיימים*).

לעומת זאת היו בחבל אודיסה מספר משקים חקלאיים שנוסדו על יסודות בריאים וימילאו בצינעה תפקיד חשוב כגרעיני ארגון והכשרה חלוציים: ב ז א כ א ר ו ב ק ה התקיימה קומונה חקלאית יהודית טובה בכל החבל ובה היו החלוצים (10 חברים) רוב מכריע ושליט. ב ב א ר א ז ו ב ק ה עבדו 9 חברים בקומונה חקלאית אשר הענף העיקרי שלה היתה הרפת. ב ד ו מ א נ י ו ב ק ה עבדו 9 חברים בקומונה חקלאית (פלחה). ב ר י ב נ י צ ה (לפנים נקודת־משען חשובה של „המרכז האודיסאי") היתה קבוצה חלוצית של מגדלי־טבק וגם מתפרה (בימי החורף). עבדו שם כ־15 חברים וחברות. ב א ו צ׳ א ק ו ב הונח יסוד לקבוצת דייגים***). כן היה משק חקלאי קטן ליד ב א ל ט ה.

במושבות היהודיות, בעיקר ב ש ד ה־ מ נ ו ח ה הקטנה והגדולה ו ב נ ה ר־ ט ו ב, היו בשנת 1923 שמונים ושמונה חלוצים מאורגנים (ביניהם 40 חברות). 9 חלוצים משדה־מנוחה, בני אכרים, צרפו אליהם 11 חלוצים מהעיירות שבסביבה ויסדו בפרייפאלד קולקטיב חלוצי „ה ש ח ר", שקיבל לרשותו 115 דאַסיאטינות.

---

*) בדצמבר 1923 נוסדה בשדות ההשקאה גם קבוצה של „החלוץ" הימני בשם „קדימה".

**) את הפתיחה פתחו החברים בחרסון מתוך חשבון שיהיה לה הרבה חומר גלמי מקופסאות חבילות־האוכל אשר „וואַאַליף" מכניסה לאוקראינה. ולא עוד אלא שקיוו כי המתפרה תוכל להשתמש בבד־האריזה של החבילות האלה...

***) אחרי הפירוד עברו אל „החלוץ" הימני.

בקיוב היו מפחה ומתפרה של „החלוץ" ובסביבה היו קבוצות חלוציות בשדה־לבן*), טאראשצ׳ה**), אומאן, קונוטופ, מאנה. בחארקוב עבדו חברות אחדות בקליעת סלים. ביאקאטארינוסלאב נגשו לארגן סנדלריה (בעזרת ה„גזינט"), אבל התכנית הופרה לרגל מאסר חברים אחדים.

הרבה קולקטיבים חלוציים קטנים של מגדלי־טבק וכורמים היו בשנת 1923 בפודוליה. בחבל זה היה מצב היהודים רע ביותר בכל שנות המהפכה. בויניצה אומרים: צבר הקב״ה מלוא חפניים של עיירות יהודיות אביוניות וזרקן לפודוליה. הישובים היהודיים צפופים שם מאד וכולם אביונים מרודים. המסחר והמלאכה ירדו פלאים, ועבודה בתעשיה אין. בעלי־המלאכה בפודוליה, ביחוד על חופי הדניאסטר, נשארו מחוסרי־עבודה ופרנסה כי לפני המלחמה היתה התוצרת שלהם הולכת בעיקר לשנקי באסאראביה. רבים מיהודי פודוליה פנו אל החקלאות. אולם החלקות לכל נפש אצל האכרים בחבל זה הן קטנות מאד (½ דאסיאטינה), ואין קרקעות פנויות. ממילא נאחזו האכרים היהודים הטירונים בענפים שאינם מצריכים שטחים גדולים והמעסיקים ידים עובדות: גידול טבק וגפנים. ייתכן שהשפיעו גם הידיעות על בולמוס הטבק בארץ־ישראל. יק״א באה לעזרת יהודי פודוליה מגדלי הטבק ואיפשרה על־ידי כך לעשרות משפחות להתפרנס מיגיע־כפיהן. במקומות אחדים עבדו הקולקטיבים גם בגידול סלק־סוכר.

הנקודות החלוציות החשובות ביותר בפודוליה היו: במוראפה (חבורת מגדלי סלק־סוכר), טולצ׳ין (גן־פירות), דזיגובקה (טבק, פלחה), לוטין (בקולקטיב חקלאי כללי של כורמים ומגדלי־טבק עבדו 12 חלוצים), קאליי־נובקה, קראסני, פאַרומאיסק. בויניצה, העיר הראשית של החבל, נוסדה מפחה קטנה (4 חברים).

ברוסיה הלבנה ובפלך הומל לא הורגשה בשנת 1923 פעולה ערה ליסוד מקומות־הכשרה. בחויניקי המשיכה בעבודה חבורה של מגדלי־טבק, בפאטריקוב נוסד ארטאל קטן של נגרים, ב־2—3 מקומות נפתחו מתפרות קטנות. אחרי הפירוד נוסדה בויטאבסק נגריה קטנה בשם „טרוז׳אניק" („עמל"). רוסיה הלבנה נתנה הרבה חברים לעליה ולהכשרה (גדוד יארצאוו, „תל־

*) פרטים על שדה־לבן — בעמוד 162. בסתיו 1923 נאספו 12 חברים מהקבוצה ונשלחו לקיוב. אחרי הפירוד חיסלו חברי „החלוץ הימני" את הקבוצה (הם נשארו רוב אחרי מאסר 12 האיש), ואת המשק מסרו למחלקת־החקלאות הממשלתית. חלק מהחלוצים הימנים לקחו אתם את 2 הסוסים שהיו במשק ועברו לעבוד בקוראניובקה (קיוב).

**) ראה לעיל עמוד 163.

חי", „מעין", „עמל", „הכשרה", נגריה"), התנאים הפוליטיים היו שם קשים מאד, החברים הותיקים עלו, עברו למקומות אחרים או נאסרו. על כן הורגשה זמן־מה איזו לאות בסניפים החלוציים בסביבות מינסק והומל. אך לעומת זאת פרצה וצמחה שם תנועה מלאת־און של „החלוץ־הצעיר".

פעולת ההכשרה של „החלוץ" סבלה מאד מחוסר אמצעים כספיים. גם הסכומים שהיה משיג היו באים אליו ואל המשקים באחור־זמן ותועלתם הופחתה משום כך. מקור־הכספים החשוב ביותר היה ה„ג׳וינט" אשר תמך בסכומי־אשראי גדולים במשקי „החלוץ" בקרים ובמקומות אחרים. והסתעפותה של פעולת־ההכשרה החלוצית בסס"ר צריכה להיזקף במידה רבה לזכותו של ד"ר יוסף רזין, מנהל „אגרו־ג׳וינט", שידע לחדור אל צרכי המשקים, להדריך ולעזור. ה„ג׳וינט" הכיר כאילו תודה ל„החלוץ" על אשר הוא נתן לו את הדחיפה המכרעת לצאת ממעגל הצדקה ומעשי־החסד ולעבור לפעולות הבראה כלכלית*).

חברת „או ר ט" עזרה להכשרה החלוצית רק באודיסה (ובמקצת בקיוב), וגם כאן היא עשתה זאת לאחר שהיא „נכותה ברותחין", לאחר שהיו לה צרות מהתקשרויותיה עם חוגים אחרים, לא־חלוציים. אמצעי „או א ר א ל י ך" היו מצומצמים, אבל בעקיפין נעזר בהם „החלוץ" זמן־מה, בעיקר באוקראינה הדרומית. י ק"א נזהרה מאד מקשרי־מישרים עם „החלוץ". היא נתנה אשראי ל„חרש" (סימפרופול), כן עזרה לקולקטיבים היהודיים בפודוליה מבלי שידעה כי על־ידי כך היא תומכת גם בפעולה החלוצית.

השוני האיום של מאות חלוצים בעיירות פודוליה ורוסיה הלבנה השפיע לרעה על העבודה הארגונית. לא די שהחברים לא היו מכניסים את תשלומי־החבר המגיעים מהם, היו גם דורשים מהמרכז ומהועדים הגליליים לתת להם את הוצאות־הדרך לנקודות־ההכשרה, ונסיעת חלוץ מפטריקוב או מדזיגובקה להכשרה ב„תל־חי" או ב„עמל" היתה עולה ביקר ומכבידה מאד על תקציב המרכז או הקבוצה.

בתוך התנאים החמריים הקשים גילה „החלוץ" כוח־קיום וכשרון־פעולה גבוהים ביותר. ההסתדרות כולה, על המפעלים המשקיים ונקודות־ההכשרה שלה, על סניפיה ומוסדותיה הארגוניים (המרכז, הועדים הגליליים, המדריכים וכו'),

---

*) ה„ג׳וינט" לא הפך, אמנם, את עורו. גם בשנים הבאות הוציא סכומים עצומים לצדקה גדולה וקטנה: תמיכה בגרדפים ובנצרכים שונים, בכלי־קודש, במקוות וכדומה. כן הוציאו סכומים גדולים לצרכים לא־יהודיים, בקרים, למשל, תמך ה„ג׳וינט" ב־160 בתי־ספר מאטארים.

נשמה נשימה אחת, חיתה ופעלה בתנאים שונים. הרגשה אחת ומטרה אחת היו לה: להקים תריס איתן בפני רוחות התעיה והמדוחים המסיפות לפורר ולבזוק את אבק־האדם ואבק־העם היהודי, לתת לו שמים מעל לראשו ואדמה מתחת לרגליו.

מהמרכז העולמי של „החלוץ" נתקבלו בשנות 1922־1923 בסך־הכל 300 לירות — טיפה קטנה בים הגדול של הצרכים. סכום זה נתקבל לא בבת אחת. הוא הוצא ברובו לצרכי עליה וארגון שונים.

בחורף 1922־1923 עלו לארץ כ־150 חלוצים מאורגנים. אחדים מהם קיבלו פאספורטים ורשיונות־יציאה. אך חלק גדול מהחברים נסעו דרך באטום (קוקז) וגבולות המערב (לאטויה, פולין). בדרכים אלה היו כשלונות אחדים שגרמו סבל ודאגות רבות לפרט ולכלל*).

*) במשך 1922 עלו בדרך קוקז־קושטא כ־180 חלוצים. בארבעת החדשים הראשונים של 1923 — 47 חלוצים. חלק מהם עבדו במושבה „מסילה חדשה" (25 ק"מ על החוף האסיאתי של הבוספור) וחלק התפרנסו מכריתת עצים ביערות.

פעולה מאומצת בארגון ובתרבות

תורף 1923/1924. — בירור רעיוני. — יום י"א אדר. — שירים ופזמונים. — מועצות גליליות

בחורף 1923־1924 חי „החלוץ" ברוסיה חיים צבוריים נמרצים. פעולת ההכשרה הסתעפה, נוצלו כל אפשרויות העליה. נוסדו כוחות ארגוניים בסניפים ובקבוצות, הוצאו עלונים פנימיים. שאלות ארץ־ישראל והיהדות, תנועת הפועלים ורוסיה נידונו באסיפות ובשיחות חברים, חוברו שירים ופזמונים, סודרו נשפים, אסיפות ומועצות גליליות. חברי המרכז והלשכה הראשית לאוקראינה ביקרו במקומות, הדריכו, הסבירו. „החלוץ" ריכז סביבו אמנים, מורים, עסקני־תרבות. היתה תכונה לועידת „החלוץ" ברוסיה. כן אָחז המרכז באמצעים לשלוח שליח מיוחד אֶל תנועת „החלוץ" העולמית וְאֶל הסתדרות העובדים בארץ. הוגשה בקשה אל השלטונות לקבלת רשיון להוצאת דו־שבועון בשפה הרוסית „החלוץ" ועם זאת הגביר המרכז את הוצאת חומר־ההסברה והמודיעין. במאות טופסים, ברוסית, באידיש ובעברית, נפוצה תמצית הרצאה על „מהות החלוץ ותפקידיו" שעוררה ויכוח עֵר במקומות.

מהות „החלוץ" ותפקידיו —

(תמצית הרצאה של דן פינס)

1. תקופת המלחמה העולמית הגדולה והתהליכים של חורבן נכסים וערכים כלכליים ותרבותיים בעקבותיה גילו את התהום העמוקה הרובצת בין ההון ובין העמל, את הסתירה בין שאיפות היצירה של האדם ובין האויקים של החברה. הובלט ביתר שאת הקרע האיום בין הצרכים החברתיים־הכלכליים הרבים של העם היהודי ובין האפשרויות הזעומות לסיפוקם. הובלטו אזלת־היד, התלישות וחוסר־הבסיס של הכלל והפרט היהודי. נגזרה עליהם מארת הסתגלות וחיקוי. התנועה הלאומית־הארצישראלית גייסה את כוחותיה לרפא את המום העיקרי הזה. בשורות התנועה הזאת הופיע „החלוץ" בתקופת־חייו הראשונה בשלוש דרישות והמשיך את המסורת של העליה השניה: א ר ץ־י ש ר א ל, כשלילת הגלות, חוסר הקרקע והתלות בגוף ארצי־משקי זר; ע ב ו ד ה — שאיפה ופעולה לשם מחיקת אופי הטפילות שבעסקים ובפרנסות של רבים מהיהודים; ע ב ר י ת — לשון התרבות העברית המקורית, לשון החסינות הלאומית, שלילת החיקוי.

2. שלושת היסודות הללו לא היו ברורים ומחוורים בשחרותו של „החלוץ" ברוסיה: ארץ־ישראל — מה תכנה הסוציאלי? עבודה — מה תכונתה הכלכלית והחברתית? עברית — מה תכנה הסוציאלי?

החיים עצמם עזרו להבהיר את המושגים האלה. כשראה הפועל־החלוץ בארץ־ישראל ורימה חלשה של הון ובזבוז רב של כוחות העובד, כשהבין את הצורך בליכוד צבור פועלים מנוסה בעבודה ובהנהלת משק, אשר בו תשרור רוח אחוה וצדק ולא יהיו חיכוכים בין הותיק לטירון, בין החזק לחלש, בין העובד לעובדת וכו', ואשר יוכל כנוף בו־משמעת ובושר־פעולה למלא בפחות קשיים את שליחותו הלאומית בכיבוש קרקע ועבודה ובהנחת יסוד לצורת־חיים צודקת וישרה — נולדה הקבוצה. המהפכה ברוסיה הגיעה אף היא את „החלוץ" לבחור בדרך הקבוצה. הפרולטריון, אשר אצל היהודים היה מספרו מועט, הורם על נס. הקומוניזם הצבאי פגע פגיעה קשה בכלכלה הגלותית הרעועה. „הפוליטיקה הכלכלית החדשה" לא די שלא תיקנה את המבנה הסוציאלי־כלכלי של יהדות רוסיה אלא גם הסיפה פגעים. „החלוץ" מרד במציאות החולנית של המהפכה. הוא הרים את נס ההכשרה והקולקטיביזם. הוא לא רצה להסתפק בחובת־עבודה בלבד. ההכשרה מחנכת את החלוץ לעבודה שהיא מסד החברה והחיים, לא רק לעמל פרודוקטיבי אלא גם למעשה יצירה ובנין. בתהליך ההכשרה מתחנך החלוץ להיות פועל, אישיות־משק, לוחם על החופש הסוציאלי, בן נאמן לעם עובד.

3. „החלוץ" שואף לצורות־חיים צודקות יותר שתבטחנה את האפשרויות הגדולות ביותר להתפתחות האדם והחברה, על כן הוא מתנגד לקפיטליזם, למשטר הקפיטליסטי הבנוי על ניצול העובד וגורם לעוני ולסבל של ההמונים. במשטר הסוציאלי החדש, שייבנה תוך התנגדות לקפיטליזם ולגילוייו השונים, יימצא פתרון לשאלות המשפחה, האשה, חנוך הילדים.

בזאת אנו מכניסים תוכן ממשי וברור אל ארץ־ישראל שלנו. לא ארץ סתם אלא מסגרת ארצית בלכלית ליצירה לאומית וסוציאלית נעלה.

„החלוץ" מחשיב את עבודתו, שאינה גדולה מבחינת הכמות, בגלל האיכות שלה. וזהי איכות ההופכת לכמות. כמו שאמר י. ח. ברנר: „וזהו הסוציאליזמום היהודי — ישוב ארץ־ישראל על יסודות קולקטיביים. המושבות הקולקטיביות הללו לא תהיינה מושבות סוציאליסטיות אוטופיות לשם בקשת אלהים או לשם נוי של בעלי קאפריסים ופאנטאסיות או בכדי ללמד את העולם דעה והשכל ולהיות למופת למי־שהוא. הכרח החיים באלה הקבוצים, אשר עלינו לעשות, שאלת חיים ומות, ובזעה כדם ייטהרו לשם הקיום העצמי העממי". — — „בעצם ובהכרח אין פועלי ארץ־ישראל חקלאים, בנאים,

(משמאל, בשורה הראשונה — מרדכי גולדה מאיר, יצחק בן־צבי)

חברי ועדת המשפטים

סנדלרים ועושי־כבישים מתם אלא עובדי עבודת־העם, נושאי המהפכה העברית האמתית". ברנר הביע לא־פעם את הרעיון כי לעומת ההמונים היהודים של היהדות בעולם מה משקלם וערכם הכמותי של הפועלים היהודים המעטים בארץ־ישראל, אבל את החזון של המהפכה העממית נושאים לא המאות והאלפים של עובדי המחט בכל ארצות הגלות — על מיליוני הסוחרים אין אפילו לדבר — כי־אם האלפים המעטים של החלוצים בארץ.

בערך כזה הוא גם משקלה העצמי של העברית, הגם שמבחינה יחסית, לגבי לשונות אחרות, משקלה קטן לפי שעה מאד. ברנר כתב: „כל פועל קרקעי חדש, כל שומר יהודי נוסף, כל בחור־ישיבה שיעזוב את ספסל בית־המדרש ויהפך לאדם עובד — — כל שיר יפה או ספור הגון שיודפס פה (כלומר: בארץ־ישראל) בלשוננו — הכל, כל קטנה צריכה להיות יקרה לנו, כראית וחשובה בעינינו אם היא מוסיפה משהו לנו, לישובנו, לחינוכנו, ללשוננו ולספרותנו, אם יש בה קורט של איזו עצמה, אם יש בה איזו רוח משיב נפש ומאריך את הנשימה".

4. את רעיון המהפכה העממית שואף „החלוץ" לגשם בחייו הפרטיים. כלל גדול ב„החלוץ": הלכה למעשה. אולם מצד שני נוהג אצלו גם כלל שני: מעשה להלכה. אין אנו מסתפקים במעשים טובים בחיינו אנו בלבד, כי־אם אנו שואפים להנחילם גם לזולתנו, לצבור רחב יותר כהלכה, כסיסמה.

אין אנו אדישים לבעיות סוציאליות כלליות ויד ביד עם תנועת־העבודה היהודית והעולמית אנו שואפים לבנות את החברה בכללה על יסודות צודקים. אין ערך לקולקטיביזם אם לא יקיף את כל העובדים, את פועלי העיר והכפר, ולא יהיה קשור עם תנועת־הפועלים הכללית.

הקולקטיביזם חשוב בשבילנו לארך בצורה סוציאלית צודקת יותר אלא גם במסגרת להפקת תועלת כלכלית גדולה יותר (חסכון כוחות, גילוי כשרונות, חלוקת־העבודה וכו'). הקולקטיב מקיל על החלוץ את המעבר מן העולם הישן אל העולם החדש. הקולקטיב שולל את הבזבוז האי־רציונלי של אמצעים ומשתמש בהכנסה לפי ראות־עיניו באופן רציונלי ביותר. הקולקטיביזם מבקש לפתור גם את השאלה הכואבת על עודף־הערך.

5. הקולקטיביזם שלנו הוא לאומי, כי הוא קשור בארץ־ישראל ובעם היהודי. בארץ־ישראל היהודית האחוזה ודבוקה בתולדות עם ישראל ובלב חלקי האומה המפוזרים בעולם, יש אפשרויות לדגשמת הקולקטיביזם: הקפיטליזם איננו מפותח שם, אין שכבה עבה של אכרים בעלי־אחוזות, אין משק מוכן ויציב, יש שם אפשרות לחדור אל כל ענפי העבודה, לפתח את החלקים השונים של גופנו העממי. בארץ־ישראל אנו מוכרחים

פתוח מאשר בארץ אחרת להסתגל אל האופי והדרישות של משק־ארץ מוגמר ומפותח אשר לא טרחנו בהקמתו (מה שאין כן ברוסיה הסוֹאטית אפילו בתנאים הנוחים ביותר). העליה והעבודה העברית תעשינה את ארץ־ישראל לאבר בריא בתוך הגוף הבלכלי העולמי. ארץ־ישראל היא איפוא ביטוי לפעילות המהפכנית והקונסטרוקטיבית שלנו.

6. עברית דומה לארץ־ישראל. לשון זו קרובה, יותר מכל השפות, לכל חלקי האומה הפזורים. היא משמשת ביטוי לפעילות הנפשית התרבותית שלנו. עברית מקשרת את „החלוץ" עם נושאי הרעיון של המהפכה העממית, עם פועלי ארץ־ישראל. בלשון העברית נוצרים הערכים הרוחניים והכלכליים של ארץ־ישראל העובדת, אשר אותם רוצה כל חלוץ לרכוש ולסגל לעצמו. עברית מכניסה אותנו לעולם חדש, היא שפת המהפכה שלנו.

מהשירים והפזמונים החלוציים בעברית ובאידיש שחוברו באותו חורף היו נפוצים ביותר: „בעבודה"*), „שיר החלוצה"**), „אין וויטעבסק בייַ דווינע" („בעיר ויטאַבסק על נהר דווינה") ***) ועוד. כן תורגמו מאידיש מעברית ועובדו שירים ופזמונים „רזי רוח שם ברמה", „לא ברמחים לא בחרבות", „חלוץ מה תמלל" וכמה אחרים. לכולם הותאמו (או חוברו) מנגינות עממיות שונות. במוסקוה, בקיוב ****), ב„תל־חי" ו„מעין" הוגח יסוד ללהקות דרמתיות. בקיוב, במוסקוה ובפטרוגראד התלקטו סביב „החלוץ" סופרים ומשוררים עברים צעירים.

באותה שנה (תרפ"ד) סודרו ברוב סניפי „החלוץ" וקבוצותיו נשפי י"א אדר, שבהם הוּרצו הרצאות על הגנת „תל־חי" ועל המצב בארץ. הודגש ערכן של הסתדרות העובדים העברים הכללית ושל התנועה הקבוצתית. סניף „החלוץ" במוסקוה ביקש רשיון לנשף פומבי של י"א אדר באחד מהאולמים הגדולים בעיר. הרשיון לא ניתן. אולם אחרי־זה סודרו ברשיון השלטונות שלושה נשפים עבריים באולמים של קלובים קומוניסטיים *****), שבהם הוּרצו הרצאות בעברית, הושרו שירים על־ידי מקהלת סניף „החלוץ" במוסקוה והוצגו מערכונים ופרקי־מחזות על־ידי

---

*) ראה בסוף הספר.

**) המחבר של „שיר החלוצה" הוא עתה אחד מגדולי השירה העברית בסמס"ר ומרבה במזמורי־תהלה לסטאלין ולבירובידז'אן. עד אמצע 1924 היה קרוב ל„החלוץ".

***) סאטירה לעניַן הפרוד ב„החלוץ". המחבר — זלמן גולדברג.

****) ראשית הקבוצה „אמנות".

*****) בקלוב הקומוניסטי הלאטוי ובקלוב הקומוניסטי האסטוני.

הלהקה הדרמתית של סניף „החלוץ" בהדרכתם ובהשתתפותם של אחדים מחברי „הבימה". מרכז „החלוץ" הוציא לי"א אדר תזר מיוחד וכן קובץ רשימות וסיסמות (ברוסית). קטע זה מתוך אחת הרשימות שבקובץ שונן בעל־פה על־ידי מאות חברים והתנוסס על דפי העתונים הפנימיים של כמה סניפים וקבוצות *) :

„אישיותו ופעולתו של יוסף טרומפלדור מלמדות אותנו, כי — אהוב ומכובד הוא אותו מ פ ק ד היודע להיות גם ח י י ל טוב; עשיר־תוכן ורבי־נהרה ביותר הם ה ח י י ם של האיש, שאינו מפחד מפני ה מ ו ת; בן־חורין הוא אותו פ ר ט, אישיות. שחייו שלובים ודבקים באינטרסים של ה כ ל ל, הקיבוץ; אין ה ח ל ו ץ המהפכני צריך במלחמתו החברתית להינתק מתנועת ה ה מ ו נ י ם".

*

החיים הארגוניים של „החלוץ" היו דרוכים מאד. המלחמה וההתחרות של שתי ההסתדרויות נמשכו בכל תוקף. סניפים אחדים (בפרט, בגליל מינסק ובפודוליה) דרשו מהמרכזים של שתי ההסתדרויות ל ה ת א ח ד, ואם לא — יקימו ועד בלתי־תלוי להברא התנועה החלוצית ברוסיה. יוזמי הדרישה הזאת היו ארבעה סניפים בגליל מינסק, אשר לא יכלו להחליט אל איזה מרכז להצטרף: כוחות הימין והשמאל היו שקולים בהם, וההצבעות והמשאלים התכופים לא הכריעו לשום צד. שני המרכזים שלחו מדריכים ומרצים אל הסניפים הללו ושידלו אותם, אך סוף־סוף הצטרפו אל „החלוץ השמאלי".

בשבט תרפ"ד נתכנסה ב מ י נ ס ק מועצה גלילית שבה השתתפו צירים מטעם 200 חלוצים מאורגנים ואחד מחברי המרכז. נתקבלו החלטות אלו **) :

„א. המועצה הגלילית מאשרת את פעולות המרכז במשך השנתיים האחרונות שהתנהלה בהתאם לצרכי ההסתדרות. המועצה מכירה בתנאים הקשים המיוחדים שבהם היתה נתונה עבודת המרכז והיא מביעה לו את אמונה. המועצה מעירה על הצורך לצרף למרכז כוחות חדשים כדי להרחיב את פעולתו.

ב. המועצה הגלילית מוחה בכל תוקף על התנהגותם של אלה שהעיזו בשעה רבת־אחריות כזאת להכניס פירוד לתוך שורות „החלוץ" ומוקיעה לעיני השמש

*) הקטע נתפרסם בעבור שנה בחוברת מס' 10 של העתון הרשמי „החלוץ", שהוצא לי"א אדר תרפ"ה.

**) ההחלטות ניתנות כאן בלשונן.

את כל אלה שאינם ממלאים אחרי הצעותיהם של החברים ד. בן־גוריון וי. קופילוביץ שאושרו על־ידי הועד הפועל של ההסתדרות והמרכז העולמי של „החלוץ".

ג. המועצה מביעה אמון לועד הגלילי.

ד. בהכירנו כי בבנין ארץ־ישראל העובדת צריכים אנו לשאוף למסגרת חברתית אשר תאפשר הכנסת המוני עולים עובדים עברים וסידורם בארץ, פתרון שאלת הרכוש והעבודה, העיר והכפר, שוויון־משקל משקי, שאלת האשה וכו', מוצאה המועצה על סמך החומר שהיה ברשותה כי הצורה המתאימה לכך היא חברת־עובדים על יסוד קופה כללית, השוואת תנאי־החיים ואחריות הדדית של כל חבריה.

ה. „החלוץ" — הסתדרות־עובדים בלתי־מפלגתית השואפת ליצור מרכז עברי עובד קולקטיביסטי בארץ־ישראל. [נוסח אחר *) : „החלוץ" — הסתדרות בלתי־מפלגתית השואפת ליצור חברה עברית עובדת על יסודות קולקטיביסטיים וקואופרטיביים]. „החלוץ", בתור חלק של תנועת־הפועלים העברית והכללית, לוחם בפעולתו היום־יומית את מלחמת־המעמדות לשם השלטת העבודה בחיי החברה ויצירת צורות־חיים חדשות. „החלוץ" משתדל להכניס שינוי־ערכים יסודי בחיי ההמונים היהודים על־ידי המהפכה הגמורה בחיי הפרט, המגשם במעשיו היום־יומיים את עיקרי העבודה הקונסטרוקטיבית והקולקטיביות מתוך הכרה. ההכשרה צריכה להיות נכונה לחנך פועל עברי מאורגן ומארגן יוצר גלוחם בן הכרה ובעל־יזמה בארץ־ישראל העובדת. עלינו להשתדל שחברינו ירכשו את הכשרתם במוסדות־ההכשרה המרכזיים של „החלוץ" על יסודות קולקטיביים בהתאם למהות הכשרתנו.

ו. בהכירה בצורך לתת פתרון הסתדרותי לחנוך נוער חלוצי, מחליטה המועצה הגלילית לסייע ולפתח את תנועת „ה ח ל ו ץ ה צ ע י ר". „החלוץ הצעיר" צריך להקיף את כל המתפוננים ל„החלוץ", בני 16 ומעלה **), ולהקנות להם הכשרה תרבותית והכנה לחיי־עבודה. על הועד הגלילי להשתדל להמציא מקומות הכשרה בשביל חברי „החלוץ הצעיר" באופן שדבר זה לא יפריע בעד עבודת „החלוץ". יש לארגן ועד גלילי זמני של „החלוץ הצעיר".

---

*) בנימוק הפיסקה הראשונה על מהות „החלוץ" נחלקו הדעות במועצה הגלילית במינסק והוחלט להכניס להחלטות את שתי ההצעות.

**) למעשה היו נכנסים ל„החלוץ הצעיר" גם בני 14־15. רבים היו מעלימים את גילם האמיתי כדי להיכנס להסתדרות זו.

ז. המועצה הגלילית שולחת ברכה חמה אל אחינו הנאמנים פועלי ארץ־ישראל העומדים הכן במערכות העבודה והיצירה. המועצה — באַת־כוחם של חלוצי רוסיה הלבנה — מודיעה אותם, כי כמוהם כמונו בתוך הסתדרות „החלוץ" של ארצות הברית המועצתית לא שכחנו אף רגע על צרכיו הלאומיים והסוציאליים של העובד העברי ואנו מכשירים את עצמנו כדי לעמוד בשורותיהם.

ח. אנו מבקשים מאת המרכז למסור את החלטות המועצה הגלילית אל הועד־הפועל של הסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ־ישראל, אל גדוד־העבודה על־שם יוסף טרומפלדור ואל המרכז העולמי של „החלוץ" *).

מלבד המועצה הגלילית במינסק נתכנסו, כאַמור לעיל, מועצות גליליות בקיוב ובוריניצה (פודוליה), בהשתתפות י. קופילוביץ. באו כ־20 צירים, באי־כוח 450 חלוצים מאורגנים. כן נעשה על־ידי המרכז נסיון לכנס ועידה של סניפי „החלוץ" וקבוצותיו בחבל קרים, אבל הדבר לא יצא לפועל, הגם שהשלטונות נתנו רשיון לכך, בגלל התנגדותם של אחדים מחברי ועד „תל־חי". דעתם היתה כי צריך קודם לחזק את הקיים ואחרי־כן לדאוג להרחבת הפעולה. התאַגדותה של „ג. פ. או" ל„תל־חי" ולחלוצים, שבאו לקרים ממקומות אשר „החלוץ" היה שם בלתי־לאַגאלי, שימשה אף היא נימוק לדיחוי כינוסה של הועידה החבלית.

החברים שנשלחו על־ידי המרכז לקרים, לעבודת־קבע ולהדרכה זמנית, היו משקעים את מרבית מרצם ומאמציהם בפתרון שאלות המשק וההוי של הקבוצות הקיימות ומגישים עזרת־מה לתאים החלוציים שהיו בחבורות־ההתיישבות היהודיות, אבל לא היתה להם כל אפשרות, לא פיסית ולא כספית, לנצח על כל הפעולה החלוצית בקרים ולעצב את המסגרת הארגונית שלה. הנסיונית שנעשו לארגון קבוצות דייגים, ספנים וסבלים בקאַרץ', סאַואסטופול, מאַליטופול, גאַניצ'אַסק, אַלושטה ועוד נכשלו בגלל העדר גבישי־ארגון חלוציים במקומות אלה וחוסר אמצעים כספיים.

---

*) במועצה נתקבלו גם החלטות מעשיות על ארגון ההכשרה והעליה בגליל מינסק.

בראשית שנת 1924

השאלות המרכזיות: הכנה לועידה, עתון, הקשר עם ארץ־ישראל. — מליאת המרכז בינואר 1924. — המלחמה לעברית

בינואר 1924 הובהר כי אין תקוה לחסל את הפירוד. שתי ההסתדרויות כינסו באותו חודש מועצות *), שאישרו את קו הפעולה של מרכזיהן והפשילו את השרוולים לעבודה מאומצת.

במליאת המרכז של „החלוץ" הלאגאלי עמדו לדיון שאלות אלה: הפירוד, פעולה לאישור התקנון באוקראינה וברוסיה הלבנה, הכנה לועידה כללית, י"א אדר, שאלות ארגון וכספים, עתון „החלוץ", שליחת חברים להכשרה, הקשר עם ארץ־ישראל, עליה. בכל השאלות הללו הוכנו על־ידי משרד המרכז הצעות מעשיות מפורטות.

ארבעה ענינים ריתקו בראשונה מליאה את תשומת־הלב של החברים: פעולה לאישור התקנון באוקראינה וברוסיה הלבנה, ההכנה לועידה (אשר עליה לקבוע את עמדת המוני החברים כלפי פעולת המרכז, גורמי הפירוד, לבחור במרכז חדש וכו'), שאלת העתון, הקשר עם ארץ־ישראל.

לפני המליאה הוגשה ל„גלאבליט" („הנהלת הספרות הראשית") בקשה בדבר רשיון להוצאת דו־שבועון בשפה הרוסית בשם „החלוץ" — כלי־מבטא של „הסתדרות־העבודה הכל־רוסית החלוץ". לא בנקל נתקבל הרשיון. חברי המרכז יהרשע אלטשולר ודן פינס הוזמנו פעמים אחדות לשיחה עם פקידים שונים ב„גלאבליט" ובקומיסאריון־הפנים על תכנית העתון. מנהל ה„גלאבליט" לאבאדיאב־פוליאנסקי שאל את דן פינס: „מה תכתבו על הערבים בארץ־ישראל? האומנם תדרשו שניתן לכם לכתוב ברוסיה על הצורך לגרש את הערבים כדי שיהיה מקום ליהודים?" הנשאל ענה: „נניח כי אנו כבר עומדים אחרי המהפכה הסוציאלית בעולם או בחלק גדול של העולם. האם אינך סבור כי אז יהיו עניני

---

*) מועצת „החלוץ" הלאגאלי נקראה באופן רשמי „ישיבה מלאה של המרכז". השתתפו בה 11 חברים. מועצת „החלוץ" הבלתי־לאגאלי נקראה „ועידה". השתתפו בה 22 איש (חברי המרכז בכלל).

ההגירה וההתיישבות נחתכים לפי תכנית וכיוון מסויימים, והאם אינך סבור כי ייתכן שאז יחליטו המוסדות העליונים שלעם היהודי המפוזר ומפורד בעולם כולו צריכה להינתן ארץ־ישראל לעבדה וליצור בה והערבים מארץ־ישראל שיש להם ארצות אחדות אחרות להתיישבות ויצירה יוזמנו לארצות ההן ותינתן להם עזרה לכך?" מנהל ה„גלאבליט" הוסיף ושאל: „אבל הלא בינתיים נמצאת ארץ־ישראל תחת מגפו של האימפריאליזם הבריטי?" הנשאל ענה: „וכי משום כך אסור ליהודים הרוצים בארץ־ישראל להתפונן לאפשרויות העלולות לצמוח לטובתם בארץ־ישראל וגם להכשיר את האפשרויות הללו? וכי אסור להם לבנות משקים ולרכז פועלים בארץ־ישראל כדי להיות מוכנים לכל מקרה־כושר להוכיח את זכותם הממשית לגבי הארץ ההיא?"

י. אַלטשולר נחקר ארוכות מי יהיה העורך האחראי של „החלוץ". הנשאל ענה: „חבר הסתדרותנו, אשר המרכז יטיל עליו את עבודת העריכה מתוך בטחון שהוא יעשה אותה כהוגן". לאַלטשולר ניתן טופס שאַלון אשר המרכז צריך להשיב על הסעיפים שבו. המרכז החליט לקבוע את מ. ז׳יטץ כעורך אחראי של „החלוץ", ואת ד. פינס כממלא־מקומו. הבחירה נפלה על מ. ז׳יטץ, משום שהוא היה ידוע כבלתי־מפלגתי כשר, היה מכובד על הפרופסורים באַקדמיה החקלאית שבה למד, ערך עתונים אַנארכיסטיים באנגלית (באמריקה) והמרכז ראה אותו כחבר בעל־משמעת ונאמן לתנועה ולארץ־ישראל *).

בענין ההכנה לועידה היה במשרד המרכז בירור מוקדם. הקושי העיקרי היה כיצד לאַפשר את השתתפותם של חברים מאוקראינה, רוסיה הלבנה, גליל הומל וכו׳ (כלומר: מרוב המקומות, אשר שם אין „החלוץ" לאַגאלי) בועידה לאַגאלית פומבית. התכנית שעובדה על־ידי משרד המרכז הובאה לפני מליאַת ינואר 1924 והיא אישרה אותם בקוים כלליים, בהטילה את האַחריות לקריאת הועידה ולארגונה על שלושה חברים: ש. אהרונוב, י. אַלטשולר וד. פינס. הוסכם כי השם הרשמי־החוקי של הועידה הקרובה יהיה: „מועצה כל־רוסית" של „החלוץ".

לעניני העליה קבעה ישיבת המרכז ועדה בת שנים, שניסחה כמה החלטות מעשיות שאושרו על־ידי המליאה. על הועדה הוטל להוציא לפועל את ההחלטות. בחורף 1923/1924 נעשתה עבודה מאומצת לשם קביעת כל אפשרויות העליה

---

*) על שתי חוברות העתון (מס׳ 1־2, 3) היה חתום שמו של מ. ז׳יטץ כעורך אחראי, ואחרי זה — י. סמובסקי (י. נורמאן).

ודרכיה. במליאת ינואר נמסר דין־וחשבון מפורט על האפשרויות שישנן לקבל דרכיות־חוץ בשביל מספר מועט של החברים ועל החקירות שנעשו בענין העליה על־ידי שליחים מיוחדים.

החלטות מליאת המרכז בינואר 1924

„לקראת הועידה". — הישיבה מחליטה על עבודת־הכנה רחבה לקראת הועידה. מוטל על משרד המרכז והלשכה האוקראינית להמציא לכל המקומות חומר לדיון בשאלות העומדות בסדר־יומה של הועידה.

לפני הועידה יש לכנס ועידות גליליות (ואסיפות כלליות בסניפים הגדולים ובקבוצות), בהשתתפות באי־כוח המרכז, לשם דיון בשאלות הועידה הכללית.

עד הועידה יש לסיים את עיבוד החומר של מפקד־החברים הכללי ב„החלוץ".

אישור התקנון ברוסיה ובאוקראינה. — משרד המרכז חייב לאחוז בכל האמצעים על מנת להביא לידי אישור התקנון באוקראינה וברוסיה־הלבנה. אחד מחברי המרכז צריך לצאת בענין זה לחארקוב ולמינסק *).

כספים. — המצב הכספי של „החלוץ" מדאיג ביותר את מליאת המרכז. עלינו לענין את כל החברים בשאלה זו, אשר בלי פתרונה אין כל אפשרות לנהל שום פעולה ארגונית, ולעורר את היזמה שלהם בחיפוש מקורות־הכנסה בשביל „החלוץ". כל חבר פעיל צריך לזכור כי הוא אחראי להספקת אמצעים כספיים לצרכי פעולת „החלוץ".

מלוא האחריות לגבית מסי־החברים מוטל על הועדים הגליליים והמקומיים.

ליד המרכז תוקם ועדה שתברר את האפשרויות ליסוד מוסד כספי מרכזי של „החלוץ" **) ו„מפעלים מעורבים" ***).

---

*) ההחלטה יצאה לפועל, אבל אישור התקנון באוקראינה וברוסיה הלבנה לא הושג.

**) ש. אהרונוב הציע לחשוב על יסוד קופת מלוה וחסכון (שהוצעה בשעתה על־ידי חברי מרכז „החלוץ" במינסק) אשר תקבל ריבית מהאשראי הניתן למשקים, שברר טירחה בעד העברת כספים מרוסיה לארץ־ישראל, דמי־עמילות בעד מכירת מניות של בנק־הפועלים הארצישראלי וכדומה.

***) כך נקראו מפעלים משקיים של „החלוץ" (בערים) אשר בהם השתתף גם הון פרטי (דוגמה: „עמל" בלנינגראד).

CLASS "45" GRADUATES

ע ת ו ן „ ה ח ל ו ץ ". — המליאה מאשרת את עבודת־ההכנה שנעשתה על־ידי משרד המרכז לשם הוצאת כלי־מבטא של התנועה בשפה הרוסית. כל החברים הפעילים קרואים להכין חומר בשביל העתון. בכל המקומות נקבעים כתבים המדיעים למרכז וללשכה בקיוב על כל חייו ופעולתו של הסניף המקומי.

י " א א ד ר. — י"א אדר מוכרז כיום עידוד ומפקד של כוחות „החלוץ" בכל רחבי ס. ס. ס. ר. העבודה בכל בתי־המלאכה, המשקים והמוסדות של ההסתדרות נעשית ביום זה בקצב מוגבר. יש להשתדל להניח ביום זה יסוד לעבודות ולמפעלים חדשים.

בערים הגדולות (מוסקוה, לנינגראד, אודיסה, חארקוב, סימפרופול) יסודרו ביום זה נשפים פומביים, אשר ההכנסה מהם תימסר לקרן־הארגון. ביום זה יסודרו בכל נקודות „החלוץ" שיחות חברים על נושאים אלה: א) המצב בארץ־ישראל, ב) י"א אדר, ג) יוסף טרומפלדור ופעולתו. המרכז מוציא חוזר מיוחד וקובץ־מאמרים מוקדשים ליוסף טרומפלדור וליו"א אדר.

ה כ ש ר ה. — המרכז קובע ועדה להכשרה. הרכבה: חבר אחד של המרכז ומומחים למקצועות שונים. איזורים מרכזיים להכשרה חקלאית הם: קרים וחבל אודיסה.

הישיבה מחליטה לחשוב את „תל־חי", „מעין", „כרם־יוסף", „הגנן", משק פרייפלד ומשק ריבניצה כמשקים חקלאיים מרכזיים אשר הנהלתם נתונה לפיקוחו של המרכז. מרכזי ההכשרה בתעשיה ובמלאכה הם: מוסקוה, לנינגראד, קיוב. עם זאת יש להשתדל שבכל אחד מהגלילים (הומל, ויטבסק, מינסק, ויניצה) יהיה לפחות מפעל־הכשרה אחד, בחקלאות או במלאכה. כן שולח „החלוץ" את חבריו להכשרה באַרטאַלים החקלאיים היהודיים הקיימים בקרים („חקלאי", „עבודה", „אכר" וכו') ובמקומות אחרים ומסייע בארגון אַרטאַלים חדשים.

המליאה מחליטה להזמין מחוץ־לארץ מומחים בשביל המשקים החקלאיים ובתי־המלאכה של „החלוץ": חקלאים — מארץ־ישראל ובעלי־מקצוע בטכניקה — מגרמניה. על משרד המרכז לפקוד את בעלי־המקצוע והמומחים אשר ב„החלוץ" וכן את החברים הרוצים להתמחות התמחות מושלמת באחד מענפי הטכניקה והחרושת (ביחוד בארגון עבודה והנהלתה) ולעזור להם בכיוון זה.

על המרכז לערוך מיד רשימה של 100 חברים שיישלחו במשך השנה הקרובה למשקים בקרים והוא משתדל להודיע לחברים על זמן הישלחם למשק בעוד מועד כדי שיוכלו להתפונן ולהגיע למקום־העבודה בלי איחורים ועיכובים.

לחברים הגומרים השנה את חוק־לימודם בבתי־הספר החקלאיים מאַפשר המרכז לרכוש הכשרה מעשית במשקי „החלוץ" *).

קשר עם ארץ־ישראל ועליה. — הסתדרות „החלוץ" ברוסיה קובעת חליפת־מכתבים רצופה וקשר חי תכוף עם צבור הפועלים בארץ־ישראל. על המרכז לאַרגן ועדה טכנית מיוחדת לקשר עם תנועת־הפועלים הארצישראלית, היינו: עם ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל. בהפירנו בגדוד־העבודה על־שם יוסף טרומפלדור אחת הצורות הקיבוציות בארץ הקרובות לנו ביותר, אנו מקדישים תשומת־לב מיוחדת לקשר אתו: עליה לפלוגותיו, עזרה בחמרים, בספרים וכיוצא באלה.

על המרכז להוציא חוזר מיוחד על המצב בארץ.

המרכז שולח מכתב־ברכה אל ועידת „החלוץ" בליטא.

ליד המרכז מתאַרגנת ועדת־עליה מרכזית בראשות הח' X.

המרכז פונה אל הסתדרות העובדים בארץ ואל גדוד־העבודה בבקשה לשלוח לרוסיה בשביל „משקי החלוץ" חברים אחראיים היודעים לנהל משק, להדריך עבודה ולהשרות מרוחה של ארץ־ישראל העובדת על הוי הקבוצות.

המרכז מודיע לועד הפועל של הסתדרות העובדים בארץ ולמרכז העולמי של „החלוץ" על היחס של „החלוץ" הרוסי אל המצב בארץ: אנו מגיבים על המשבר בארץ־ישראל בהגברת העליה ואימוץ הקשרים שלנו עם הישוב וצבור הפועלים בארץ־ישראל".

היתה התעוררות במחנה החלוצי והיתה אמונה, כי נתגבר על כל השטנים.

*

הפעולה העברית הגלויה של „החלוץ" הלאַגאלי (נשפים עבריים, הנהלת חשבונות, חליפת־מכתבים, חוזרים, הרצאות, שירה ודיבור בעברית) הניעה גם את המפלגות ויתר הארגונים בציונות לעשות למען התרבות העברית. בעשו נסיונות לבטל את האיסור המעשי שהוטל על לימוד הלשון העברית ועל השמעת ניב עברי בפומבי, בדפוס או בפה. איסור רשמי לא היה. ולעתים רחוקות היו יחידים או קבוצות מצליחים בקשיות־העורף שלהם להשיג רשיון לנשף עברי (לנינגראד, מוסקוה), להוצאת ספר **) או לוח עברי (קיוב, חארקוב, פולטאבה),

---

*) באפשרות זו השתמשו כ־10 חלוצים מגומרי האקדמיות והמכונים הגבוהים לחקלאות בערים שונות.

**) „נעש", „צלצלי־שמע".

לארגון שיעורי־ערב לעברית (חארקוב, בריאנסק) וכיוצא באלה. אולם האיסור המעשי היה קשה פי כמה. ידוע, למשל, כי בחארקוב השיגו עסקני „תרבות", אחרי השתדלויות מייגעות, רשיון לפתוח שיעורי־ערב לעברית בשביל בוגרים, ואף על פי כן לא יצא הדבר לפועל בעטיו של „השולחן" היהודי במחלקה הממשלתית להשכלה עממית, שסירב לתת רשיון לדירה בשביל הקורסים... [בזמן מאוחר יותר נכשל ענין הדפסת הקובץ הספרותי „בראשית" בס. ס. ס. ר. משום שלא נמצא בית־דפוס ממשלתי בעל סדר של אותיות עבריות אשר יסכים להדפיס ספר עברי].

בתחילת 1924 הגישו כמה אנשי־מדע וספרות נודעים ברוסיה, יהודים ורוסים, תזכיר אל מוסדות השלטון העליונים שתיאר תמונה נכונה ממצבה של הלשון העברית בארצות הסוֹאֶטים וסיים בדרישה ש„תינתינה הוראות למוסדות השלטון הסוֹאֶטי למקומותיהם שלא יפריעו לשימוש בלשון העברית — כמובן, בתחומי היסודות הכלליים". על התזכיר חתמו: חברי האקדמיה למדעים אולדנבורג ומאר, חוקר לשונות־המזרח טוביאנסקי, פרופ' דויד שור, המבקר הספרותי מ. גרשנזון, הקומפוזיטור מ. גנסין והמשורר דויד הופשטיין.

התזכיר, שמסר פרטים על החרם המעשי הנהוג ברוסיה הסוֹאֶטית כלפי הלשון העברית (היא אסורה בבתי־הספר, מורים והורים עברים נתבעים לדין על שהורו — או על שנתנו ללמד את בניהם — עברית, גניזת ספרים עבריים והשמדתם וכו'), עשה רושם על אחדים מראשי השלטון, אבל שינוי לטובה במצבה המעשי והרשמי של הלשון העברית לא הושג. [עתונות היאֶבסקציה בטפלה אל ד. הופשטין בעבור חתימתו על התזכיר „הקונטררוולוציוני" והוא הוצא ממערכת העתונים ומועדי החברות שבהם עבד*].

---

*) בתחילת 1924 התקרב ד. הופשטין אל „החלוץ". רשימה שלו „בוקר" נתפרסמה בחוברת א' של העתון הרוסי „החלוץ". לועידה הכל־רוסית ביולי 1924 שלח ד. הופשטין טלגרמת־ברכה בעברית. עלה לארץ, אך לא החזיק כאן מעמד וחזר לרוסיה, הבה „על חטא", תפס מקום בשירה הסוֹאֶטית, אבל לא־מזמן נחשד שוב בלאומיות ועטרתו נקרעה מעליו.

הצבוריות והפירוד ב„החלוץ"

ההד בתנועה העולמית. — יחסם של הציונים הכלליים. — „פועלי־ציון שמאל" מתחילים להתעניין ב„החלוץ"

התנועה העולמית של „החלוץ" והסתדרות העובדים בארץ־ישראל קיבלו את הידיעה על הפירוד ב„החלוץ" הרוסי כמכה קשה. מכתבים, עצות והחלטות הומטרו על המרכזים של שתי ההסתדרויות ובהם קריאה אחת: אחוּ את הקרעים, התאחדו! החברים מעבר לגבולות רוסיה ראו את הסעיף הי"ג של החלטות „הפלאַנום האַפּרילי" כסעיף עיקרי למחלוקת בין שתי ההסתדרויות. והם הרבּו לשדל את מרכז „החלוץ הקולקטיביסטי" שלא יעמוד במפגיע על קיום הסעיף הזה, שנתפּרש בחוץ־לארץ כהחלטה להרחיק משורות „החלוץ" את כל החברים שאינם מסכימים להתחייב מראש לחיי קבוצה גדולה בארץ־ישראל. ורק אחרי חליפת־מכתבים ארוכה, אחרי עליתם של חברים אחדים מרוסיה לארץ־ישראל, ובעיקר אחרי המשלחת השניה של הסתדרות העובדים לרוסיה (ד. רמז, ל. שקולניק) *), הוברר כי חילוקי־הדעות בין שתי ההסתדרויות של „החלוץ" ברוסיה הם עמוקים ומסוּעפים יותר ונוגעים לנקודות רבות במסכת חייו הצבוריים ופעולתו החינוכית, הפלפלית והארגונית של „החלוץ".

גם ברוסיה עצמה נמצאו עסקנים ציונים שראו את הסכנה הנשקפת לתנועה ברוסיה מפירוד הכוחות ומהמדנים. אחדים מהם חששו כי הפירוד ידחוף את „החלוץ הלאַגאַלי" אל זרועות היאַבסקציה. שתי ההסתדרויות השתדלו להסביר לחוגים הציוניים את עמדתן **). תחילה טענו עסקני הציונים הכלליים במוסקוה, בפטרוגראד ובמקומות אחרים כי הם נייטראליים והם מחפּים להחלטת המרכז העולמי של „החלוץ". אולם לאחר שנוכחו, כי אין המרכז העולמי פונה ערף ל„החלוץ השמאלי" (כפי שקיוו רבים מהם), התחילו אחדים מהם טוענים: „מה יודע המרכז העולמי

---

*) פרטים — בחלק השני של הספר.

**) בביתו של ד"ר אריה ביחובסקי במוסקוה היתה אחרי הפירוד ישיבה של עסקנים ציונים ובה הרצו י. קופילביץ ודן פּינס והוביחו כי הפירוד גרם על־ידי המיעוט במרכז שסירב לקבל עליו משמעת ארגונית.

היושב מעבר לגבול על התנאים, האפשרויות והסכנות ברוסיה?" ולאט־לאט בא במשך הזמן ניתוק יחסים בין מייצגי התנועה הציונית ברוסיה לבין „החלוץ השמאלי". אמנם ציונים כלליים אחדים*) וחוגים בודדים שלהם בערים שונות הוסיפו בשנים הבאות לעזור במידת אפשרותם (שהיתה, אגב, זעומה מאד) גם ל„החלוץ" הלאגאלי והחשיבו את פעולתו הצבורית הגלויה והאמיצה. כן התקיימה זמן רב קופה ועדת־עזרה משותפת לכל האסירים והגולים הציונים והחלוצים.

מנהל „אגרו־ג'וינט" ברוסיה, ד"ר י. רוזן, לא שינה את טעמו כלפי „החלוץ" גם אחרי הפירוד. הוא הוסיף לתמוך בפעולה החלוצית על־ידי אשראי ועזרה אחרת ל ש ת י ההסתדרויות.

עם אישור התקנון של „החלוץ" והפירוד החלו „פועלי־ציון שמאל" להתענין ב„החלוץ". השפיעו עליהם, כנראה, גם דברי־הביקורת של ד. בן־גוריון על אפסות פעולתם. „פועלי־ציון שמאל" היתה המפלגה היהודית היחידה שהתקיימה ברוסיה (אמנם, רק במקומות מספר) קיום לאגאלי. במוסקוה היה ל„פועלי־ציון שמאל" קלוב פתוח על־שם ב. ברוכוב. מזמן לזמן היו נערכות שם אסיפות והרצאות. כן הוציאה המפלגה עתון שהופיע אחת לשמיטה וחוג קוראיו היה מצומצם מאד. מפלגת פועלי־ציון לא הצליחה, על אף האפשרויות הלאגאליות שהיו לה שנים אחדות**) ועל אף הצרכים התובעים של המוני היהודים ברוסיה, לגלות שום יזמת־מעשה וכשרון־פעולה. המפלגה הזאת לא תפסה מקום לא בצבוריות הסוציאטית ולא בעבודה הארצישראלית. לא היה לה שום חלק לא בפעולת הפרודוקטיביזציה והחקלאות היהודית בכללה ולא בפעולת ההכשרה והעליה של „החלוץ".

לעומת זאת היו לפועלי־ציון ברוסיה תמיד תביעות וטענות להיות „ראשונים במלכות". כשהתחילו להתענין בעבודת „החלוץ" דרשו, שתינתן הוראה לכל הסניפים לקבל את חברי „פועלי־ציון שמאל" בלי כל עיכובים כחברים בפועל. מרכז „החלוץ" דחה את הדרישה הזאת בנמקו, כי גם חברי המפלגות והארגונים הציוניים, שהיו בין מניחי יסודותיה של הסתדרות „החלוץ" וששיתפו פעולה אתה

---

*) א. אליאשב (היושב עתה בארץ־ישראל) ואחרים שאין שמם ניתן לפי שעה לפרסום.

**) מפלגת פועלי־ציון שמאל, שנקראה תחילה „מפלגת־פועלים סוציאלדמוקרטית יהודית פועלי־ציון" ואחרי־כן „מפלגת פועלים קומוניסטית יהודית פועלי־ציון", פורקה בפקודת השלטונות במארס 1928 בזמן אחד עם פירוק „החלוץ".

במשך כל השנים, אינם ניהנים מזכות כזאת וחבריהם מתקבלים ל„החלוץ" לפי הסדר המקובל: המלצת שני חברים, תקופת־נסיון וכו'. כשדובר על ארגון נשף ספרותי פומבי גדול במוסקוה מטעם „החלוץ" ו„פועלי־ציון" לטובת קופת פועלי ארץ־ישראל דרשו תחילה באי־כוח „פועלי־ציון" שבמדעות על הנשף ייזכר רק שם מפלגתם, אחרי זה דרשו ששם מפלגתם יהיה בראש ולאחר שבאי־כוח „החלוץ" הסכימו לסידור המודעה בצורה שלא יהיה מקום לויכוח על ראשון ושני מצאו באי־כוח „פועלי־ציון" טענה חדשה: מי יהיה הפותח ובאיזו שפה תהיה הפתיחה. באי־כוח „החלוץ" הסכימו שהפותח יהיה חבר מרכז „פועלי־ציון", בתנאי שהוא יגיד מלים אחדות ב ע ב ר י ת. כששמעו חברי „פועלי־ציון" כי „החלוץ" רוצה לעשות „אַ דעמאָנסטראציע פאר העברעאיש" (הפגנה למען עברית) נערו את חצנם מכל העסק הזה *). כשהתחיל מרכז „החלוץ" לטפל בקבלת רשיון לכינוס ועידה בא מרכז „פועלי־ציון" בדרישה שתינתן לאחד מחבריו אפשרות להרצות בועידה על „מהות החלוץ" ותפקידיו. מרכז „החלוץ" השיב על כך: הרצאה בועידה תינתן רק לחברי „החלוץ" שייבחרו כצירים ושיגישו את ראשי־הפרקים של הרצאתם למרכז. אבל לא ייתכן להרשות ללא־חלוץ הרצאה בועידה על שאלה עיקרית של „החלוץ" **).

כן דרשו „פועלי־ציון שמאל" לא־פעם שיינתן להם מקום אחד במרכז „החלוץ". התשובה היתה: אין מרכז „החלוץ" מורכב שליחי מפלגות. אם ועידה או מועצה תבחר למרכז „החלוץ" באחד מחברי „פועלי־ציון" יקבל אותו המרכז בזרועות פתוחות. התשובה לא הניחה את דעתם של „פועלי־ציון" והם דרשו שתינתן להם אפשרות לערער על כך לפני התנועה. מרכז „החלוץ" הרשה להם לשלוח אל אחת המועצות (או המליאות של המרכז) הקרובות באי־כוח שיגיש לפני החברים את עצומותיהם. מרכז „פועלי־ציון" לא השתמש באפשרות זו, אלא הפיץ בסניפים אחדים של „החלוץ" חוזר שבו סיפר על העתיד שנעשה לו על־ידי מרכז „החלוץ". המשא ומתן על שיתוף־פעולה בין „פועלי־ציון שמאל" ו„החלוץ" בשטחים שונים חודש כמה פעמים אבל לא הביא לשום תוצאות ממשיות. אבן־הנגף

---

*) בשנת 1925 הגישו סניפי „החלוץ" ו„פועלי־ציון שמאל" בקשה אל השלטונות לרשיון בשביל סידור נשף ספרותי־אמנותי יהודי. בקשתם נדחתה.

**) בועידת „החלוץ" שהיתה ביולי 1924 במוסקוה (על הועידה יסופר בספר השני) השתתף חבר פוע"צ שמאל י. ביקוביצקי (עתה בארץ־ישראל) כציר מפוצ'אפ בזכות דעה מייעצת.

העיקרית: סירובם של „פועלי־ציון להשתתף בעבודה החלוצית במקומות ששם לא היה „החלוץ" לאגאלי.

משא ומתן על שיתוף־פעולה התנהל גם עם „דרור", „השומר־הצעיר" (כמה חברים מתנועה זו השתייכו בזמנים שונים ל„החלוץ"), „המכבי", ועוד.

רוב מנינו ורוב בנינו של „החלוץ" השמאלי *) היו בלתי־מפלגתיים וחברי המפלגה הציונית־סוציאליסטית (צ.־ס.). יחס הכוחות בכלל־ההסתדרות השתקף עד 1926 בהרכבו של המרכז ובהרכבם של הועדים הגליליים.

*) „שמות יתרו" היו לו: שמאלי, לאגאלי, קולקטיביסטי, מעמדי, קולקטיביסטי־מעמדי, מעמדי־לאומי (כדי להבריל מ„לאומי־עמלני"), לוקובי (על־שם סימטת לוקוב שבה היה משרד המרכז).

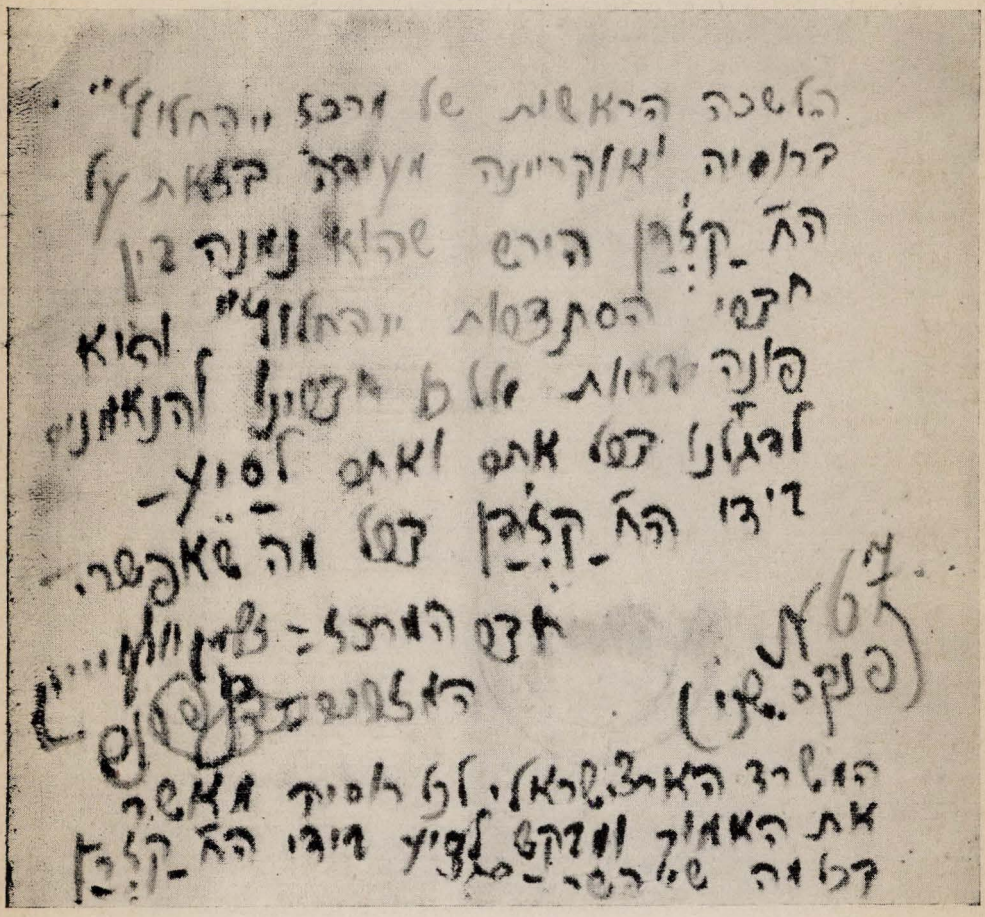
רדיפות החלוצים

בוגדים. — מאסרים, חיפושים, גירושים. — מאסרי מארס 1924. — החלפת הגירוש בעליה לארץ־ישראל. — מחנות חלוצים חדשים במקום הנאסרים והמגורשים

קינאַת שתי הסתדרויות „החלוץ" אחרי הפירוד בספטמבר 1923, שהרבתה מעשי־התחרות ארגוניים ודברי־ויכוח פנימיים, הקלה על מלאכתם של מוסדות הבולשת הממשלתית הפוליטית. לידי „ג. פ. או" נפלו הרבה מכתבים, חוזרים ועלונים שמהם למדה על ההתרוצצות בתנועה החלוצית בפרט ובתנועה הציונית בכלל, על מלחמת הרעיונות וריב המפלגות, על מקומות־התורפה במשקים ובקבוצות, על שייכותם המפלגתית של החברים שעמדו בראש הפעולה, וכו'. עם ריבוי מספר החברים בשתי ההסתדרויות גם יחד חדרו לתוכן הן אנשים שהיו מרגלים וחרחרנים מלכתחילה והן חברים חלשי־אופי ונבוכים שהפכו במשך הזמן לסוכני „ג. פ. או", לאחר שלא יכלו לעמוד בנסיון של תנאי החיים והעבודה הקשים ושל הנגישות הפוליטיות המתמידות. היאַבסקציה ניצלה כל הזדמנות כדי לעורר את מנהיגי המפלגה הקומוניסטית והשלטון ואת דעת־הקהל לפעולה תקיפה נגד „החלוץ" ונגד „הציונות המסתתרת בתוך קיפולי בגדו הלאַגאלי של החלוץ" *). בעתונים הקומוניסטיים היהודיים במוסקוה, חארקוב, קיוב ומינסק וכן בעתונים סוֹאַטיים כלליים בערים אחדות נדפסו מאמרים ומכתבים על הפעולה הקונטר־רוולוציונית של הציונים בחוץ־לארץ „סוכני האימפריאליזם הבריטי", המכינים „בשר־תותחים" — מחנות חלוצים — בשביל המלחמה העתידה בארץ־ישראל. ולא עוד אלא שפעולה ציונית, „החותרת תחת אֶשיות המשטר הסוֹאַטי", מתפתחת גם במקומות רבים ברוסיה...

בסוף 1923 נאספו בדרכים באוקראינה חברים אחדים שנמצאו אצלם חוזרים וחומר־מודיעין שונה. „ג. פ. או" הלכה בעקבות החומר ועשתה חיפושים בבתי־חלוצים וציונים. במקומות אחדים נעצרו חברים בהתאַספם לדון על המצב ב„החלוץ". ב ה ו מ ל נועד, בבית אחד החברים בקצה העיר, כינוס של חברי הסניף המקומי ובאי־כוח מהסניפים הסמוכים (נובובאַליצה, ז'וראוויצ'י, מוזיר, ביכוב,

*) פסוק מנאומו של מנהיג היאַבסקציה פ ר י ד ל א נ ד.



תצלום מדויק של העודה על חתיכת דבר, שהיתה ניתנת לחלוצים העולים מרוסיה לארץ
את התעודה היו העולים מסתירים ותופרים מתחת לבמנת מעילים, בתוך כרים וכדומה.
(בשם המשרד הארצישראלי חתום: ס ג ל (סעדיה גולדברג)

הגליון הראשון של "הדואר" שיצא לאור בתל-אביב ביום ד' בשבט תרפ"ד (1924)

רוגאצ'ב ועוד) שבו היה ויכוח בין דן פ י נ ס, חבר מרכז „החלוץ השמאלי", ובין אליהו א פ ש ט י י ן, חבר מרכז „החלוץ הימני". באמצע הויכוח בא מפקד המשטרה בלוית שוטרים אחדים, עשה חיפוש בבית ואסר את הנמצאים בו. כמה חברים הספיקו להימלט. אחדים שוחררו לאחר שנקבעה זהותם. תשעה חברים — כולם לא תושבי הומל — הובאו לבית־האסורים ליד המשטרה. בחקירה ראשונה הודיעו כל הנאסרים שהם באו ל„חגיגה משפחתית". כותב הטורים האלה הודיע שהוא מתענין בארגון חבורות־עבודה והוא בא אל בעל־הבית שבו היתה החגיגה לברר אצלו את האפשרויות ליסוד בורסקיה קואופרטיבית בהומל ונשאר בחגיגה. טענותינו לא הועילו, והחוקר הודיע שהוא ימסור את ענייננו לבולשת הפלילית ול„ג. פ. או", כי כולנו נאשמים בהתנפלות־שוד על מחלקת־הכספים הממשלתית המחוזית בעיר ראֶצ'יצה *). בהשתדלותו של מר צ., אביו של אחד מחברינו, תושב מכובד בהומל, הוצא דיננו לגירוש אַדמיניסטראטיבי למקומות־מגורינו במשך 24 שעות.

מראשית 1924 כבדה יד „ג. פ. או" על „החלוץ" גם במקומות שם עבד בהיתר. במארס אותה שנה היו מאסרים המוניים של ציונים וחלוצים במוסקוה ובערים אחרות. הנאסרים**) נידונו תחלה לגרוש (גם לאיי סולובקי) בתחומי רוסיה, אולם בהשתדלויותיהם של מרכז „החלוץ" ופרופ' ד. שור הוחלף דינם בגירוש מגבולות רוסיה הסוֹאֶטית, כלומר: עליה לארץ־ישראל***). פסק־דין כזה ליהודים

*) לא הובהר הדבר אם היתה באן טעות של המשטרה או שהאשמה בדבר השוד שימשה לה נימוק רשמי כדי לעצרנו עד שיוכן חומר־האשמה פוליטי נגדנו וכן כדי למנוע התערבות מוסד פוליטי גבוה לטובתנו. מוסדות השלטון בהומל הצטיינו בערבוב־זהן כזה. למשל: כעבור כמה חדשים נאסרו בהומל חברי הועד הגלילי שטיפלו באישור התקנון של „החלוץ" בגליל ובדי למנוע התערבות פוליטית ממוסקוה לטובת הנאסרים טפלה עליהם „ג. פ. או" אשמה של זיוף מטבעות!.

**) בין הנאסרים היו: ש. אהרונוב, ש. גלביץ, בת־שבע חייקין, ל. הובקין, מ. לכטמן ואחרים. [רבים נאסרו אז בביתו של כ. פלוטקין].

***) ל. הובקין סירב תחילה לקבל עליו את חובת „העליה מאונס". הוא דרש ממרכז „החלוץ" פעולה נמרצת לבטל את דין־הגירוש שהוצא נגד חברים של „החלוץ", שהוא ארגון צבורי לאנאלי. הוא טען כי גירושו עלול לשמש תקדים נוח מאד בשביל „ג. פ. או" כדי לרוקן בדרך זו את „החלוץ" מחברים פעילים, ועל כן הסתלק מדגשת בקשה לקבל רשיון לעליה (גם הבריז שביתת־רעב), והוא נשלח על־ידי „ג. פ. או" לחבל הצ'וואשי, ורק לאחר שהובהר כי אפסה תקוה לבטל את העונש שנחרץ עליו מטעם „ג. פ. או" עלה לארץ.

שנתפסו לציונות ולחלוציות הונהג ברוסיה בסוף 1923. בינואר 1924 יצאה לארץ־ישראל דרך גרמניה הקבוצה הראשונה של הציונים המגורשים מתחומי־רוסיה *). הרבה עשרות חברים מאלה שנדונו לכלא ולגירוש עלו בשנים הבאות לארץ־ישראל „עליה מאונס", אלא ש„ג. פ. או" הקפידה אחרי־כן שהם יצאו ישר לארץ־ישראל „דרך נמלי הדרום" (אודיסה, סאואסטופול וכדומה). חומרה זו באה בשל „המשפט נגד היאבסקציה" שנערך בברלין על־ידי קבוצת המגורשים הראשונה שעלתה לארץ דרך מערב־אירופה.

מאסרי מארס 1924 הוציאו משורות „החלוץ" כמה מטובי־חבריו והוסיפו טרדות ודאגות למנגנון הארגוני של „החלוץ" (השתדלויות, הוצאות כספיות, ועוד). אל מרכז „החלוץ" בסימטת לוקוב במוסקוה היו באים באותם השבועות עשרות מבני־משפחותיהם של הנאסרים מכל הזרמים הציוניים כדי להינדע על גורל בעליהן, בניהם וכו', לשמוע עצה, להיפגש עם אחים לצרה. קאטאניאן, הקטיגור שהיה ממונה מטעם קומיסאריון־המשפטים על עניני „ג. פ. או", סירב להיכנס בדין ודברים עם כל פרט שפנה אליו בענין האסירים הציונים והחלוצים והיה אומר: „פנו אל באי־כוח הצבוריות, אל פינס ואל שור". לאחדים נתן קאטאניאן גם את המען של מרכז „החלוץ", ולא־פעם נמצאו חברי המרכז במבוכה כשבאו אליהם יהודים בלתי־מוכרים ואמרו כי קאטאניאן שלח אותם אל „החלוץ" בענין מאסרו של עסקן ציוני פלוני או אלמוני.

„ג. פ. או" והיאבסקציה, שניצחו על מלאכת המאסרים והגירושים, לא השיגו בשנים הראשונות את מטרתן. מאות ציונים וחלוצים היו נמרטים ונתלשים מקרקע חייהם ועבודתם ומושלכים לבורות־כלא ולגאיות־הסגר — ובמקומם היו באים מחנות חדשים של נוער עֵר דרוך־שרירים וצמא־פעולה. עד אמצע 1925 לבלבה התנועה החלוצית, על אף הנגישות והלחץ, על אף הפירוד שחל בה ועל אף האמצעים הדלים שהיו ברשותה. וכל מכה שניתכה על ראשו של „החלוץ" הידדה פקודה: גדל!

לחלוצים היתה ברוב המקרים המלחמה מפנים ומאחור. הם היו צריכים להיזהר לא רק בחוץ, במוסד, בבית־החרושת ובבית־הספר אלא גם בבית, מפני אח קומוניסטי או אחות קומסומולית או אבא ואמא שהביטו בעין רעה ובכעס גלוי על „התעתועים החלוציים" של בנם או בתם.

---

*) מחברי „צעירי־ציון" שנדונו בקיוב על השתתפות בועידת מפלגתם.

אולם לא רק צעירים ורנקים התדפקו בדלתות „החלוץ" ודרשו מקומות הכשרה ואפשרויות עליה. באו גם יהודים בגיל עמידה, בעלי־משפחה, אנשים שכבר היו בתנועה הציונית והחלוצית בראשית המהפכה ואנשים אשר לא ידעו את יוסף (טרומפלדור) ואת שמעו לא שמעו. בעלי־מלאכה, פקידים, פועלים, בעלי־משפחה טענו: „וכי משום שאין אנו זקוקים למקצוע וכבר יש לנו ילדים אשר עוד מעט יבואו אף הם ל„החלוץ", ייגרע חלקנו?!"

בתנאי־העבודה שהיו אז נשללה מהמרכז אפשרות למצוא פתרון לחוגים אלה, שהלכו ל„החלוץ" בעיקר כדי לעלות בקרוב לארץ־ישראל וכדי להציל את ילדיהם מתהום הטמיעה. הוברר, כי הנסיון שנעשה בסימפאַרופול לרכז בבית־המלאכה „תל־חי" („חרש") מַסגרים שילמדו וידריכו חלוצים נטולי־מקצוע — לא הצליח אף הוא. נסיון קודם של כניסת משפחה מתושבי ג'אנקוי לקבוצה החקלאית „תל־חי" נכשל וגרם לקבוצה כמה פגעים*). בכל זאת, מתוך הכרח למצוא פתרון־מה לשאלת בעלי־המשפחות ב„החלוץ", החליט המרכז באחת מישיבותיו לשלוח אל הקבוצות הקיימות חלוצים אחדים בעלי־משפחות ולאחוז באמצעים שונים (לגבי הדירה, המזון, חנוך הילדים) על מנת להקל עליהם את הקליטה בעבודה ובחיי הקבוצות.

---

*) בקבוצה „משמר הוולגה", שנים מספר קודם לכן, נקלטה משפחה אחת יפה. אמנם, התנאים והחומר האנושי היו שם אחרים, והעיקר — הקבוצה היתה אז חיי עליה לארץ.

העליה ו„העליה מאונס"

כללים להסדרת „העליה מאונס". — חלוצים והצבא האדום. — בדרכי העליה

המאסרים, הגירושים וה מ ר ת ה ג י ר ו ש לארצות־גזירה בעליה לארץ־ישראל העלו על סדר־היום של „החלוץ" ברוסיה כמה שאלות: הרצוי הדבר מבחינה צבורית־פוליטית שהאסירים החלוצים יפגינו על־ידי בקשת עליה לארץ־ישראל שהעליה היא בשבילם צורת־ע ו נ ש, תחת גירוש לישימון אסיה? המותר לחלוצים, וביחוד לפעילים בשטח הארגוני, להסכים שעליתם תכוון על־ידי „ג. פ. או" ושהיא תקבע מי נמי העולים ומי ומי הנשארים? הכדאי לקבל את „העליה מאונס" הזאת המרוקנת את המחנה ומקיזה את דמו?

השלטונות הסוֹאֶטיים ראו את גירוש הציונים לחוץ־לארץ כאמצעי נוח להם. הם יכלו להוכיח לדעת־הקהל בחוץ־לארץ כי אין כוונתם כלל לרדוף את הציונות: „אם הציונים נושאים נפשם לארץ־ישראל, אדרבא יסעו לשם". מלבד זאת הם יכולים בדרך זו להיפטר ממאות ציונים, ובפרט מהותיקים ומהפעילים שבהם, ולהמית את התנועה הציונית ב„נשיקה" של עליה. ולא עוד אלא שהגירוש לארץ־ישראל היה גם אמצעי־עונש זול יותר בשביל השלטונות, באשר איננו מחייב אותם לכלכל את המגורשים ולפקח עליהם פן יברחו (ואמנם, היו עשרות מקרים של בריחת ציונים וחלוצים ממקומות־הגירוש הנידחים ביותר).

במשך הזמן קבע מרכז „החלוץ" כללים אחדים, שעל־פיהם חייבים כל החברים לנהוג בהיאָסרם *). בשלב הראשון של החקירה לפני פסק־הדין על החבר למחות על המאסר, לטעון — גם באוקראינה וברוסיה הלבנה — כי „החלוץ" איננו ארגון אַנטי־סוֹאֶטי ואיננו אסור בארצות הסוֹאֶטים, והראיה: הוא קיים בבירת המדינה, במקום מושבה של הממשלה המרכזית. בשלב החקירה אסור על החבר לגלות באיזו צורה שהיא את רצונו ושאיפתו להיפטר מהמאסר (או מהעונש הצפוי לו לפי החלטת „ג. פ. או") על־ידי עליה לארץ־ישראל. אחרי הוצאת הדין על־ידי

*) כללים דומים נקבעו גם בארגונים ציוניים אחרים.

„ ג.פ. או" לגירוש או להסגר פוליטי (פוליטאיזוליאטור) רשאי החבר להגיש בקשה על רשיון לעליה אך ורק בהסכמת הועד הגלילי. החברים הפעילים במנגנון הארגוני של „החלוץ" רשאים לבקש אחרי מאסרם וגירושם רשיון לעליה אך ורק באישורו של מרכז „החלוץ" או הלשכה הראשית לאוקראינה.

כללים אלה — אם כי לא תמיד קוימו — הסדירו במקצת את „העליה מאונס" ונתנו אפשרות ל„החלוץ" לשמור על כמה מהחברים הפעילים, אשר אחרי השתדלויות ומאמצים עלה בידו להשיג את שחרורם ולהחזירם לעבודה הארגונית והמשקית. הכללים האלה הקנו תוכן צבורי־מוסרי לישיבה בבית־הפלא ובמקום־הגירוש ועודדו את רוח החברים אשר ה„ג. פ. או" סירבה להרשות להם את העליה לארץ־ישראל. הכללים האלה שמרו על המסגרת והמשמעת הארגונית של „החלוץ" שלא תהא פרוצה על־ידי כל רוח מצויה ואינה מצויה וכן שימשו תריס בפני הצפת „החלוץ" על־ידי חומר אנושי הרפתקני, מקרי ודל מבחינה רעיונית־מוסרית. לא מעט היה מספר האנשים שחיפש לו דרכים לצאת מרוסיה (לאו דוקא לעלות לארץ־ישראל), ולו גם במחיר הצטרפו לאיזו הסתדרות שהיא והיאסרו בעבורה. [ב־1928 הוכנסו שינויים יסודיים בכללים האמורים, שמטרתם היתה להחיש ולהרבות ככל האפשר את סיכויי העליה לארץ־ישראל לכל החברים בלי יוצא מן הכלל].

*

באפשרויות העליה, עקב שיבת השבויים והפליטים של המלחמה אל ארצותיהם, כבר אי־אפשר היה להשתמש בסוף 1923 ובתחילת 1924. אמנם נצנצה תקוה, כי הסידורים החדשים של נתינת דרכיות ליציאה לחוץ־לארץ תאפשר את העליה למספר חלוצים, אולם רבים, ביחוד אלה אשר על שמם היו „תיקים" ב„ג. פ. או.", לא יכלו להשתמש בדרך העליה החוקית, מלבד זאת היתה קבלת הפספורטים כרוכה בנסיעות, בהוצאות הדרך, ב„הכתמת שמם" של אבא ואמא, אחים ואחיות. רבים לא יכלו לקבל פספורטים ליציאה לחוץ־לארץ גם בגלל תעודותיהם הבלתי־מסודרות (אם משום אי־עמידה בזמן לעבודת־הצבא ואם משום חובות־מסים וארנוניות שונים). מרכז „החלוץ" דרש מהחברים לא להשתמט מהעבודה בצבא, ולו גם משום שהוא ראה בזאת הכשרה חשובה בשביל ארץ־ישראל. ואמנם, בשנים הבאות אפשר היה למצוא בגדודים רבים של הצבא הסובייטי חלוצים בודדים וגם תאים חלוציים שעמדו בקשרים עם הסניפים לפי מקום שירותם בצבא, או עם הסניפים שמתוכם באו.

כמה מהחיילים־החלוצים רכשו להם בעבודת־הצבא ידיעות, נסיון, משמעת ונשארו נאמנים לדגלם החלוצי, העברי הארצישראלי. אולם אחדים לא יכלו לעמוד בפני הלחץ וההשפעה הפוליטיים, לא גילו כושר־חיסון מספיק כלפי התעמולה הנמרצת והפיקוח החמור על כל ניע וזיע של אנשי־הצבא, הם ראו לפניהם גם כר נרחב לעלות בסולם־הכהונות הצבאי, ליעשות קציגים ומפקדים, תעמלנים ומדריכים פוליטיים וצבאיים — והם פנו עורף, מהם לאט־לאט ומהם בבת אחת, אל הסתדרותם ודגלם. וזאת היתה אחת הסיבות לסירובם של חברים רבים ללכת לעבודת־הצבא. לא־פעם שמע כותב הטורים האלה מפי חלוצים שהגיע פרקם ללכת לצבא, והם באו למרכז לבקש אפשרויות עליה: „חוסו נא עלינו וסייעו בידינו לעלות לארץ. אין אנו בטוחים שנוכל לעמוד בנסיון בתוך המערבולת של הצבא האדום ולהישאר חלוצים נאמנים".

מרכז „החלוץ" היה שוקל את הנימוקים השונים ואת האפשרויות, שהיו זעומות מאד, הן מחמת חוסר אמצעים והן בגלל החומרות השונות מצד הרשות, ולפי זה היה נקבע גזר־דינו של החבר.

בתחילת 1924 פרצו עשרות חלוצים ממקומות שונים לעלות בתנאים קשים עד מאד. אחדים מהם נתפסו והושמו במאסר, אחדים הספיקו להימלט מידי זקיפי־גבול ובדקנים ולחזור הביתה בדרכי־עקלתון אחרי טלטולים רבים. ידועים מקרים אחדים שחלוצים־עולים קפצו מעל מדרגות ומתוך חלונות של רכבות, תוך כדי נסיעתן, כדי להימנע מחיפושים, חקירות ומעצרים.

*

שנות 1923—1926 היו שנות עליה ושגשוג ל„החלוץ" בארצות הסוֹאֶטיות, בכל תחומי פעולתו. מספר החברים הלך וגדל, הגם שהועדים נקטו זהירות מיוחדת לגבי קבלת חברים חדשים והגם שמגל „ג. פ. או." היה קוצר בשקידה. אלה היו שנות זוהר לצבוריות הציונית בכללה בימי השלטון הסוֹאֶטי. נדמה היה, כי נפתחו לרנחה ארובות היזמה הלאומית והפעלתנות החלוצית של חלק גדול מהדור הצעיר ביהדות הרוסית הנקלעת בכף־הקלע של המהפכה הגדולה.

תקופה זו עודנה מצפה לקולמוסם של בעלי אסופות ורשומות ולמכחולו של אמן נאמן.

ת ע ו ד ו ת

חוזר הועדה הארצישראלית ליד מרכז „צעירי-ציון"
אחרי מועצת „החלוץ" הראשונה

מרכז הפרקציה העממית
„צעירי־ציון"
ידיעות הועדה הארי"ת

מכתב חוזר

חברים! התנאים המיוחדים של שעת חירום זו, מצב התהו של הדרכים, וטלטול הועדה ממקום למקום, מנעו מאתנו, לצערנו, את האפשרות לבוא אתכם במו"מ תכוף ולהודיעכם בעתו ע"ד מהלך העבודה בועדה הארי"ת שעל ידי מרכז הפרקציה.

לשם אפשרות הנהלת עבודה ארץישראלית רחבה ועבודת „החלוץ", נחוץ היה: א) למשוך חברים חדשים מתאימים לעבודת הועדה הארי"ת. ב) להעמיד בראשה חברים שיקדישו את כל כחותיהם לעבודת הועדה — לתכלית זו הזמין המרכז שורה של חברים מהפרקציה לעבוד בעבודה הארי"ת. את הנהלתה הזמנית של הועדה לקח עליו המרכז עצמו (בישיבה מיוחדה של המרכז), מפני זה שהח' מינצ'יק לא נשאר בחרקוב. המרכז מסר אח"כ את הנהלת הועדה לח' המרכז ל. לוינסון שנקרא לשם זה לחרקוב.

המאורע הכי־חשוב של עבודתנו בחדשים האחרונים היתה קריאת המועצה של „החלוץ". מועצה זו, שנתועדה בחרקוב בימי ט"ו—י"ח שבט ע"י הוה"מ של הפרקציה, היתה צריכה עפ"י תכניתה, כפי שעלתה במחשבה תחלה, לברר את מהות „החלוץ" ומטרתו, דרכי עבודתו בא"י ותפקידו הישובי בכלל, הכשרת החברים בגלות לתעודתם בא"י, ולקבוע את הצורות ההסתדרותיות של „החלוץ". אך מפני התנאים הקשים שמנינו למעלה, לא עלה בידי רוב המרצים והצירים לבוא למועצה זו, שהוכרה משום כך רק למועצה פרטית, והריזולוציות שלה (שחלק מהן נדפס ב„ערך אוז ארבייט מס' 1), אינן החלטות חובה, אלא באות לגלות את הלך הרוח של רוב חברי המועצה, והנן משמשות חומר לוכוחים ולחלופי דעות בקבוצות „החלוץ".

עפ"י הפרטיכל של מועצה זו, שנמסר לדפוס ושישלח בעתיד תראו שאף מועצה זו בועיר אנפין החוירה את ההשקפות והדעות המנסרות בתוך חוגי „החלוצים" למקומותיהם, על מהותו של „החלוץ", וגלתה חלק של חלוקי הדעות שבין הזרמים השונים בהשקפותיהם על תפקידו של „החלוץ" בעבודה הישובית.

ביותר בקשה המועצה דרכים כיצד לאחד ולהתאים את שאלת בסוס חיידם הפרטים של החלוצים בא"י עם תכנית העבודה הישובית הכללית לטובת הארץ והאומה. הפרינציפים הלאומיים־עמליים שמנו בעבודה זו, אך עד שתקבע בהחלט מהותו ותעודתו של „החלוץ", עמדה שאלה חשובה לפנינו: מה הן הצורות ההסתדרותיות הזמניות של

„החלוץ" והנהלתו? ומי הם האלמנטים הנכנסים ל„החלוץ" עד שתקבע בהחלט מהותו ותעודתו, בנדון זה קבל המרכז של הפרקציה, אחר מו"מ עם הועדה הארצ"ית החלטות מסוימות דלהלן והשונות בכמה פרטים מהחלטות מועצת „החלוץ":

א. ע"ד החלטות מועצת „החלוץ".

ריזולוציות המועצה נשלחות לקבוצות רק בתור חומר, ואינן החלטות חובה.

ב. חברי „החלוץ".

ל„החלוץ" מתקבל, בלי הבדל השקפותיו הפוליטיות, מי"ח שנים ומעלה כל אחד (במקרים יוצאים מן הכלל מתקבלים גם חברים מט"ו שנה, בהסכמת ועד „החלוץ" המקומי):

א) העובר לא"י לא רק על מנת להספיק את שאיפותיו הפרטיות, אלא גם הרואה בעבודתו — עבודת בנין המרכז הלאומי בארצנו (דעת רוב המרכז).

דעת המיעוט: „כל אחד ואחד, בלי הבדל השקפותיו הפוליטיות".

ב) המסוגלים לעבודה (עבודת הגוף או הרוח) ובעלי מלאכות ופרופסיות המתהלמות והנחוצות בארץ.

ג) השואפים להשתקע בארץ־ישראל בתור עובדים ופועלים (משתפרים מעבודתם).

ד) המכירים בשלטון השפה העברית בא"י.

ה) המתחייבים לעבוד בגלות ובא"י, לפי התכנית והוראות האורגנים הראשיים של „החלוץ".

הערה: גבולי המשמעת וזמנה, יבורר לאח"כ.

ו) הנשים תומ"י לעבודת הכשרת עצמם בשביל א"י.

ז) המרכז החליט, שאין הרשות לקבוצות המקומיות של „החלוץ" להוסיף על תנאי־כניסה זמניים אלו.

ג. ע"ד הנהלת „החלוץ".

בהתאם להחלטות הועידה השניה של הפרקציה מחליט המרכז, שקבוצית „החלוץ" מתקיימות ע"י הועדות הארץ־ישראליות המקומיות של ועדי הפרקציה. ההנהלה הראשית שייכת ליועדה הארצ"ית שע"י מרכז צ"צ.

הודעה. המרכז מחליט לשוב ולדון בעתיד הקרוב ע"ד תוכן „החלוץ" ומהותו, לאחר תוצאות עבודת הועדה הארצ"ית המרכזית. (לועדה הארצ"ית, ולאחד מחברי המרכז נמסר לערוך ב' הרצאות בשאלה זו) ולע"ע החלטות אלו הן החלטות חובה על החברים.

אם לא כל חברי המועצה באו לכלל דעה אחת בנוגע לעבודת „החלוץ", הנה היה ברור שעבודה רבה ואחראית לפנינו, הדורשת הכשרה עצמית של החלוצים בכל המקצועות, כדי לבוא לא"י מסוגלים במדה יתירה למקצועות שונים, ובפרט לעבודה גופנית וחקלאית, מזוינים בידיעת הארץ ותנאי־העבודה, וראויים לשם־הכבוד: „אנשי העבודה של העם העברי", מבלי חששי־מחשבה ע"ד נסיגה לאחור מהמערכה. והכשרה

עצמית — עבודת החלוצים בגלות לשם א"י — כגרעה מאחדת את כולנו, וממריצה אותנו לפעולות.

בראש וראשונה שמנו את לבנו לסדור עבודת ההכשרה החקלאית של החלוצים במושבות העבריות ברוסיה־רוסיה ובאחוזות הפרטיות, לשם זה נוסדה ע"י הועדה סקציה אגרונומית בהנהלתו של אגרונום מומחה; שמטרתה — עבוד כל החומר המדעי הנוגע לכל ענפי הישוב החקלאי, ופתרון השאלות הכרוכות בו, באופן עיוני־מדעי, כגון: א) ידיעת א"י בכלל, והמשק החקלאי בפרט, התעשיה הארצי־ישראלית ואופקי התפתחותה בעתיד, חקירת הארצות השכנות לא"י, דרכי החבור ואופני ההובלה. ב) תולדות ההתישבות היהודית, ומצבה הנוכחי בא"י, ארגנטינה, אמריקה הצפונית, ורוסיה. ג) פעולות ישוביות בארצות שונות, אופני הכשרת הישוב וההגירה. ד) סוגי הקולטורות החקלאיות ועפי המשק־החקלאי והתאמתם לתנאים הארצישראליים, קולטורות אזוריות וסובטרופיות (троп. и субтроп. культуры) עבודות מליורציוניות בא"י. ה) אופני זכות־דכוש על הקרקע ונצילה (Землевладѣния и землепольз.), טפוסי וצורות המשקים, המושבות, והחוות, בהתאם לתנאים הארי"ים. ו) קואופרציה: הסוגים והצורות המיוחדות של הקואופרציה החקלאית, סדור הקואופרציה החקלאית והתקדמותה בארצות שונות ובא"י. ז) שאלות ההשפלה החקלאית בא"י, בית־הספר: הגמוד, הביניני והעליון. חוות: למודית, נסיונית, דוגמאית (показательн.) מוזיאים מטולטלים, תערוכות, אינסטרוקטורים־נוסעים, ועידות וכו'.

בנוגע לשאלות הנ"ל עורכת הסקציה הרצאות, שיחות וכו', ומיסדת בכל הערים שיש בהם בתי־ספר חקלאיים בינוגים וגבוהים, או קבוצות יהודים־אגרונומים, קומיסיות בעלות מטרה אחת (עבוד החומר הנ"ל באופן עיוני). חוץ לזה עוסקת הסקציה גם בהוצאת ספרים וחוברות חקלאיים בעברית וכו'. בידינו עלה לרכוש מספר הגון של ספרים חקלאיים. מסדרים מהם ספריות בעד הקבוצות, הזמנות מתקבלות בלשכת הועדה. (הרשימה עם מחיר הספריות תבוא בגליון 4 של „ערד אין ארבייט").

בימים אלו תגמר התכנית המפרטה של עבודת הועדה. כמובן, תכנית־עבודה זו תשונה פעם בפעם לפי דרישות הזמן ותנאי המקום השונים; חלק ממנו יודפס בגליון 3 של „ערד אין ארבייט".

מפני שהיינו ע"ע נקרעים מן העילם החיצוני — ולא יכולנו לגשת לסדור עבודת ההכשרה במקומות אחרים — צמצמה הועדה את פעולותיה בנדון ההכשרה לחרקוב עצמה. והודות להשפעתה של הועדה עלה ליסד בחרקוב — לשם הכשרתם לעבודת אדמה והסתגלותם לעבודה גופנית בכלל של „החלוצים" וחברי הפרקציה המתכוננים לעבודה בא"י — גן ירקות, תחת הנהלתו והוראותיו של גנן מומחה, שעובדים בו החברים מספר שעות בכל יום (כדי לתת את היכולת להשתתף בעבודה גם לאלה העסוקים בלמודיהם או בעניגים אחרים, נחלקו החברים, העובדים לגן כתות, שכל אחת מהם עובדת מספר ד' שעות בכל יום). ההנהלה הראשית היא בידי הועד המקומי של הפרקציה ויו"ר הועדה הארי"ת המרכזית. מעירים אנו על התועלת של אופן־הכשרה זה.

ואפשרות סדור גן כזה בכל המקומות, מאחרי שאינו דורש לא תנאי־מקום מיוחדים, ולא עבודה אדמיניסטרטיבית גדולה ביותר.

כדי לסדר את החלוצים במושבות העבריות בפלכי יקטרינוסלב, חרסון ועוד, נגשה הועדה הא״ית לקבוץ כל החומר הנחוץ ע״ד תנאי העבודה, ומספר הפועלים הדרוש בכל מושבה בכלל, ואצל כל אכר. הועדה מיסדת לשכות גליליות בכל הפלכים הנ״ל, וקובעת באכחה בכל מושבה. כל הקבוצות והחברים הרוצים לעבוד עבודת השדה בקוץ במושבות, צריכים להרשם ולהודיע ע״ד חפצם גם לועדה הארי״ת שלנו מרכז צ״צ, וגם ללשכות הגליליות שתוסדנה. עלינו להוסיף, שהועדה הארי״ת המרכזית שלנו מעבדת עתה אינסטרוקציות מיוחדות שנשלח לכם בקרוב, ע״ד אופן ההכשרה החקלאית של החלוצים במשקים הקרובים למקומות מושבותיהם, כמו כן ע״ד ההכשרה העצמית במקצועות הקולטורות האינטנסיביות והספציאליות באותם הגלילים, שעפ״י סגולותיהם הטבעיות זעפ״י איפי המטעים והזריעות הם דומים לא״י כגון: חבל בטום, טורקסטן, קרים ועוד. נמסר לח׳ המרכז שנסע לאודיסה לגבי עניני ההסתדרות, לברר שם יחד עם חברינו שבאודיסה את כל השאלות הנוגעות ל„החלוץ״ ולהודע פרטים ע״ד המצב בא״י עפ״י הידיעות שנתקבלו בועד האודיסאי כן להודע את הפרטים ע״ד הפרמה, כל הידיעות האלו יבואו בשעתן בעתון הרשמי של הפרקציה „ערד און ארבייט״.

כדי להקל את עבודתה של הועדה מבקשים אנו למהר להשיב לנו את גליונות האנקיטה של „החלוץ״ ששלחנו בשעתה, כי התשובות נחוצות לנו כדי שלא יבוא עכוב בעבודתנו, וכדי שתתמלא שאיפתנו, שבידינו תהיינה מרוכזות כל הידיעות על כל חבר וחבר של „החלוץ״ בפני עצמו. עליכם גם להפנות את תשומת לבנו לכך אם נחוץ לשלוח אנקיטה זו לעוד איזה מקומות.

עבודת הועדה הארי״ת חשובה וגדולה. כדי שתכנית עבודתנו תביא לידי תוצאות של התקדמות, צריכה הועדה הארי״ת המרכזית לטפל בעבודה עיונית ומעשית כבירה. הפרובלימות הישוביות לא הוארו ע״ע בהסתדרות הציונית באופן מספיק, בנדון זה עליני לסלול דרך, להזמין מזמחים ועוד, נחוץ להשגיח על מהלך העבודה במושבות ברוסיה, לשלוח אינסטרוקטורים, לעבד תכניות של עבודה וכו׳.

כ״ז דורש טפול מרובה, אנשים ואמצעי כסף, את כל זה אנו צריכים להמציא באמצעינו אנו. המרכז החליט כי לע״ע על כל חבר של „החלוץ״ להכנים תומ״י בתור מס־חברים זמני משכרתו של יום א ח ד. מס זה צריך תיכף להגבות ולהשלח למו, כן נשלחות אלינו 50 אחוז של ההכנסות מקריאות, נשפים והרצאות בשאלות א״י.

אחד הצעדים החשובים של הועדה שלנו הוא: עריכת פרוגרמה מפרטה של קריאה ביתית ושל הרצאות, שבהקפן השלם צריכות תהיינה לברר מכל צד את כל הפרובלימות הישוביות ולתת לחברים את המינימום של הכשרה מדעית־שמושית נחוצה, לצרך זה הולכת ונעבדת גם ביבליוגרפיה מפרטה. נגשים להוצאת מפה ארי״ת בפורמט בינוני מה שעתיד למלא חסרון מורגש ברוב המקומות. כמו כן מסתדרת ספריה של הועדה אשר תשמש יסוד לעבודותיה העיוניות.

בקשר עם עריכת הספריה של הועדה המרכזית מבקשים אנו את החברים להואיל זלשלח לנו מספר מסוים של אבזמפלרים מגליונות „הפועל הצעיר", „האחדות", „החקלאי", „החניך", ויתר הוצאות האר"יות. בזמן הקרוב נשלח לכם תכניות מפורטות בנוגע לעבודת ההכשרה המדעית, והמעשית־פרופסיונלית.

מכל האמור למעלה תראים אתם, חברים, שלמרות התנאים הקשים של הרגע הנוכחי, אנו מאזרים כל כוחותינו לשם עבודת הבנין של עתידנו הלאומי, כדי שנהיה מוכנים ברגע הנכון ומזוינים בהסתדרות מוצקה, ברצון כביר, ובאמצעים מספיקים, ועליכם החובה, חברים, לגשת תומ"י לסדר, לארגן, ולחזק את קבוצות „החלוץ" בכל מקום, כדי שתהיו מוכנים לשעת הכושר, ובכל אתר ואתר תלבנו ותברדו את השאלות ע"ד מהות „החלוץ" ועבודתו וכל שאלות הישוב בא"י הקשורות בזה, ותמציאו לנו את פרטי הכוחים ועבודתכם. אנו חפצים להאמין, חברים יקרים, שבשעה רבת־אחריות ורבת־תוצאות זו תעמדו כולכם על המשמר ותביאו לידי גלוי את הרצון הכביר, ואת כשרון העבודה ההסתדרותית שבכוחם נלחם את מלחמת תחיתנו, ונסלל דרך לכבושנו הלאומי— כבוש הארץ והעבודה, ואתם, חברי „החלוץ", יותר מכל עליכם לזכור, כי עד בוא השעה המקוה לעבודה בתוך הארץ עצמה חובה כפולה ומכופלת עליכם להקדיש את כל הכוחות האפשריים לעבודה בגולה לשם הארץ ובעד הארץ, עליכם להודיע ללשכתנו מי ומי ברצונו לנסוע לארצנו בזמן היותר קרוב. כל מי שיש ברצונו להציע איזו דרכים חדשות בעבודתנו, יבוא ונשמע.

בברכת חברים והגאולה
בשם הועדה הארץ־ישראלית ע"י מרכז
הפרקציה העממית „צעירי ציון"
במקום יו"ר הועדה, חבר הועדה: ש. קלזון
המזכיר: א. גולדשטיין
בשם מרכז הפרקציה העממית
בהסתדרות הציונית „צעירי ציון"
חברי המרכז: ישראל מרמינסקי
א. ברודני

חרקוב, ט"ז אייר, תרע"ח *)

---

*) חזר זה, שיצא בדפוס, נמצא בארכיונו של י. מרמינסקי. ניתן כאן ככתבו וכלשונו.

מכתב הועדה הארצישראלית ליד מרכז „צעירי-ציון" בענין עבודת החלוצים במושבות היהודיות באוקראינה*)

הועדה הארץ־ישראלית על־יד
המרכז של „צעירי־ציון"
יום כ"ו לחודש סיון שנת תרע"ח
№ 310

ללשכת־הסדור הגלילית
של „החלוץ"
דוברויה

ח. נ.

מאשרים אנו את קבלת הטלגרמה ע"ד 20 המקומות האחרונים. ומודיעים אנו אתכם כי את המקומות האלו חלקנו בין חברי הקבוצות הבאות: צ'רניגוב 2 — ניעזין 2 — קאנאטאפ 3 — רוסטוב 4 — פאלטאוץ 5 — יאנאטין 4 מקומות.

החבר קלוזנר נסע אתמול בערב, והוא ימסור לכם את כל הפרטים בע"פ.

היום קבלנו את מכתבכם מיום כ"ג לח"י. בדבר האברים הדורשים שמירת יום הראשון ועבודה בשבת, דעתנו בתור פריציפ הוא, כי על ה„חלוצים" בכל אופן לנוח מעבודה ביום השבת, כי אנו חושבים לאחת המטרות הכי־חשובות — מבלי לחפוץ להאיר את הדבר מן הצד הדתי, וחוץ מזה שיש לשבת ערך גדול בתור יום־מנוחה לאומי — ליצור בין החלוצים אטמוספירה קולטורית־לאומית, חברותית, וזה אפשר רק אם ינוחו כולם ביום השבת ותנתן להם האפשרות — בהיותם עסוקים במשך כל השבוע — להימצא בחברה אחת. במקרים יוצאים מן הכלל יכולים אתם להשאיר את פתרון השאלה ל„חלוצים" עצמם. כמובן רק במקרים בודדים.

בדבר מדת הסתגלותם של החברים לעבודה, אין אנו יכולים לעשות כלום. אנו מזהירים את החברים בכל מכתבינו, כי ישלחו אך ורק חברים בריאים ומסוגלים לעבודה. ובכן מוטלת עליהם האחריות בעד החברים המושבים. ישנה גם החלטה של הועדה, כי נחוצה בעד החברים, לפני נסעם, בקורת־רופא. בימים אלו תתאשר החלטה זו ע"י המרכז ואז נודיע ע"ז לקבוצות.

בב"צ
בשם הועדה הארץ־ישראלית ע"י מרכז
הפרקציה העממית „צעירי־ציון"
חבר הועדה:
המזכיר: א. גולדשטיין
חבר המרכז: א. לוינסון

---

*) מתוך הארכיון של י. מרמינסקי.

חוזר של מרכז „צעירי-ציון" על ארגון הגנה באוקראינה*)

חוזר י"ח

חברים! המשבר שבארץ גרם למלחמת־אזרחים ממושכת. מלחמתדמים זו [...] השליטה בארץ את ממלכת האנרכיה, המהומות, הרציחות וכל דאלים גבר. בכמה ערים ליתּ דין וליתּ דיין וכל זאת להנאתם ולטובתם של האלמנטים הפושעים שהשעה שוחקת להם לעשות את מעשיהם... אף ארם ההסתה האנטישמית מטיל את ארסו(?) בהמונים וסכנה מרובה צפויה לקיומם של אחינו, לנפשם ולרכושם. שמועות מחרידות ומזעזעות את הלב מגיעות אלינו ע"ד ימי קישינוב שחוזרים ובאים. המאורעות [...] בערים שונות מעידים על האכזריות והעריצות המיוחדה בנוגע לקהל היהודי.

ובשעת חירום זו אנו פונים אליכם, חברים, בקריאה להיקהל ולעמוד על נפשותינו ועל כבודה של האומה [...] מיד לעבודה דחופה לשם ארגון גדודי הגנה עצמית. גדודים אלה צריכים להיות, לפי האפשרות, יהודיים ולהיעזר על־ידי איזה מוסד עברי־צבאי אוטוריטטי (הקהילה, הועד המאוחד של ב"כ המפלגות העבריות וכו'). אליהם נכנסות פלוגות־הגנה מפלגתיות וּבלתי־מפלגתיות, ומטרתם היחידה — מלחמת־מגן על כבוד העם העברי והגנת חייהם וגכסיהם של היהודים.

ימים אלה של אפסות שלטון עלולים לכפות עלינו גם את עבודת ההשתתפות בשמירה הכללית[...] בעיר כולה אך גדודי ההגנה צריכים להמנע במדת האפשרות מלמלא תפקידי־שוטרים ולהיות בכל אופן נייטראליים נמוּרים במוּבן הפוליטי. בראש ההגנה[...] צריך לעמוד שטאב שאליו נכנסים ב"כ כל המפלגות שיש להן פלוגות־הגנה, אך בידי שטאב זה תהיה רק ההנהלה [...] וההתאמה של פעולות הגדודים כלפי חוץ, אך כל הגדודים האלה אבטונומיים הם ומשועבדים ברשות מפלגותיהם, ביחוד בשאלות פוליטיות. וגם בשאלות ההגנה הועד צריך להיות זהיר ביותר [...] במקרים ששאלת ההגנה מחוברת בדברים פוליטיים. צריך לקבוע קשר (קאנטאקט) גם עם [...] של שאר המפלגות הדמוקרטיות־לאומיות אם ישנם באלה בעיר. כמו כן צריך להשתמש בכל האפשרויות לשם הרשאה (ליגאליזציה) של כל הסתדרות־ההגנה ושל גדודים בודדים שלה. אך אין אנו יכולים להניח בשום אופן שהגדוד או המפלגה שלנו יתפסו בדגל של מפלגה ידועה זו או אחרת או תשתעבד לה (כמו שקרה לא־פעם) ורק בשעת הדחק אפשר להסכים לליגאליזציה של שטאב־ההגנה בתור שטאב של גדודי המפלגות הסוציאליות או הדמוקרטיות ואליו יכנסו ב"כ של כל ההסתדרויות הדמוקרטיות העבריות והבלתי־עבריות, אך הגדוד שלנו צריך להשאר אבטונומי ולהשתעבד כולו בכל צעדיו

---

*) חוזר זה, השמור בארכיונו של י. מרמינסקי, נדפס בהקטוגראפ. במקום המלים המטושטשות שאין ניתנות לקריאה הכנסנו כאן שלוש נקודות בסוגריים.

ברוח החוזר הזה של מרכז „צעירי־ציון" הוצא בשנת 1919 על־ידי מרכז „החלוץ" במינסק חוזר (באידיש וברוסית) על ארגון גדודי הגנה ליד סניפי „החלוץ" בהשתתפות המפלגות ויתר האגודות הציוניות. שום העתק מהחוזר ההוא לא נשתמר בידי, אם כי אני זוכר את תכנו [ד. פ.].

לפקודת ועד הפרקציה. הגנו שמים את לב חברינו לזה ומדגישים את הזהירות המיוחדה הנחוצה בשעת קבלת חברים לגדוד, שצריכים להיות חברים אחראיים ונשמעים לועד הפרקציה. בתנאים אלה יכולים להכנס לגדוד זה גם אנשים בלתי־מפלגתיים בהסכמת ועד הפרקציה.

יחד עם זה אנו מעירים את לבכם על נחיצת ההשתתפות בהגנה „אגודת החיילים העברים". בשעת הצורך כדאי ואפשר גם להשתמש בדגלה של האגודה הנ"ל לשם הרשאה (לגליזציה) של כל הסתדרות הגנה והתרבזות האלמנטים הבלתי־מפלגתיים.

בטוחים אנו כי את האמצעים החמריים הנחוצים לכך יתן הקהל העברי ברצון. בכל הדברים הקשים [...] תפנו תומ"י אלינו או לכה"פ לועדים הגלויים.

חברים! המאורעות באים תכופים, מצבנו אנו מסוכן ביחוד ועלינו לאמץ ולרכז את כל בוחותינו לשם הגנה נמרצת ונבונה על כבוד האומה וחיי בניה.

מרכז הפרקציה העממית
בהסתדרות הציונית ברוסיה
„צעירי־ציון"

בָּעֲבוֹדָה

בָּעֲבוֹדָה,
בָּעֲבוֹדָה —
חָרְבוֹת הָאָרֶץ וָעָם
בָּנֹה נִבְנֶה.
דּוֹד הֶחָלוּץ,
עַל זֶה הַמִּשְׁמָר
עֲמֹד, עֲמֹד!

אַבְנֵי־נֶגֶף רָב.
פִּגְעֵי־מִכְשׁוֹל בְּלִי סוֹף —
רָצוֹן עַז אַמִּיץ יַשְׁמִיד אֶת כֻּלָּם.
רָצוֹן עַז אַמִּיץ יַשְׁמִיד אֶת כֻּלָּם.

בַּעֲבוֹדָתְךָ תִּנָּצֵחַ,
חָלוּץ יוֹצֵר־גּוֹאֵל,
אֶת עַצְמְךָ תִּגְאַל,
הָרִיסוֹת עַם תָּקִים
אֶת עַצְמְךָ תִּגְאַל —
גְּאַל!
מַעֲמָד עוֹבֵד תָּקִים —
הָקֵם!
בַּעֲבוֹדָה קוֹמְמִיוּת —
קוֹמְמִיוּת!

שיר זה חובר בסתיו 1923, והותאמה אליו המנגינה של „בשוב ד׳ שיבת ציון". במשך שבועות מעטים נפוץ השיר בכל רחבי התנועה החלוצית והפך להימנון „החלוץ". בצלילי המלים והמנגינה של „בעבודה" היו נפתחים וננעלים אסיפות ונשפים של קבוצות וסניפים, היו צועדים חלוצים בסך בהשתתפם בתהלוכות חגיגיות של העובדים ברחובות מוסקוה, פטרוגראד ועוד, ואסירי ציון ונידחיה במחנות־ההסגר ובמקומות־הגרוש הרחוקים הקרים שאבו חום, נוחם ועידוד מהבשורה ש„בעבודה" על הקמת הריסות העם והארץ, על אף הפגעים והיסורים אשר אפפו אותם.

מ ק ו ר ת

הספר הראשון „החלוץ בכור המהפכה" חיבר לפי רשימות שלי, שהצלחתי להציל או לחדש, ועל סמך מקורות (עתונים, פרוטוקולים, מכתבים, רשימות ותעודות) אשר רובם נזכרים בגוף הספר.

לבדיקת העובדות ולקביעת הפרטים נעזרתי בידיעות וברשימות שהמציאו לי חברים אלה: בריינה ארכטשתזרי (בארטוביה), דויד בוליאסני (בצרון), מרדכי בורגמן (תל־אביב), נחום גורביץ (רוסיה), שמעון גלביץ (תל־אביב), לוי דובקין (חיפה), ישראל הלר (פתחתקוה), מיכל ואנסקי (תל־אביב), זלמן וולקומירסקי ורבקה ויינשטיין (תל־יוסף), שבתי וולודארסקי (גשר), אברהם זוסמן (נחלת־יהודה), אידה זילברהרץ־ברסלבסקי (גשר), מנחם חקלאי (קרית־ענבים), אליהו מוצ'יק (תל־אביב), שמואל מורגן (תל־יוסף), אליהי מזאה (רוסיה), ישראל מרמינסקי (תל־אביב), פינחס סמנרינסקי (רעננה), יעל פלוטניצקי־אומאנסקי (בצרון), אלכסנדר פרל (תל־אביב), אהרן צירלין (תל־מונד), מרדכי קריצ'מן (אפיקים), נחמן רייכנשטיין (תל־מונד), שלום רשבא (בצרון), אליעזר שפרן (תל־יוסף).

דבריהם שובצו בתוך התיאור הכללי השלם של קורות „החלוץ" ברוסיה.

רשימה מפורטת של הספרים, העתונים והתעודות שבהם השתמשתי, תינתן בסוף הספר השני.



חברי „החלוץ" במוסקוה, אחרי שובם מהפגנת אחד במאי ברחובות הבירה הסוֹוֶאטית

פרושי שמות וקצורי־מלים

„אגרו־ג׳וינט" — ראה „ג׳וינט".

„אוזא" — ראשי תיבות רוסיות: חברה לשמירת־הבריאות של האוכלוסים היהודיים.

„אופא" — (נוטריקון ברוסית): חברת מפיצי־השכלה.

„אורט" — חברה להרבצת עבודה בישראל. [ברוסיה הסוֹוֹאטית קיים „אורט" מקומי, אשר בו משתתף מורשה ה„אורט" העולמי].

„אידגאזקום" — ראשי־תיבות באידיש: „ועד צבורי יהודי" לעזרת קרבנות המלחמה והפרעות. [קיצור שמו ברוסית: „Евобщестком"]. נוסד ב־1920, פורק בסוף 1924.

„איוואסטיה" — („ידיעות"). העתון הרשמי המרכזי של הממשלה הסוֹוֹאטית.

„אינפולקום" — („ועד פועל"). מוסד־שלטון המוציא לפועל את החלטות המועצות (הסוֹוֹאטים) של צירי הפועלים, האכרים והחיילים. [אינפולקום כפרי, עירוני, פלבי, מחוזי, חבלי, רפובליקאי].

„ג׳וינט" — ועד העזרה היהודי האמריקאי המאוחד. ב־1923 התחיל לפעול ברוסיה בשם „אגרו־ג׳וינט" (עזרה למתיישבים החקלאיים).

„גובזאמאוטדאל", „גורזאמאוט־דאל" — מחלקת החקלאות הפלבית (של הממשלה), מחלקת החקלאות העירונית.

„ג. פ. או" — („ההנהלה הפוליטית הממלכתית") המשטרה הפוליטית. תחילה נקראה „צ׳אקא" או „צ׳ראזויצ׳קום" (ועדה מיוחדת למלחמה בבאנדיטיזם, דזרטיריות וקונטר־רוולוציה). בזמן האחרון בטל השם „ג. פ. או", והמוסד הוא עתה החלק העיקרי של הקומיסאריון לעניני פנים.

דאסיאטינה — מידת הקרקע שהיתה נהוגה ברוסיה לפני השיטה המטרית. כ־1/11 של הדונאם [1.0925 הקטר].

„וסאאוביז" — לימוד צבאי כללי.

„וציק" — הועד הפועל של הסוֹוֹאטים ברוסיה הגדולה [ר.ס.פ.ס.ר.].

„וארליט" — ועד להגשת עזרה, במזונות ובחמרי־מרפא, לנגועי הרעב והפרעות. עבדה בדרום אוקראינה אחרי הסכם השלטונות עם „ארא" („אמריקאן רליף אדמיניסטריישן").

„זאמסטוו" — „שלטון עצמי מקומי", הוּתקן ברוסיה ב־1864 (כפרס לבעלי־האחוזות שסבלו משחרור האכרים) והיה קיים בהפסקות, תוך עליות וירידות, עד המהפכה. ברשות ה„זאמסטוו" — תנועה צבורית חזקה — היו בתי־חולים, בתי־ספר, עתונים וכו׳.

„יק״א" — חברה להתיישבות יהודית. ב־1923 חידשה את עבודתה ברוסיה הסוֹוֹאטית. סייעה בידי מתיישבים יהודים בעיקר במחוזי גוליאי־פוליא וניקופול (אוקראינה).

„יקופ" — ראשי־תיבות: ועד־עזרה יהודי [לפליטים וליתר נגועי המלחמה והפרעות]. ועדים כאלה נוסדו ופעלו בכמה ערים ברוסיה, עד שפורקו על־ידי השלטונות הסוֹוֹאטים.

„נאפ" — ראשי־תיבות: „מדיניות כלכלית חדשה". כך נקראה המדיניות שנקבעה על־ידי לנין עם תום תקופת הקומוניזם הצבאי (מסחר חפשי, זכיונות לחברות חוץ וכו׳).

„נארקומנאץ" — קומיסאריון עממי לעניני הלאומים. במקומו נוסדה ב־1923 מחלקה לעניני הלאומים ליד נשיאות ה„וציק".

„נארקומזאם" — „הקומיסאריון העממי לקרקעות (לחקלאות).

„סובטניקים" — [שומרי־שבת]. כתה דתית נוצרית, בפלך טאמבוב ובמקומות אחרים ברוסיה.

„סובחוז" — משק סוֹואטי. משק חקלאי הנמצא ברשות המדינה ועובדים בו פועלים שכירים.

„ס. ס. ס. ר." — „ברית הרפובליקות הסוֹואטיות הסוציאליסטיות".

„פיונארים" — הצופים הקומוניסטיים.

„צ י ק" — הועד הפועל המרכזי של הסוֹואטים בס. ס. ס. ר.

„צ א ק א" — ראה „ג. פ. או".

„צ א ק א" — הועד המרכזי [של המפלגה הקומוניסטית].

„קומסומול" — הברית הקומוניסטית של הנוער.

„קולחוז" — משק קולקטיבי (ארטאל או קומונה).

„ר א ב ק ום" — (ועד צבאי־מהפכני) מוסד־השלטון הראשון במקומות שנכבשו על־ידי הצבא הסוֹואטי.

„ר א ד ה" — („מועצה") הפרלמנט של אוקראינה העצמאית. הוקם ב־6 באפריל 1917 והתקיים עד 29 באפריל 1918. אל ה„ראדה" נכנסו גם באי־כוח המיעוטים הלאומיים (ובפרט, היהודים).

„ר. ק. פ." (עתה „ו. ק. פ.") — המפלגה הקומוניסטית של רוסיה.

„ר. ס. פ. ס. ר." — „רפובליקה סוציאליסטית פדרטיבית סוֹואטית רוסית" (רוסיה הגדולה והחבלים השייכים אליה: קרים ועוד).

תוכן הספר

עמודים

פתיחה — III—IV

תקופת המלחמה והמהפכות

השרשרת החלוצית. — חורבן ונחמה. — נבטים של התנועה החלוצית החדשה באמריקה וברוסיה — 3—7

מלחמת האזרחים ברוסיה

ההתעוררות הלאומית. — תסיסה לעבודה ארצישראלית מעשית. — יהדות רוסיה ותלאותיה. — פרעות. — רעב. — מרץ־הפעולה של הנוער. — הגנה, עבודה ועליה — 8—12

תסיסה ארגונית ורעיונית

נסיונות להקמת הכתדרות ארצית. — הפגישה במאי 1917. — המשרד הארצישראלי ליד מרכז „צעירי־ציון". — המועצה הארצית הראשונה בחארקוב בינואר 1918. — שני זרמים: מאטריאליסטי ואידיאליסטי — 13—21

מתנועה להסתדרות

העבודה החלוצית בשנת 1919. — דרישה לארגון עצמאי ולמרכז. — הלשכה המרכזית של „החלוץ" במוסקוה ובפטרוגראד. — התכונה לועידה בהשתתפותו של י. טרומפלדור — 22—27

הועידה הראשונה של „החלוץ"

(פטרוגראד, י"ג טבת תרע"ט, 6 בינואר 1919) — 28—32

הפעולה החלוצית בשנת 1919

עבודתו של המרכז הראשון. — ועידות גליליות. — י. טרומפלדור יוצא לארץ־ישראל. — „המרכז האודיסאי" — 33—39

בצפון ובדרום

„החלוץ" בפטרוגראד. — פעולות י. טרומפלדור בפטרוגראד ובקרים — 40—52

העבודה החלוצית במוסקוה ובהומל

גן בחודינקה ליד מוסקוה. — „סעד" בייקאטרינבורג. — „פיונר" ליד הומל. — „החלוץ" בהומלסצ'י — 53—58

החוה בשדות ההשקאה באודיסה

כ־150 דונאם. — 100 הברים. — לבטים וקשיים. — שיעורים של „אורט" — 59—64

במושבות היהודיות באוקראינה

הכשרה בפשקי האכרים. — הות־הלימוד של יק"א בנובופולטאבקה — 65—68

עמודים

העליה החלוצית

פורצים ועולים בכל דרך לא־דרך. — חבלי היציאה מרוסיה והכניסה לארץ. — הרעב והפרעות באוקראינה 69—75

הועידה השניה של „החלוץ"

(אוקטובר 1920, חארקוב) 76—79

התנאים החיצוניים־החוקיים לעבודתו של „החלוץ" עד 1922

היתר בדיעבד בשנים הראשונות. — הייבסקים מקטרגים. — נסיונותיו של טרומפלדור להשיג אישור ל„החלוץ" בפטרוגראד. — החלטת ה„וציק". — המצב בהומל. — תשובת האגודה המקצועית של פועלי החקלאות והיערות 80—87

עם רוחות השלום ברוסיה

מוסקוה נעשית מרכז החוצי. — חיכוכים בין המרכז בחארקוב לבין הלשכה הראשית במוסקוה. — פעולת „המרכז האודיסאי". — המועצה הכל־רוסית במאי 1921. — מליאת המרכז לפני צאת המשלחת לחוץ־לארץ 88—97

קבוצת „משמר הוולגה" 98—115

החלוץ על גלגלים

תחנת־מעבר לחלוצים־עולים ונקודת־הכשרה ביאַרצוו 116—121

הועידה השלישית של „החלוץ"

בינואר 1922 בחארקוב. — מאסר הועידה. — תנאי העבודה במוסקוה. — קשרי הלשכה הראשית עם תורכסטאן, קרים, קוקז. — משרד גלוי של „החלוץ" בסימטת לוקוב במוסקוה 122—128

„החלוץ" והמהפכה

הצורך בלגאליזציה והתקוות שנתלו בה. — רעיונות ההכשרה והקבוצה במשנתו ובמעשיו של „החלוץ" 129—139

התכונה לועידה כללית גלויה

ההשתדלות בדבר רשיון. — חומר לדיון במקומות. — היחסים במרכז 140—147

חתירות היבסקציה

מאסר הועידה הגלילית בהומל. — כיצד בוטל הרשיון לכינוס הועידה הכללית. — פקודה לפרק את כל סניפי „החלוץ". — ועדה ממשלתית לבירור שאלות „החלוץ". — הרדיפות ושאלת ה„חתימות" 148—154

קשרים עם המרכז העולמי

דרישת כספים להכשרה ולעליה. — קרבנות עליה. — עזרה ליהודים הרעבים 155—160

משקי הכשרה וקבוצות עליה — עמודים

„חקלאי" בסירין. — משק שדה־לבן. — הקומונה בטאראשצ'ה. — „יבסלטרוד" ליד אומאן. — „החלוץ" בסקוירה. — העבודה בסביבות חארקוב. — הגדוד ע"ש יוסף־חיים ברנר. — תנאי העליה וחיי העולים בקוקז — 161—169

„הפלנום האפרילי"

סיכום־העבר והתאזרות לעתיד. — המחלוקת בהנחות הפרוגרמתיות ובשאלות ההכשרה — 170—188

אישור תקנון „החלוץ"

שיחה עם סטאלין. — משא ומתן מיוחד עם הקומיסאריון לעניני פנים. — פירסום התקנון בעתון הרשמי. — התפקידים החדשים ותנאי־העבודה. — כשלון הפעולה לאישור „החלוץ" באוקראינה וברוסיה הלבנה — 189—201

„החלוץ" מפלס דרך להתיישבות היהודים בקרים

יסוד „תל־חי". — קשרים עם ה„ג'וינט". — עשרות נקודות חקלאיות יהודיות בשכנות ל„תל־חי". — התירות היבסקציה ו„ג. פ. או". — מן ההוי ב„תל־חי". — מחלוקת פנימית ופירוד בקבוצה — 202—218

הפירוד ב„החלוץ"

אתראה לשניאורסון על־ידי המרכז באבגוסט 1923. — החלטת מליאת המרכז בספטמבר על הפסקת עבודתו של שניאורסון עד בירור הענין במועצה מורחבת. — השתתפות ד. בן־גוריון וי. קופלוביץ בבירור המצב — 219—225

המשלחת מארץ־ישראל לתערוכה החקלאית במוסקוה

חג לצבור היהודי ברוסיה. — הביתן הארצישראלי והמוצגים. — המוני מבקרים ורשמיהם. — פעולת ד. בן־גוריון ברוסיה. — פעולתו בחוץ־לארץ למען העליה מרוסיה. — שאלת רוסיה במועצה השלישית של הסתדרות העובדים בארץ — 226—233

שתי הסתדרויות „החלוץ" ברוסיה

מלחמה הדדית על הנפש והרכוש. — הנזק שבפירוד. — נימוקי היוצאים. — מספר החברים ונקודות ההכשרה — 234—239

התפתחות הפעולה המשקית בכפר ובעיר

„תל־חי". — יסוד „מעין". — „חרש" בסימפורופול ו„כרם־יוסף" ביאלטה. — „עמל" בפטרונראד, „הכשרה" ו„נגריה" במוסקוה. — „הגנן", „השחר" ויתר נקודות־ההכשרה בחבל אודיסה. — הכשרה בחבל קיוב, בפודוליה וברוסיה הלבנה. — חוסר אמצעים כספיים לצרכי הכשרה ועליה — 240—254

עמודים

פעולה מאומצת בארגון ובתרבות

תורף 1923-1924. — בירור ועיוני. — יום י"א אדר. — שירים ופזמונים. — מועצות גליליות — 255—261

בראשית שנת 1924

השאלות המרכזיות: הכנה לועידה, עתון, הקשר עם ארץ־ישראל. — מליאת המרכז בינואר 1924. — המלחמה לעברית — 262—267

הצבוריות והפרוד ב„החלוץ"

ההד בתנועה העולמית. — יחסם של הציונים הכלליים. — „פועלי־ציון שמאל" מתחילים להתענין ב„החלוץ" — 268—271

רדיפות החלוצים

בונדים. — מאסרים, חיפושים, גירושים. — מאסרי מארס 1924. — החלפת הגירוש בעליה לארץ־ישראל. — מחנות חלוצים חדשים במקום הנאסרים והמגורשים — 272—175

העליה ו„העליה מאונס"

כללים להסדרת „העליה מאונס". — חלוצים והצבא האדום. — בדרכי העליה — 276—278

תעודות

חוזר הועדה הארצישראלית ליד מרכז „צעירי־ציון" אחרי מועצת „החלוץ" הראשונה — 279—283

מכתב הועדה הארצישראלית ליד מרכז „צעירי־ציון" בענין עבודת החלוצים בפושבות היהודיות באוקראינה — 284—

חוזר של מרכז „צעירי־ציון" על ארגון הגנה באוקראינה — 285—286

„בעבודה" (שיר) — 287—

מקורות — 288—

פירושי שמות וקצורי־מלים — 289—290

רשימת התמונות — 295—

רשימת התמונות

1. יוסף טרומפלדור עם החברים הפעילים ב„החלוץ" הפטרוגראדי במארס 1919.
2. בחוות „החלוץ" באודיסה.
3. מנהל החוה האגרונום א. זוסמן.
4. קבוצת חברים פעילים ב„החלוץ" במוסקוה בשנת 1920.
5. גן „החלוץ" בויטבסק.
6. הגרעין היסודי של „משמר הוולגה".
7. חברי „משמר הוולגה" ו„הפועל בדרך" ביארצוו.
8. הטראקטורים ב„תל־חי".
9. הביתן הארצישראלי בתערוכה החקלאית במוסקוה.
10. בשעת הקציר בשדות „תל־חי".
11. הדיש ב„תל־חי".
12. חברי קבוצת „כרם־יוסף", („תל־חי"), יאלטה.
13. קבוצת „עמל" בלנינגראד.
14. קבוצת „הגנן" באודיסה.
15. תעודת־עליה על התיכת־בד.
16. יפוי־כוח על פיסת־נייר (לח. הלפרין).
17. חברי „החלוץ" במוסקוה באחד במאי.